

פרשת תולדות ה'תשס"ז

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ת, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

קה

זה המזמור אמר דוד כשהעלה הארון לעיר דוד ויהי משורר אותו לפני הארון, וסיפר כל הניסים שעשה במצרים והיאך שלח לפניו יוסף ובא לבית האסורים והוציא אותם עד שבא למעלה גדולה לאסור שרי פרעה בלי רשות פרעה:

א הוֹדוּ לַיהוָה קִרְאוּ בְשֵׁמוֹ הוֹדִיעוּ בְּעַמִּים עֲלִילוֹתָיו: ב שִׁירוּלוּ וּמְרוּלוּ לְשִׁיחוּ
 בְּכָל־נַפְלְאוֹתָיו: ג הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קִדְשׁוֹ יִשְׁמַח לָב | מִבְּקִשֵׁי יְהוָה: ד דִּרְשׁוּ יְהוָה וְעֹזוֹ בִּקְשׁוּ
 פָּנָיו תִּמְיֹד: ה זְכְרוּ נַפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר־עָשָׂה מִפְתּוֹי וּמִשְׁפָּטֵי־פָיו: ו זֶרַע אֲבָרָהֶם עֲבָדוּ בְּנֵי יַעֲקֹב
 בְּחִירָיו: ז הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו: ח זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דְּבַר צְוֹה לְאַלְף
 דּוֹר: ט אֲשֶׁר בָּרַת אֶת־אֲבָרָהֶם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִשְׁחָק: י וַיַּעֲמִידָהּ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית
 עוֹלָם: יא לֵאמֹר לְךָ אֶתֶּן אֶת־אֶרֶץ־כְּנָעַן חֶבְל נַחֲלַתְכֶם: יב בַּהֲיוֹתָם מִתִּי מִסַּפֵּר כְּמַעֲט וַיְגַרְמִם
 בָּה: יג וַיִּתְהַלְכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי מִמַּמְלַכָּה אֶל־עַם אֲחֵר: יד לֹא־הִנִּיחַ אָדָם לְעַשְׂקֶם וַיִּזְכַּח
 עֲלֵיהֶם מְלָכִים: טו אֶל־תִּגְעוּ בְּמִשִּׁיחֵי וְלִנְבִיאֵי אֱלֹהֵי־תִרְעוּ: טז וַיִּקְרָא רַעֲב עַל־הָאָרֶץ
 כָּל־מִטְהַלְלֵי־לֶחֶם שָׁבַר: יז שָׁלַח לִפְנֵיהֶם אִישׁ לְעַבְד נִמְכָּר יוֹסֵף: יח עָנָו בַּכְּבֵּל רָגְלוֹ בְּרוֹל בָּאָה
 וּנְפָשׁוֹ: יט עַד־עַתָּה בְּאֶדְבָרוֹ אִמְרַת יְהוָה צִרְפָּתָהּ: כ שָׁלַח מֶלֶךְ וַיִּתִּירָהּ מִשָּׁל עַמִּים
 וַיַּפְתַּחְהוּ: כא שָׁמוֹ אֲדוֹן לְבֵיתוֹ וּמִשָּׁל בְּכָל־קַנְיָנוֹ: כב לְאִסֹּר שָׁרְיוֹ בְּנַפְשׁוֹ וּזְקָנוֹ יַחֲפֵם:
 כג וַיָּבֵא יִשְׂרָאֵל מִצְרַיִם וַיַּעֲקֹב גַּר בְּאֶרֶץ־חָם: כד וַיִּפַּר אֶת־עַמּוֹ מֵאֵד וַיַּעֲצֵמָהּוּ מִצְרָיו:
 כה הִפְקֹד לָבֶם לְשֵׁנָא עַמּוֹ לְהַתְנַפֵּל בְּעַבְדָּיו: כו שָׁלַח מֹשֶׁה עֲבָדוֹ אֶהֱוֶן אֲשֶׁר בָּחַר־בוֹ:
 כז שָׁמוּבָם דְּבַרֵי אֹתוֹתָיו וּמִפְתּוֹתָיו בְּאֶרֶץ חָם: כח שָׁלַח חֹשֶׁךְ וַיַּחֲשֹׁךְ וְלֹא־מָרוּ אֶת־דְּבָרוֹ:
 כט הִפְקֹד אֶת־מִימֵיהֶם לְדָם וַיִּמַּת אֶת־דֹּגְתָם: ל שָׂרָץ אֲרָצָם צִפְרֻדָּעִים בְּחֻדְרֵי מְלֻכֵיהֶם:
 לא אָמַר וַיָּבֵא עָרֹב בְּנִים בְּכָל־גְּבוּלָם: לב נָתַן גְּשָׁמֵיהֶם בְּרֹד אֵשׁ לַהֲבוֹת בְּאֲרָצָם: לג וַיִּדָּ
 גַּפְנָם וַתֵּאֲנַתֶּם וַיִּשְׁפַּר עַץ גְּבוּלָם: לד אָמַר וַיָּבֵא אֲרֶבָה וַיִּלַּק וַאִין מִסַּפֵּר: לה וַיֵּאֱכַל כָּל־עֵשֶׂב
 בְּאֲרָצָם וַיֵּאֱכַל פְּרֵי אֲדָמָתָם: לו וַיִּדָּ כָּל־בְּכוֹר בְּאֲרָצָם רֵאשִׁית לְכָל־אוֹנָם: לז וַיִּזְצִיאֵם בְּכֶסֶף
 וַזָּהַב וַאִין בְּשִׁבְטָיו כּוֹשֵׁל: לח שָׁמַח מִצְרַיִם בְּצִאתָם כִּי־נִפְלַ פְּחָדָם עֲלֵיהֶם: לט פָּרַשׁ עָנָן
 לְמִסָּד וְאֵשׁ לְהַאִיר לַיְלָה: מ שָׁאֵל וַיָּבֵא שָׁלוֹ וְלַחֵם שָׁמַיִם יִשְׁבִיעֵם: מא פָּתַח צוּר וַיִּזְוֹבוּ
 מַיִם הִלְכוּ בְּצִיּוֹת נַהֵר: מב כִּי־זָכַר אֶת־דְּבַר קִדְשׁוֹ אֶת־אֲבָרָהֶם עֲבָדוֹ: מג וַיִּזְצֵא עַמּוֹ בְּשִׁשּׁוֹן
 בְּרָנָה אֶת־בְּחִירָיו: מד וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרָצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ: מה בְּעַבְדוֹ | יִשְׁמְרוּ חֻקּוֹ
 וְתוֹרָתוֹ יִנְצְרוּ הַלְלוּיָהּ:

קו

זה המזמור קאי על הקודם, ואמר המשורר חודו לח' על שעשה לנו עוד ניסים מה שלא זכרנו מקדם כאשר מי ימלל גבורות ה' אם באנו לספר מי יוכל למלל הכל:
 א תללויה | הודו ליהוה בִּיטוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: ב מִי יִמְלֵל גְּבוּרֹת יְהוָה יִשְׁמִיעַ כְּלִי־תְהִלָּתוֹ:
 ג אֲשֶׁר־יִשְׁמְרֵי מִשְׁפָּט עֲשֵׂה צְדָקָה בְּכֹל־עֵת: ד זְכַרְנִי יְהוָה בְּרִצּוֹן עֲמָךְ פִּקְדֹנֵי בִישׁוּעֶתְךָ:
 ה לְרֵאוֹת | בְּטוֹבַת בְּחִירֶיךָ לְשִׁמְחָה בְּשִׂמְחַת גּוֹיְךָ לְהִתְהַלֵּל עִם־נְחִלְתְּךָ: ו חֲטֵאֵנוּ עִם־אֲבֹתֵינוּ הֵעֵינּוּ
 הַרְשָׁעֵנוּ: ז אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרִים | לֹא־הִשְׁפִּילוּ נַפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת־רֵב חֲסִדֶיךָ וַיִּמְרוּ עֲלֵי־ם
 בַּיַּם־סוּף: ח וַיִּזְשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת־גְּבוּרָתוֹ: ט וַיַּגְעַר בַּיַּם־סוּף וַיַּחַרֵּב וַיִּזְלִיכֵם בְּתַהֲמוֹת
 כַּמַּדְבָּר: י וַיִּזְשִׁיעֵם מִיַּד שׁוֹנֵא וַיִּגְאֹל וַיִּגְאֹלֵם מִיַּד אוֹיֵב: יא וַיִּכְפֹּר־מִים צָרִיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נֹתַר:
 יב וַיֵּאֱמִינוּ בְּדַבְּרֵי יִשְׁרָאוֹל תְּהִלָּתוֹ: יג מָה־רָו שָׁכְחוּ מַעֲשָׂיו לֹא־חָזְרוּ לַעֲצָתוֹ: יד וַיִּתְאוּוּ תַאֲוָה בַּמַּדְבָּר
 וַיִּנְסוּ־אֵל בִּישִׁימוֹן: טו וַיִּתֵּן לָהֶם שְׂאֵלָתָם וַיִּשְׁלַח רוּזֹן בְּנַפְשָׁם: טז וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן
 קְרוֹשׁ יְהוָה: יז תִּפְתַּח־אָרֶץ וּתְבַלַּע דָּתָן וְאֶת־חֶמְדָּתָם לְהַכֶּה תִּלְהַט רִשְׁעִים: יח יַעֲשׂוּ־עֵגֶל בְּחָרֵב וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לַמַּסֶּכֶה: יט וַיִּמְרוּ אֶת־כְּבוֹדֶם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֲכַל
 עֵשֶׂב: כא שָׁכְחוּ אֵל מוֹשִׁיעֵם עֲשֵׂה גְדֻלוֹת בְּמִצְרַיִם: כב נַפְלְאוֹת בְּאָרֶץ חָם נֹרְאוֹת עֲלֵי־סוּף:
 כג וַיֵּאמְרוּ לְהַשְׁמִידֵם לוֹלֵי מֹשֶׁה בְּחִירוֹ עַמֶּד בַּפָּרָץ לִפְנֵינוּ לְהַשִּׁיב חַמְתּוֹ מִהַשְׁחִית: כד וַיִּמְאָסוּ
 בְּאָרֶץ חֲמֹדָה לֹא־הֵאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ: כה וַיִּרְגְּנוּ בְּאֵהֱלִיָּהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה: כו וַיִּשְׂא יְדוֹ לָהֶם
 לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמַּדְבָּר: כז וּלְהַפִּיל זֶרַעַם בְּגוֹיִם וּלְזוֹרֹתָם בְּאֶרְצוֹת: כח וַיִּצְמְדוּ לְכַעַל פְּעוֹר וַיֵּאכְלוּ
 זִבְחֵי מֵתִים: כט וַיִּכְעִסוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם וּתְפָרֵץ־בָּם מַגְפָּה: ל וַיַּעֲמֵד פִּינָחָס וַיַּפְלֵל וַתַּעֲצֵר הַמַּגְפָּה:
 לא וַתַּחֲשֵׁב לוֹ לְצַדִּיקָה לְדָר וְדָר עַד־עוֹלָם: לב וַיִּקְצִיפוּ עַל־מִי מְרִיבָה וַיִּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם:
 לג כִּי־הִמְרוּ אֶת־רוּחוֹ וַיִּבְטֹא בְּשַׁפְּתָיו: לד לֹא־הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם:
 לה וַיִּתְעַרְבוּ בְּגוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם: לו וַיַּעֲבְדוּ אֶת־עֲצִיבֵיהֶם וַיְהִיו לָהֶם לְמוֹקֵשׁ: לו וַיִּזְבְּחוּ
 אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם לְשָׂרִים: לז וַיִּשְׁפְּכוּ דָם נָקִי דַם־בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר זָבְחוּ לַעֲצִיבֵי כְנָעַן
 וַתַּחֲנַף הָאָרֶץ בְּדָמִים: לט וַיִּטְמְאוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם: מ וַיַּחַר־אָף יְהוָה בְּעַמּוֹ וַיִּתְעַב
 אֶת־נְחִלְתּוֹ: מא וַיִּתְּנֵם בְּיַד־גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם שְׂנְאֵיהֶם: מב וַיִּלְחָצוּם אוֹיְבֵיהֶם וַיִּפְּנְעוּ תַּחַת יָדָם:
 מג פְּעָמִים רַבּוֹת יִצְלָם וְהָמָּה יִמְרוּ בַּעֲצָתָם וַיִּמְכּוּ בַּעֲוֹנָם: מד וַיֵּרָא בְּצַר לָהֶם בְּשָׁמְעוֹ אֶת־רִנְתָּם:
 מה וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנְחָם כָּרֵב חֲסִדָּיו: מו וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים לִפְנֵי כָּל־שׁוֹבֵייהֶם: מז הוֹשִׁיעֵנוּ |
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וּקְבֹצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קְדוֹשְׁךָ לְהַשְׁתַּבַּח בְּתְהִלָּתְךָ: מח בְּרוּךְ־יְהוָה | אֱלֹהֵי

ישראל מן־העולם | ועד העולם ואמר כל־העם אמן הללויה:

מפתח כללי

- א) מזמורי תהלים ק"ה ק"ו ..... ב
- ב) מאמר ד"ה ויתן לך האלקים גו' ש"פ תולדות, מבה"ח כסלו ה'תשכ"ח ..... ה
- ג) משיחת ש"פ תולדות, די כסלו ה'תש"נ ..... ט
- ד) לקוטי שיחות (בלה"ק) פרשת תולדות ..... טז
- ה) שיעורי תניא לשבוע פרשת תולדות ..... כ
- ו) לוח "היום יום" לשבוע פרשת תולדות ..... ל
- ז) שיעורי רמב"ם – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת תולדות ..... לב
- ח) שיעורי רמב"ם – פרק אחד ליום לשבוע פרשת תולדות ..... נג
- ט) שיעורי רמב"ם – ספר המצוות לשבוע פרשת תולדות ..... סט
- י) תורה אור מבואר - נר חנוכה פרק ד ..... עב
- יא) שולחן ערוך אדמו"ר הזקן ..... עה
- יב) ספר המאמרים - תרצ"ב (אות ג) ..... עו
- יג) לקוטי דבורים ..... עז
- יד) חומש, רש"י ותרגום אונקלוס פרשת תולדות ..... עט

בס"ד. ש"פ תולדות, מבה"ח כסלו ה'תשכ"ח*

ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ וגו',¹ וידוע הדיוק בזה,² הרי כל הברכות הם משם הוי', דשם אלקים הוא מדת הדין והצמצום והברכות שענינם הוא המשכה והשפעה הם משם הוי', וכמו ברכת כהנים שבכל ג' הפסוקים³ נזכר שם הוי', ובברכה זו אומר ויתן לך האלקים. ויש להוסיף, שדיוק זה (שגבי ברכה נזכר שם אלקים) הוא גם בברכה הראשונה שנתברך יצחק אחרי מות אברהם דכתיב בה⁴ ויברך אלקים את יצחק בנו. דבכל הברכות שברך הקב"ה את אברהם⁵ [וגם בהברכות שברך את יצחק שלאח"ז]⁶ נאמר שם הוי', ומזה משמע, דברכה הראשונה שברך את יצחק שנאמר בה ויברך אלקים והברכה שברך יצחק ויתן לך האלקים שייכות זל"ז.

(ב) ויש לומר נקודת הביאור בזה ע"פ המבואר בסידור (עם דא"ח) שער התקיעות,⁷ שההשפעה הנמשכת מהגבורות היא גדולה יותר מההשפעה הנמשכת מהחסדים. כי חסדים הם בטבע הקרירות ולכן ההשפעה מהם היא בהגבלה, משא"כ הגבורות שהם בחמימות, ההשפעה מהם היא באופן של תגבורת, ועד לריבוי בלי גבול. ועפ"ז מבאר שם שדוקא יצחק ברך ברכות נעלות כאלו (מטל השמים ומשמני הארץ וגו'), שלא מצינו ברכות כאלה לא באברהם ולא ביעקב, כי יצחק הוא גבורה⁸, ולכן הברכות דיצחק הם בריבוי גדול. ועפ"ז יש לומר פירוש הכתוב⁴ ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק בנו, דבחי אברהם (בחינת חסד⁸) האיר בחינת החסד דלמעלה, ולאחרי מות אברהם, שאז היתה ההנהגה (כולל ההנהגה דלמעלה) ע"פ מדתו של יצחק, גבורה, נמשכו הברכות מהגבורות דשם אלקים⁹ שהם ברכות נעלות יותר מהברכות הנמשכות מהחסדים. וזהו גם שבברכת יצחק ליעקב כתיב ויתן לך האלקים, שההשפעה תהי' בריבוי ובתגבורת.

(ג) והנה הברכה שברך יצחק ויתן לך האלקים היא ברכה נעלית יותר מהברכה דויברך אלקים את יצחק בנו. שהרי הברכה שנתברך יצחק מאלקים היתה נמשכת לבניו גם אם לא הי' מברכם, וכפירוש רש"י עה"פ¹⁰ ויברך אלקים את יצחק בנו, שאברהם נתיירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא ממנו, אמר יבוא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו ובא הקב"ה וברכו. דמזה מובן, דכמו שבאם הי' אברהם מברך את יצחק,

(5) ר"פ לך לך. שם יב, ז. יג, יד ואילך. ועוד. וירא כב, טז ואילך. חיי שרה כד, א.

(6) פרשתנו כו, ב ואילך. שם, יב. כד.

(7) בד"ה להבין ענין תק"ש ע"פ כוונת הבעש"ט – רמז, א-ב.

(8) זח"ג, סע"ב ואילך (ברע"מ). ז"ח ר"פ תולדות (כו, ג). ובכ"מ.

(9) ראה סידור שם, שההשפעה מהגבורות דיצחק היא דוקא לאחרי שנמתקות בהחסדים דאברהם. ועפ"ז י"ל לשון הכתוב את יצחק בנו – בנו של אברהם.

(10) חיי שרה שם. וראה גם תנחומא באבער לך לך ה. וש"נ.

(* יצא לאור בקונטרס ראש חודש כסלו – תש"נ, "לקראת יום הבהיר ראש חודש כסלו . . . מוצש"ק מברכים כסלו שנת ה'תשנ"ג).

(1) פרשתנו (תולדות) כו, כח.

(2) ד"ה ויתן לך בתורת חיים פרשתנו (ח, סע"א). אוה"ת

פרשתנו (קסא, סע"ב). רד"ה זה תרנ"ד (סה"מ תרנ"ד ע' סה).

תרס"ו (המשך תרס"ו ע' פה). תרפ"ד (סה"מ תרפ"ד ע' קג).

ה'תש"ב (סה"מ ה'תש"ב ע' 66). ועוד.

(3) נשא ו, כד-כו.

(4) חיי שרה כה, יא.

היתה נמשכת הברכה גם לעשו גם אם לא הי' מברכו, כמו"כ הוא גם בנוגע להברכה שברך אלקים את יצחק, דברכה זו נמשכה מעצמה לשני בניו, גם לעשו. והברכה שברך יצחק ויתן לך האלקים מטל השמים וגו' היא ברכה נעלית יותר. וזהו גם מה שיעקב השתדל ביותר ועשה כמה ענינים שלא כדרכו¹¹ בכדי לקבל הברכות, אף שהברכה דויברך אלקים את יצחק היתה נמשכת אליו מעצמה, כי הברכה ויתן לך האלקים מטל השמים וגו' היא נעלית יותר מהברכה דויברך אלקים את יצחק.

ד) ויובן זה בהקדים המבואר בתו"א פרשתנו¹² ובכמה דרושים¹³, דזה שרצה יצחק לברך את עשו אף שידע שאין שם שמים שגור בפיו¹⁴, כי יצחק ראה שבעשו יש ניצוצות דקדושה גבוהים מאד, ולכן רצה לברכו, להמשיך עליו אור עליון, שעי"ז יתבררו הניצוצות שבו. אלא, שבאם הי' נמשך אור זה על עשו (שלא ע"י יעקב) הי' באחד משני פנים, או שהי' נבלע בו או שהיתה מתבטלת מציאותו. ובכדי שיהי' הבירור דעשו הוא ע"י יעקב דוקא. ולכן סיבב הקב"ה שיצחק יברך את יעקב והמשכת אורות העליונים (טל השמים ומשמני הארץ) תהי' ליעקב, שעי"ז יברר את הניצוצות שבעשו.

ה) ולהבין מהי הבחינה דאורות העליונים שעל ידם מתבררים הניצוצות, יובן זה מהמבואר בתו"א שם ובדרושים הנ"ל¹⁵, שהקליפות הם במספר י"א. דבקדושה הוא מספר עשר, עשר ולא תשע עשר ולא אחד עשר¹⁶, משא"כ בסט"א יש י"א כתרין דמסאבותא¹⁷. וזהו גם שבקטורת היו י"א סממנים, בכדי לברר את הי"א כתרין דמסאבותא. וזה שהסט"א היא במספר י"א, הוא, כי מונים גם את החיות שמחי' אותם. דבקדושה החיות של הע"ס [ועד"ז כל ענין שבקדושה, שכל ענין הוא במספר עשר¹⁸] נמשך בפנימיותם ומתאחד עמהם, ולכן אינו נמנה בפני עצמו. משא"כ בסט"א, החיות שמחי' אותם מובדל מהם [דאם הי' נמשך בתוכם בפנימיותם הי' מובלע בהם ולא הי' בחינת חיות], ולכן הוא נחשב בפני עצמו.

והנה הסט"א היא לעומת זה דקדושה. ומזה מובן, דזה שבלעו"ז יש בחינה הי"א שמובדלת מהעשר, יש גם בקדושה לעו"ז, שישנה מדריגה שלמעלה מהע"ס ומובדלת מהם. [אלא שבקדושה, בחינה זו אינה החיות של הע"ס [דהחיות של הע"ס

אלקין" (פרשתנו שם, כ) לא הי' מטיל ספק אצל יצחק אם זה עשו. ולהעיר שבד"ה ויתן לך תרנ"ד (סה"מ תרנ"ד ע' סה) מביא מפירושי "דאין עשו מזכיר שם שמים".

15) וראה גם ד"ה בסוכות תשבו ה'תשמ"א ס"ג ובהנסמן שם (לעיל ח"א ע' קסה ואילך).

16) ספר יצירה פ"א מ"ד. וראה זח"ב קפז, ב. פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ"ו.

17) ראה ע"ה שער יא (שער המלכים) פ"י. פע"ה שער ו (שער הקדישים) פ"ד. וראה (נוסף לתו"א ואוה"ת שם) בהנסמן בד"ה בסוכות תשבו הנ"ל הערה 48.

18) פרדס שער ב (שער טעם האצילות).

11) היפך הטבע דיעקב איש תם (פרשתנו כה, כז). וראה סה"מ ה'תש"ג ע' 186, דעשיית עניני מרמה ע"י יעקב איש תם, הוא "מס"נ ממש", ואעפ"כ עשה זה בכדי לקבל הברכות.

12) ד"ה ראה ריח בני (כ, ב ואילך). וראה הגהות הצ"צ על המאמר – באוה"ת פרשתנו קמד, א ואילך. שם קנו, א ואילך.

13) ד"ה ויתן לך תרנ"ד. תרפ"ד. ה'תש"ב. ועוד.

14) פרש"י פרשתנו כז, כא.

בב"ר פרשתנו (פס"ה, יט): "שאיין עשו מזכיר שמו של הקב"ה". ולכאורה צ"ל שכ"ה גם הכוונה בפירוש רש"י שם. כי באם נאמר שכוונת רש"י היא רק "שאיין ש"ש שגור בפיו" (אבל לפעמים הוא מזכירו) – זה שאמר (פעם אחת) "כי הקרה ה'

מתלבש בתוכם ומתאחד עמהם כנ"ל. ובחינת המקיף שלמעלה מהע"ס הוא ענין לעצמו¹⁹ ולכן אינה נמנית עמהם, אנת הוא חד ולא בחושבן²⁰, משא"כ בסט"א, שבחינת המקיף הוא החיות שלהם, צריך לכלול גם את המקיף במספרם (כי בלי המקיף אין להם חיות²¹), ולכן הם במספר י"א]. ועפ"ז מובן, שהבירור די"א כתרין דמסאבותא הוא ע"י המשכת המקיף שלמעלה מע"ס, שאינו נמנה עמהם (בחינת עתיק²²), דוגמת בחינה הי"א שבסט"א שהיא מובדלת מהם כנ"ל. וזהו ויתן לך האלקים מטל השמים, דענין הראשון שבברכת יצחק הוא טל, טלא דעתיקא²³, כי בכדי לברר הניצוצות שבעשו הוא ע"י המשכת בחינת עתיק, כנ"ל.

(ו) והנה בכדי שתהי' המשכת עתיק למטה ועד שעי"ז יהי' בירור הניצוצות שבסט"א, הוא דוקא ע"י המשכת עצמות אוא"ס שלמעלה גם מעתיק. דעתיק מצד עצמו, מכיון שענינו הוא שהוא נעתק ומובדל מהשתלשלות (עתיק מלשון נעתק²⁴), אא"פ שיומשך למטה, ובכדי שיומשך למטה הוא דוקא ע"י עצמות אוא"ס שאינו מוגדר בשום גדר. ועפ"ז יובן העילוי והחידוש דברכת יצחק ויתן לך האלקים גו' על ויברך אלקים את יצחק, כי הברכה ויתן לך האלקים היא שתהי' ההמשכה למטה לברר את הניצוצות שבעשו, והמשכה זו היא מעצמות אוא"ס, כנ"ל. וזהו ויתן לך האלקים (האלקים בה' הידיעה), בחינת העלם העצמי דא"ס, שמשם הוא כח הבירורים²⁵.

וזזהו²⁶ מה דאיתא במדרש²⁷ מטל השמים זו מקרא ומשמני הארץ זו משנה דגן זה תלמוד וכו', דלכאורה אינו מובן, הרי גם לולי ברכת יצחק היתה התורה ניתנת לישראל, שהרי כוונת הבריאה היתה בשביל שישראל יקבלו את התורה ותנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית כו' אם ישראל מקבלים התורה כו'²⁸, ומהו שברכו בתורה. וידוע הביאור בזה, דברכת יצחק היתה על ענין היגיעה בתורה שעי"ז מגיעים למעלה מבחינת התורה כמו שהיא מצד עצמה. דהתורה מצד עצמה היא חכמתו של הקב"ה, ולמעלה יותר – חכמה סתימאה, וע"י היגיעה בתורה, יגיעה בדרך אור חוזר, מגיעים להעלם העצמי (דתורה), עינן²⁹ לא ראתה אלקים זולתך.

(ז) ויש להוסיף, דמכיון שבסט"א הוא במספר י"א, היינו שגם המקיף נכלל בהמספר, לפי שהוא החיות שמחי' אותם כנ"ל, לכן, ע"י בירור הי"א כתרין דמסאבותא, נעשה עד"ז גם בקדושה, שגם בחינת עתיק (שהיא לא בחושבן הספירות) נמשכת בהע"ס בפנימיותם³⁰. וענין זה הוא חידוש גדול יותר מההמשכה דעתיק לברר בירורים (שההמשכה למטה היא רק נתינת כח). ומזה מובן, שבענין זה (המשך עתיק בהע"ס בפנימיותם, שנעשה

26) בהבא לקמן (עד סוף הסעיף) – ראה ד"ה ויתן לך תרס"ו. וראה גם ד"ה ויאמר לו יהונתן ה'תשל"א (לקמן ע' שמג ואילך).

27) ב"ר פרשתנו פס"ו, ג.

28) שבת פה, א.

29) ישעי' סד, ג.

30) ראה עד"ז ד"ה ויתן לך תרנ"ד (סה"מ שם ע' סח).

19) ראה ד"ה ויתן לך תרנ"ד (סה"מ תרנ"ד ע' סח).

20) תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו") יז, א.

21) ראה ד"ה ויתן לך הנ"ל (סה"מ שם ע' סז).

22) ראה ד"ה הנ"ל שם ע' סח אופן הב'.

23) זהר פרשתנו קמג, ב. תו"א פרשתנו שם (כ, ג).

24) תו"א מג"א צח, רע"ג. ובכ"מ.

25) סד"ה ויתן לך תרס"ו (המשך תרס"ו ס"ע צג).

ע"י עבודת הבירורים) מתגלה גם העצמות (שאינו מוגדר בשום גדר) עוד יותר³¹. וזהו ויתן לך, יתן ויחזור ויתן³², דנתינה הראשונה היא המשכת העלם העצמי (ויתן לך האלקים) בכדי לברר בירורים, וזה שיחזור ויתן, הוא המשכת וגילוי העצמי שנעשה ע"י עבודת הבירורים.

וע"י ויתן לך האלקים, המשכת העלם העצמי בשני אופנים הנ"ל (יתן ויחזור ויתן), נמשך גם מטל השמים ומשמני הארץ וגו', מקרא משנה וכו', וגם מטל השמים כפשוטו, דטל לא מיעצר³³ (ובפרט שמלכתחילה אין סלקא דעתך לעכב ח"ו), וכן משמני הארץ ורוב דגן ותירוש כפשוטם, ובתכלית ההרחבה, ועד לבנין בית המקדש השלישי, יעקב שקראו בית³⁴, ומשם אורה יוצאת לכל העולם כולו³⁵, שעושים את כל העולם דירה לו יתברך.

33) תענית ג, א.

34) שבת קיח, א. פסחים פח, א.

35) ראה ירושלמי ברכות פ"ד סוף ה"ה. ויק"ר פל"א, ז.

וראה מנחות פו, ב ובפרש"י שם.

31) להעיר מהמשך תרס"ו שם (ס"ע צג) "ויתן לך האלקים (העלם העצמי) שיהי' בכחו לברר בירורים, וע"י הבירורים יהי' גילוי בחי' העלם העצמי".

32) פרש"י עה"פ, מב"ר פרשתנו פס"ו, ג.

בס"ד. משיחות ש"פ תולדות, ד' כסלו ה'תש"נ.

ועשו האמורים בפרשה" – צריכים לפרש "ואלה תולדות יצחק", "ואלה מוסיף על הראשונים", בהוספה על מ"ש לפנ"י¹⁰ אודות "תולדות ישמעאל גוי בני ישמעאל"¹¹. ועפ"ז אינו מובן: מהו הדמיון בין "תולדות יצחק" – יעקב ועשו – ל"תולדות ישמעאל" שכולם רשעים!?

ג. במדרש¹² ישנו תירוץ על שאלה זו:

"ואלה תולדות יצחק בן אברהם, מוסיף על הראשונים, על מה שכתוב למעלה הימנו בני ישמעאל, ומי הי' זה עשו ובניו שהי' בנו של יצחק, וא"כ י"ל הואיל ואין כתוב אלא ואלה תולדות אף יעקב שהוא תולדות יצחק בכלל. . . לכן תולדות יצחק חסר, להוציא יעקב מכלל הרשעים".

אבל כיון שרש"י אינו מביא דברי המדרש "לכן תולדות יצחק חסר להוציא יעקב כו"ו" [נטעם הדבר, לפי שבדרך הפשט אי אפשר לפרש שעיקר "תולדות יצחק" הוא עשו ולא יעקב ("להוציא יעקב")¹³, ואדרבה, יעקב הוא העיקר, וכמודגש בפירושו רש"י שמקדים יעקב לעשו, "יעקב ועשו האמורים בפרשה" – השאלה בתקפה: מהו הדמיון דיעקב לבני ישמעאל!?

ולכן, הי' לו לרש"י לפרש ש"תולדות יצחק" הם המאורעות דיצחק, שעפ"ז יתפרש "ואלה מוסיף על הראשונים" בהוספה למאורעות דיצחק (ולא בהוספה ל"בני ישמעאל"), כנ"ל.

ד. ויש לומר הביאור בזה:

הכרחו של רש"י לפרש ש"תולדות יצחק" הם "יעקב ועשו האמורים בפרשה", היינו, ש"תולדות" פירושו בניו ולא מאורעות, הוא – מתיבת "ואלה"¹⁴,

א. בהתחלת פרשתנו מעתיק רש"י התיבות "ואלה תולדות יצחק", ומפרש: "יעקב ועשו האמורים בפרשה". כלומר, אע"פ שיעקב ועשו לא נזכרו בסמיכות לתיבות "תולדות יצחק" (כפי שמצינו בכיו"ב¹), אלא לאחרי כמה פסוקים, מ"מ, שייך לומר "ואלה תולדות יצחק" כיון ש"אמורים בפרשה"².

וצריך להבין³:

מהו הכרחו של רש"י לפרש "תולדות (יצחק)" מלשון בניו, "יעקב ועשו", אע"פ שאינם כתובים בסמיכות אלא בהמשך הפרשה ("אמורים בפרשה") – הרי יכול לפרש "תולדות (יצחק)" מלשון מאורעות, "ילדי ימיו וקורותיו"⁴, "הקורות שקרוהו"⁵ [כפי שמפרש בפסוק⁶ "אלה תולדות יעקב", "אלה ישוביהם וגלגוליהם"⁷], שלפירוש זה מתחיל סיפור תולדותיו בסמיכות ממש⁸, ולא בפסוקים שלאח"ז בהמשך הפרשה?

ב. שאלה זו מתחזקת יותר ע"פ הדיוק דתיבת "ואלה (תולדות יצחק)", בוא"ו המוסיף:

איתא במדרש⁹ "בכל מקום שכתוב ואלה מוסיף על הראשונים, ובכל מקום שכתוב אלה פוסל את הראשונים".

ולכאורה, להפירוש ש"תולדות יצחק" הם המאורעות דיצחק, יכולים לפרש "ואלה תולדות יצחק", "מוסיף על הראשונים" – שהמאורעות דיצחק בפרשה זו (לאחרי פטירת אברהם) הם בהמשך ובהוספה למאורעות דיצחק בפרשיות שלפנ"ז, ובפרט שהם מאורעות עיקריים, החל מפרטי הענינים דלידת יצחק, פרשת העקידה, והנישואין שלו (בחי אברהם).

אבל להפירוש ש"תולדות יצחק" הם הבנים, "יעקב

(9) שמו"ר פ"ל, ג. והביאו רש"י בפשוטו של מקרא בר"פ משפטים. ויש לומר, שחידושו של רש"י ב"פ משפטים הוא הדמיון להראשונים ("מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני"), אבל הכלל ש"ואלה מוסיף על הראשונים" מובן בפשטות גם ללא פירוש רש"י (ראה לקו"ש שם הערה 13).

(10) חיי שרה שם.
(11) אף שאפשר לפרש ש"ואלה תולדות יצחק" קאי (לא על תולדות ישמעאל שלפניו, אלא) על תולדות אברהם (שלפני פניו) – ראה בארוכה לקו"ש שם ע' 117 ואילך.
(12) שמו"ר שם.

(13) ראה גם לקו"ש שם ע' 114. חט"ו ע' 191.
(14) ולכן מעתיק מהכתוב גם תיבת "ואלה", אף שמפרש רק התיבות "תולדות יצחק" – כיון שההכרח לפירושו ("יעקב ועשו") הוא מתיבת "ואלה".

(1) ולדוגמא: בסוף הפרשה הקודמת – "ואלה תולדות ישמעאל גוי ואלה שמות בני ישמעאל גוי" (חיי שרה כה, יב-ג). וכן בפרשיות שלפנ"ז – "אלה תולדות נח גוי וילד נח שלשה בניו גוי" (ר"פ נח).
(2) פי' הרא"ם. ועוד.

(3) בהבא לקמן – ראה גם לקו"ש ח"ה ע' 112 ואילך.
(4) כפירוש הספורנו כאן.
(5) פי' הרד"ק.
(6) וישב לו, ב.

(7) וע"ד פירושו בפסוק "אלה תולדות נח" – "עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים".

(8) ועד בפסוק זה עצמו – "אברהם הוליד את יצחק". ולהעיר, שעפ"ז לא יהי' צורך לפרש "וע"י שכתב כו" לפי שהיו ליצני הדור כו", כי, גם "אברהם הוליד את יצחק" הוא ממאורעות (תולדות) יצחק (ראה גוי"א ולבוש כאן).

מישמעאל אלא מיצחק) – "ישראל ואדום" (יעקב ועשו).

ועפ"ז יש לפרש "ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק" – שב"תולדות יצחק", "יעקב ועשו", נשלם הענין ד"אברהם הוליד את יצחק", כיון שע"ז נתקיימה ההבטחה ד"אב המון גוים נתתיך גו' ונתתיך לגוים", "ישראל ואדום".

ה. ויש להוסיף בביאור פירוש רש"י "ואלה תולדות יצחק", יעקב ועשו האמורים בפרשה" ע"פ יינה של תורה²⁴ – באופן המתאים גם עם פירוש המדרש¹² "ואלה מוסיף על הראשונים, על מה שכתוב למעלה הימנו בני ישמעאל":

באור התורה²⁵ מביא הצמח-צדק הפירוש²⁶ ד"ואלה", בוא"ו המוסיף – "שמוסיף ומרחיב גבול הקדושה ע"י הוצאות ובירור הניצוצות הקדושות מן הקליפה ומעלה אותן להכלל בקדושה", וממשיך, "וזהו מה שפירש"י ואלה תולדות כו' יעקב ועשו האמורים בפרשה, דהיינו ע"י יעקב הוא מברר גם את בחי' עשו ומעלה ממנו ניצוצי הקדושה".

ולכן מקדים רש"י יעקב לעשו ("יעקב ועשו האמורים בפרשה" – אף שבאמירתם בפרשה עשו קודם ליעקב²⁷) – כי, ההוספה בגבול הקדושה ("ואלה") היא ע"י ש"יעקב מברר גם את בחי' עשו", עד שמעלה אותו לשרשו ומקורו, כמרומו גם בדיוק הלשון "האמורים בפרשה" (ולא "האמורים למטה"²⁸) – כפי שעשו הוא בתורה, היינו, בשרשו ומקורו בקדושה²⁹.

ומזה מובן גם הקשר והשייכות לפירוש המדרש, "ואלה מוסיף על הראשונים, על מה שכתוב למעלה הימנו בני ישמעאל" – שקשור גם עם הבירור דישמעאל, ע"ד ובדוגמת הבירור דעשו שב"תולדות יצחק"³⁰.

כי, "ואלה מוסיף על הראשונים", הוספה לענין שלפניו, וכיון שלפניו ("הראשונים") מדובר אודות בנים ("תולדות ישמעאל גו' בני ישמעאל גו'"), צריך לומר שגם "תולדות יצחק" שבאים בהוספה לענין שלפניו ("ואלה מוסיף על הראשונים") הם בנים (ולא מאורעות), "יעקב ועשו האמורים בפרשה"¹⁵.

והשייכות שביניהם ("ואלה מוסיף על הראשונים") היא (לא ש"תולדות יצחק" הם כמו "תולדות ישמעאל", אלא) – ביחס לאברהם, "ואלה תולדות יצחק בן אברהם"¹⁶, כמו "אלה תולדות ישמעאל בן אברהם":

למדנו כבר שלאחרי לידת ישמעאל אמר הקב"ה לאברהם "ולא יקרא עוד את שמך אברהם והי' שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך והפירתי אותך במאד מאד ונתתיך לגוים גו'¹⁷, ובהמשך לזה נאמר לו אודות לידת יצחק, "שרה אשתך יולדת לך בן וקראת את שמו יצחק"¹⁸, ו"ביצחק (דוקא, ולא בישמעאל) יקרא לך זרע"¹⁹, היינו, שההבטחה ד"אב המון גוים נתתיך" (שנאמרה בקשר ובשייכות ללידת יצחק) תתקיים [לא ע"י ישמעאל, אף ש"הפירתי אותו גו' שנים עשר נשיאים יוליד גו'²⁰, אלא] ע"י יצחק דוקא. וכפי שמפרש רש"י²¹ "ונתתיך לגוים – ישראל ואדום (שיצאו מיצחק), שהרי ישמעאל כבר הי' לו, ולא הי' מבשרו עליו".

ולכן, לאחרי סיום דברי ימי חיי אברהם²², ממשיך הכתוב בסיפור התולדות של בני אברהם (ישמעאל ויצחק) – "ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם גו' ואלה שמות בני ישמעאל גו' שנים עשר נשיאים לאומותם"²³, שבזה נתקיימה הבטחת הקב"ה לאברהם "ולישמעאל שמעתך גו' שנים עשר נשיאים יוליד", ובהמשך לזה, "ואלה תולדות יצחק בן אברהם, יעקב ועשו האמורים בפרשה", שבזה נתקיימה הבטחת הקב"ה לאברהם "אב המון גוים נתתיך גו' ונתתיך לגוים" (לא

(15) ובפרט שהפסוקים שבינתיים הם בקשר ובשייכות לענין התולדות – החל מהנישואין, "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה", שתכליתם ועיקרם להעמיד תולדות*, וכן הפסוקים שלאח"י – התפלה לה', ההריון כו', עד להלידה בפועל.
(16) ומודגש יותר בכפל הענין בהמשך הכתוב – "אברהם הוליד את יצחק".

(17) לך לך יז, ה-ו.

(18) שם, יט.

(19) וירא כא, יב.

(20) לך לך שם, כ.

(21) שם, ו.

(22) כולל גם "ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה ותלד לו וגו'" (חיי שרה כה, א-ב).

(23) חיי שרה כה, יב-טז.

(24) ראה "היום יום" כ"ט שבט.

(25) פרשתנו (כרך ד') תשצט, ב.

(26) בשם "הרב החסיד ר' נחום ז"ל בס' מאור עינים".

(27) נוסף לכך שגם בסיפור לידתם בהמשך הפרשה (פסוק כו)

מפרש רש"י שיעקב הוא "ראשון ליצירה".

(28) כלשון הרמב"ן כאן.

(29) ראה לקו"ש ח"כ ע' 114. וש"נ.

(30) להעיר גם מאוה"ת פרשתנו (כרך א' קלו, ב): "ברבות . .

(* ולהעיר גם מהא שאין מברכין אקב"ו לקדש את האשה – כיון שהקידושין אינם אלא הקדמה והכנה לקיום המצוה ע"י פרי' ורבי' (רא"ש כתובות פ"א סי"ב).

"פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה"³⁸, ובפרטיות יותר – "יעקב ועשו", שמורה על ב' אופני העבודה ד"עשה טוב" (יעקב) ו"סור מרע" (עשו), כולל ובמיוחד – עבודתו של יעקב לברר את עשו³⁹, כמסופר בסיום הפרשה שיצחק שלח את יעקב לפדן ארם⁴⁰, ובפרשה שלאח"ז (שקורין במנחה) – "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה"⁴¹, שיצא מבית יצחק אביו, ד' אמות של קדושה, ל"חרן", "חרון אף של עולם"⁴², כדי לעסוק בעבודת הבריורים בצאן לבן⁴³, וכשסיים עבודתו בבית לבן, אזי "וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו"⁴⁴ – לפעול גם הבריור דעשו⁴⁵, גמר ושלמות כל העבודה, כמ"ש⁴⁶ "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה".

ויש להוסיף, שאע"פ שגם להפירוש ש"תולדות יצחק" הם יעקב ועשו נכללו ב"תולדות יצחק" גם המאורעות דיצחק, מ"מ, ההוספה ד"ואלה (תולדות יצחק) מוסיף על הראשונים" היא רק ביחס ל"תולדות ישמעאל" (בירור ה"לעו"ז), ולא ביחס למאורעות דיצחק בפרשיות שלפנ"ז – כי, המאורעות שבפ' תולדות שהם עיקר ושלמות עבודתו של יצחק, גדלה מעלתם על המאורעות בפרשיות שלפנ"ז, ואין לומר שהמאורעות שבפרשת תולדות הם בהוספה ("ואלה מוסיף על הראשונים") על המאורעות שלפנ"ז, אלא אדרבה, "פסל את הראשונים" – כיון שתכלית הכוונה היא העבודה בבירור העולם דוקא, לעשות לו ית' דירה בתחתונים.

ז. עפ"ז יש לבאר גם שההתחלה ד"תולדות יצחק" היא ב"ויהי יצחק בן ארבעים שנה גו' ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם":

37) כולל גם המשך המאורעות שבפרשה – "וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה" (כו, א), ועד ש"הי' דעתו לירד למצרים" (פרש"י שם, ב); עבודתו בחפירת הבארות (שם, יח ואילך); הכריתת ברית עם אבימלך (שם, לא), וכיו"ב – שבהם מודגשת עבודתו ופעולתו של יצחק בעולם.

38) בראשית א, כח.

39) וע"ד הפירוש ד"סור מרע ועשה טוב" – "שתעשה את הרע טוב", ש"גם הרשע יחזיר בתשובה שיכלול אותו עמו כו'" (כש"ט סי' פט).

40) כח, א ואילך.

41) ר"פ ויצא.

42) פרש"י ס"פ נח.

43) ראה תו"א ויצא כב, ד ואילך. ובארוכה – תו"ח שם כז, ג ואילך. ובכ"מ.

44) ר"פ וישלח.

45) ראה תו"א ותו"ח ר"פ וישלח. ועוד.

46) עובדי' בסופו – הפטרת פ' וישלח (הובא בפרש"י וישלח לג, ד).

ו. עפ"ז יש לתווך ב' הפירושים ד"תולדות יצחק" – הפירוש ש"תולדות יצחק" הם "יעקב ועשו", והפירוש ש"תולדות יצחק" הם "ילדי ימיו וקורותיו", דברי ימי חייו של יצחק – שעיקר ושלמות עבודתו של יצחק (– מאורעות וקורות דברי ימי חייו) מתחילה בפרשת תולדות³¹, ב"תולדות יצחק", לידת בנו³², "יעקב ועשו האמורים בפרשה".

ובהקדמה:

סיפור תולדותיו (מאורעות דברי ימי חייו) של יצחק בפרשת תולדות מתחיל מגיל ארבעים – "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה גו"³³, ובא כהקדמה לעיקר הסיפור אודות לידת הבנים ("תולדות יצחק, יעקב ועשו") עשרים שנה לאח"ז – "ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם"³⁴.

ופשוט, שבמשך ארבעים שנות חייו לפני הנישואין (וכן במשך עשרים שנה שלאח"ז, לפני לידת יעקב ועשו), היו בחיי יצחק ריבוי עניני עבודה, מעשים טובים וכו', ריבוי בכמות וגם ריבוי באיכות, עניני עבודה נעלים ועיקריים, עד להענין הכי עיקרי – עקידת יצחק, ועד"ז ג' השנים שבין העקידה לנישואין (מל"ז עד מ' שנה) שאז הי' בגן עד³⁵.

ואעפ"כ, עיקר ושלמות עבודתו של יצחק מתחילה בפ' תולדות – כי:

תכלית הכוונה בשלימותה אינה מסירת נפש (ענין העקידה), או העלי' לגן עדן, אלא העבודה דבירור העולם דוקא, ובלשון הידוע: לעשות לו ית' דירה בתחתונים³⁶.

וענין זה מתחיל (בעיקר) ב"תולדות יצחק"³⁷ –

ר"פ משפטים . . ואלה תולדות יצחק מוסיף על הראשונים היינו עשו שדומה לישמעאל כו' מזה יובן פרש"י על ואלה תולדות יעקב ועשו האמורים בפרשה".

ועד"ז באוה"ת כרך ד' (שם) – שלאחרי שמבאר פירש"י "ואלה תולדות כו' יעקב ועשו האמורים בפרשה דהיינו ע"י יעקב הוא מברר גם את בחי' עשו כו'", מוסיף: "שוב מצאתי ברבות ר"פ משפטים מפרש ואלה תולדות יצחק ואלה מוסיף כו'", היינו, שקשור עם פירוש המדרש ע"ד ההמשך לבני ישמעאל.

31) וכמו בפשטות הכתובים – שפרטי הענינים דיצחק שזכרו בפרשיות שלפנ"ז הם פרטים בסיפור דברי ימי חייו וענינו של אברהם.

32) ולכן מדגיש הכתוב הלשון "תולדות" (ולא בנים) – לרמז שכולל גם "תולדות" במובן של מאורעות וקורות חיים (ראה גם לקר"ש ח"ה ע' 360).

33) כה, כ

34) שם, כז.

35) מדרש – הובא בריב"א כאן. חזקוני חיי שרה כד, סג. עש"מ מאמר אכ"ח ח"ג סכ"ט-ל.

36) ראה תנחומא נשא טז. ועוד. תניא רפ"ו. ובכ"מ.

שאו התחיל עיקר עבודתו בכירור העולם⁵⁵, שזהו"ע "ואלה תולדות יצחק", "ואלה מוסיף על הראשונים", ההוספה שעי" בירור הלעו"ז⁵⁶, שעי"ז נעשה שלימות הענין ד"תולדות יצחק" – הצחוק והתענוג שנעשה ע"י העבודה דאתהפכא חשוכא לנהורא⁵⁷, שיתגלה לבוא⁵⁸, כשיהי' הנס העיקרי דגאולה האמיתית והשלימה⁵⁹, בזכותו של יצחק, כדאיתא בגמרא⁶⁰ שלעתיד לבוא יאמרו ליצחק דוקא "כי⁶¹ אתה אבינו"⁶².

*

ח. האמור לעיל בפירוש "ואלה תולדות יצחק, יעקב ועשו האמורים בפרשה", שיעקב מברר את עשו, שבוה נכלל הבירור דכל העולם כולו, שבעים אומות העולם, שנכללים ב"עשו"⁶³ (שהרי החלוקה הכללית דישראל ואוה"ע נרמזת ב"יעקב ועשו") – שייך ביותר לדרונו זה:

כיון שדורנו זה הוא דור האחרון של הגלות ודור הראשון של הגאולה, יש בו הדגשה מיוחדת על עבודתם של ישראל להשפיע על אוה"ע בכל עניני טוב, צדק ויושר, ע"י קיום שבע מצוות בני נח⁶⁴, כהכנה קרובה לקיום היעוד⁶⁵ "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה גו' לעבדו שכם אחד", ועד ש"לא יהי

כפירוש הכתוב "ויהי יצחק בן ארבעים שנה" – כותב הצ"צ באוה"ת⁴⁷ "להעיר מכן ארבעים לבינה⁴⁸, ומענין לא קאים איניש אדעתי דרבי' עד ארבעין שנין⁴⁹, וכדפרש"י ס"פ כי תבוא, ומוסיף, "בלידתו בן ששים – יש להעיר מענין מ"ם וסמ"ך ששניהם בבינה . . ולהיות ההולדה נמשך דוקא מכח היותר עליון . . ע"כ הוליד כשהי' בן סמ"ך".

וכיון שהעילוי דארבעים שנה הו"ע נעלה לגבי המעמד ומצב שלפנ"ז, ובלשון הכתוב⁵⁰ "ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה" – מובן, שעיקר ושלימות עבודתו של יצחק התחילה בהיותו "בן ארבעים שנה"⁵¹, "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה", הנישואין, אשר, הנישואין הם בשביל להעמיד תולדות⁵², כפי שנעשה בפועל בהיותו בן ששים שנה, "ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם".

ויש להוסיף בהרמז דמ"ם וסמ"ך (בן ארבעים וכן ששים) – ע"פ מארז"ל⁵³ "מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין", וענינו בעבודה, שבזמן דארבעים שנה וכן בזמן דששים שנה ניתוסף עליו בעבודה באופן של נס (הרמה, כמו נס על ההרים⁵⁴), היינו, שמתחיל סדר חדש בעבודה נעלה ביותר לגבי העבודה שלפנ"ז, כמודגש ביצחק, "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה גו' ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם" –

47 (פרשתנו (כרך א') קלו, א.

48 אבות ספ"ה.

49 ע"ז ה, רע"ב.

50 תבוא כט, ג.

51 ועד"ז מצינו באברהם ש"בן ארבעים שנה הכיר את בוראו" (רמב"ם הל' ע"ז פ"א ה"ג) – בהוספה על ההכרה שהיתה אצלו לפני"ז ("בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו"), "השלים להכירו" (כס"מ שם. וראה בארוכה לקו"ש ח"כ ס"ע 14 ואילך).

52 ראה לעיל הערה 15.

53 שבת קד, רע"א. וש"נ.

54 סהמ"צ להצ"צ עג, א – ע"פ ל' הכתוב ישעי' ל, יז.

55 להעיר, שהעבודה דבירור העולם, לעשות מישי אין, הו"ע של נס – כמובן מפי' החסידות (ד"ה גדולים מעשה צדיקים תרפ"ה פ"ז) במארז"ל "גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ" (כתובות ה, א), ע"פ מארז"ל "גדול הי' נס אחרון מן הראשון" כי "מן שמיא מיהב יהבי מישקל לא שקלי" (תענית כה, א), מיהב יהבי הוא ההתהוות מאין ליש, ומישקל שקלי הוא ביטול היש לאין שנעשה ע"י העבודה דבירור העולם (וראה תו"א פרשתנו יז, ג).

56 להעיר שבאוה"ת (כרך ד') (תתא, סע"א ואילך)) מקשר הענין ד"ואלה תולדות יצחק, ואלה מוסיף ממש", עם הענין ד"יוסף ה' לי בן אחר" (לעשות מ"אחר" "בן"), וכן עם מ"ש (ביעודי הגאולה) "יוסף אד' שנית ידו" (ישעי' יא, יא), שזהו"ע תוספת וריבוי האור כו', ומסיים, "ולכן משיח בא ג"כ ממה שמתברר מבחי' מואב ע"י רות המואבי".

57 ועד שמגלים בחי' החושך דקדושה – "ישת חושך סתרו" (ראה לקו"ת ר"פ ויקרא. ובכ"מ).

58 ועפ"ז מובן מ"ש במדרש (שמו"ר שם) בפירוש "ואלה תולדות יצחק, מוסיף על הראשונים, על מה שכתוב למעלה הימנו בני ישמעאל" – "אתה מוצא כל תולדות שבמקרא חסרים חוץ משנים, אלה תולדות השמים והארץ, ואלה תולדות פרץ . . כיון שעמד פרץ נעשה תולדות שלו מלא שהמשיח עומד הימנו . . ולכן תולדת יצחק חסר להוציא יעקב מכלל הרשעים" – שלולי הטעם "לכך תולדות יצחק חסר להוציא יעקב כו", הי' צ"ל גם "תולדות יצחק מלא", כמו "תולדות פרץ" שהוא מיצחק (פי' מהרז"ו), כי, הגאולה ע"י משיח קשורה עם יצחק דוקא.

59 להעיר גם מהשייכות דגאולה למ"ם סתומה (ראה ספר הערכים חב"ד מע' אותיות התורה ע' רג ואילך. וש"נ) – מספר ארבעים.

60 שבת פט, ב.

61 ישעי' סג, טז.

62 ראה תו"א פרשתנו יז, ג ואילך. תו"ח שם ד, ד ואילך. אוה"ת שם (כרך ד') תתיז, א. ובכ"מ.

63 ובפרטיות יותר – ישמעאל ועשו, כאמור, ש"ואלה תולדות יצחק (יעקב ועשו) מוסיף על הראשונים, על מה שכתוב למעלה הימנו בני ישמעאל", שבהם נכללים כל אוה"ע (ראה ספר הערכים חב"ד מע' אוה"ע ע' שכו. וש"נ). ובלשון הכתוב (ברכה לג, ב) "הופיע מהר פארן וזרח משעיר למו", "שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו . . ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו", עד ש"אתה לישראל" (פרש"י עה"פ. וראה אוה"ת פרשתנו (כרך ד') תת, ב ואילך).

64 כפס"ד הרמב"ם (הל' מלכים ספ"ח) "וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח" (וראה בארוכה לקו"ש חיי שרה שנה זו. וש"נ).

65 צפני' ג, ט. וראה רמב"ם הל' מלכים ספ"א.

השלוחים שמתכנסים מכל המדינות שברחבי העולם כולו (כינוס עולמי), איש איש מהמדינה שבה ממלא שליחותו, הם באי-כח שמייצגים את כל המדינות שבעולם, די"ל גם אוה"ע.

ובפרטיות יותר:

לאמיתו של דבר כולם שלוחים של הקב"ה, הן בני"י, שכאו"א מהם הוא שלוחו של הקב"ה לעשות לו ית' דירה בתחתונים ע"י קיום תרי"ג מצוות התורה, והן אוה"ע, שע"י שבע מצוות בני נח ממלאים שליחותו של הקב"ה בהענין ד"לשבת יצרה"ל⁷⁶ [ועד שגם לשאר הנבראים שבעולם, חי צומח ודומם, יש שליחות לעשות בכבודו של הקב"ה, כמארז"ל⁷⁷ "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו"]; ;

אלא, ששליחות זו (אצל כל בני האדם וכל הנבראים שבעולם) יכולה להיות בהעלם קצת עכ"פ, ותפקידם של ה"שלוחים" – אלה שנתמנו להיות שלוחים בפועל – לגלות אצל כאו"א, הן בני"י והן אוה"ע [ועד לכל הנבראים שבעולם], שהם שלוחים של הקב"ה, ולעוררם ולפעול עליהם למלא תפקידם ושליחותם בפועל ממש.

ותוכן "כינוס השלוחים העולמי" – שהשלוחים (לשון רבים) שבכל העולם כולו, באי-כח דכל העולם כולו, עם כל הריבוי ופרטי התחלקות ושינויי הנבראים שבעולם, מתאספים ומתכנסים יחדיו, כינוס לשון יחיד, לשם מטרה ותכלית אחת – שיתוסף עוד יותר (עד להוספה שבאין-ערוך) במילוי שליחותו של הקב"ה בכל העולם כולו להיות לו ית' דירה בתחתונים (כמשנת"ל בארוכה⁷⁸).

עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד . . שנאמר⁶⁶ כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים⁶⁷ (כמ"ש הרמב"ם בסיום וחותם ספרו⁶⁸).

וענין זה מודגש במיוחד בעבודתו של נשיא הדור ("הנשיא הוא הכל"⁶⁹), יצחק שבדורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר, ששמו השני "יצחק"⁷⁰ – שהחידוש המיוחד שבעבודתו הוא בהפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות חוצה בכל העולם כולו, החל מהפעולה בחצי כדור התחתון, עד לפעולה בכל העולם ע"י תלמידיו ושלוחיו, כולל גם הפעולה על אוה"ע, כפי שמתבטאת במיוחד ע"י תרגום עניני התורה, עד לפנימיות התורה שנתגלתה בתורת החסידות⁷¹, בשבעים לשון דאוה"ע, בשביל אלה מבני"י שלעת-עתה אינם מבינים לשון הקודש, ואולי י"ל גם בשביל אוה"ע, שגם הם ילמדו עניני אמונה בה', השגחה פרטית, וכיו"ב.

ובכל זה ניתוסף עילוי מיוחד בשנה זו, שנת הארבעים (שמרומו בפסוק "ויהי יצחק בן ארבעים שנה"⁷²) – שכיון שבשנת הארבעים "קאי איניש אדעתי דרביי", צריכה להיות הוספה ביתר שאת וביתר עוז בכל עניני העבודה ד"תולדות יצחק", נעלה ביותר לגבי העבודה שלפנ"ז, עד שלא ייאמר שהעבודה שלאחרי ארבעים שנה היא הוספה על העבודה שלפנ"ז ("ואלה מוסיף על הראשונים"), להיותה באופן של "נס"⁷³ (כנ"ל ס"ו-ז).

ט. ויש לקשר זה עם כינוס השלוחים העולמי דשנת הארבעים שהתקיים בהשגחה פרטית בימים השייכים לסדר "ואלה תולדות יצחק"⁷⁴ גו' ויהי יצחק בן ארבעים שנה⁷⁵:

66 ישע"י יא, ט.

67 ראה "הדרן על הרמב"ם" דשנה זו – משיחת ש"פ חיי שרה, כ"ז מרחשון.

68 והרי באים עתה מה"סיום" דלימוד הרמב"ם בכל תפוצות ישראל – סיום מחזור ששי דג' פרקים ליום, וסיום מחזור שני דפרק אחד ליום.

69 פרש"י חוקת כא, כא.

70 ושמו הראשון – "יוסף" – נרמז במ"ש "ואלה תולדות יצחק", "ואלה מוסיף כו", כנ"ל הערה 56.

71 בחודש זה – חודש כסלו, חודש השלישי דחדשי החורף, המכוון לחודש השלישי דחדשי הקיץ – חודש סיון, "ירחא תליתאי", שבו ניתנה התורה, "אוריין תליתאי" (שבת פח, א), ולכן, גם התגלות פנימיות התורה ע"י תורת החסידות היתה בחודש השלישי, חודש כסלו (ראה לקוטי לוי"צ אג"ק ע' רה. ע' ריז). ולהעיר גם מהפתגם הידוע שהענין דיפוצו מעינותיך חוצה התחיל לאחרי הגאולה די"ט כסלו (סה"ש תו"ש ס"ע 112 ואילך).

72 ויש לקשר גם עם העילוי דששים שנה ("ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם") – שהתחלת שנת הארבעים (יו"ד שבת תשי" – תשמ"ט) היא לאחרי סיום ששים שנה להנישואין ד"תולדות יצחק"

73 (י"ד כסלו תרפ"ט – תשמ"ט), שעל ידם נעשה ההמשך ד"תולדות יצחק", ובאופן דמוסיף והולך.

74 ולהעיר, שנוסף על הדגשת ענין ה"נס" בשנת הארבעים ושנת הששים, מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנט היו עומדין, ה"ז מודגש גם בסימנה של השנה – תש"נ, ר"ת תהא שנת נסים.

74 להעיר, ש"תולדות יצחק" כולל גם ובמיוחד את השלוחים, שהרי "התלמידים קרויין בנים" (רמב"ם ריש הל' ת"ת – שיעור היומי דש"ק זה).

75 מתחיל מיום הש"ק פ' חיי שרה, שתוכן הפרשה ע"ד השליחות דאליעזר בקשר לנישואי יצחק ורבקה, שתכליתה ומטרתה "תולדות יצחק" (שמתחילין לקרוא בשבת פ' חיי שרה), והמשכו עד לסימו וחותמו (כולל ובמיוחד קבלת החלטות טובות בנוגע לעבודה דכל השנה עד לכינוס הבא) – בימי השבוע דפ' תולדות יצחק. וראה בארוכה קונטרס משיחות ש"פ חיי שרה בקשר לכינוס השלוחים העולמי.

76 ישע"י מה, יח.

77 אבות ספ"ו.

78 קונטרס משיחות ש"פ חיי שרה הנ"ל. שיחת יום א' כ"ח מרחשון.

שממנה בא כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו יחד עם תלמידיו (שלוחיו), אשר, לאחר תקופה של שבעים שנות משטר תקיף ואימתני שהפיל חיתתו על כל תושבי המדינה, עד שאפילו עבור התבטאות של ביקורת על המשטר היו עונשים להשלח לארץ גזירה (סיביר וכיו"ב) – נעשה לפתע, בפרק זמן קצר ביותר, שינוי קיצוני (ע"י העומדים בראש הנהגת המדינה) במשטר המדינה, ומתפשט גם בשאר מדינות דוגמתן.

ועד"ז במדינת סין – שבתקופה האחרונה מתרחשת מהפיכה בהנהגת המדינה בפנים וגם בנוגע לקשר ויחס עם שאר מדינות העולם, וכיו"ב, וכן במדינת הודו – שבפרק זמן קצר יחסית הוחלפו ראשי השלטון ששלט במשך תקופה ארוכה, ועד"ז מהפיכות קיצוניות בעוד כמה מדינות ברחבי העולם, ועד ל"איי הים", אשר, אין צורך לפרט ולהאריך, כיון שהדברים ידועים ומפורסמים.

והמדובר אודות מהפיכות במדינות כאלו שיש בהם ריבוי עצום של בני-אדם, כלומר, מהפיכות בממשלות ומשטרים שמנהיגים בליוני אנשים בכל רחבי העולם, ועד לרוב האנשים שבכל העולם!

וה"נס" שבדבר – ולפלא הכי גדול שלא שמים לב לכל זה, "אין בעל הנס מכיר בנסו"⁸² – שמהפכות קיצוניות, שיש להם השפעה ישירה על רוב העולם, מתרחשות בשקט ובמנוחה, דבר שאין לו אה ורע בתולדות האנושיות כולה:

מהפיכות במשטר ושלטון של מדינות היו מלווים תמיד במלחמות עקובות דם שהתנהלו במשך תקופה ארוכה, שיבשו את מהלך החיים, הביאו הרס וחורבן ר"ל. ואין צורך להרחיק לכת ולחפש בדברי ימי העולם בדורות שלפנ"ז, כיון שראינו בדורנו זה את החורבן הנורא במלחמת העולם השני, לא תקום פעמיים צרה.

ואילו בימינו אלה, מתרחשים מהפכות קיצוניות גדולות יותר, ברוב העולם, ובחסידי ה', ה"ז ללא מלחמות, ללא שפיכות דמים, ח"ו, אלא מתוך שקט ומנוחה.

ויש להוסיף, שמהפכות בעולם בימינו אלה רואים (לא רק ביחס להנהגת בני-אדם, אלא) גם ביחס לשאר הנבראים שבעולם, חי צומח ודומם – רעידות אדמה שאירעו בתקופה האחרונה, בפרק זמן קצר, ונמשכות

וזוהו הקשר והשייכות לפ' תולדות, "ואלה תולדות יצחק", "יעקב ועשו" – עבודתו של יעקב (בנ"י) בבירור העולם כולו (עשו), שזוהי תוכן ונקודת עבודתם של השלוחים המודגשת ב"כינוס השלוחים העולמי", אשר, עי"ז ממהרים ומזרזים עוד יותר הענין ד"ואלה תולדות יצחק" בתכלית השלימות, הצחוק והתענוג שיתגלה לעתיד לבוא (כנ"ל ס"ז).

ובודאי יוסיפו עוד יותר בעבודת השליחות, ובפרט מצד הנתינת-כח שבסיום פרשתנו⁷⁹: "וישלח יצחק את יעקב" (והמשך הדברים בפ' ויצא שמתחילין לקרוא במנחה, כנ"ל ס"ו), כולל גם שיתוסף בעריכת כינוסים איזוריים, על מנת להמשיך את פעולת הכינוס העולמי בכל איזור ואיזור לפי ענינו, וגם מהכינוסים האיזוריים ידפיסו קובץ למזכרת-נצח (כמדובר לעיל⁸⁰ בנוגע לכינוס העולמי), "זה ספר תולדות הכינוס" של "תולדות יצחק".

*

י. ויש להוסיף, שההדגשה דבירור העולם בתקופתנו זה כהכנה לימות המשיח, היא (לא רק באופן ד"אמורים בפרשה", בתורה, אלא גם) באופן הנראה בגלוי במצב העולם כולו⁸¹ בימינו אלה.

ובהקדמה:

ישנם התמהים על המדובר בתקופה האחרונה שעומדים אנו בסוף זמן הגלות, עקבתא דמשיחא, ושואלים: היכן רואים זאת? הרי עולם כמנהגו מידי שנה בשנה כרגיל נוהג? – ולפלא הכי גדול שאינם מתבוננים בהמאורעות שמתרחשים בעולם, מאורעות הגלויים ומפורסמים!

בתקופה האחרונה (החל משנים הכי אחרונות, ומוסיף והולך מזמן לזמן) מתרחשים ברחבי העולם מהפיכות קיצוניות, מן הקצה אל הקצה, ובחסידי ה', מתרחשים מהפיכות אלה בשקט, כלומר, ללא מלחמות ושפיכות-דמים, רחמנא ליצלן, עד כדי כך, שחיי היום-יום (בעניני המסחר וכיו"ב) ממשיכים להתנהל ע"ד הרגיל, כאילו עולם כמנהגו נוהג, למרות שמתרחשת מהפיכה קיצונית בהנהגת המדינה כולה, אלא שהיא מהפיכה פנימית, בדרכי פוליטיקא מדינית: לכל לראש ומתחיל ממדינת רוסיא (המדינה

(79) כח, ה.

(80) קונטרס הנ"ל ס"ג.

(81) עי"ז שנשתלשל מהתורה – "אסתכל באורייתא וברא עלמא" (זח"ב קסא, רע"ב). ולהעיר גם מהמשך המאמר – "בר נש אשתדל

באורייתא ומקיים עלמא", שנעשה ע"י עבודתם של ישראל, כדלקמן בפנים.

(82) נדה לא, א.

שב"גבולות עמים", שבעים אומות העולם, קשורים ביציבות ותוקף עם "בני ישראל". ולכן, כאשר בני"מוסיפים בעבודתם בלימוד התורה וקיום מצוותי' [הן העבודה דקיום התומ"צ, והן העבודה דבירור העולם, כולל ההשפעה על אוה"ע לקיים שבע מצוות בני נח], ה"ז פועל בדרך ממילא (ללא צורך בהתעסקות מיוחדת, אפילו לא במחשבה בלבד) קיום ועמידת העולם כולו, בכל שבעים אומות העולם, "יצב גבולות עמים".

ויש לומר, שהשינויים שנעשו בעולם בתקופה האחרונה, המדגישים שזוהי התקופה דעקבתא דמשיחא – הם כתוצאה מעבודתם של ישראל בתקופה האחרונה, ובלשון הכתוב בפרשת השבוע – "תולדות יצחק, יעקב ועשו האמורים בפרשה", ובפרט בקשר ובשייכות עם שנת הארבעים, "ויהי יצחק בן ארבעים שנה", כנ"ל בארוכה.

וענין זה מודגש בכינוס השלוחים העולמי דשנת הארבעים – כאמור לעיל שהשלוחים שהתכנסו מכל המדינות שברחבי העולם הם באי-כח דכל המדינות שבעולם, ולכן, ה"ז פועל בדרך ממילא על ההנהגה דכל המדינות שבעולם.

ויה"ר – והוא העיקר – שיתוסף עוד יותר בעבודתם של ישראל, ובמילא, יתוסף עוד יותר בהטבת מצב העולם כולו, בחסד וברחמים, בטוב הנראה והנגלה, ע"י חיזוק והתייצבות המשטר האמיתי של הקב"ה, בורא העולם ומנהיגו, ועד לקיום היעוד "והיתה לה' המלוכה", גילוי מלכותו של הקב"ה בכל העולם, ו"אז אהפוך אל עמים שפה ברורה גו' לעבדו שכם אחד", ועד שהארץ עצמה תהי' באופן ש"מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

גם עתה במקומות שונים בעולם (גם במדינה זו), ובחסדי ה', הקרבנות היו במספר קטן, ובפרט ביחס למקרים דומים שאירעו בתקופות שלפנ"ז.

יא. וביאור השייכות דכהנ"ל לבני" – (דלכאורה, מאורעות שמתרחשים במהלכי הפוליטיקא ברחבי העולם (ללא קשר ישיר לבני"83) אינם מענינם של בני", שתפקידם לעסוק בלימוד התורה וקיום המצוות) – בכמה פרטים:

א) הכרת גדלות הא-ל ונתינת שבח והודי' על גודל חסדיו – שכן, נוסף לגדלות הא-ל שנראית בהנהגת הטבע, כמ"ש "השמים מספרים כבוד א-ל גו"84", כי אראה שמ"ך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת"85, מודגשת יותר גדלות הא-ל בהנהגה נסית, כבנדוד"ד, שמהפיכות קיצוניות ברחבי העולם מתרחשות בשקט ומנוחה, נס גדול שאינו אלא בכחו של הקב"ה ה"כל יכול"! ועל כך יש להודות להקב"ה על גודל החסד שבדבר, במכ"ש וק"ו מנתינת שבח והודי' על הנהגת הטבע מידי יום ביומו"86.

ב) הוספה באמונה בכיאת המשיח והצפי' לביאתו, "אחכה לו בכל יום שיבוא" – שכן, מהפכות בעולם הם מהסימנים שהובאו במדרשי חז"ל על התקופה דעקבתא דמשיחא"87, וכשרואים מהפכות גדולות בימינו אלה, ה"ז סימן נוסף שנמצאים אנו ברגעים האחרונים דעקבתא דמשיחא, ותיכף ומיד ממש בא משיח צדקנו.

יב. ועוד ענין עיקרי – הנוגע גם ובעיקר מכאן ולהבא:

כל המאורעות שבעולם משתלשלים מהנהגת בני" – שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב"88 "יצב גבולות עמים למספר בני ישראל"89, היינו, שכל המאורעות

של משיח" (ב"ר פמ"ב, ד). "שנה שמלך המשיח נגלה בו כל מלכי אומות העולם מתגרים זה בזה כו" (פסיקתא רבתי פיסקא קומי אורי). והרי התוכן ד"מלכיות מתגרות" הוא מחפכות בעולם, אלא, שבחסדי ה' ה"התגרות" היא מתוך שקט ומנוחה. (88) האזינו לב, ח.

(89) "למספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים הציב גבולות עמים שבעים לשון" (פרש"י עה"פ).

(83) מלבד העובדה שבכמה מדינות נעשה קל יותר לקיים תומ"צ.

(84) תהלים יט, ב.

(85) שם ח, ד.

(86) ופשוט, שההתעסקות בלימוד התורה וקיום המצוות אינה גורעת כלל בהתבוננות בגדלות הא-ל ונתינת שבח והודי' על גודל חסדיו.

(87) ולדוגמא: "אם ראת מלכיות מתגרות אלו באלו צפה לרגלו

לקוטי שיחות פרשת תולדות כרך ג'

מתורגם ללשון הקודש

אחד מישראל - מלמדת התורה: שתי פעמים אברהם - שתי מדריגות באהבה, שתי פעמים יצחק - שתי מדריגות ביראה. סדר העבודה בשני הקוים הוא, שתחילה באות המדריגות התחתונות, אהבה זוטא ויראה תתאה, ואחר כך אהבה רבה ויראה עילאה (כמו שנאמר בגמרא⁵: "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמן", היינו לשם הטוב שלו עצמו, - אהבה זוטא ויראה תתאה; "שמתוך שלא לשמן בא לשמן", למדריגות נעלות - אהבה רבה ויראה עילאה). וסדר הפסוק מציין את הסדר בעבודה: יראה (תתאה) אהבה (זוטא) אהבה (רבה) יראה (עילאה) - כפי שהוא מבואר באריכות בכמה מקומות⁶.

וזו הוראה לכל אחד מישראל בעבודת ה', שעליו לעבוד את ה' בשני הקוים של אהבה ויראה⁷, אברהם ויצחק. כידוע פירוש מאמר רז"ל "אין קורין אבות אלא לשלשה"⁸, שאברהם יצחק ויעקב הם האבות של כל ישראל, ודרכי העבודה שלהם צריכים להיות אצל כל אחד מישראל. עבודתם של כל אחד משנים עשר השבטים אין הכרח שתהיה אצל כל אחד מישראל, שכן לכל אדם יש את העבודה שלו, מתאים לשבט ממנו הוא יוצא, אבל עבודת האבות צריכה להיות אצל כל אחד מישראל. כאשר אדם עוסק בקו אחד בלבד, אהבה או יראה, הרי יתכן שאין זה מצד עבודתו כי אם שבטבע⁹ הוא נוטה לחסד או לגבורה. ההוראה היא¹⁰ שצריכה להיות עבודה, והיא באה על ידי שעוסקים בשני הקוים ובכל המדריגות.

(ד) במדרש הנעלם, בזוהר¹¹, נכתב שאברהם הוא רמז לנשמה.

(על דרך שמבאר שם בזוהר¹² את פרשת פטירת שרה כרמז לגוף, "ותמת שרה", הגוף מת, ומיתת הגוף זהו על ידי ש"קריית ארבע", שהם הארבע יסודות מהם מורכב הגוף, נפרדים זה מזה, שבהיותם "בארץ כנען", בעולם הזה, "היא חברון" - היו מחוברים. "ויקם אברהם מעל פני מתו", הנשמה, שהיא מעל מיתתה ופירוד)

ויצחק, מלשון צחוק ותענוג, מוסב על התענוג שיהיה לנשמה לעתיד לבוא. וכך מבאר הזוהר את פירוש הכתוב

א. על הפסוק "ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק" מתעכבים מפרשי התורה ושואלים: לאחר שנאמר "ואלה תולדות יצחק בן אברהם" לשם מה אומר שוב "אברהם הוליד את יצחק"? והרי כפל לשון הוא זה.

תירוצים שונים נאמרו על זה. וכמה מהם:

(א) בגמרא (ובמדרש) נאמר¹: כי משום ש"היו כל אומות העולם מרננים ואומרים" שיצחק אינו בנו של אברהם, לפיכך צר הקב"ה קלסתר פניו של יצחק דומה בדיוק לשל אברהם, וראו כולם שיצחק הוא בנו של אברהם. וזהו פירוש הפסוק: "יצחק בן אברהם", שהרי הוכח הדבר והכל העידו ש"אברהם הוליד את יצחק".

(ב) במדרש אומר² על זה: "יצחק נתעטר באברהם ואברהם נתעטר ביצחק", - כלומר: "יצחק בן אברהם", יצחק התעטר והתפאר שהוא בן אברהם, ו"אברהם הוליד את יצחק", אברהם התעטר והתפאר בכינו יצחק.

(ג) מבואר בחסידות³, שעבודת אברהם היתה בקו החסד והאהבה, ועבודת יצחק היתה בקו הגבורה והיראה, וכל דרך עבודה, בין בעבודת האהבה ובין בעבודת היראה, נחלק לשתי מדריגות כלליות: שתי מדריגות ביראה - יראה תתאה ויראה עילאה. יראה תתאה (תחתונה) פירושה, שירא לעשות נגד רצון ה' מפני העונש שיש על חטא זה, או אפילו משום טעם נעלה יותר, אבל גם הוא משום שירא מהדבר הלא-טוב שהחטא יגרום לו; יראה עילאה (עליונה) פירושה, יראת הרוממות, שירא ובוש מרוממות וגדולת הקב"ה לעבור על חטא, כלומר שירא מהחטא עצמו שהוא נגד רצון הקב"ה. כך גם באהבה ישנן שתי מדריגות - אהבה רבה ואהבה זוטא. אהבה זוטא, היא המדריגה התחתונה שבאהבה, שפירושה, שאוהב את הקב"ה ומקיים את רצונו משום שטוב לו מכך, אם בגשמיות, או בדקות יותר - עד לתכלית הרוחניות; ואהבה רבה, היא שאוהב את הקב"ה ומקיים רצונו "שלא על מנת לקבל פרס", לא בשביל הטובה שתבוא לו בשל כך.

כיון שמעשה אבות סימן לבנים⁴ - בעבודתו של כל

(1) בבא מציעא פז, א. תנחומא תולדות א. והובא ברש"י ר"פ תולדות. נתבאר באוה"ת ר"פ תולדות.

(2) תנחומא תולדות ד. ועד"ז רבות ר"פ תולדות.

(3) אור התורה שם. (באופן אחר - בתו"א תולדות, תו"ח שם).

(4) ראה לקו"ש כרך ג ע' 11 הערה 6.

(5) נזיר כג, ב וש"נ. רמב"ם פ"ג מהל' ת"ת ה"ה, פ"י מהלכות תשובה ה"ה, הלכות ת"ת לאדמוה"ז פ"ד סעי' ג. תניא ספ"ל"ט.

(6) ראה תניא פ"ג ובכ"מ.

(7) תניא פמ"א.

(8) ברכות טז, ב. וראה תו"א ר"פ וארא. ועייג"כ לקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 49 הע' 12.

(9) ראה תו"א תולדות יט, ג.

(10) ראה תניא פט"ז.

(11) ח"א קלה, א.

(12) קכב, ב. וראה שו"ת הרשב"א סי' תי"ח. ד"ה רבי בנאה (נדרס באוה"ת. בקונטרס מאמרי הצמח צדק למס' ב"ב).

בענינים שלמעלה מהטבע. על פי הטבע לא היה אברהם יכול להוליד בן. הגבלת הטבע היתה לא רק שמצד גופו הגשמי היה עקר¹⁶, כי אם גם המזלות העליונים הראו שאין ביכלתו להוליד בן, ולכן נאמר¹⁷: "ויוצא אותו החוצה" וכפירוש רז"ל¹⁸ "צא מאיצטגנינות שלך", שבכדי שאברהם יוכל להוליד בנים הוציאו הקב"ה החוצה מעבר להגבלות הנובעות מהמזלות. גם מה שאברהם יכל להתפאר בגדולת יצחק, היה דבר על טבעי, כי על פי טבע הדורות הולכים ומתמעטים כמאמר רז"ל¹⁹ "אם ראשונים בני מלאכים, אנו בני אנשים וכו'". וזה שאברהם התעטר ביצחק - שהיה בדור מאוחר יותר ואף על פי כן היו לו מעלות שהוסיפו לשלימות במדרגת אברהם ("שזהו פירוש "אברהם נתעטר ביצחק" ככתר המוסיף יופי בנושא) - הרי זה ענין שלמעלה מהטבע.

וזה היא גם ההוראה עבורנו, שעל כל אחד לדעת כי בני ישראל אינם משועבדים להגבלות הטבע - לא רק בענינים רוחניים כי אם גם בענינים גשמיים.

"תולדות" רוחניות היו לו לאברהם גם בטרם נולד יצחק, כמאמר רז"ל²⁰: "תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים" - ובפרט לפי המבואר בקבלה²¹, שמכל זיווג באופן של קדושה על פי תורה, נולדות תולדות רוחניים קדושות. לידת יצחק חידשה, שאפילו לגבי תולדות בגשמיות לא היה אברהם מוגבל בחוקי הטבע.

וכאן מופיעים "ליצני הדור"²² (המנגדים לקדושה²³ שבכל דור) וטוענים כלפי האדם מישראל: אמנם בענינים רוחניים הנך יכול לפעול, מפני שהם אינם נשלטים על ידי חוקי הטבע; אך כאשר מדובר, בענינים גשמיים, הרי תולדות גשמיות, אינן מסוגל להוליד רק באם תהיה נתון לשליטתו של אבימלך, שהוא מלך ושר המדינה - ("מאבימלך נתעברה שרה") - שדרכו עוברות כל ההשפעות הגשמיות, - נכון אמנם, הן רק עוברות בלבד - אבל אך דרכו ועל ידו²⁴.

"מה עשה הקב"ה" - צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל ש"אברהם הוליד את יצחק", שגם את התולדות וההשפעות הגשמיות מקבל יהודי לא מאבימלך ח"ו, אלא מאברהם - מהנשמה (כפי פירוש הזוהר). אם אדם מעורר את כוחות הנשמה ואינו מתחשב

"יצחק בן אברהם": לעתיד תזכה הנשמה "אברהם", לגילוי התענוג, "יצחק"; כיצד תזכה לזה? על ידי ש"אברהם הוליד את יצחק", הנשמה על ידי עבודתה בעולם הזה מולידה את התענוג, ותענוג זה יתגלה אליה לעתיד לבוא.

ב. דובר כבר, כי כשישנם פירושים שונים של חז"ל על אותו פסוק, יש קשר מפירוש אחד לשני, ואינם ענינים נפרדים לגמרי.

מן ההוכחות לכך: רז"ל דורשים¹³ את משמעות תיבת "שעטנו" "שוע" (חלק, סרוק), "טווי" "ונוז" (ארוג) ובגמרא נאמר¹⁴ שכיון שהתורה כללה את שלושת הדברים "שוע טווי ונוז" בתיבה אחת "שעטנו" מוכח שכולם קשורים זה בזה, ומשום כך אין חייבים (מן התורה) על שעטנו (צמר ופשתים יחדיו) כשיש רק אחד או שנים מתוך שלושת התנאים, אלא אם כן היו כל השלושה יחדיו. נמצא, ששלושה ענינים, אף שנלמדים מאותיות שונות, כיון שנכתבו בתיבה אחת יש קשר ביניהם; כל שכן בעניננו, שכל ארבעת הפירושים נרמזים באותן אותיות, הרי ודאי שיש שייכות בין אחד לשני. וצריך אפוא להבין כיצד קשורים ארבעת הפירושים המוזכרים זה בזה.

כל סיפורי התורה הרי הם הוראה בעבודתינו¹⁵. לפי פירוש החסידות מובנת ההוראה עבורנו, בכך שכאמור לעיל, צריכים להיות אצל כל יהודי שני הקיום בעבודה, אהבה ויראה, ובסדריהם כפי שצריכים להיות. לפי פירוש הזוהר מובן גם לשם מה מספרת לנו התורה ש"יצחק בן אברהם אברהם הוריד את יצחק", משום שחשוב לנו לדעת שהנשמה על ידי עבודתה ממשיכה תענוג; ושהתענוג שממשיכים עתה יתגלה לעתיד - שהידיעה על שכר המצוה מקילה ומוסיפה לנו תוספת חיות בעבודה.

אלא שצריך להבין: מהי ההוראה עבורנו מכך ש"אברהם הוליד את יצחק" על פי פירושי הגמרא והמדרש: לשם מה חשוב לנו לדעת שבדורו של אברהם היו אומות העולם טוענים שיצחק איננו בנו של אברהם (שלכן עשה הקב"ה קלסתר פניו של יצחק בדומה לשל אברהם)? וכן מה לומדים אנו מכך שיצחק התפאר באברהם ואברהם התפאר ביצחק?

ג. לפי שני הפירושים בגמרא ובמדרש מדובר בפסוק

(19) שבת קיב, ב.
 (20) רש"י ר"פ נח. ב"ר פ"ל, ו.
 (21) ראה אור החמה לזח"ג צ, א. שער המצות פ' בראשית.
 (22) רש"י ר"פ תולדות.
 (23) יומא לה, סע"ב.
 (24) עיין אגה"ק סכ"ה.

(13) כלאים פ"ט מ"ח.
 (14) נדה סא, ב. נת' בשו"ת הצי"צ שער המלוואים סל"ח. וראה פס"ד להצי"צ (ליד"ד ס"ש).
 (15) זח"ג נג, ב.
 (16) יבמות סד, א.
 (17) בראשית טו, ה.
 (18) שבת קנו, א.

למעלה ממדידה והגבלה של סדר השתלשלות.

(ולכן אין המדרש שולל לפי פירוש שני את טענת הלעומת זה, כי המדרש מדבר אודות הדרגות ברוחניות שבהן מלכתחילה אין מקום לטענות של לעומת זה, וממילא אין צריך לשלול זאת).

תורת החסידות, שענינה לבאר דרכי העבודה, מבארת גם כאן את סדר העבודה כיצד אפשר להגיע ולהתעלות מעל הטבע וסדר השתלשלות: כשיהודי עובד את ה' בשתי המדות, אהבה ויראה ביחד, על ידי זה הוא משנה את הטבע הקבוע של המדות - שכן רק בעבודת ה' יתכן הדבר²⁸, ואילו מצד הטבע אי אפשר שיהיו שתי המדות של אהבה ויראה ביחד - ובאם מתנהגים על פי הוראת פירוש ותורת החסידות לצאת מטבע מדותיו, גם מלמעלה משפיעים עליו באופן של למעלה מהטבע בכל הענינים, בין במדריגות הרוחניות (כפירוש הנוסף במדרש) ובין בדברים הגשמיים (כפירוש הגמרא).

הזוהר, שהוא נסתר שבתורה, מבאר את הענינים כפי שיהיו לעתיד, ואומר שיהודי (על ידי העבודה של "יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק" על פי כל שלושת הפירושים האמורים) זוכה לתענוג שלמעלה.

1. ידוע²⁹ פירוש המאמר "שכר מצוה מצוה", ששכר המצוה היא המצוה עצמה. היינו ששכר המצוות אינו דבר אחר שיבוא כתשלום שכר עבור המצוות, אלא שהשכר יהיה המצוות עצמן כפי שיתגלו לעתיד.

שעל פי זה יובן ביותר השייכות בין פירוש הזוהר המדבר אודות שכר העבודה עם שלושת הפירושים הקודמים שמדובר בהם אודות העבודה עצמה, שהרי "שכר מצוה - מצוה".

2. בחסידות מבואר טעם לדבר שבלידת יצחק נאמר³⁰ "צחוק עשה לי אלוקים": שם אלוקים מורה על העלם, כמו שכתוב³¹ "כי שמש ומגן הוי' אלוקים", ששתי השמות הוי' ואלוקים נמשלים לשמש ומגן, הוי' - שמש, ואלוקים הוא כמגן, המסתיר על השמש, כי "אלוקים" הוא בגימטריא "הטבע"³², וטבע מסתיר על אלקות. וזהו פירוש "צחוק עשה לי אלוקים", שעל ידי זה שמבררים את הדברים המוסתרים בתוך הטבע (בגימטריא אלקים), נעשה צחוק ותענוג למעלה, כי בכך נשלמת הכוונה העליונה של דירה בתחתונים.

עם כל המניעות של הגוף ונפש הבהמית, הרי גם עניני גופו ודבריו הגשמיים אינם נתונים לשליטת חוקי הטבע.

ד. על פי זה מתבארים דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר שאמר²⁵: "...זאת צריכים כל העמים אשר על פני האדמה לדעת, שרק הגופים שלנו נמסרו לגלות ושעבוד מלכות, אבל את נשמותינו לא שלחו לגלות ולשעבוד מלכות לא נמסרו".

"עלינו לומר גלוי לעין כל, שמה שנוגע לדתנו, תורה ומצוות ומנהגי ישראל, אין לנו בני ישראל עלינו כופי דעות ואסור להשתמש בשום כוח של כפיה לענין זה".

לכאורה צריך להבין דבריו אלו של הרבי: הנשמה הרי מלוכשת בתוך גוף, ועליה לקיים את התורה והמצוות עם הגוף ועל ידי הגוף בעולם הגשמי. א"כ מה תועלת יש לנו מכך שנשמותינו לא נשלחו לגלות, בעוד שגופינו הרי נמצאים בגלות?

אלא כאמור לעיל, שהתעוררות הנשמה משפיעה שגם עניני הגוף לא ימסרו לגלות ולשעבוד מלכויות. ודבר זה צריך להיות באופן גלוי לעין כל - כלשון הרבי: "זאת צריכים כל העמים אשר על פני האדמה לדעת" - עד שגם ליצני הדור מודים שאין לאבימלך כל שליטה על ההשפעות לבני ישראל, גם לא בגשמיות.

ה. על פי האמור יובן גם הקשר בין כל ארבעת הפירושים - של הגמרא, המדרש, הזוהר והחסידות.

הגמרא היא נגלה של תורה, לכן מפרשת הגמרא את הפסוק בנוגע לענינים הגשמיים הגלויים כפי שהם בעולם הזה, שכאן אפשר שיהיה מקום לטענת ה"לעומת זה" - של "ליצני הדור" - מודיעה התורה, שיהודי גם בעניניו הגשמיים, אינו קשור עם להגבלות הטבע.

מדרש (הגדה)²⁶ הוא ממוצע בין גליא של תורה ופנימיות התורה, לכן מבאר המדרש אותו ענין עצמו ובאופן נעלה יותר, שיהודי אינו מוגבל בטבע, במדריגות הרוחניות של סדר ההשתלשלות.

בסדר הדורות, הרי כל דור הולך וגורע מדרגתו הרוחנית - וכך הוא גם בכללות סדר ההשתלשלות, כל מדריגה רחוקה יותר הרי היא נחותה יותר מהקודמת לה. אבל אצל ישראל הסדר הוא: "עטרת זקנים בני בנים וגו"²⁷, שהרי עטרה היא ממעל לראש, היינו, שאצל בני ישראל הבנים מוסיפים רוממות באבות. ואם כן הרי זה

(29) אבות פ"ד מ"ב. וראה תניא פל"ט. "היום יום" כ"ה אייר, ח' חשוון.

(30) בראשית כא, ו. תו"א תולדות רד"ה מים רבים.

(31) תהלים פד, יב.

(32) פרדס שער יב, פ"ב. ובש"ה שער האותיות אות קדושה בהגהה ד"ה

הנה מוסיף על הראשונות (פט, א) משמע קצת שכן הוא בוזהר.

(25) ג' תמוז תרפ"ז, נדפס בלקו"ד ע' תרצב.

(26) ראה אגה"ק סו"ס כג. לקו"ת ויקרא (ה, ד). אוה"ת בא עה"פ ולקחתם

(ע' שכ).

(27) משלי יז, ו. הובא בתנחומא שם.

(28) ספרי בדברים ו, ה.

מהתענוג שלמעלה שפעלה על ידי עבודתה בהגוף³⁵.
 זוהי השייכות בין פירוש הזוהר - שכר העבודה - עם
 שלושת הפירושים האחרים - עבודה: העבודה היא מה
 שהנשמה פועלת בהגוף שיוצא ומתעלה מהגבלות הטבע,
 וזוהי גורמת את התענוג שלמעלה מהגוף - "אברהם
 הוליד את יצחק"; ולכן תקבל שכרה לעתיד, שתקבל את
 אותו תענוג שהיא המשיכה - "יצחק בן אברהם".
 (משיחת שבת מבה"ח כסלו תשכ"א)

האדם נברא בצלם ודמות שלמעלה, וכמו כן באדם
 למטה ישנם נשמה וגוף שהם דוגמא להוי' ואלוקים³³.
 הנשמה היא בדוגמת הוי', והגוף שהוא מעלים על הנשמה
 - אלוקים, והצחוק והתענוג שלמעלה נעשים מבירור הגוף
 דוקא, משום שבו נשלמת הכוונה.
 וכיון שעיקר הכוונה הוא לברר את הגוף, לכן לעתיד
 יהיה הגוף נעלה מן הנשמה. הנשמה תקבל מהגוף³⁴, שלא
 כיום, שהגוף הוא המקבל מהנשמה. אך כיון שהנשמה
 מבררת את הגוף, על כן גם היא תקבל שכרה, בכך שתקבל

דאף שצריכה להיות נרגשת בגוף הגשמי, מ"מ באה מצד הנשמה דוקא (שגופו
 נמאס ומתועב אצלו ושמתחו היא שמחת הנפש לבדה (תניא פל"ב)), והיא
 ממשכת את השמחה בהגוף.

(33) ראה שער הייה"א פ"ו.

(34) ראה ד"ה לכל תכלה רנ"ט. תו"ש ע' קכו. מים רבים תשי"ז.

(35) כמו עבודת השמחה עכשיו (שהיא דוגמת וגורמת התענוג דלעתיד).

יום ראשון כ"ח חשון

העליון ושתמישך התגלות אלקות בעולם. להלן יסביר רבנו הזקן, כיצד מבטיחים, שבשעה שישנה התגלות אלקות בעולם לא תוכלנה הקליפות לינוק תוספת יניקה מקדושה: וְהָנָה, הַמַּעֲשִׂים מִזֵּבִים – של המצוות המעשיות, נִקְרָאִים – ב"עץ חיים", "כְּפִיּוֹת וְקִצּוּץ הַקְּוֹצִים", – שבכרם, הַנְּאֻחִים בְּ – בבחינת אַחֲרָיִם, שֶׁחֵן בְּחִינַת עֲשִׂיהָ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּ – "עץ חיים" שֶׁעַר מִזֵּבִים מִזֵּבִים – הרי שעל ידי המעשים טובים, נעשה "כיסוח וקיצוץ" הענינים שיש בכוחם לתת יניקה לחיצונים – על דרך משל מזמירת הקוצים שבכרם שלא יפריעו לצמחים שבכרם, וְהֵינּוּ עַל יְדֵי הַעֲלָאת הַטּוֹב הַנְּנוּז כְּהֵם – בענינים של עשייה, הַמְּלַבֵּשׁ בְּמִצְוֹת מַעֲשִׂוֹת – לְמַקְדוּר, – של הטוב, שהוא לְקַדְשֵׁת הָאֲצִילוֹת שֶׁכִּבְר הַכְּרָה. – יכול דבר זה

להביא לבידור הדברים הגשמיים הדורשים בירור ותקון, להוציא את הטוב ולהעלותו לקדושה. וְמֵה שֶׁכְּתוּב שָׁם – ב"עץ חיים", שְׂאֵדָם הָרֵאשׁוֹן תִּקְוֶן נָם בְּן עַל יְדֵי תַפְלָה, – הרי, שלא רק על ידי מצוות מעשיות יכולים לפעול זאת, כי אם גם על ידי תפלה? – הֵינּוּ עַל יְדֵי אוֹתוֹת הַדְּבִיר, – לא על ידי הכוונה הרוחנית שבתפלה, כי אם על ידי אותיות הדיבור, הַעֲקִימָת שֶׁפְּתִיּוֹ הָיוּ – היא, מַעֲשֵׂהָ, – הרי שגם בזה ישנו ענין של עשייה, כִּי הֵן – אותיות הדיבור הן מְנַפֵּשׁ הַחַיּוּנִית שֶׁבְּגוּף וְדָמוֹ אֲשֶׁר שָׂרְשָׁן – וחיותן, מְנַגְּהָ. – כפי שמוסבר בחלק ראשון של ספר ה"תניא", בפרק ל"ז, שאין בכוח הנפש האלקית לבטא מלות התורה או התפלה (שיש לבטא בשפתיים, פה, לשון ושניים גשמיים) – רק על ידי הנפש החיונית המלוּבֶשֶׁת באברי הגוף ממש. על כל פנים, יש כאן הרי גם "העלאת מ"ן" של "נוקבא דעשי", כפי שהדבר במצוות מעשיות. וְהָנָה, הַפְּרִוּרִים הַעֲשִׂיהָ – שמבררים על ידי מצוות מעשיות, עוֹלֵין לַיְצִירָה עַל יְדֵי שָׁם בְּיָד, וּמִיְצִירָה לְבְרִיאָה וְלֵאצִּילוֹת, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּ – "עץ חיים" שֶׁעַר מִזֵּבִים יֵאָסֵף יָד וְכִנּוּת יִכְבֵּן – הנאמר בוודר (חלק ג' קה, א), כְּנוֹכַר בְּסִימָן הַקּוֹדֵם ב"קוֹנְטַרְס אַחֲרוֹן", הַתְּהִירוֹר – מחשבה בלבד, מבלי לבטא דיבור, לֹא עֵבִיד מִיְדֵי, – אינו פועל שום דבר, כִּי בְּלִי הַעֲלָאת "מִן נִקְבִּיּוֹ" מֵהַמְּלָכִים³ שֶׁבְּ"נָה", – "העלאת מ"ן" זו היא דוקא מענינים של עשייה, כְּנוֹכַר לַעֲלֵי, אִי אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיךְ טַפְסִין מִלְּמַעְלָה לְזוּגָנ, 1.

עַיִן עֵץ חַיִּים שֶׁעַר הַנְּקִדוֹת שֶׁעַר הַפְּרָק וְ, שְׂאֵין תְּחִלָּתָם פְּנִים בְּפָנִים כִּי אִם עַל יְדֵי מִצְוֹת מַעֲשִׂוֹת דְּוִקָא. – שם ב"עץ חיים", הוא אומר לפני זה, שהספירות "ד"א" ו"מלכות" שב"אצילות" ("ד"א" נקרא "דכר", זכר ומשפיע, ו"מלכות" נקראת "נוקבא", נקבה ומקבל,

קונטרס אחרון

עֵינָן ע"ה שער הנקודות ש"ח פ"ו שאין החזרת פב"פ כ"א ע"י מצות מעשיות דוקא. ומעם הדבר כי

קנ"ד ע"י מע"ט גורם זיווג העליון וכו'. ולהבין אמאי מעשיות דוקא יובן ממ"ש בשער מ"ן ומ"ד כי צריך תחלה להעלות מ"ן דנוק' דז"א ומ"ן דנוק' הן בחי' עשיה כמש"ש פ"א. והנה המע"ט נק' כסוח וקיצוץ הקוצים הנאחזים באחוריים שהן בחי' עשיה כמ"ש בשער מ"ז פ"ה והיינו ע"י העלאת הטוב הגנוז בהם המלוּבֶשׁ במצות מעשיות למקורו לקדושת האצו' שכבר הובררה. ומ"ש שם שאדה"ר תיקן ג"כ ע"י תפלה היינו ע"י אותיות הדבור דעקימת שפתיו הוי מעשה כי הן מנפש החיונית שבגוף ודמו אשר שרשן מנוגה. והנה הביוררים דעשי' עולין ליצי' ע"י שם ב"ן ומיצי' לבריאה ולאצו' כמ"ש בשער מ"ן דרוש י"א ס' ז'. ובוה יובן דהרהור לא עביד מידי כי בלי העלאת מ"ן מהמלכים שבנוגה א"א להמשיך טיפ"י

וכשנעשה היחוד בין שניהם – זה נקרא "יחוד קודשא בריך הוא ושכינתו"¹, שכן "ד"א" הוא "קדוש" ו"מובדל", למעלה מעולם (הקדוש ברוך הוא), ו"מלכות" נקראת "שכינה" ששוכנת בעולם – הרי היחוד של ז"א ומלכות פועלת שתומשך התגלות אלקות בעולם). הרי בשעה שהם נאצלו ונתגלו ממקורם (ספירות חכמה ובינה), הנה כיוון שאדם הראשון לא היה נברא אז ולא היה עדין ענין קיום המצוות, הרי אם ז"א ומלכות היו ביחוד של פנים בפנים, שהיתה נמשכת המשכה פנימית מז"א

במלכות – היו הקליפות יכולות לקבל אז יניקה יותר מאשר נקבע להן (לינוק מקדושה), לכן הם היו אז ביחוד של "אחור באחור" בלבד, כלומר, שנמשכה רק החיצונית של ז"א ומלכות, כדי שלא תהיה יניקה לקליפות. אלא, אחרי שנברא אדם הראשון והוא קיים מצוות – דבר הפועל "כיסוח וקיצוץ הקוצים" (מפסיק את יניקת החיצונים), היה יכול להיות אז שז"א ומלכות יהיו שוב ביחוד של "פנים בפנים". בלשון אחרת, היינו, שכדי שתהיה התגלות אלקות בעולם (ושהקליפות לא תוכלנה לקבל יניקה ממנה) הרי זה דוקא כשמקיימים מצוות מעשיות. וְמַעַם הַתְּרָבָר, – אומר ב"עץ חיים", שם, כִּי עַל יְדֵי מַעֲשִׂים מִזֵּבִים גּוֹרֵם – האדם, זְיוּג הַעֲלִיּוֹן וְכוּ'. – ונעשה ההחזרה של "פנים בפנים" בז"א ומלכות. וְלִהְבִּין, אִמְאִי "מַעֲשִׂוֹת" דְּוִקָא? – מדוע על ידי מצוות מעשיות דוקא גורמים את הזיווג העליון והחזרה של "פנים בפנים", ולא על ידי מצוות אחרות? יוֹבֵן מֵמָה שֶׁכְּתוּב בְּ – "עץ חיים" שֶׁעַר מִזֵּבִים וּמ"ה, כִּי צָרִיךְ תַּחֲלָה לְהַעֲלוֹת "מִן נִקְבִּיּוֹ דְּנוֹקְבָא דְּעִיר אֲנִפִּין", – לפני הזיווג העליון – מן ההכרח שתהיה לפני זה העלאת מ"ן מנוקבא דז"א, ו"מִן נִקְבִּיּוֹ דְּנוֹקְבָא" הֵן בְּחִינַת עֲשִׂיהָ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב שָׁם פְּרָק א. – כלומר, שמן ההכרח שתהיה לפני זה "העלאת מ"ן" מעניני העולם, שהענינים של עולם (ששרשם מ"מלכות" (נוקבא דז"א)) יתעלו למעלה בקדושה – שזאת, על ידי מצוות מעשיות הניעשות בדברים גשמיים של עולם, ורק אז יכול להיות הזיווג

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה ח"א פמ"א". 2. סנהדרין סה, א. 3. התואר "מלכים" מוסבר באריכות בחסידות ובקבלה. ההסברה בקיצור היא, שכל הדברים שהם בקליפות נפלו לשם משבעת ה"מלכים" של "עולם התוהו", ו"מלכים" אלה שנפלו ב"קליפת נוגה" מתבררים ומתעלים על ידי עבודת האדם.

כוונה (ו)הסתכלות, עד למעלה מעלה ב"אין סוף", והן – מפרש רבנו הזקן, בַּנְּזוּת הַתַּפְּלָה וְיַחְוּדִים עֲלִיוֹנִים לְיִדְעִים וּמְשִׁיגִים לְאַסְתַּכְלָא כו', – למסתכלים, עד "אין סוף", בהם יכול להיות הענין של לפעול בעולם על ידי כוונות בלבד – בלי דיבור, כִּי

נִפְשֵׁי-רוּחַ-נְשָׁמָה שְׁלֵהֶם
עֲצָמָן הֵן – העלאת "מין
נִיבְּיָוִן", פְּמִסִּירַת נִפְשָׁם
עַל הַתּוֹרָה, וּבְנִפְּלִית
אִפְּיָם, – של תחנון, בו
אומרים "אליך ה' נפשי
אשא", שהוא ענין של
מסירות נפש, בַּנְּזוּעִי: – הרי

כיוון שהנפש, רוח ונשמה שלהם, הן לכשעצמן, על ידי מסירות נפשם, "העלאת מין" – יש בכוחם "לפעול" גם כשחסר ענין הדיבור (והעלאת המין הנעשה על ידי דיבור), אך, דבר זה אמור ביחודי סגולה, ואילו הסדר בכל בני ישראל הוא – שעל ידי "העלאת מין" של עשיה הנעשה על ידי מצוות מעשיות או על ידי דיבור – דוקא על ידי כך ממשיכים היחוד "פנים בפנים" של ז"א ומלכות, היחוד של קודשא בריך הוא ושכינתו, וזה ממשיך התגלות אלקות בעולם.

– כדי שיהיה יחוד חיווג ז"נ, ז"א ו"מלכות", הוא על ידי ההמשכה שנמשך אור עליון שלמעלה משניהם, על דרך כמו שהוא ביחוד "דכר" (זכר) ו"נוקבא" (נקבה) למטה הרי כתוב: "זכר ונקבה ברא אותם ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו", שצריכה להיות

ברכה והמשכה מכוח עליון בשביל היחוד והתולדות הבאים מהיחוד – ואי אפשר להמשיך את ה"טיפין" – ההמשכה מלמעלה – אם אין "העלאת מין" של הביוררים מ"נוגה", כִּי – ז"א, רֹזְצָה לִינֵק מֵאִמּוֹ –

מ"בינה", וְלֹא לְהַשְׁפִּיעַ לְמַטָּה, – ז"א" רֹזְצָה לְקַבֵּל מ"בינה" – שממנה היא באה – ולא להשפיע ב"מלכות". רק על ידי "העלאת מין" מ"נוגה" דוקא, ממשיכים מלמעלה אור עליון, דבר שפועל ש"ז"א" תעמוד בהמשכה וירידה ולהתייחד ולהזדווג עם "מלכות", כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּ– "עַץ חַיִּים" שֶׁעַר מִן דְּרוֹשׁ בּוֹ, וְעֵינֵי זֶהר פְּרִשְׁתָּ פְקוּדֵי דָף רַמְד עֲמוּד בּוֹ: דְּאִית סְדוּרָא כו' לְאַסְתַּכְלָא כו', – שקיים סדר (של תפלה ודיבור, וקיים גם סדר של תפלה על ידי

יום שני כ"ט מרחשון

המלאכים, יש בה גם "חומר" וגם "צורה", כלומר, הלימוד בדיבור יש בו גם מחשבה וכוונה (שהן ה"צורה"); אלא "בלי כוונה" היינו, בלי כוונה "לשמה" הבאה מאהבה ויראה.

על כל פנים, הרי מתורה שלא בכונה נבראים מלאכים בעולם ה"יצירה". היינו, שהתורה "עולה" בעולם ה"יצירה", ומעליה זו של התורה נבראים שם מלאכים.

על כך נשאלת השאלה: בתפלה אין אנו מוצאים כך: כשהתפלה היא בלי כוונה – היא נדחית למטה, כיצד, איפוא, בשעה שהתורה והתפלה הן בכוונה – משתוות תורה ותפלה במדרגה בה הן עולות (שאם הכוונה היא כו שיש לה שייכות לעולם ה"בריאה" – העליה גם של תורה וגם של תפלה היא בעולם ה"בריאה"); ואם הכוונה היא כו שיש לה שייכות ל"יצירה" – העליה היא ב"יצירה". ואילו כשהן שלא בכונה, קיים הבדל בין תורה לתפלה, שבתורה היא עולה בעולם ה"יצירה" ונבראים מלאכים בעולם ה"יצירה", ובתפלה שלא בכונה היא נדחית למטה?

בנושא זה דן רבנו הזקן ב"קונטרס אחרון" שנלמד להלן:
לְהַבִּין מַה שֶׁכְּתוּב בְּשֶׁעַר הַיְחֻדִּים פֶּרֶק ב', – "שער היחודים" של רבי חיים וויטאל (כפי שנדפס ב"שמונה שערים" המצויים בידנו) הוא חלק מ"שער רוח הקודש". וכפי שהעיר הרבי שליט"א (באחת משחיתותיו הקדושות), כתוב בהקדמת "שער היחודים" שהוא מתחלק לכמה "שערים" ("שער הנבואה", "שער רוח הקודש" ו"שער תיקון עוונות"). והרבי שליט"א העיר על דיוקו של רבנו הזקן, שבפרק מ' ב"תניא" הוא מציין על ענין אחד (שהוא מביא מ"שער היחודים") שזה ב"שער הנבואה", ועל ענין שני – שהוא ב"שער היחודים". בהתאם לכך, נדרשת הסברה, מדוע בפרק מ' וכשהוא מדבר על הענין שמ"תורה שלא לשמה" נבראים מלאכים בעולם ה"יצירה" – הוא מביא זאת מ"שער הנבואה" פרק ב'. הַעֵל יְדֵי תוֹרָה שְׁלֵא

בפרקים ל"ט ומ' בחלק הראשון של ספר ה"תניא", הסביר רבנו הזקן, מקום ומדרגת העולם שבו עולות הנשמות על ידי תורתן ועבודתן, והסביר, שה תלוי באינו כוונה (של אהבת ה' ויראת ה') נעשו תורתן ועבודתן: אם הן היו באהבה ויראה (שכליות) שנצרו משכל והתבוננות בגדלות ה' – הן עולות בעולם ה"בריאה" שהוא עולם ההשגה; ואם האהבה והיראה הן טבעיות (שהן בטבע בבני

ישראל) – הן עולות בעולם ה"יצירה" שהוא עולם המדות. כן אמר רבנו הזקן, שהתורה והעבודה עצמן עולות בספירות, שהן בחינת האלקות של העולמות.

אך, כל זה הוא כשהתורה והעבודה באות מתוך כוונה לשמה – מצד אהבה ויראה – הרי בהתאם לכוונה כך היא העליה – בעולם ה"בריאה" או בעולם ה"יצירה" וכו'; אך, כשהתורה איננה לשמה, כשחסרה הכוונה לשמה (למרות שאין זה "שלא לשמה", לשם פניה (שהפניה מתלבשת בתורה ואינה מרשה לה לעלות), אלא שחסר ה"לשמה" של אהבת ה' ויראת ה') (שהוא לומד סתם, כי כך הרגילו אותו), אין הלימוד שלו עולה בספירות של העולמות, שהספירות הן אלקות ו"בלא דחילו ורחימו לא יכלא למיקם קדם הוי" (בלי אהבה ויראה אין זה יכול לעמוד לפני ה'), שיעלה לאלקות). אלא הוא עולה בחיצוניות העולמות, מקומם של המלאכים.

על כך הביא רבנו הזקן מרבי חיים וויטאל, שאומר (ב"שער הנבואה" פרק ב'), שעל ידי תורה שלא בכונה נבראים מלאכים בעולם ה"יצירה", ועל ידי מצוות שלא בכונה נבראים מלאכים בעולם ה"עשיה".

"בלי כוונה" היינו בלי כוונה לשמה הבאה מצד אהבה ויראה, אך אין זה שזה בלי מחשבה וכוונה כלל, כפי שרבנו הזקן מציין זאת שם במלים "וכל המלאכים הם בעלי חומר וצורה", שבהתאם לביאורו של אבי הרבי שליט"א, הגאון הצדיק המקובל הרב ר' לוי יצחק נשמתו עזן הכוונה היא, שכיוון שהמלאכים הם בעלי חומר וצורה, הרי זה מורה, שהתורה שממנה נבראו

כשהתפלה אינה "יאה" (בלשון הוזהר). כלומר, שהיא בלא כוונה, היא נדחית ב"רקיע תאדה" (תחתון) מהרקיעין תאין ש"מדברין גו עלמא". וכפי שאומר שם להלן בזהרה: **דַּאֲקְרִין צְלוּתִין פְּסִילָאן כּוּ**, – הנקראות תפלות פסולות, וְעֵין שָׁם פְּרִשְׁתַּ וְיִקְהַל דָּף רַא

עֲמוּד ב: – שם אומר הוזהר, **"אי היא מלה פְּרַקָא יֵאוּת כּוּ"**. – אם המלה (של תפלה) היא כדבעי (כלומר, התפלה היא בכוונה – הממונה "נשיק לה" (מנשק אותה) ומעלה אותה למעלה). מכך מובן, שרק כשהיא "כדקא יאות" (כדבעי – בכוונה) היא עולה

למעלה, אך כשהתפלה היא שלא בכוונה – אין היא עולה למעלה. נשאלת הרי השאלה, כיוון שעם כוונה משתות התורה והתפלה, מדוע, איפוא, כשחסרה הכוונה, נבראים מהתורה מלאכים בעולם ה"יצירה" (שכן באותו עולם עולה התורה), ואילו התפלה נדחית למטה, ברקיע תאדה?

בְּכוּנָה נְבֵרָאִים מְלָאכִים בְּעוֹלָם הַיְצִירָה, וְשָׁם הֵבִיא מְהוּזָר פְּרִשְׁתַּ שְׁלַח: – שמשם מסתבר, **"דְּלִית קְלָא דַּאֲתַאבִּיד כּוּ"** – אין קול הנאבד מהעולם, אלא באיזה מקום שהוא נשאר הקול, וכפי שהוא מביא שם מהוזהר, שאפילו הקול של הכאה במקל יש לו

השפעה, עד להשפעה על קול אחר שנשאר באיזה שהוא מקום בעולם, **פְּרַ קְלָא דַּאֲוִרִיתָא וְצְלוּתָא דְּסְלִיק וְיִקְע כּוּ**. – להוציא קול התורה והתפלה שעולה ובוקע את הרקיע, הרי שאין קול התורה והתפלה נשאר למטה – אלא הוא עולה

למעלה. והנה, **מִכּוּנַת הַתְּפִלָּה נְבֵרָאוּ מְלָאכִים בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה כְּמוֹ מִכּוּנַת הַתּוֹרָה**, – משתות הרי תורה ותפלה בענין העבודה והכוונה, ששתיהן עולות באותה מדרגה – בעולם ה"בריאה", **וּבְלֵא כּוּנָה נְדָחִית – הַתְּפִלָּה, לְמַטָּה לְגַמְרִי, כְּמוֹ שְׁפָתוֹב בּוּזָר פְּרִשְׁתַּ פְּקוּדֵי דָּף רַמָּה עֲמוּד ב:** "גו רְקִיעַ תְּתַאָּה כּוּ" –

יום שלישי ל' מרחשון

אם זה "בגין יקרא דילי" (בשביל יוקרו וכבודו העצמי), הוא גם כן "תחת השמש", שכן, אין זה עולה למעלה, וְהֵיִינוּ מְשׁוּם שְׁמַחְשְׁבָתוֹ וְכוּנָתוֹ – שהוא עושה זאת לשם פניה של כבוד וכדומה, הן מתלבשות באותיות הַדְּבָר – בדברי התורה שביטא

בדיבורו, וְאֵינָן מְנִיחֹת אוֹתוֹן לְסַלְקָא לְעֵילָא. – לעלות למעלה – הפניה של קליפה עוצרת את אותיות הדיבור של תורה מלעלות למעלה, וְהַכֵּי נָמִי – וכן גם כאן בתפלה שלא בכונה, – דפיה"מ – אבל זה לא משווה אותה צלותא פסילאה – כיון דיש אצלו כוונתו הכללית – לשמים. וזהו דממשיך ומבאר – שְׁמַחְשְׁבָתוֹ מְחֻשְׁבוֹת זְרוֹת –

שלא מפיה"מ – דמ"ז זו מתלבשת בהדבור וממשיכו למקומה כו' למטה כו' – כלומר, בלי הכוונה של פירוש המילות, שאינה עושה את התפלה – פסולה, כיוון שיש לו הכוונה הכללית, שהוא מתפלל לשם שמים, אלא שמחשב מחשבות זרות, כלומר, מחשבות שלא מפירוש המילות – הרי מחשבה זרה זו מתלבשת בדיבור ומורידה אותו למטה – מחשבות זרות אלו אינן מרשות לאותיות התפלה לעלות למעלה, (אֵלָא מְפַנֵּי שְׁפָנָתוֹ לְשָׁמַיִם, – הוא הרי מתפלל להקדוש ברוך הוא, אלא שמתערבות מחשבות זרות בתפלתו, לְכַד

אֲךָ הַהֲפֵרֵשׁ בֵּין תּוֹרָה לְתְּפִלָּה שְׁלֵא בְּכוּנָה מוֹכֵן מְאֵלִיו, כִּי לְמוּד הַתּוֹרָה – כשואמרים שהוא שלא בכוונה, היינו ש-הוא מבין ויודע מה שלומד, דְּכָלָאוּ הֵבִי לֹא מִיִּקְרִי לְמוּד כָּלָל, – בלי זה אין זה נקרא לימוד כלל, רק – לימוד שלא בכוונה הוא, שְׁלוּמֵד סָתָם, בְּלֵא כּוּנָה לְשָׁמָה – הבא מאהבת ה' שְׁבִלְבוּ בְּכַחֲנִית גִּלּוּי, – שכן צריך להיות לימוד התורה לשמה – שמצד האהבה הגלויה שבלבו להקדוש ברוך הוא – הוא לומד תורה, אך אצלו אין הדבר כך, רק מאהבה המסתרת המבועית, – אהבה זו בלבד שוררת אצלו בשעה שהוא לומד תורה, אך חסרה בו אהבה שתהיה

גלויה בלבו, שאהבה זו תביא אותו ללימוד את התורה שהוא לומד, אֲךָ אֵינּוּ לְמוּד שְׁלֵא לְשָׁמָה מְשׁוּם – שהלימוד יהיה מצד פניה לְהַתְּגַדֵּל – שיקראו לו "רב" וכדומה, כּוּ, דְּהָא לֹא סְלִיק לְעֵילָא מִן שְׁמַשָּׁא, – סוד לימוד כזה אינו עולה למעלה מהשמש, כְּמוֹ שְׁפָתוֹב ב – וזהו פְּרִשְׁתַּ וְיִהְיֵי דָּף רַבָּנָא עֲמוּד ב, – שמה שהפסוק אומר: "מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש", אין הכוונה לעמל התורה ש"לעילא מן שמשא", למעלה מן השמש. לאחר מכן הוא אומר שם, שאפילו "עמלא דאורייתא" (עמל תורה).

פניה) – היא אז למטה מתפלה שלא בכוונה, שכן, בתפלה – כשהוא מתפלל, לאחר מכן, תפלה בכוונה, כולל גם תפלה אחת מלוקטת מתפלות שנה שלימה – עולה שוב התפלה למעלה; ואילו בתורה הרי גם כשהוא חוזר עליה בכוונה לשמה, אין זה מועיל לתורה

שנה שלימה, תפלה אחת בכוונה – עולות אז כל התפלות של כל השנה, כמו שכתוב בַּמִּקְדָּשׁ מִלֶּדֶת פְּרִשְׁת פְּקוּדֵי. – על כל פנים, הרי, שתורה שלא

בכוונה, היא למעלה בפרט אחד, מאשר תפלה שלא בכוונה, שמתורה שלא בכוונה נבאים מלאכים בעולם ה"יצירה", ואילו תפלה שלא בכוונה נדחית למטה. מצד שני, כאשר ה"שלא בכוונה" של תורה מבוסס על ענין שאינו מרשה לה לעלות למעלה (שזוהי

לכן, יש לה תקון בקל לחזור ולעלות, – מהמקום שאליו נדחתה, בשמתפלל בכונה אפילו תפלה אחת מלקטת מתפלות כל השנה, – ביום אחד התפלל חלק אחד מהתפלה בכוונה, וביום שני – חלק שני, וכו', הרי כשמתאספות יחד, מכל התפלות שבמשך

שנה שלימה, תפלה אחת בכוונה – עולות אז כל התפלות של כל השנה, כמו שכתוב בַּמִּקְדָּשׁ מִלֶּדֶת פְּרִשְׁת פְּקוּדֵי. – על כל פנים, הרי, שתורה שלא

בכוונה, היא למעלה בפרט אחד, מאשר תפלה שלא בכוונה, שמתורה שלא בכוונה נבאים מלאכים בעולם ה"יצירה", ואילו תפלה שלא בכוונה נדחית למטה. מצד שני, כאשר ה"שלא בכוונה" של תורה מבוסס על ענין שאינו מרשה לה לעלות למעלה (שזוהי

קונטרס אחרון

לכך יש לה תקון בקל לחזור ולעלות כשמתפלל בכונה אפי' תפלה אחת מלוקטת מתפלות כל השנה כמ"ש במק"מ פ' פקודי

יום רביעי א' כסלו

יאות, כדבעי, ומשם – למעלה יותר באלקות של עשר הספירות של "יצירה" ו"בריאה" – כנזכר לעיל, אלא בעיקר הוא מראה לדעת את הדיקו, שבאם אין זה "כדקא יאות", כדבעי, אין היא עולה אף לא "בז"א דעשיה" – כי אם ב"מלכות דעשיה". יכולים להסביר בזה, שבתפלה שלא בכוונה,

כשהתפלה נדחית ל"רקיע תתאה", אין זה ענין של עליה של תפלה לפעול הפעולה שעל התפלה לפעול, שכן, כדי לפעול מיילוי הבקשות שבתפלה – צריך הרי להימשך מלמעלה מעולם – בעולם, לפעול רפואתו של חולה או ברכת השנה וכדומה, הרי בשעה שהתפלה נדחית עד "מלכות דעשיה" – הרי זה המקום

והמדריגה שמהם מקבלים כל עניני העולם חיות, אי אפשר הרי שתהיה משם המשכה למלא ענין החסר בעולם, ואילו בשעה שהעליה היא ב"ז"א דעשיה" (זאת על ידי תפלה בכוונה) שמשם יכולה להימשך המשכה בעולם למלא את הבקשה בענינים החסרים בעולם. והא דמשמע – ומה שנראה לכאורה בפרשת פקודי – בזה, דגם תפלה פסולה – תפלה שלא בכוונה, שמחשבות זרות מתערבות בה, עולה עד היכל הראשון שפמנו נדחית למטה, והוא ב"זעיר אנפין" דבריאה – ה"היכל הראשון" הוא בז"א דבריאה. הרי, שאפילו תפלה פסולה עולה לכתחילה עד ז"א דבריאה? – לא קשה מידי; – לא קשה כלל, שהרי אפילו כל העונות ממש קלות וחמורות עולות לשם אפי' עד היכל ה', כמו שכתוב – בזה, שם, דף רנב עמוד א, אלא ודאי שאין

ומה שכתוב ב' – זוהר פרשת פקודי: – דף רמ"ה עמוד ב', הנזכר לעיל, שתפלה שלא בכוונה נדחית "גו רקיע תתאה", – לרקיע התחתון, הרי על כל פנים התפלה עולה ב"רקיע תתאה", וב' – זוהר פרשת ויקהל – דף ר"א עמוד ב' הנזכר לעיל, משמע דדוקא אי

איהי מלא בדיקא יאות סלקין עמה עד אוירא דרקיע דלעילא כו' – שדוקא אם זו מלה כדבעי (אם התפלה היא בכוונה) היא עולה אתה עד לאויר הרקיע העליון, הרי, מתי היא עולה לרקיע? – דוקא כשהיא בכוונה, כיצד זה תואם, איפוא, למה שאומר בפרשת פקודי, שגם כשהתפלה היא שלא

בכוונה היא עולה על כל פנים ברקיע תתאה (התחתון)? לא קשה מידי; – לא קשה כלל, דרקיע תתאה – התחתון, מאינן רקיעין דמדברי גו עלמא שבפרשת פקודי – מאותם רקיעים המנהיגים בעולם, הן המלכות דעשיה, ודפרשת ויקהל – הרקיע אודותו מדובר בפרשת ויקהל שבזוהר, הן ד"זעיר אנפין" דעשיה, כמו שכתוב בעין חיים שער השמות פרק ג גבי "זעיר אנפין" דעשיה, עין שם. – אפשר ללמוד, שבשאלה היתה הסברה, שה"רקיע תתאה" שבזוהר פרשת פקודי הוא גם המקום והמדריגה של "רקיע דלעילא" אשר בזהר פרשת ויקהל, שהרי גם "רקיע תתאה" הוא "לעילא מן שמשא", למעלה מן השמש, ואילו בתירוץ הם שתי מדריגות נפרדות, בזהר פרשת פקודי הוא "מלכות דעשיה" ובפרשת ויקהל הוא "ז"א דעשיה", שם עולה התפלה כשהיא "כדקא

7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מל' הזוהר שם משמע שצריך להתפלל "צלותא אחרא זכאה" ו"כד סלקא" מעלין עמה (כיון שיש תפלה נלקטת כו') התפלות שנדחו. ופי' המק"מ דכתב "הרב" שא"צ בתפלה זו כל הי"ח ברכות בכוונה. וצע"ק (בכל אופן) הלי' במק"מ. וכדאי לברר להשוות הדפוסים דלכאורה יש טה"ד".

מהות העליות שוות, ואין צורך ודמיון ביניהם – בין ה"עליות", אלא בשתוף השם בלבד, – שכולן נקראות בשם "עליה", ודי למבין. – כלומר, העליה של הענינים הטובים, היא עליה שהדבר מתעלה שם במדריגה עליונה יותר בקדושה, ופועל מה שהוא צריך

לפעול; ואילו בעליה של עוונות – הדבר הפוך, היא פועלת שם – במדריגה העליונה יותר שבקדושה – פגם. על דרך זה מה שאומרים שתפלה פסולה קנה עולה עד "היכל הראשון", אין זה ענין העליה שבתפלה בכונה. וכן יובן גם בן מה שכתוב שם – בזהר דף רמו, שכתוב "הב' [אולי צריך להיות: אודמן הממנה]. ואולי צריך להיות: קמין הלבושים?"] קמנה על הלבושים שפלישים הנשמה

ממעשה המצוות, – מובאות כאן גירסאות שונות שרבנו הזקן מעתיק כאן מהזוהר: או "אזדמן הממונה", הממונה נמצא במזומן, או "קיימין הלבושין", עומדים שם הלבושים, הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א: וואס אזדמן או קיימין איז בהיכל הב' – מדגיש זייער שייכות צו היכל הב' 10 – [אזדמן וקיימין הוא בהיכל הב' – מדגיש – שייכותם להיכל הב'], אף שהן – מעשה המצוות ובמילא הלבושים לנשמה הנעשים ממעשה המצוות, הן בגן ערן התחתון דעשיה, כמו שכתוב שם – בזהר, דף רי. – כיצד, איפוא, אומרים שבהיכל הב' שבעולם ה"בריאה" ישנו הממונה או הלבושים שממעשה המצוות? אלא, כאמור, לעיל, מהות העליה אינה דומה, ובמילא מובן, שמבלי הבט על כך שהמקום והמדריגה למצוות המעשיות הוא בגן עדן התחתון של עולם ה"עשיה" – אין בכך סתירה למה שאומרים שהנשמה עולה בהיכל הב' של עולם ה"בריאה" ואשר משם באים הלבושים לנשמות ממעשה המצוות – שכן, "מהות" העליה אינה דומה, מה שאומרים שהעליה היא עד עולם ה"בריאה" על ענין שיש לו שייכות למעשה המצוות – אין זו העליה הנעשית ממעשה המצוות עצמן בגן עדן התחתון של עולם ה"עשיה", ולכן, למרות שהמדריגה ממעשה המצוות עצמן היא בגן

עדן התחתון של עולם ה"עשיה", אין זה סותר למה שהנשמות יכולות לעלות בעולם ה"בריאה" ואשר משם באים הלבושים ממעשה מצוות, שכן עליה זו איננה עליה ממש כפי העליה שממעשה המצוות עצמן. והנה, תפלה פסולה – תפלה עם מחשבות זרות, עדיפא – עדיפה, מתורה פשוט, – מאשר לתפלה פשוטה, – תורה מתוך פניה של כבוד וכדומה, שהיא – תורה שלא לשמה ממש, היא תחת השמש – כלומר, שאין היא עולה כלל למעלה, כנזכר לעיל מהזוהר שתורה היא "לעילא מן שמשא", למעלה מן השמש, אך כשהוא "עביד בגין יקרי", כשהוא לומד מתוך פניה של כבוד וכדומה, היא "תחת השמש", והתפלה – גם

תפלה פסולה, היא גו רקיע בו. – היא ברקיע תחתון, כנזכר לעיל, הרי שבפרט זה תפלה פסולה היא למעלה מתורה שלא לשמה ממש, אבל תורה כהם שאינה שלא לשמה רק מאהבה מסתרת מבעית – להקדוש ברוך הוא, שיש בכל יהודי בטבע, שכן, גם כשהוא לומד תורה סתם, מפני שכך הרגילו אותו ללמוד תורה – הרי, אבל, בפנימיות יש בזה האהבה המסתורת שבטבע כל אחד מישראל להקדוש ברוך הוא, לא נרעא – אינה גרועה, מהכל פיהן של תינוקות של בית רבן, – ילדי ה"חדר" שלומדים תורה, דסליק לעילא, – שעולה למעלה, מפני שהיא הכל שאין בו חטא, וסליק לעילא – הכל הפה של תינוקות של בית רבן עולה למעלה, אף אם הוא שלא לשמה ממש, – כי אם, מיראת הרצועה שפיר הפופר, – ה"מלמד", הרי, שלימודם, במקרה זה, הוא רק מפני פחד הרצועה – ואף על פי כן זה עולה למעלה, כיון שאין בזה שום חטא, כך גם כשלימוד התורה הוא סתם – לא שלא בכוונה, הרי שאין בלימוד זה שום חטא (שלא כפי שהדבר בלימוד תורה שלא לשמה, לשם פניה), ולכן זה עולה למעלה, ועין שם – בזהר, דף רנה עמוד ב, שהמלאכים הם מעלים תהכל של תינוקות של בית רבן עד האצילות:

קונטרס אחרון

ערוך ודמיון ביניהם אלא בשיתוף השם בלבד וד"ל. ובוה יובן ג"כ מ"ש דרמ"ז שבהיכל הב' [אולי צ"ל אזדמן הממונה. ואולי צ"ל קיימין הלבושים] ממונה על שהן בג"ע התחתון דעשיה כמ"ש דר"י. והנה תפלה פסולה עדיפא מתורה שלא לשמה ממש שהיא תחת השמש והתפלה היא גו רקיע בו. אבל תורה סתם שאינה שלא לשמה רק מאהבה מסותרת טבעי לא גרעא מהבל פיהן של תינוקות של בית רבן דסליק לעילא מפני שהוא הבל שאין בו חטא וסליק לעילא אף אם הוא שלא לשמה ממש מיראת הרצועה שביד הסופר וע"ש דרנ"ה ע"ב שהמלאכים הם מעלים תהכל של תינוקות שב"ר עד האצילות:

8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אנשטאט [במקום] 'ממונה'". 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אנשטאט [במקום] 'ממונה על הלבושין'". 10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וצע"ק דלכאורה יותר מזה איתא שם - דהלבוש איתעביד בהאי היכלא ע"י מעשה המצווה". 11. שבת קיט, סע"ב. וראה להלן בהוספה.

יום חמישי ב' כסלו

וכדי להמשיך אור זה של "אין סוף" – נדרשת "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה) ו"העלאת מ"ן" של "בכל מאדך", שהיא באדם ענין של "מאד" ובלי גבול, הרי זה "העלאת מ"ן" להמשיך האור הבל-גבול של "אין סוף".

רבנו הזקן יסביר, איך נעשה דבר זה על ידי בירור הניצוצות של תפלה.

לְהַבִּין מַה שְּׂפָתוֹב בְּפִי עַץ חַיִּים¹², דְּבִזְמַן תְּהִיב¹³ – בדורות האחרונים, עֲקָר הַבְּרִיר – הוא, עַל יְדֵי

הַתְּפִלָּה דְּיִקְא¹⁴, – בירור הניצוצות דתהו שנפלו בקליפת "נוגה" מצד "שבירת הכלים" שהיתה בתהו, שבני ישראל (נשמות בגופים) מבררים אותם מהקליפה ומעלים אותם לשורשם הנעלה שבתהו, דבר הנעשה גם על ידי קיום מצוות מעשיות שעושים בדברים גשמיים שחיותם היא מקליפת "נוגה", וגם על ידי לימוד התורה שנתלכשה בדברים גשמיים, ויהודי לומד אותה בפיו ובשפתיו הגשמיים, וגם על ידי תפלה שהיא עבודה רוחנית שהנפש האלקית "פועלת" על הנפש הבהמית (שחיותה היא מקליפת "נוגה"), שתתברר ותגיע לאהבת השם יתברך – אומר ב"פרי עץ חיים", שבזמן הזה, עיקר בירור ניצוצות התהו, הוא על ידי ענין התפלה דוקא, אִף שְׁתִּלְמֹד תוֹרָה לְמַעַל מְהַתְּפִלָּה. – שהרי "ותלמוד תורה כנגד כולן"¹⁵, למעלה גם מ"עין תפלה", מדוע, איפוא, עיקר הבירור הוא על ידי תפלה דוקא? – הַעֲנֵנּוּ הוּא, שְׁעַל יְדֵי תוֹרָה וּמִצְוֹת מוֹסִיפִין אֹר מְאֻצִּילוֹת כו', – הרי ישנה ההמשכה שב"סוד שורש", כמזה שקבע הקדוש ברוך הוא שיומשך גילוי "אור אין סוף" ואלקות בעולמות, וישנה ההמשכה ש"בסוד תוספת", מה שעל ידי עבודה ממשיכים הוספה בזה, וה"תוספת" – "מרובה על העיקר", למעלה מעלה מכפי שזה נמשך "בסוד שורש". הרי שעל ידי תורה ומצוות ממשיכים "בסוד תוספת", הוספה באור של עולם ה"אצילות". פְּרוּשׁ – ממשיכים אֹר-אִין-סוּף פְּרוּף-הוּא פְּבָלִים – וספירות דְּאֻצִּילוֹת; עַל יְדֵי תִלְמוּד תוֹרָה – ממשיכים "אור אין סוף" בְּפִנְיָמִית, דְּהֵינּוּ הַמְּשֻׁבָּת הַמְּחִיין; – שכשם שלימוד התורה הוא הרי במוחין והשגה (של האדם הלומד), כך הוא פועל למעלה המשכת מוחין בספירות (ומוחין הם הרי פנימיות הספירות), וּבְקִיּוּם הַמִּצְוֹת – ממשיכים "אור אין סוף" בְּחִיצוֹנִית הַכָּלִים, שְׁהֵם

ידוע מה שכתוב בקבלה, ענין "שבירת הכלים דתהו", שמה שאומר במדרש שהקדוש ברוך הוא "הי' בונה עולמות ומחריבן וכו'" – מפרשים בקבלה, שהכוונה היא לעולמות רחניים, ספירות עליונות, שבהם היה בתחילה אופן אחד, ובאותו אופן היה "שבירת הכלים". והיה זה ב"עולם התהו", ולאחר מכן

היה בנין עולם התיקון. ומסבירים, שה"שבירה" היתה מפני שהיו "אורות מרובים" ר"כלים מועטים:

ספירות מורכבות מ"אור" ר"כלי". הרי בספירות של תהו היה אור מרובה (אור גדול), והכלים היו

מועטים (כלים קטנים), לפי ערך האור, ולא היו יכולים להכיל את האור בתוכם, שהאור יהיה בהם בהתלכשות של אור בכלי, הרי כיוון שהכלי לא היה יכול לקלוט את האור – נסתלק האור מן הכלי, ונתהווה "שבירה" בכלי. מפאת השבירה, נפלו ניצוצות דקדושה – בקליפה, והם נמצאים בעולמות בריאה-יצירה-עשיה בכלל ובדברים הגשמיים בפרט, ועבודתם של בני ישראל היא לברר את הניצוצות מהקליפות ולהעלותם לקדושה, לשורשם הנעלה בעולם התהו. שמה ממשיכים אור עליון ביותר מהשורש ומקור של תהו, ולמעלה מזה עד "אין סוף".

בשמות הקדושים ישנם שמות הקשורים בענין בירורי ניצוצות הקדושה, והם השמות "מ"ה", "ב"ן" ו"ס"ג". השם "ב"ן" הוא מקור ניצוצות הקדושה שנפלה שם "מ"ה" הוא הכוח המברר אותם ושם "ס"ג" הוא השורש הראשון תהו. הרי בשעה שמבררים בירורים משם "ב"ן" על ידי שם "מ"ה" המברר אותם – נמשך משם "ס"ג" אור נעלה ביותר של תהו המתלבש בכלים רחבים של תיקון.

בירור הניצוצות הוא על פי רוב על ידי מצוות מעשיות, שעושים בדברים גשמיים שחיותם היא מקליפת "נוגה", ובהם ישנם הניצוצות דתהו. ועל ידי שמקיימים מצוה עם הדברים הגשמיים – מבררים את הניצוצות. אך, ישנו גם "בירור הניצוצים" הנעשה על ידי תורה, וגם "בירור הניצוצים" הנעשה על ידי תפלה.

בסימן זה של "קונטרס אחרון" יסביר רבנו הזקן את הנאמר ב"פרי עץ חיים", שבזמננו אלה, עיקר בירור הניצוצות הוא על ידי תפלה, שכן, בתפלה שעל יהודי לפעול המשכת אור מ"אין סוף" שיהיה ביכולתו לשנות נבראים מהמצב בו הם נמצאים, שהחולה יתרפא על ידי בקשת "רפאינו", ושירדו גשמים ויצמיחו צמחים – על ידי בקשת "ברכת השנים"; הרי דוקא אור שהוא "אין סוף" יש בכוחו לפעול שינוי בעולם.

12. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עיי"ש ש"א פ"ד". 13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה משנ"ת לקמן הטעם הוא לאו דוקא בזמננו. ומש"כ (קסב, ב) "משא"כ בדורות הראשונים" – היינו שאז נתברר כרגע, אבל ג"כ ע"י ק"ש כו' ופסד"ז – (אבל לא מזכיר תפלה – שרק היא משנה ומרפא החולה וכו') ולא תומ"צ. ואולי גם כאן הפי' כן (דלא כרגע) ובפע"ה שם שקודם חורבן ביהמ"ק "היו זו"ן פכ"פ כו' ולא היו צריכין אל תפלתנו כו' כי מעולם לא היו מסתלקין המוחין מהם" – שעפ"ז מובן שכשהסתלקות גדלה יותר (- בזמננו) מוכרחת התפלה יותר. ועייג"כ אגה"ק ספ"ה וס"ט בנוגע לצדקה לגבי תורה – ומהאי טעמא מובן ג"כ בתפלה לגבי תורה. וא"ת הרי תפלה (בקשת ריפוי החולה כו') היא מ"ע מה"ת גם בדורות הראשונים – ול"ק כי זהו ענין בפ"ע, ואינו שייך לנדו"ד: איך הוא בירור הניצוצות שהיא תכלית ירידת הנשמה כו'". 14. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בתחלת קו"א (ד"ה הא' והב') – דמ"ן דנוקבא ה"ו מצוות מעשיות דוקא (ותפלה היינו ע"י אותיות הדבור דעקימת שפתיו הוי מעשה) – ואולי הבי' דשם – כשצ"ל החזרת פכ"פ כו' משא"כ כאן (בזמננו) כשצריך להמשיך למטה מטה כו' שהעיקר ההמשכה מלמע' מעלה ומאד העליון – העיקר בכל מאדך, כוונת התפלה (ביחד עם הניצוצות דעשי' – כדלקמן קסב, בהנ"ל). ועיין מאמר הצ"צ שבסו"ס תו"א (קה"ת) ספ"ב". 15. פאה פרק א' מ"א.

היא המשכת החיות מאין־סוף פְּרוּד־הוא, שהוא לְבָדוּ בל וְבָלוּ; – ובכוחו לשנות ממצב אחד בעולם הזה למצב אחר, ממצב של חולה למצב של ריפוי החולה, ושירד גשם שהארץ תצמיח, וְהִלְכָה, – ולכן, כְּדִי לְהַמְשִׁיךְ אוֹר־אֵינ־סוֹף פְּרוּד־הוא לְמַטָּה,

– בעולם הזה אֵי אֶפְשָׁר פְּלִי הַעֲלָאת "מִן נִקְבִינ" מְלֻמְטָה דִּיקָא. – שהאדם שלמטה מעלה "מִן" ועושה "אתערותא דלתתא" (התערורות מלמטה) בעבודתו בתפלה להמשיך "אור אין סוף" למטה, וכפי שיסביר רבנו הזקן מיד להלן, שזו עבודה בבחינת בלי גבול של האדם, שהיא כלי להמשיך הבלי־גבול שלמעלה ובמה שה"העלאת מִן" מורכב. מֵה שְׂאֵין פֶּן לְתַלְמוּד תוֹרָה שְׂפָאֲצִילוֹת, – לפני שההמשכה נמשכת על ידי לימוד התורה, שהמשכה זו

היא, כאמור לעיל, בעיקר ב"אצילות", הַמִּתְקַדֵּת – התורה מיוחדת בְּלֵאוּ הֵבִי – בין כה, בְּמַאֲצִיל פְּרוּד־הוא. – ב"אור אין סוף" שהאציל עולם ה"אצילות". וכיוון שאין על המשכה זו להיות המשכת "אור אין סוף" למטה – לא נדרשת "העלאת מִן" מלמטה. הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ואיך זה מִן (ושייכות) לאא"ס – ע"ז מבאר" – וכיצד זה יכול להיות "מִן נִקְבִינ" (ושייכה לה שייכות) ל"אור אין סוף" – על כך מסביר רבנו הזקן להלן: וְהַעֲלָאת "מִן נִקְבִינ" בְּמַחוּ וְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, היא פְּחִינַת – אהבת "רְשִׁפִי אֵשׁ" פְּלִי גְבוּל, – כמו "אין סוף", וְ– אהבה בלי גבול זו נִקְרָא "מֵאֲדָךְ", – האהבה שהיא "בכל מאדך", בלי גבול של האדם. למרות שזה "מֵאֲדָךְ", "מֵאֲדָךְ" שלך, שבאדם אחד זה בלי גבול ובאדם שני זה בבחינת גבול, ובנוסף על כך שהאדם כולו הוא הרי מוגבל, ואפילו הבלי־גבול שלו הוא גם כן גבול, בכל זאת מספיק הדבר – כְּדִי לְעוֹרֵר פְּחִינַת אֵינ־סוֹף, – וגבול. בלי גבול שלמעלה – בלי גבול אמיתי, שהרי על ה"העלאת מִן" להיות מעין בחינת ואופן האור שעליה להמשיך, ובשעה שזה בבחינה של בלי־גבול באדם – הרי זו "העלאת מִן" להמשיך ה"בלי גבול שלמעלה" – אין סוף, וְהֵינּוּ עַל יְדֵי גְבוּרוֹת דִּישׁ "סֵג", שְׁחֵן הֵן הִרְפָּה – 288 נִיצוּצֵין כו'. – האהבה וה"רצוא" של "בכל מאדך" בעבודת התפלה שלו, נעשות באדם על ידי ההמשכה מגבורות של שם "ס"ג", השם שהוא מקור לרפ"ח ניצוצות התהו, הבאים מכלים דתהו, שספירות דתהו היו ב"רצוא" בלי הגבלה, כך גם ה"רצוא"

פְּחִינַת: נְצַח־הוֹד־יְסוּד, שְׂפִי סְפִירוֹת "זְעִיר אֲנִפִין" שְׂפָאֲצִילוֹת; – "ז"א", ששת המדות, הן הרי "פרצוף" שלם שיש בו עשר ספירות, הרי שב"נה"י" (חיצוניות ה"ז"א") שהן "לבר מגופא"¹⁶ (מחוץ לגוף "פרצוף" ז"א) – נמשך בהן "אור אין סוף" על ידי

קונטרס אחרון

שהם בחי' נה"י שבי"ס ז"א שבאצ"י רק שמתלכשים כבי"ע בתורה ומצות הגשמיים שבעוה"ז. אבל התפלה היא המשכת אור א"ס ב"ה לבי"ע דוקא לא בדרך התלכשות כלכך רק האור ממש לשנות הנבראים מכמות שהם שיתרפא החולה וירד הגשם משמים לארץ ויולידה ויצמיחה. משא"כ בתו"מ שאין שינוי בקלף התפילין ע"י הנחתן בראש ובורוע וגם כמצות שעשייתן הוא גמר מצותן השינוי הוא ע"י אדם ולא בידי שמים כבתפלה שהיא המשכת החיות מא"ס ב"ה שהוא לְבָדוּ כל יכול והלכך כדי להמשיך אור א"ס ב"ה למטה א"א בלי העלאת מִן מלמטה דוקא. משא"כ לת"ת שבאצ"י המיוחדת בלא"ה במאציל ב"ה אש בלי גבול ונק' מאדך כדי לעורר בחי' א"ס והיינו ע"י גבורות דס"ג שהן הן הרפ"ח ניצוצין כו' ולכן נק' הזה – הרי זה פועל רק בגשמיות של התורה והמצוות – אך לא בגשמיות העולם. אֲבָל הַתַּפְּלָה היא המשכת אוֹר־אֵינ־סוֹף פְּרוּד־הוא לְכְרִיאֵה־יְצִירֵהָ עֲשִׂיהָ דִּיקָא, לא בְּדֶרֶךְ הַתְּלַבְּשוֹת בְּלָבָד, – שהאור מתלבש בדבר אחר ואותו דבר נמשך בעולם הזה, כפי שהדבר בתורה, רַק הָאֹר – של "אין סוף" מְשֻׁשׁ, – פועל בעולם הזה, לְשִׁנוֹת הַנְּבְרָאִים מְכַמּוֹת שְׁהֵם, שִׁיתְרַפָּא הַחוֹלָה, – על ידי בקשת "רפאינו" שבתפלה, וְיִרְד הַגֶּשֶׁם מִשָּׁמַיִם לְאָרֶץ וְיִוְלִידֵהּ וְיִצְמִיחֶהָ¹⁷. – על ידי ההמשכה של "ברכת השנים", הרי שהאור פועל שינוי בנבראים הגשמיים. מֵה שְׂאֵין פֶּן פְּתוּרָה וּמְצוֹת, שְׂאֵין שְׁנוֹי פְּקֻלָּה הַתְּפִלִּין – שעליהם נכתבו פרשיות התפילין, עַל יְדֵי הַנְּחָתֵן – של התפילין, כְּרֵאשׁ וּבְרוּעֵי¹⁸. – על ידי הנחת התפילין על הראש, לא מתהווה שינוי בקלף התפילין מצד המשכת המוחין ושיעבוד המוח הנמשך על ידי התפילין שבראש, ועל ידי הנחת התפילין על היד לא מתהווה שינוי בקלף התפילין על ידי ההמשכה של תפילין של יד והשפעתה לשעבד הלב. וְגַם בְּמְצוֹת שְׂעִשִׁיתֵן הוּא גְמַר מְצוֹתֵן – שלא כפי שהדבר בתפילין, שבתחילה ישנן התפילין ולאחר מכן מניחין אותן על הראש ועל הזרוע, אלא אפילו המצוות שעשייתן היא השלמתה של המצוה (כמו למשל כתיבת ספר תורה, או הקמת סוכה (בהתאם לדיעות שעשיית הסוכה עצמה יש בה משום מצוה)¹⁹) – כאן יש כבר שינוי בדבר עצמו כשהמצוה נעשית – אך, הרי הַשְּׁנוֹי – שמתהווה בדבר, הוּא עַל יְדֵי אָדָם, וְלֹא בְיַדֵי שָׁמַיִם כְּבַתְּפִלָּה, – שהתפלה פועלת שינוי בעולם, בחולה שיתרפא וכו', שִׁיתְרַפָּא

16. תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). 17. ע"פ לשון הכתוב - ישע"י נה, י. 18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מקדים ראש לזרוע - בתש"י רק ביד (מדות) ולא בראש (מוחין), ואולי י"ל הטעם, כי הנחת תש"י בענינו - היא ממוצע בין הנחתן "בראש" (שאינן בה עשי' כלל בעת ההנחה) ל"מצות שעשייתן הוא גמר מצותן", כי בהנחת תש"י צ"ל וקשרתם". 19. שו"ע אדה"ז ר"ס תרמא. וש"נ.

יצירה עשייה, הרי זו חיות העולמות שיש בהם ענין הזמן. הרי כיוון שעל ידי תפלה ממשיכים המשכה בבריאה יצירה עשייה, וזאת על ידי ספירת ה"מלכות", מקור בריאה יצירה עשייה – לכן נקראת תפלה "חיי שעה", ותורה – נקראת "חיי עולם"²⁰, – שבספירות,

"עולם" הוא "זעיר אנפין"²¹, כי רמ"ח פקודין – 248 מצוות העשה של תורה, הן מתחלקין ב' פלים דעשר ספירות

ד"זעיר אנפין" כו'. – וז"א" היא הרי ספירות שב"אצילות", וב"תורה אור" סוף פרשת תרומה כתוב שז"א היא סוף עולמות האינסוף, למעלה לגמרי מבריאה יצירה עשייה.

והאהבה של הנשמה הוא בבחינת "בכל מאדך", בלי הגבלה. ולכן נקראת התפלה "חיי שעה"²⁰, היא – "שעה" היא מלכות ה' יורדת בבריאה יצירה עשייה, – הפירוש הפשוט של "חיי שעה" הוא, שתפלה היא בקשה על עניני עולם הנתונים תחת גדר הזמן:

בקשה לרפואה, שלום ומזונות, כפי שרש"י מפרש. כאן מפרש רבנו הזקן כפי שהדבר הוא בשורש, בספירות העליונות,

ספירת ה"מלכות" היא הרי מקור הזמן, שכן, ב"מלכות" ישנו הענין של "מלך מלך ימלוך", "מלך" בהוה, "מלך" בעבר ו"ימלוך" בעתיד, ובמיוחד כפי ש"מלכות" יורדת להחיות עולמות בריאה

קונטרס אחרון

התפלה חיי שעה היא מלכות ה' יורדת בבי"ע ותורה חיי עולם הוא ז"א כי רמ"ח פקודין הן מתחלקין ב' פלים דע"ס דז"א כו'.

יום שישי ג' כסלו

רמ"ח האברים דז"א על ידי המשכת "אור אין סוף" במוחין, שהם בה' חסדים וה' גבורות – לכן הוא אומר לפעמים שהמצוות הן בה' חסדים וה' גבורות. ומקור המוחין הוא לבנונית כו', – של "כתר", הוא הענג והפנין העליון להמשיך האור למטה לרמ"ח אברין ד"זעיר אנפין", – ז"א

לגבי "כתר" נקראת "מטה" לגבי "מעלה", ומתחלקת ההמשכה לתרי"ג – 613 המצוות פרטיות, לפי פחינת ערך המצוות, כגון בצדקה ומילות חסדים נמשך אור אין סוף פרוץ הוא לחיצוניות הפלי דחסד ד"זעיר אנפין", – "חסד דרועא ימינא", על ידי חסד למטה נמשך ב"דרועא ימינא" מחסד ד"אצילות", כלומר, כשם שה"אתערותא דלתתא" (ההתעררות

והנה, במקום אחר²² כתב²³ שרמ"ח – 248 מצוות עשה הן בה' חסדים – של ז"א דאצילות, שכל מצוות עשה, היא הרי כלי לחסד ולהמשכת אלקות, ושפ"ח – 365 מצוות לא תעשה בה' גבורות וכו', – של ז"א דאצילות, גבורות הן הרי ענין של צמצום והגבלה

– באות מהן מצוות הלא תעשה שהן הגבלה לעצירת השפעת הקדושה שלא תגיע לחיצונים, ובמקום אחר כתב²⁴ שחן – תרי"ג (613) המצוות, הן תרי"ג ארצין נמשכין מחד ארעה כו', – 613 דרכים (המשכות), הנמשכות מ"דרך" אחת (מקור והמשכה), שהוא לבנונית וכו'. – לובן חסד של "כתר עליון", שם אין גבורה כלל, כפי הלשון בזהר (שם): "לית שמאלא בהאי עתיקא" – אין שמאל וגבורה ב"עתיק" (בפנימיות ה"כתר"), כי אם חסדים בלבד. הרי לכאורה יש בכך משום סתירה: כאן הוא אומר שרמ"ח המצוות הן בכלים של עשר ספירות דז"א, ובזהר אומר שרמ"ח מצוות עשה הן בה' חסדים וש"ה לא תעשה בה' גבורות של ז"א, ובמקום אחר בזהר הוא אומר, שהמצוות הן במדרגה שהיא "לבנונית" (הלובן של "כתר עליון") שאין בה גבורות כלל? אך הענין, שכל המצוות לתקן רמ"ח – 248 אברין זעיר אנפין, על ידי המשכת אור אין סוף פרוץ הוא פמחין, הפלולין בה' חסדים וה' גבורות, – על דרך משל באדם, הנטיה במוח לחסד ולגבורה; הרי כיוון שענין המצוות הוא לתקן רמ"ח האברים של ז"א – לכן אומרים, שמצוות הן בכלים של הספירות דז"א. וכיוון שמתקנים

קונטרס אחרון

והנה במ"א כתב שרמ"ח מ"ע הן בה' חסדים וש"ה ל"ת בה"ג וכו' ובמ"א כתב שהן תרי"ג ארצין נמשכין מחד ארעה כו' שהוא לבנונית וכו'. אך הענין שכל המצוות לתקן רמ"ח אברין ז"א ע"י המשכת אור א"ס ב"ה במוחין הכלולין בה"ה וה"ג ומקור המוחין הוא לבנונית כו' הוא הענג והפנין העליון להמשיך האור למטה לרמ"ח אברין דז"א ומתחלקת ההמשכה לתרי"ג המצוות פרטיות לפי בחי' ערך המצוות כגון בצדקה וגמ"ח נמשך אור א"ס ב"ה לחיצוני הכלי דחסד דז"א ובקיום הדינין בחיצוניות גבורה וברחמים כו'. ודרך ומעבר ההמשכה הוא ע"י פנימי' הכלים ומוחותיהן שהן דו"ר שכליים או טבעיים

מלמטה) של האדם היא בפעולה של חסד, כך היא ה"אתערותא דלעילא" (ההתעררות מלמעלה) הפועלת למעלה המשכה של חסד (חסד דז"א), ובקיום הדינין – על ידי קיום המצוות בענינים של דינין, נמשך "אור אין סוף" פחיצוניות גבורה, – של ז"א, ובקיימים כו'. – כשהאדם מרחם או מעורר רחמים על נפשו – נמשך על ידי כך "אור אין סוף" במדת הרחמים (תפארת) של ז"א. ודרך ומעבר ההמשכה – הנמשכת מ"אור אין סוף" בחיצוניות הכלים דז"א, הוא על ידי פנימיות הפלים ומחותיהן, שחן – בעבודתו של בן ישראל, דחילו ורחימו – יראה ואהבה, שכללים – הנוצרות על ידי שכל והתבוננות, או טבעיים, – אהבה ויראה שבטבע כל אחד מישראל – הראשונות הן מוחין והשניות הן מדות.

20. שבת י, א. 21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כנ"ל שעי' תומ"צ ממשיכין מוחין וכו' ביי"ס דז"א". 22. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אוה"ת להצ"צ בראשית כרך ג' ע' תעא ובכ"מ". 23. ראה ע"ה שער קיצור אבי"ע פ"ד. 24. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "זח"ג קכט, א".

ש - בספירות שלמעלה הן פתינות מחין דקטנות וגדלות. - "מוחין דקטנות" הוא כמו למשל באדם אהבה ויראה טבעיים, ו"מוחין דגדלות" הוא כמו למשל באדם אהבה ויראה הנוצרות על ידי השכל (שכליים). על כל פנים, אין גם סתירה ממה שהוא אומר

שכל תר"ג המצוות נמשכות מאור (והמשכה) אחד, מזה"לבנונית" וכו', שכן זה כפי ששורש ההמשכה הוא בעונג והפץ העליון של "כתר". ולזה - ולכן, בקש משה רבנו עליו

השלוש מאד לקיים המצוות מעשיות התלויות בארץ, - כפי שהגמרא²⁵ אומרת, שמה שמושה רבנו רצה כל כך להיכנס לארץ ישראל, היה כדי לקיים המצוות התלויות בארץ, ש - המצוות המעשיות הן תכלית ההשתלשלות, לתמיכה אור-אין-סוף ברוח-הוא לברר הכלים ד"עיר אפניו" דבריאה-יצירה-עשייה, שבהן הן הרפ"ח - 288, ניצוצין, - משבירת הכלים דתהו - לברר

אותם על ידי תורה ומצות מעשיות שבכריאה-יצירה-עשייה דיןקא. הרי, כיוון שזה תכלית כל ההשתלשלות, ושלמות קיום המצוות היא הרי בארץ ישראל, לכן רצה כל כך משה רבנו להיכנס לארץ ישראל ולקיים המצוות התלויות בארץ. על כל פנים, הוסבר

קונטרס אחרון

שהן בחי' מוחין דקטנות וגדלות ולזה ביקש משה רבינו ע"ה מאד לקיים המצוות מעשיות התלויות בארץ שהן תכלית ההשתלשלות להמשיך אור א"ס ב"ה לברר הכלים דז"א דבי"ע שבהן הן הרפ"ח ניצוצין ע"י תו"מ מעשיות שבבי"ע דוקא.

כאן, מדוע עיקר הביטוי הוא על ידי תפלה, למרות שתורה היא למעלה מתפלה; שכן הביטוי של תפלה הוא העלאת ניצוצי התהו לשורשם הגבוה ביותר בתהו, ועל ידי כך -

למעלה יותר, עד ב"אין סוף". ומה שבזמן הזה עיקר הביטוי הוא על ידי תפלה, אומר רבנו הזקן להלן (קסב, ב) שבדורות הראשונים, שהיו אז "נשמות האלקית גדולי הערך", נעשה הביטוי באופן מהיר, בקריאת שמע והברכות שלפני ברכות קריאת שמע ופסוקי דזמרה בקיצור בלבד - אך בזמן הזה, כשאין נשמות גבוהות כאלו, נדרש הביטוי על ידי תפלה.

שבת קודש ד' כסלו

במהות ובפנימיות המדות, וכמו שכתוב²⁸: "ואנכי עפר ואפר". - שלפי המוסבר ב"אגרת הקודש" סימן ט"ו בשם המגיד ממזריטש, שזאת אמר אברהם אבינו על הארת נשמתו שהאירה בגופו מהאור של חסד עליון, שמבלי הבט על האהבה הגדולה (שהיא מדת

והנה, לקיום מצוה שאי אפשר לעשות על ידי אחרים מבטלין תלמוד תורה²⁶, ואפלו - הענינים הנעלים ביותר בתורה, מעשה מרכבה, וכל שכן - שמבטלים תפלה שהיא פתינת מחין ודחילו ודחיימו - יראה ואהבה שכליים, והפעם בנזכר לעיל. - בגלל

החסד) שהיתה לאברהם אבינו להקדוש ברוך הוא, עד שהיה "מרכבה" לו, אמר על מדת החסד שבנשמתו, שהיא "עפר ואפר" בלבד בהשוואה למדת החסד של הספירות העליונות, ולמשל אפר הוא הרי המהות והעצם של העץ שנשרף והפך לאפר. העץ היה מורכב מארבעת היסודות אש, רוח, מים, עפר, ועל ידי

קונטרס אחרון

והנה לקיום מצוה שא"א לעשות ע"י אחרים מבטלין ת"ת ואפי' מעשה מרכבה וכש"כ תפלה שהיא בחי' מוחין ודו"ר שכליים והטעם כנ"ל. ועוד זאת שבאמת מאד גדלה וגבהה מעלת המצוות מעשיות וכן לימודם על מעלת המוחין שהן דו"ר שכליים כי הגם דכתיב ולדבקה בו ע"י מדותיו מ"מ איננו דבק אפי' במדות העליונות אלא במציאותן ולא במהותן וכמ"ש ואנכי עפר ואפר וכש"כ באור א"ס ב"ה דלית מחשבה תפיסא בי' באורו

שריפתו, נתנדפו שלשת היסודות אש, רוח, מים - בעשן, ונשאר יסוד העפר בלבד, שהוא האפר, הרי למרות שהוא אותו מהות ועצם של העץ, אין, אבל, לאפר שום ערך לגבי העץ שהיה "עץ נחמד למראה וטוב למאכל", וכעת הוא אפר בלבד. כך, למשל, אין שום ערך למדת החסד והאהבה של אברהם אבינו כפי שנשמתו היא בגוף, לגבי מדת וספירת החסד שבספירות העליונות. על כל פנים, הרי שאינו דבק אפילו לא במדות העליונות - כי אם במציאותן בלבד ולא במהותן. וכל שכן - שאינו דבק פאור-אין-סוף ברוח-הוא, דלית מהשבה תפיסא ביה - שאין מחשבה ה"תופסת" בו,

ענין בירור הניצוצות הנעשה על ידי מצוות מעשיות, שזה דוקא הוא תכלית ההשתלשלות. ועוד זאת, שבאמת מאד גדלה ונבחה מעלת המצוות מעשיות, וכן למיורם, - של ההלכות, על מעלת - וגדלות, המחין שהן דחילו קמי ודחיימו - יראה ואהבה שכליים. - העליונות מתבטאת (נוסף על ביצוע

הכוונה העליונה בענין ה"בירורים") גם בהתאחדות הנפש עם אלקות, דבר הנעשה על ידי מצוות מעשיות או על ידי לימוד ההלכות של המצוות המעשיות - גם בכך ישנן עליונות וגדלות לגבי המוחין והאהבה ויראה שכליים, פי הגם דכתיב²⁷: "ולדבקה בו" - בהקדוש ברוך הוא, וזאת על ידי מדות החסד והאהבה של האדם הוא נדבק במדת החסד של הספירות העליונות שהן דבר אחד עם הקדוש ברוך הוא, מפל מקום איננו דבק אפלו במדותיו העליונות אלא במציאותן, - ב"מציאות" המדות, ולא במהותן, - הוא נדבק במציאות ובחיצוניות המדות בלבד, אך לא

25. סוטה יד, א. 26. מועד קטן ט, א. 27. ראה סוטה יד, א. ובכ"מ. 28. וירא יח, כו.

הוא "עלול" של המתלבש - מבין ומשיג ה"עלול" ב"עילה" ו"פרצוף" שלו המתלבש בו, אָבֵל לֹא בְּנִבְרָאִים אֶפְלוּ - לא, בְּנִשְׁמוֹת דְּאֶצִּילוֹת, - שלמרות שהן הרי אלקות, בכל זאת, כיוון שהן כבר נפרדו מהכלים של עשר ספירות, כפי שאומר ב"אגרת

הקודש" סימן כ"ט³⁰ - הן כבר נקראות "נבראים" ואי אפשר שתהיה להן "תפיסא" והשגה במהות האלקות, כְּמוֹ שְׁפָתוֹב³¹ בְּמִשְׁחָה רַבְּנֵי עֲלִיּוֹן הַשְּׁלוֹם: "וְרֵאִיתָ אֶת אֲהָרֵי כו"³².

- את החיצוניות והמציאות של אלקות ולא את המהות; הרי, שאפילו במשה רבנו, מצד הראיה של הנשמה (לא כפי שזה מצד מצוה - כי אם מצד הנשמה) יכול הוא לראות רק את ה"אחוריים" והחיצוניות, שהם המציאות של אלקות, לא המהות, אך, מעשה המצוות - יסביר רבנו הזקן להלן - הוא ענין של מהות אלקות, ובשעה שיהודי אוחז אתרוג בידו יחד עם שאר המינים ומקיים את המצוה - הרי הוא תופס במהות האלקות. וכך הדבר בכל המצוות המעשיות.

בְּאִוְרוֹ וְהַתְּפִשְׁמוֹת הַחַיּוֹת מִמְּנוּ יִתְבָּרֵךְ, - אי אפשר להיות "תפיסא" באור זה, כִּי אִם בְּמִצִּיאוֹתוֹ, שְׁהוּא - אורו יתברך, שְׁמַחְתָּה אֶת בְּלֶם, וְלֹא בְּמַהוֹתוֹ, - במהותו אי אפשר להיות "תפיסא", אֶפְלוּ - לא לְ - נבראים ולמלאכים של העולמות

עֲלִיּוֹנִים, כְּמוֹ שְׁפָתוֹב²⁹: "קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת כו", - ש"ה" צבאות" קדוש ומובדל מהם, כך אומרים הרי השרפים, שהם מלאכים עליונים של עולם ה"בריאה", והם אומרים זאת על "ה'

צבאות", שאפילו מהות האור קדוש ומובדל מהם, לְבָד "עֲלִיּוֹנִים הַנְּאֻצִּלִים" - המדריוגות של עולם ה"אצילות" שהן "עלולים" מהמדריוגות הנעלות יותר הנקראות "עילות" לגבי ה"עלולים", וה"עלול" הרי משיג ה"עילה" שלו, הם מְשִׁינִים כָּל אֶחָד בְּ"עֲלָתוֹ" - כְּפִי הַפָּרֶךְ שֵׁ - נמנה בְּ"עֵץ חַיִּים" - בְּהַתְּלַבְּשׁוֹת הַ"פְּרָצוּפִים", - כפי שמסביר ב"עץ חיים" איך ה"פרצופים" של הספירות העליונות של "אצילות" מתלבשים זה בזה, שהמלוכב

קונטרס אחרון

והתפשטות החיות ממנו ית' כ"א במציאותו שהוא שמחיה את כולם ולא במהותו אפי' לעליונים כמ"ש קדוש ק' ק' ה' צבאות כו' לבד עלולים הנאצלים משיגים כ"א בעילתו כפי הסדר שבע"ח בהתלבשות הפרצופים אבל לא נבראים אפי' בנשמות דאצי' כמ"ש במשה רבינו ע"ה וראית את אחורי כו'.

29. ישע"י ו, ג. 30. קל, סע"א. 31. תשא לג, כב. 32. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ועיין אגה"ק סי"ט".

ה'תש"ד

ב כסלו

יום שני

שיעורים. חומש: ויצא, שני עם פירש"י.
תהלים: י"ז.

תניא: והנה במ"א . . . "310" שבב"ע דוקא.

אאזמו"ר ביאר פעם במאמר, הא דר' אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי [היה נותן פרוטה לעני ואחר כך מתפלל], כי הרי התפלה צ"ל בחיות, וע"י שנותנים צדקה לעני קודם התפלה ומחיים אותו, ניתוסף חיות הרבה בתפלה. ונענע בידו ממטה למעלה לרמז שהרבוי בהפלאה. – וכמה פעמים קודם התפלה הי' אאזמו"ר מחזר אחרי עני ליתן לו לאכול.

יום

חמישי

ה'תש"ד

ג כסלו

יום שלישי

שיעורים. חומש: ויצא, שלישי עם פירש"י.
תהלים: יח"ב.

תניא: והנה לקיום . . . "קנו" אחורי כו'.

מההפרש בין הנהגת הבעש"ט להנהגת המגיד, כי הבעש"ט הי' עסוק בנסיעות שונות, והמגיד ישב בביתו. עוד זאת: בימי נשיאות המגיד, כבר הי' מפורסם ענין החסידות גם במרחקים, ע"י נסיעות החבריא קדישא, ורבים מבע"ב בינונים נתקשרו לתורת החסידות והיו נוסעים למעזריטש.

יום

שני

ה'תש"ד

ד כסלו

יום רביעי

שיעורים. חומש: ויצא, רביעי עם פירש"י.
תהלים: כג"כ.

תניא: משא"כ . . . "312" הלומד הסוד.

למים אחרונים נוטלים קצה האצבעות, ואחר כך מעבירים אותם, כשהם לחים עדיין, על השפתים.

שבת

קודש

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – כ"ח מרחשוון ד' כסלו ה'תשס"ז

יום ראשון

הלכות שחיטה פרק יב

א. השוחט אותו ואת בנו ביום אחד - הפשר מתר באכילה, והשוחט לוקה, שנאמר: "אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". ואינו לוקה אלא על שחיטת האחרון; לפיכך אם שחט אחד משניהן, וכא חברו ושחט את השני - חברו לוקה.

ב. אסור אותו ואת בנו - נוהג בכל מקום ובכל זמן, בחלין ובמקדשין, בין מקדשין הנאכלין בין מקדשין שאינן נאכלין; לפיכך, הראשון ששחט בעזרה והשני בחוץ, או הראשון בחוץ והשני בעזרה - בין שהיו שניהן חלין או שניהן קדשים, בין שהיה אחד מהן חלין ואחד קדשים - זה ששחט אחרון, לוקה משום אותו ואת בנו.

ג. אין אסור אותו ואת בנו נוהג אלא בשחיטה בלבד, שנאמר: "לא תשחטו" - בשחיטת שניהן הוא האסור; אבל אם נחר הראשון או נתנבל בידו, מתר לשחט השני. וכן אם שחט הראשון ונחר השני, או נתנבל בידו - פטור.

ד. חרש שוטה וקטן ששחטו בינן לבין עצמן את הראשון - מתר לשחט את השני אחריהן, שאין שחיטתן שחיטה.

ה. השוחט את הראשון, והרי הוא ספק נבלה - אסור לשחט השני; ואם שחט, אינו לוקה;

ו. שחיטה שאינה ראויה לאכילה, שמה שחיטה. לפיכך, ראשון ששחט חלין בעזרה או טרפה או שור הנסקל ועגלה ערופה ופרה אדמה, או ששחט לעבודה זרה, וכא האחרון ושחט את השני - הרי זה לוקה. וכן אם שחט הראשון את האחד, וכא האחרון ושחט השני, והרי הן חלין בעזרה או שור הנסקל ועגלה ערופה או פרה אדמה - הרי זה לוקה.

ז. שחטו לעבודה זרה - פטור משום אותו ואת בנו, שהרי נתחייב בנפשו; ואם התרו בו משום אותו ואת בנו ולא התרו בו משום עבודה זרה - לוקה.

ח. אין אסור אותו ואת בנו נוהג אלא בבהמה טהורה בלבד, שנאמר: "ושור או שה - אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". ונוהג בכלאים. כיצד? צבי שבא על העז, ושחט העז ובנה - לוקה. אבל עז הבא על הצביה - אסור לשחט אותה ואת בנה, ואם שחט אינו לוקה; פרה ובנה אסרה תורה, לא צביה ובנה.

ט. היתה פת הצביה הזאת נקבה, וילדה בן, ושחט את הנקבה פת הצביה ואת בנה - לוקה; וכן פלאים הבא ממין כבש וממין עז, בין מכבש עם העז, בין מעז עם הכבשה - לוקה משום אותו ואת בנו.

י. מתר לשחט את המעברת - עבר, אבר מאמו הוא. ואם

יצא העבר חי אחר שחיטתה, והפריס [נעמד] על הקרקע - אין שוחטין אותו ביום אחד; ואם שחט, אינו לוקה.

יא. אסור אותו ואת בנו נוהג בנקבות, שזה בנה ודאי. ואם נודע שזה הוא אביו ודאי - אין שוחטין שניהן ביום אחד; ואם שחט - אינו לוקה, שהדבר ספק אם נוהג בנזרים או אינו נוהג.

יב. השוחט את הפרה, ואחר כך שחט שני בניה - לוקה שתי מלקיות; שחט שני בניה, ואחר כך שחטה - לוקה אחת; שחטה ואת בתה ואת בן בתה - לוקה שתיים; שחטה ואת בן בתה, ואחר כך שחט את הבת - לוקה אחת; בין הוא בין אחר.

יג. שנים שלקחו שתי בהמות, זה האם וזה הבת, וכאו לדין - זה שלקח ראשון, ושחט ראשון; והשני ימתין למחר. ואם קדם השני ושחט, זכה; וימתין הראשון עד למחר.

יד. ובארבעה פרקים בשנה, המוכר בהמה לחברו צריך להודיעו ולומר לו: 'כבר מכרתי בתה או אמה או בתה לאחר שישתטנה' - כדי שימתין זה האחרון, ולא ישחט עד למחר; ואלו הן: ערב יום טוב האחרון של חג, וערב יום טוב הראשון של פסח, וערב עצרת, וערב ראש השנה.

טו. במה דברים אמורים? בשראה זה שלקח באחרונה נחפו לקנות, והיה בסוף היום - שחוקתו שהוא שוחט עתה; אבל אם היה רוח ביום, אינו צריך להודיעו - שמא לא ישחט אלא למחר.

טז. והמוכר את האם לחתן, ואת הבת לפלה - צריך להודיעו, שוודאי ביום אחד שוחטין. וכן כל פיוצא בנה.

יז. יום אחד האמור באותו ואת בנו, היום הולך אחר הלילה. כיצד? הרי ששחט ראשון בתחלת ליל רביעי, לא ישחט השני עד תחלת ליל חמישי; וכן אם שחט הראשון בסוף יום רביעי קדם בין השמשות, שוחט השני בתחלת ליל חמישי. שחט ראשון בין השמשות של ליל חמישי, לא ישחט השני עד ליל ששי; ואם שחט ביום חמישי, אינו לוקה.

הלכות שחיטה פרק יג

א. הלוקח אם על הבנים, ושחטן - הפשר מתר באכילה; ולוקה על שחיטת האם, שנאמר: "לא תקח האם על הבנים". וכן אם מתה קדם שישלחנה, לוקה. ואם שלחה אחר שלקחה, פטור.

ב. וכן כל מצות לא תעשה שנתקה לעשה - חייב לקיים עשה שבה; ואם לא קימו, לוקה.

ג. בא אחד וחסף האם מידו ושלחה, או שברחה מתחת ידו שלא מדעתו - לוקה, שנאמר: "שלח תשלח" - עד שישלח מעצמו, והרי לא קיים עשה שבה.

חיים - חזב לשלח; לא נאמר "אפרוחים או ביצים" ולא נאמר "בכל עץ או על הארץ", אלא שדבר הכתוב בהנהגה. יח. אסור לזכות בביצים כל זמן שהם רובצת עליהן; לפיכך, אפילו היתה רובצת על הביצים או על האפרוחים בעליהן ושוכבו - אינן מזמנין, ולא קנתה לו חצרו; כשם שאינו יכול לזכות בהן לאחרים, כך לא תזכה לו חצרו בהן; וילפיכך חזב לשלח.

יט. אסור לטל אם על הבנים, ואפילו לטהר בהן את המצרע שהיא מצוה. ואם לקח, חזב לשלח; ואם לא שלח, לוקה - שאין עשה דוחה את לא תעשה ועשה, ולא עשה דוחה עשה.

כ. המקדיש עוף לכדק הבית, ופרח מידו והרי הוא מכירו, ומצאו רובץ על האפרוחים או על הביצים - לוקח הכל, ומביאן לידי גזבר; שאין שלוח האם נוהג במקדשין, שנאמר: "ואת הבנים תקח לך", ואין אלו שלו.

כא. עוף שהרג את הנפש - פטור מלשלח, מפני שהוא מצוה להביאו לבית דין לדון אותו.

הלכות שחיטה פרק יד

א. מצות עשה לכסות דם שחיטת חיה טהורה ועוף טהור, שנאמר: "אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל, ושפף את דמו, וכסהו בצפר"; לפיכך חזב לברך קדם שיכסה: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו, וצונו על פסוי הדם'.

ב. פסוי הדם נוהג במזמן ובשאינו מזמן; לא נאמר "אשר יצוד" אלא בהנהגה. ונוהג בחלין ואינו נוהג במקדשין, בין קדשי מזבח בין קדשי בדק הבית; ואם עבר ושחטן, אינו חזב לכסות.

ג. שחט חיה או עוף ואחר כך הקדישן או הקדיש את הדם - חזב לכסות.

ד. פלאים הבא מבהמה וחיה, וכן בריה שהיא ספק בהמה או חיה - צריך לכסות, ואינו מברך. השוחט לחולה בשבת, חזב לכסות לאחר השבת; וכן השוחט פלאים או ספק ביום טוב, מכסה דמו לאחר יום טוב.

ה. השוחט עופות ומיני חיה במקום אחד - מברך ברכה אחת, וכסוי אחד לכלן.

ו. דם שנתערב במים - אם יש בו מראה דם, חזב לכסות; ואם לאו, פטור מלכסות. נתערב ביין או בדם בהמה, רואין אותו כאלו הן מים: אם אפשר שיגדא מראה הדם שחזב לכסותו כשעור זה אלו היה מים, חזב לכסות הכל; ואם לאו, פטור מלכסות.

ז. כשהו ונתגלה - אינו חזב לכסותו פעם שניה. כשתו הרוח, אינו צריך לכסות; חזר ונתגלה אחר שפסתו הרוח, חזב לכסות.

ח. דם הנתפז ושעל הספין - אם אין שם דם אלא הוא, חזב לכסותו.

ט. שחט ונבלע הדם בקרקע - אם רשמו נכר, חזב

ד. נטל אם על הבנים, וקצץ אגפיה כדי שלא תעוף, ושלחה - מפני אותו מכת מרדות; ומשקה אותה אצלו עד שיגדלו כנפיה, ומשלחה. ואם מתה קדם לזה, או ברחה ואבדה - לוקה, שהרי לא קיים עשה שבה.

ה. וכיצד משלח האם? אחז בכנפיה ומפריחה. שלחה וחוזה ושלחה וחוזה, אפילו ארבעה וחמשה פעמים - חזב לשלח, שנאמר: "שלח תשלח".

ו. האומר: 'הריני נוטל את האם ומשלח את הבנים' - חזב לשלח האם, שנאמר: "שלח תשלח את האם".

ז. לקח את הבנים והחזירן לקן, ואחר כך חזרה האם עליהן - פטור מלשלח. שלח את האם, וחזר וצד אותה - הרי זה מותר; לא אסרה תורה אלא לצוד אותה והיא אינה יכולה לפרח, בשביל הבנים שהיא מרחפת עליהן שלא ילקחו - שנאמר: "והאם רבצת על האפרוחים", אכל אם הוציאה מתחת ידו, וחזר וצדה - מותר.

ח. שלוח האם אינו נוהג אלא בעוף טהור שאינו מזמן, כגון יוני שוכף ועליה ועופות שקננו בפרדס - שנאמר: "פי יגרא קן צפור לפניך"; אכל המזמן, כגון אוזין ותרגולין ויונים שקננו בבית - אינו חזב לשלח.

ט. היו אפרוחין מפריחין שאינן צריכין לאמן, או ביצים מונרות [חריגות] - אינו חזב לשלח; היו האפרוחין טרפות - הרי אלו כביצים מונרות, ופטור מלשלח.

י. זכר שמצאו רובץ על הקן, פטור מלשלח; עוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור, או עוף טהור רובץ על ביצי עוף טמא - פטור מלשלח.

יא. היתה רובצת על ביצים שאינן מינה, והן טהורין - הרי זה משלח; ואם לא שלח, אינו לוקה. היתה האם טרפה, חזב לשלחה.

יב. שחט מקצת סימנין בתוך הקן קדם שישקנה, חזב לשלח; ואם לא שלח, אינו לוקה.

יג. היתה מעפעת - אם כנפיה נוגעת בקן, חזב לשלח; ואם לא היו נוגעות, פטור מלשלח. היתה מטלית או כנפים חוצצות בין כנפיה ובין הקן, הרי זה משלח; ואם לא שלח, אינו לוקה.

יד. היו שני סדרי ביצים, וכנפיה נוגעת בסדר העליון, או שהיתה רובצת על ביצים מונרות, ותחתיהן ביצים יפות, או שהיתה אם על גבי אם, או שהיה הזכר על הקן והאם רובצת על הזכר - הרי זה לא יקח; ואם לקח, שלח; ואם לא שלח, אינו לוקה.

טו. היתה יושבת בין האפרוחים או בין הביצים, ואינה נוגעת בהן - פטור מלשלח; וכן אם היתה בצד הקן, וכנפיה נוגעת בקן מצדו - פטור מלשלח.

טז. היתה על שני בדי אילן, והקן ביניהן - רואין: כל שאלו ינטלו הבדין תפל על הקן, חזב לשלח.

יז. היתה רובצת על אפרוח אחד, או על ביצה אחת - חזב לשלח. המוצא קן על פני המים, או על גבי בעלי

הלכות שבועות

יש בכללן חמש מצוות - אחת מצוות עשה, וארבע מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) שלא לשבע בשמו לשקר; (ב) שלא לשא את שמו לשוא; (ג) שלא לכפר בפקדון; (ד) שלא לשבע על כפירת ממון; (ה) לשבע בשמו באמת. ובאור מצוות אלו - בפרקים אלו.

הלכות שבועות פרק א

א. ארבעה מיני שבועות הן - שבועת בטוי, ושבועת שוא, ושבועת הפקדון, ושבועת העדות. שבועת בטוי, היא שנגאמרה בתורה: "או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב"; והיא נחלקת לארבעה חלקים - שתיים להבא, ושתיים לשעבר, כגון שנשבע על דבר שעבר שנעשה או שלא נעשה, ועל דבר שעתיד להיות שיעשה וישל יעשה.

ב. ואין שבועת בטוי נזהגת אלא בדברים שאפשר לו לעשות, בין להבא בין לשעבר. כיצד לשעבר? 'שאכלתי', או 'שזרקתי אבן לי', או 'שדבר פלוני עם פלוני', או 'שלא אכלתי', או 'שלא זרקתי אבן לי', או 'שלא דבר פלוני עם פלוני'; וכיצד להבא? 'שאכל', או 'שזורק אבן לי', או 'שלא אכל', או 'שלא זורק אבן לי'; הרי אלו שתיים לשעבר ושתיים להבא.

ג. נשבע על אחת מארבע מחלקות אלו והחליף - כגון שנשבע שלא יאכל ואכל, או 'שאכלתי' והוא לא אכל - הרי זו שבועת שקר; ועל זה וכיוצא בו נאמר: "לא תשבעו בשמי לשקר". ואם נשבע לשקר - במזיד, לוקה; בשוגג, מביא קרבן עולה ויורד, שנגאמר: "ונעלם ממנו, והוא ידע ואשם".

ד. שבועת שוא נחלקת לארבע מחלקות: האחת, שנשבע על דבר הירוע שאינו כן. כיצד? כגון שנשבע על האיש שהוא אשה, ועל האשה שהוא איש, ועל עמוד של שיש שהוא זהב; וכן כל כיוצא בזה.

ה. השנניה, שנשבע על דבר ידוע שאין בו ספק לאדם בעולם שהוא כן. כגון שנשבע על השמים שהיא שמים, ועל האבן זו שהיא אבן, ועל שנים שהן שנים; וכן כל כיוצא בזה, שזה דבר שאין בו ספק לאדם שלם כדי לצדק הדבר בשבועה.

ו. שלישית, שנשבע לבטל את המצוה. כיצד? כגון שנשבע שלא יתעטף בציצית, וישל ילבש תפלין, וישל ישב בספה כחג ולא יאכל מצה בלילי הפסח, או שיתענה בשבתות וימים טובים; וכן כל כיוצא בזה.

ז. רביעית, שנשבע על דבר שאין כח בו לעשותו. כיצד? כגון שנשבע שלא יישן שלשה ימים לילה ויום רצופים, וכן כל כיוצא בזה. כל הנשבע שבועת שוא מארבע שבועות אלו - עובר בלא תעשה, שנגאמר: "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא"; אם היה מזיד, לוקה; ואם היה שוגג, פטור מכלום.

לכסות; ואם אין רשומו נכר - הרי זה כמי שקסתו הרוח, ופטור מלכסות.

י. אין חיב בכסוי אלא על דם שחיטה הראויה לאכילה, שנגאמר: "אשר יאכל"; לפיכך, השוחט ונמצאת טרפה, או השוחט חלין בעזרה, או השוחט תיה או עוף שנגמר דינו לסקילה, והשוחט ונתנבלה בידו - פטור מלכסות. וכן חרש שוטה וקטן ששחטו בינו לבין עצמן, אינו חיבין לכסות דם שחיטתו.

יא. במה מכסין? מכסין בעפר, בסיד, ובגבסים, בזבל דק, ובחול דק שאין היוצר צריך לכתשו, ובשחיקת אבנים וחרשים, ובנערת של פשתן דקה, ובנסרת חרשים [ונגרים] דקה, ובלכנה וחרסית [טיט] ומגופה שכתשה; שכל אלו מין עפר הן. אבל אם כפה עליו כלי, או כסהו באבנים - אין זה כסוי, שנגאמר: "בעפר".

יב. לפיכך אין מכסין בזבל גס, ובחול גס, וקמח וסובין ומורסן, ושחיקת כלי מתכות - לפי שאין אלו מין עפר; חוץ משחיקת הזהב בלבד שמכסין בה, מפני שנקרא 'עפר', שנגאמר: "ועפרת זהב לו", ונאמר: "עד אשר דק לעפר".

יג. מכסין בשיחור, והוא פית הכבשן, ובכחל [צבע איפור], ובנקרת הפסילים [פסולת ריחיים], ובאפר, בין אפר עצים בין אפר בגדים, אפלו אפר בשר שנשרף - שהרי נאמר: "מעפר שרפת החטאת"; ומתיר לכסות בעפר עיר הנדחת.

יד. השוחט צריך שיתן עפר למטה, ואחר כך ישחט, ואחר כך יכסה בעפר; אבל לא ישחט בכלי ויכסה בעפר. **טו.** ומי ששחט - הוא שיכסה, שנגאמר: "ושפף וכסה"; ואם לא כסהו, וראהו אחר - חיב לכסותו; שזו מצוה בפני עצמה, ואינה תלויה בשוחט לבדו.

טז. וכשמכסה, לא יכסה ברגלו, אלא בידו, או בספין או בכלי - כדי שלא ינהג מנהג בזיון במצוות, ויהיו בזויות עליו; שאין הכבוד לעצמן של מצוות, אלא למי שצוה בהן ברוב הוא, והצילנו מלמשש בחשך, וערף אותם נר לישואל לישר המעשים, ואור להורות נתיבות הישר; וכן הוא אומר: "נר לרגלי דרךך, ואור לנתיבותי".

בריה רחמנא דסייען. נגמר ספר חמישי, בעזרת שדי. ומגן פרקים של ספר זה, שלשה וחמשים: הלכות אסורי ביאה, שנים ועשרים פרקים; הלכות מאכלות אסורות, שכעשה עשר פרקים; הלכות שחיטה, ארבעה עשר פרקים.

יום שני

בשם ה' אל עולם.

נדבות פי רצה נא ה', ומשפטיך למדני.

ספר ששי והוא ספר הפלאה

הלכותיו ארבע, וזה הוא סדורן: הלכות שבועות, הלכות נדרים, הלכות נזירות, הלכות ערכים וחרמין.

באחד מן הפנויין - כגון שנשבע במי ששמו חנון, ובמי ששמו רחום, ובמי ששמו ארף אפיים, וכיוצא בהן בכל לשון - הרי זו שבועה גמורה. וכן אלה וארור, הרי הן שבועה - והוא שיזכר שם מן השמות או פנוי מן הפנויין. ביצד? כגון שאמר: 'באלה', או 'ארור לה', או 'למי ששמו חנון', 'מי שיאכל דבר פלוני', ואכלו - הרי זה נשבע על שקר; וכן בשאר מיני שבועות.

ג. וכן האומר: 'שבועה בה', או 'במי ששמו חנון', 'שלא אכל', 'ואכל', 'שזו אשה', והוא איש, 'שאינן לך בנדי כלום', ויש לו, 'שאיני יודע לך עדות', והוא יודע - הרי זה חייב.

ד. אמר 'אלה' או 'ארור' או 'שבועה', ולא הזכיר שם ולא פנוי - הרי זה אסור בדבר שנשבע עליו; אבל אינו לוקה ולא מביא קרבן אם עבר על שבועתו, עד שיהיה בה שם מן השמות המיוחדין, או פנוי מן הפנויין, כמו שבארנו.

ה. ולא השבועה בלבד, אלא כל פנוי שבועה בשבועה; כגון, שהיו אנשי אותו המקום עלגים, והיו קוראים לשבועה 'שבוטה' או 'שקוקה', או שהיו ארמיים שלשון שבועה בלשונם 'מומתא', והיו העלגים מכניין אותה 'מוהא' - כיון שאמר לשון שמשמעו וענינו שבועה, הרי זה חייב כמי שהוציא לשון שבועה.

ו. וכן האומר: 'לאו, לאו' שני פעמים דרף שבועה, או: 'הן, הן', והזכיר שם או פנוי - הרי זה כנשבע; וכן 'מין' שבועה ו'שמאל' שבועה, שנאמר: 'נשבע ה' בימינו, ובזרוע עזו'. וכן האומר: 'מבטא שלא אעשה כך וקך', והזכיר שם או פנוי - הרי זה שבועה.

ז. אמר: 'אסר לה' או 'למי ששמו חנון שלא אעשה', או 'שאעשה' - הואיל והוציא בלשון שבועה, הרי הוא כשבועה.

ח. שמע חברו נשבע, ואמר: 'ואני כמותך' - הואיל ולא הוציא שבועה מפיו ולא השביעו חברו, הרי זה פטור; וזהו מתפיס בשבועה, שהוא פטור.

ט. וכן אם נשבע 'שלא אכל בשר זה', וזוהר ואמר: 'והרי הפת הזו בפשר הזה' - הרי זה פטור על הפת, שהרי לא הוציא שבועה עליה אלא התפיסה; ואף על פי שהוא פטור מן המלקות ומן הקרבן, אסור לו לאכל אותה הפת שהתפיסה בשבועה.

י. מי שנתכונן לשבועה, וגמר בלבו שלא יאכל היום או שלא ישתה, ושידבר זה אסור עליו בשבועה, ולא הוציא בשפתיו - הרי זה מתר, שנאמר: 'לבטא בשפתים' - אין הנשבע חייב, עד שיוציא ענין שבועה בשפתיו.

יא. וכן אם גמר בלבו להשבע, וטעה והוציא בשפתיו דבר שלא היה בלבו - הרי זה מתר. ביצד? המתכונן להשבע שלא יאכל אצל ראובן, וכשבא להוציא שבועה נשבע שלא יאכל אצל שמעון - הרי זה מתר לאכל עם ראובן, שהרי לא הוציא בשפתיו, ועם שמעון, שהרי לא היה שמעון בלבו.

כ. שבועת הפקדון ביצד? כל מי שיש ממון חברו בידו, בין פקדון, בין מלוה, או שגזלו, או עשקו [לשכיר, שלא שילם לו שכרו], או מצא לו אבדה ולא החזירה, וכיוצא בזה, ותבע ממנו ממון שיש לו בידו, וכפר בו - הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תכחשו", זו אזהרה לקפירת ממון; ואין לוקין על לאו זה. ואם נשבע לו על שקר, על ממון שפפר בו - הרי זה עובר בלאו אחר; ועל זה נאמר: "ולא תשקרו איש בעמיתו", זו אזהרה לנשבע על קפירת ממון. ושבועה זו, היא הנקראת 'שבועת הפקדון'.

ט. ומה הוא חייב על שבועת הפקדון ששקר בה? משלם הקרן שפפר בו, עם תוספת חמש; ומקריב אשם ודאי, בין שהיה מזיד בין שהיה שוגג, שנאמר: "וכחש בעמיתו בפקדון, או בתשומת יד וכו' והיה כי יחטא ואשם" - ולא נאמר בו "ונעלם", לחייב שוגג כמזיד;

י. והוא שזיד בפקדון או בממון שנתחייב בו, וידע בו בשעת שבועה; אבל אם שגג ושכח שיש לו אצלו ממון וכפר ונשבע, ואחר כך ידע - הרי זה אנוס, ופטור מקלוס. וכן אם לא ידע שאסור לשבע לשקר על קפירת ממון, הרי זה אנוס ופטור.

יא. אם כן, היאך היא שגגת שבועת הפקדון? כגון שנעלם ממנו אם חייבין עליה קרבן אם לאו, וידע שהיא אסורה ושיש לו אצלו ממון - זו היא שגגתה; וידונה, שידע שחייבין עליה קרבן.

יב. שבועת העדות ביצד? העדים שידעו עדות ממון, ותבעם בעל העדות להעיד לו, וכפרו בעדותן ולא העידו, ונשבעו לו שאינן יודעין לו עדות - זו היא הנקראת 'שבועת העדות'; וחייבין על שבועה זו קרבן עולה ויורד, בין שהיו מזידין בין שהיו שוגגין, שנאמר: "ונפש כי תחטא, ושמצעה קול אלה, והוא יד או ראה" וכו', ולא נאמר בה "ונעלם" - לחייב על הזדון כשגגה.

יג. ביצד שגגת שבועת העדות? כגון שנעלם ממנו שחייבין עליה קרבן, וידע ששבועה זו אסורה, ושהיא שקר; וידונה, שידע שחייבין עליה קרבן. אבל אם לא ידע שהיא אסורה, או ששכחו העדות ונשבעו, ואחר כך נודע להם שהן יודעין לו עדות ונשבעו על שקר - הרי אלו אנוסין, ופטורין אף מן הקרבן.

הלכות שבועות פרק ב

א. אחד הנשבע אחת מארבע מיני שבועות אלו מפי עצמו, ואחד הנשבע מפי אחרים וענה 'אמן'. אפלו השביעו גוי או קטן, וענה 'אמן' - חייב; שכל העונה 'אמן' אחר שבועה, כמוציא שבועה מפיו. ואחד העונה 'אמן', או האומר דבר שענינו כענין אמן - כגון שאמר: 'הן', או 'מחייב אני בשבועה זו', או 'קבלתי עלי שבועה זו', וכל כיוצא בזה בכל לשון - הרי זה כנשבע לכל דבר, בין לחייבו מלקות בין לחייבו קרבן.

ב. אחד הנשבע או שהשביעו אחד בשם המיוחד, או

המלך, אכל מוסיף לעצמו על הדבר הקצוב, כמו שיתבאר בהלכות גזלה.

ג. וצריך הנשבע באנס להיות פונתו בלבו בעת השבועה, לדבר הפוטרו; ואף על פי שדברים אלו שבלב אינן דברים, הואיל ואינו יכול להוציא בשפתיו מפני האנס, הרי זה סומך על דברים שבלבו.

ד. כיצד? כגון שנשבע לאנס שלא יאכל בשר סתם, ובלבו שלא יאכל היום, או שלא יאכל בשר חזיר - הרי זה מתר; וכן כל פיוצא בזה.

ה. וכן שבועות של הבאי [גזומה] ושל שגגות, פטור עליהן. שבועות של הבאי כיצד? כגון שראה חילות גדולים וחומה גבוהה, ונשבע 'שראיתי חיל פלוני המלך, והם פיוצאי מצרים', 'שראיתי חומת עיר פלונית גבוהה עד לרקיע', וכיוצא בדברים אלו - שזה לא אמר בלבו שהדבר כך בלא פחות ולא יותר, ולא נתפון אלא לספר גבה החומה או רב העם.

ו. שבועה של שגגות כיצד? אם שבועת העדות או הפקדון היא, כגון ששגג בפקדון ובעדות שהוא פטור מכלום כמו שבארנו; ואם שבועת שוא היא, כגון שנשבע שלא ילכש תפלין ולא ידע שהתפלין מצוה; ואם שבועת שקר היא, כגון שנשבע שלא אכל ונזכר שאכל, או שנשבע שלא יאכל ושכח ואכל, או שלא תהנה אשתו לו מפני שגנבה כיסו ושהכת את בנו, ונודע שלא גנבה ושלל הכת. וכן כל פיוצא בזה.

ז. אם בן, איזו היא שגגת שבועת בטוי שחייבין עליה קרבן עולה ויורד לשעבר? כגון שנשבע שלא אכל, והוא יודע שאכל וששבועת שקר זו שנשבע אסורה, אכל לא ידע שחייבין עליה קרבן - זו היא השגגה שחייבין עליה קרבן עולה ויורד בשבועת בטוי לשעבר.

ח. וכיצד היא השגגה שחייבין עליה קרבן להבא? כגון שנשבע שלא יאכל פת חטין, ושגג ודמה שנשבע שייאכל פת חטין ואכלה, שזו נעלמה ממנו השבועה היאף היתה, והרי הוא זוכר החפץ שנשבע עליו - זו היא שגגת שבועת בטוי להבא שחייבין עליה קרבן.

ט. אכל אם נשבע שלא יאכל פת חטין, ואכל פת חטין על דעת שהיא פת שעורים - הרי זה אנוס, ופטור; שהרי לא נעלמה ממנו שבועה, ולא נעלם ממנו אלא חפץ שנשבע עליו.

י. נעלמה ממנו שבועה היאף היתה, ונעלם ממנו חפץ שנשבע עליו - הרי זה פטור מן הקרבן. כיצד? כגון שנשבע שלא לאכל פת חטים, ודמה שנשבע שייאכל פת חטים, ואכל פת חטים, על דעת שהוא פת שעורים - שהרי העלם שבועה וחפץ בידו, והרי זה כאנוס ופטור.

יא. נשבע על כפר שלא יאכלנה, ונצטרע עליה [היה רעב ולא היה לו מה לאכול] ואכלה מפני הצער [הרעב], והוא שוגג, שהרי דמה שמתר לו לאכלה מפני הצער - הרי זה פטור מן הקרבן; לפי שאינו שם מידיעתו אלא ידע שאסורה היא, ואכלה בטעות.

יב. וכן שאר מיני שבועות, אינו חייב עד שיהיה פיו ולבו שוין. לפיכך, אם נשבע אחד בפנינו שלא יאכל היום, ואכל, והתרו בו, ואמר: 'אני לא היתה בלבי אלא שלא אצא היום, וטעה לשוני והוציא אכילה שלא היתה בלבי' - הרי זה אינו לוקה, עד שיודה בפני עדים קדם שייאכל שעל אכילה נשבע, או שקבל התראה ולא טען שטעה בעת התראה, אף על פי שטען אחר כך, אין שומעין לו. וכן אם התרו בו, ואמר: 'מעולם לא נשבעתי', או 'לא נדרתי על דבר זה', ואחר שהעידו עליו שנשבע או נדר, אמר: 'כן היתה, אכל לא היתה פי ולבי שוין', או 'תנאי היתה בלבי על הנדר' - אין שומעין לו, ולוקה.

יג. פיוצא בו, אמרו לו: 'אשתך נדרה', ואמר: 'בלבי היתה להפר לה, והפרתי' - שומעין לו; אמרו לו: 'נדרה', והוא אומר: 'לא נדרה', וכיון שראה אותם העידו עליו, אמר: 'בלבי היתה להפר לה' - אין שומעין לו.

יד. גמר בלבו שלא לאכל פת חטין, ונשבע שלא לאכל פת סתם - אסור בפת חטים, שפת חטים 'פת' שמה.

טו. מי שנשבע ואמר: 'שבועה שלא אכל היום, ועל דעתכם אני נשבע' - אין זה יכול לומר: 'כך וכך היתה בלבי'; שלא נשבע זה על דעתו, אלא על דעת אחרים; וכיון שהיה פיו ולבם של אחרים שוין שנשבע על דעתם, חייב - לבם של אלו, במקום לבו קם. וכן בשאר מיני שבועות.

טז. לפיכך, כשמשיעין הדינין את הנשבע, אומרים לו: 'לא על דעתך אנו משיעין אותך, אלא על דעתנו'.

יז. מי שנשבע והיה פיו ולבו שוין בשבועה, ואחר שנגאס חזר בו מיד בתוך כדי דבור, והוא כדי שייאמר תלמיד לרב: 'שלום עליך רבי', ואמר: 'אין זו שבועה', או 'נחמתי', או 'חזרתי בי', וכיוצא בדברים אלו שענינם שהתיר מה שאסר - הרי זה מתר, ונעקרה השבועה; שזה דומה לטועה.

יח. וכן אם אמרו לו אחרים: 'חזר בך', או 'מתר לך', וכיוצא בדברים אלו, וקבל מהן בתוך כדי דבור ואמר 'הי', או 'חזרתי בי', וכיוצא בזה - הרי זה מתר; ואם אחר כדי דבור, אינו יכול לחזור בו.

יט. נשבע וחזר בו בתוך כדי דבור בלבו, אין זה פלוס; וכן אם אמרו לו אחרים: 'חזר בך', או 'מתר לך', או 'מחול לך', וקבל דבריהם בלבו בתוך כדי דבור - אין זה פלוס; עד שיצאי החזרה בפיו, כמו השבועה.

הלכות שבועות פרק ג

א. כל הנשבע שבועה מארבע מיני שבועות אלו באנס, הרי זה פטור מכלום. ואחד הנשבע מתחלתו באנס כמו שבארנו, או שנשבע ונאנס ולא הניחוהו לקיים שבועתו, או שהשיעו אנס; לפיכך נשבעין לחרמין [גזומים] ולהורגין ולמוכסין.

ב. באיזה מוכס אמרו? במוכס העומד מאליו, שלוקח ממון שלא ברשות מלך המדינה; או שלוקח ברשות

יום שלישי

הלכות שבועות פרק ד

יאכלנה, אינו חייב עד שיאכל כלה; וכשחזר ונשבע שלא יאכל, או שלא יאכל אותה - משיאכל ממנה פזית יתחייב, ויכשיאכל כלה יתחייב בשבועה ראשונה.

יא. 'שבועה שלא אכל תאנים', וחזר ונשבע על התאנים ועל הענבים - חייב על התאנים שמים; שהרי כלל התאנים שנגאסרו בשבועה ראשונה עם הענבים שהיו מתרין, ומתוך שחלה שבועה שניה על הענבים חלה על התאנים, ונתחייבו בשתי שבועות, כמו שבארנו בהלכות מאכלות אסורות.

יב. 'שבועה שלא אכל שמונה תאנים, למשל; ושוב נשבע, שבועה שלא אכל תשעה, שבועה שלא אכל עשרה' - בין שאכל שמונה, בין שאכל תשעה, בין שאכל עשרה - אינו חייב אלא אחת.

יג. 'שבועה שלא אכל עשרה, שבועה שלא אכל תשעה, שבועה שלא אכל שמונה' - אם אכל עשרה - חייב שלש, על כל שבועה ושבועה אחת. וכן אם אכל תשעה, חייב שמים; אכל שמונה, חייב אחת.

יד. 'שבועה שלא אכל תאנים', וחזר ונשבע שלא יאכל תאנים וענבים כאחד, ושגג ואכל תאנים, והפריש קרפון, ואחר כך שגג ואכל ענבים - אינו חייב על הענבים; מפני שהן פחצי שעור, ואין מביאין קרפון על חצי שעור.

טו. וכן הנשבע שלא יאכל עשר, וחזר ונשבע שלא יאכל עשר ותשע, ואכל עשר והפריש קרפון, וחזר ושגג ואכל תשע - הרי זה פחצי שעור, ואין מביאין קרפון על חצי שעור; שענין שבועה אחרונה, שלא יאכל תשע עשרה.

טז. 'שבועה שלא אכל כפר זו הגדולה, אם אכלתי כפר זו הקטנה', ושכח תנאי זה בעת שאכל הקטנה, ואכל אחר כך הגדולה במזיד - חייב;

יז. אכל את הקטנה והוא זוכר את התנאי, ויודע שבאכילתה תאסר הגדולה, ושכח ואכל את הגדולה, וכמדומה לו שעדין לא נאסרה - פטור. אכל שתיהן בשגגה, פטור; שתיהן במזיד, בין שאכל הגדולה בתחלה בין באחרונה - חייב.

יח. וכן אם תלן זו בזו, ונשבע ואמר: 'שבועה שלא אכל אחת מהן, אם אכלתי האחרת', ושכח התנאי ואכל אחת מהן, ואכל השניה בודון - חייב;

יט. הראשונה בודון, והשניה בשגגה - פטור; שתיהן בשגגה, פטור; שתיהן בודון, חייב.

כ. 'שבועה שאכל כפר זו היום, ועבר היום ולא אכלה - בשוגג, מביא קרפון עולה ויורד; במזיד, אינו לוקה - שהרי לא עשה מעשה, ואף על פי שעבר על שבועת שקר.

כא. ומפני מה לוקה אם נשבע שאכל והוא לא אכל, או שלא אכל והוא אכל, ואף על פי שלא עשה מעשה? מפני שמעת שבועתו נשבע לשקר; אבל אם נשבע שיעשה ולא עשה, אינה שבועת שקר משעת שבועה.

כב. מי שאמר לחברו: 'שבועה שלא אכל לך', או 'שבועה שאכל לך', או שהיה מסרב [מפציר] בו לאכל אצלו והוא נמנע, ונשבע ואמר: 'שבועה שאכל לך', וכן

א. מי שנשבע שלא יאכל היום, ואכל פחות מכזית - פטור; שאין אכילה פחותה מכזית, והרי הוא כאוכל חצי שעור מנבלות וטרפות וכיוצא בזה. ואם אמר: 'שבועה שלא אכל דבר זה', ואכלו - חייב, ואפלו היה דבר שנשבע עליו גרע חרדל אחד או פחות ממנו.

ב. נשבע שלא יטעם כלום, ואכל כל שהוא - חייב.

ג. מי שנשבע שלא יאכל היום, ושתה - חייב, ששתיה בכלל אכילה. לפיכך אם אכל ושתה - אינו חייב אלא מלקות אחת, אם היה מזיד; או מטאת אחת, אם היה שוגג.

ד. נשבע שלא ישתה היום - הרי זה מתר לאכל, שאין אכילה בכלל שתיה. וכמה ישתה ויהיה חייב? גראה לי שאינו חייב עד שישתה רביעית, כשאר האסורין.

ה. 'שבועה שלא אכל היום', ואכל מינין הרבה, או 'שבועה שלא אשתה היום', ושתה מיני משקין הרבה - אינו חייב אלא אחת. ואפלו אמר: 'שבועה שלא אכל היום בשר ופת וקטניות', ואכל הכל - אינו חייב אלא אחת; ובלן מצטרפין לכזית.

ו. 'שבועה שלא אכל ושתה', ואכל ושתה - חייב שמים; שהשתיה בכלל אכילה, והואיל ופרש ואמר 'ושלא אשתה', גלה דעתו שלא כלל השתיה בכלל האכילה - ונמצא כנשבע על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו, ולפיכך חייב שמים.

ז. וכן האומר: 'שבועה שלא אכל פת חטין ופת שעורין ופת פסמין', ואכלן - חייב על כל אחת ואחת; שלא אמר 'פת ופת ופת', אלא לחלק ולחייב על כל אחת.

ח. היה חברו מסרב [מפציר] בו לאכל אצלו, ואמר לו: 'בוא ושתה עמי יין וחלב ודבש', ואמר: 'שבועה שאיני שותה יין וחלב ודבש' - חייב על כל אחד ואחד בפני עצמו; שהיה לו לומר: 'שבועה שאיני שותה כלום', או 'מה שאמרת'; ומשחזר ופרט, גלה דעתו שחייב עצמו שבועה על כל מין ומין בפני עצמו. לפיכך, אין מצטרפין זה עם זה, ואינו חייב עד שיאכל כשעור ממין אחד; והואיל והן תלוקין לחטאות, הרי הן כחלב ודם, שאינן מצטרפין לכזית, כמו שנתבאר בהלכות מאכלות אסורות.

ט. 'שבועה שלא אכל כפר זו', או 'שלא אכל אותה' - בין שאכל ממנה פזית, חייב; 'שבועה שלא אכלנה', אינו חייב עד שיאכל את כלה. אמר: 'שבועה שלא אכל כפר זו, שבועה שלא אכלנה', ואכלה - אינו חייב אלא אחת.

י. וכן אם אמר: 'שבועה שלא אכל היום', וחזר ונשבע על הכפר שלא יאכלנה, ואכלה כלה באותו היום - אינו חייב אלא אחת. וכן כל כיוצא בזה, שאין שבועה חלה על שבועה. אבל אם נשבע על הכפר שלא יאכלנה, וחזר ונשבע שניה שלא יאכל כלום, או שלא יאכל כפר זו, ואכלה כלה - חייב שמים; שבשעה שנשבע בתחלה שלא

בשבועה. 'שבועה שלא אכל עפר' וכיוצא בו מדברים שאינן ראויין לאכילה - אם אכל פזית, חיב; אכל פחות מפזית, הרי זה ספק - שמה יתחבב בכל שהוא, מפני שאין זה דרכו לאכילה כדי להצריכו שעות.

ט. וכן הנשבע שלא לאכל חרצן (גרעין ענבים), ואכל ממנו פחות מפזית - הרי זה ספק. היה הנשבע נזיר שהוא אסור בחרצן בפזית, ואכל ממנו פחות מפזית - אינו חיב בשבועת בטוי; שאין דעתו בשבועתו אלא על פזית שהוא משבע עליו, ואין שבועה חלה עליו. לפיכך, אם פרש ואמר: 'שבועה שלא אכל חרצן אחד', ואכל - חיב.

י. 'שבועה שלא אכל תמרים ונבלות וטרפות', ואכל פזית נבלה או טרפה - חיב אף משום שבועת בטוי; שהרי כלל דברים האסורין עם דברים המתירין, ומתוך שחלה שבועה על התמרים, חלה על הדברים האסורים, כמו שבארנו.

יא. אכל אם נשבע שלא יאכל נבלה וטרפה וכיוצא בהן, בין אכל בין לא אכל - אין כאן חיוב שבועה כלל, לא שבועת בטוי ולא שבועת שוא.

יב. נשבע שיאכל נבלה וטרפה וכיוצא בהן מאסורין תורה - הרי זה לוקה משום שבועת שוא, בין אכל בין לא אכל.

יג. 'שבועה שאכל כפר זו, שבועה שלא אכלנה' - השניה שבועת שוא, שהרי מצוה עליו לאכלה; ולוקה על שבועה שניה, בין אכל בין לא אכל. ואם לא אכלה, חיב אף בשבועת בטוי.

יד. 'שבועה שלא אכל כפר זו, שבועה שאכלנה' - השניה שבועת שוא, שהרי זו אסורה עליו לאכלה; ולוקה על שבועה שניה זו, בין אכלה בין לא אכלה. אם אכלה, לוקה אף משום שבועת בטוי. וכן כל הנשבע לבטל את המצוה, ולא בטל - פטור משבועת בטוי, ולוקה משום שבועת שוא, ועושה המצוה שנשבע לבטלה.

טו. ביצד? כגון שנשבע שלא יעשה סכה, ושלל ילבש תפלין, ושלל יתן צדקה. וכן הנשבע לחברו: 'שלא אעיד לך עדות זו שאני יודעה', או 'שלא אעיד לך אם אדע לך עדות' - הרי זה לוקה משום שבועת שוא, מפני שהוא מצוה להעיד; וכן האומר לחברו: 'שבועה שלא אדע לך עדות' - הרי זה שבועת שוא, שאין בידו שלא ידע לו עדות. וכן כל פיוצא בזה.

טז. נשבע לקיים את המצוה, ולא קיים - פטור משבועת בטוי. ביצד? כגון שנשבע שיעשה לוליב או סכה, או שיתן צדקה לעני, או שיעיד לו אם ידע לו עדות, ולא עשה ולא נתן - הרי זה פטור משום שבועת בטוי; שאין שבועת בטוי חלה אלא על דברי הרשות, שאם רצה עושה ואם רצה אינו עושה, שנאמר: "להרע או להיטיב". לפיכך, כל הנשבע להרע לאחרים, פטור משבועת בטוי; כגון שנשבע שיכה פלוני, או יקללנו, או יגזל ממנו, או ימסרנו ביד אנס [גזול] - מפני שהוא מצוה שלא לעשות. ויראה לי, שהוא לוקה משום שבועת שוא.

האומר: 'לא שבועה לא אכל לך' - כל אלו אסורין, והרי נשבע שלא יאכל אצלו; ואם אמר כל הלשונות האלו, ועבר ואכל - אינו חיב אלא אחת.

הלכות שבועות פרק ה

א. מי שנשבע שזרק איש פלוני צרור [אבן] לים, והוא לא זרק, או שלא זרק, והוא זרק - הרי זה חיב בשבועת בטוי; ואף על פי שאינו בלהבא, שהרי אינו יכול להשבע שזרק ושלל זרק איש פלוני. וכל מי שנשבע על אחרים שיעשו כן וכן, או שלא יעשו - ואפלו היו בניו או אשתו - אינו חיב בשבועת בטוי, שהרי אין בידו לא לקיים ולא לבטל; ומפני אותו מפת מרדות [עונש מלקות מדרבנן] - שהרי אין בידו לקיים שבועה זו, ונמצא גורם לשבועת שוא.

ב. ולמה אינו לוקה משום שבועת שוא? שהרי אפשר לאותן אחרים שישמעו ממנו ותתקיים שבועתו, ונמצא כשמתירין בו בעת שנשבע התראת ספק, שאין לזקין עליה אלא אם היה לאו שבה מפרש, כמו שיתבאר בהלכות סנהדרין. ואין אותן אחרים נזקקין [מחויבים] לקיים דברי זה הנשבע, אלא אם פן ענו 'אמן', כמו שבארנו.

ג. ואם קימו דבריו - הרי אלו משבחין, שלא הרגילו להוציא שבועה לשוא.

ד. במה דברים אמורים? בשנשבע על דבר שאינו ברשותו, כגון שנשבע ראובן על שמעון שלא ילך בסחורה או שלא יאכל בשר, וכיוצא בזה; אכל אם נשבע ראובן שלא יכנס שמעון בביתו, ושלל ינה מנכסיו, ועבר שמעון ונכנס לביתו של ראובן, ונהנה מנכסיו שלא מדעת ראובן - ראובן פטור, שהרי הוא אנוס; ושמעון חיב, שעבר על דבר האסור לו לעשותו - שלא נשבע זה אלא על דבר שהוא ברשותו. וכן כל פיוצא בזה.

ה. 'שבועה שלא אכל', ואכל אכלין שאינן ראויין לאכילה, ושתה משקין שאינן ראויין לשתיה - פטור; אכל דברים האסורין מן התורה באכילה, כגון שאכל פזית נבלות וטרפות שקצים ורמשים - פטור משום שבועת בטוי. 'שבועה שאכל', אכלין שאינן ראויין לאכילה, ושתה משקין שאינן ראויין לשתיה, או שאכל נבלות וטרפות וכיוצא בהן - פטור משבועת בטוי, שהרי יצא ידי אכילה; מאחר שהן חשובין אצלו, אכילתן שמה אכילה.

ו. 'שבועה שלא אכלתי', והוא אכל דברים שאינן ראויין לאכילה, או נבלות וטרפות - חיב, שאכילתן שמה אכילה; שדבר חשובין הן אצלו, שהרי אכלן. אכל להבא, שנשבע שלא יאכל, ונקרה נקרה [מקרה] ואכלם - אינה אכילה, כמו שבארנו.

ז. 'שבועה שלא אכל כל שהוא מנבלות וטרפות', ואכל פחות מפזית - חיב בשבועה, שהרי אינו משבע על חצי שעות מהר סיני.

ח. 'שבועה שאכל פחות מפזית נבלה וטרפה', חיב

וְנִהְיֶינָה דַעְתּוֹ לְדַעַת אַחֲרֵת, או שְׁנוּלַד [נתחדש] לו דְּבַר שֶׁלֹּא הָיָה בְּדַעְתּוֹ בְּשַׁעַת הַשְּׁבוּעָה, וְנִחְסַם [התחרט] בְּגִלְלוֹ - הָרִי זֶה נִשְׁאַל לְחֻכְמָה אַחֵד, או לְשִׁלְשָׁה הַדְּיוֹטוֹת [אנשים פשוטים] בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם חֻכְמָה, וּמִתִּירִין לוֹ שְׁבוּעָתוֹ; וְיִהְיֶה מִתֵּר לַעֲשׂוֹת דְּבַר שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתוֹ, או שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת דְּבַר שֶׁנִּשְׁבַּע לַעֲשׂוֹתוֹ. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'הֵתֵר שְׁבוּעוֹת'.

ב. וְדָבַר זֶה, אֵין לוֹ עֵקֶר [מקור מפורש] כִּלְל בַּתּוֹרָה שֶׁבְּכֻתָּב, אֲלָא כִּף לְמַדּוֹ מִמַּלְשָׁה רַבְנּוּ מִפִּי הַקְּבֵלָה [תורה שבעל פה], שֶׁזֶה שְׁכָתוּב "לֹא יִחַל דְּבָרוֹ" - שֶׁלֹּא יִחַל דְּבָרוֹ הוּא בְּעַצְמוֹ, דְּרַף קְלוֹת רֹאשׁ בְּשֶׁאֵט בְּנַפְשׁ [בדרך זלזול], כַּעֲנַן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ"; אֲבָל אִם נִחְסַם וְחִזַּר בּוֹ, חֻכְמָה מִתִּיר לוֹ.

ג. וְאֵין אָדָם יָכוֹל לְהִתִּיר שְׁבוּעַת עֲצָמוֹ. וְאֵין אָדָם רֹשָׁא לְהִתִּיר שְׁבוּעָה או נִדָּר בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גְּדוּל מְמַנּוּ בְּחֻכְמָה; וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רְבוּ, אִסּוּר לוֹ לְהִתִּיר אֲלָא מִדַּעַת רְבוּ.

ד. זֶה שֶׁנִּשְׁבַּע - הוּא שֶׁיִּכְבֹּא לְפָנֵי הַחֻכְמָה לְהִתִּיר לוֹ, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה; וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה שְׁלִיחַ לְהַשְׁאֵל [לבקש התרה] לוֹ עַל נִדְרוֹ. וְהַפְּעַל נַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ לְחֻרַטַּת אִשְׁתּוֹ, וּמִתִּירִין לָהּ - וּבְלִבָּד שִׁיְהִי שְׁלִשָׁה מְקַבְּצִים; אֲבָל לֹא יִקְבֹּץ אוֹתָם לְהִתִּיר לָהּ לְכַתְּחֵלָה, וְאֵינוֹ נַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ לְהִתִּיר נִדָּר לְאִשְׁתּוֹ [כלומר אינו יכול להיות חלק מהמתירים, ואפילו לא להתיר בשמם].

ה. בִּיצַד מִתִּירִין? יְבֹא הַנִּשְׁבַּע לְחֻכְמָה הַמְּבַקֵּה [=מומחה], או לְשִׁלְשָׁה הַדְּיוֹטוֹת אִם אֵין שָׁם מְמַחֵה, וְאוֹמֵר: 'אֲנִי נִשְׁבַּעְתִּי עַל כֶּף וְכַף, וְנִחְמַתִּי; וְאֵלוֹ הֵייתִי יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי מַצְטַעֵר בְּדָבָר זֶה עַד כֹּה [=כדי-כן] או עַד שֶׁיִּאָּרֵעַ לִי כֶּף וְכַף, לֹא הֵייתִי נִשְׁבַּע; וְאֵלוֹ הֵייתִי דַעְתִּי בַּעַת הַשְּׁבוּעָה כְּמוֹ עֵתָה, לֹא הֵייתִי נִשְׁבַּע'. וְהַחֻכְמָה או גְּדוּל הַשְּׁלִשָׁה אוֹמֵר לוֹ: 'וְכִכֵּר נִחְמַתִּי? וְהוּא אוֹמֵר: 'הֵן'; חִזַּר וְאוֹמֵר: 'שְׂרוּי לָךְ', או 'מִתֵּר לָךְ', או 'מְחוּל לָךְ', וְכֵן כֹּל בִּיצַע בַּעֲנַן זֶה בְּכָל לְשׁוֹן. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: 'מוֹפֵר לָךְ', או 'נַעֲקֵרָה שְׁבוּעַתְךָ', וְכֹל בִּיצַע בַּעֲנַן זֶה - לֹא אָמַר כְּלוּם; שֶׁאֵין מִפֵּר [אף ללא סיבה] אֲלָא הַפְּעַל או הָאֵב, אֲבָל הַחֻכְמָה אֵינוֹ אוֹמֵר אֲלָא לְשׁוֹן הֵתֵר וּמְחִילָה [המבוטט על חרסת הנודד].

ו. הַקְּרוּבִים כְּשֵׁרִים לְהִתִּיר נִדְרִים וּשְׁבוּעוֹת. וּמִתִּירִין בְּלִילָה וּמְעַמֵּד [המתירים יכולים לעמוד] - שֶׁאֵין הֵתֵר הַזֶּה דִּין [שדנים דווקא ביום ומיושב והקרובים פסולים לדין, אלא התרת נדרים דומה להוראת איסור והיתר שאין בה כל אלו]. לְפִיכָף [שאינו זה דין], נִשְׁאַלִין [להתיר] לְשְׁבוּעוֹת וּנְדָרִים בְּשַׁבָּת, אִם הָיָה לְצַרְף הַשַּׁבָּת, כְּגוֹן שֶׁיְתִירוֹ לוֹ שְׁבוּעָתוֹ כְּרִי שִׂיאֵבֵל וְיִשְׁתָּה הַיּוֹם; וְאִפְלוּ הָיָה לוֹ פְּנָאֵי לְהִתִּיר שְׁבוּעָתוֹ או נִדְרוֹ מִעֲרֵב שַׁבָּת, הָרִי זֶה מִתִּיר בְּשַׁבָּת, הוֹאִיל וְהוּא לְצַרְף הַשַּׁבָּת.

ז. רְאוּבֵן שֶׁהַשְּׁבִיעַ לְשִׁמְעוֹן וְעֵנָה 'אֲמָן', או קָבֵל הַשְּׁבוּעָה, וְנִחְסַם שִׁמְעוֹן עַל שְׁבוּעָתוֹ, וְנִשְׁאַל עָלֶיהָ - אֵין

יז. נִשְׁבַּע לְהִרַע לְעַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁיִּחְבַּל בְּעַצְמוֹ - אִף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רֹשָׁא, שְׁבוּעָה חָלָה עָלָיו; וְאִם לֹא הִרַע, חִיב מִשׁוּם שְׁבוּעַת בְּטוּי. נִשְׁבַּע לְהִיטִיב לְאַחֲרִים הֵטְבָה שְׁבִידוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ - כְּגוֹן שֶׁיִּדְבַּר עָלָיו לְשַׁלְטוֹן, או יִכְבְּדוּ - שְׁבוּעָה חָלָה עָלָיו; וְאִם עָבַר וְלֹא עָשָׂה, חִיב מִשׁוּם שְׁבוּעַת בְּטוּי.

יח. נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֵאָכַל מִצָּה שְׁנָה או שְׁתֵּים, הָרִי זֶה אִסּוּר לְאָכַל מִצָּה בְּלִילֵי הַפֶּסַח; וְאִם אֲכַל, חִיב מִשׁוּם שְׁבוּעַת בְּטוּי. וְאֵין זֶה שְׁבוּעַת שְׁוֹא - שֶׁהָרִי לֹא נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֵאָכַל מִצָּה בְּלִילֵי הַפֶּסַח, אֲלָא כִּלְל עֵתִים שֶׁאֲכִילַת מִצָּה בְּהֵם רְשׁוּת עִם עֵת שֶׁאֲכִילַת מִצָּה בּוֹ מִצָּוָה, וּמִתּוֹךְ שֶׁחָלָה שְׁבוּעָה עַל שְׁוֹא הַיָּמִים, חָלָה עַל לִילֵי הַפֶּסַח. וְכֵן כֹּל בִּיצַע בְּזֶה, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֵשֵׁב בְּצַל סֶפֶל לְעוֹלָם, או שֶׁלֹּא יַעֲלֶה עָלָיו בְּגַד שְׁנָה או שְׁתֵּים.

יט. נִשְׁבַּע שֶׁהֵנִיחַ תְּפִלִּין הַיּוֹם, או לֹא הֵנִיחַ, שְׁנִתְעַטֵּף פְּלוּנִי בְּצִיצִית, או לֹא נִתְעַטֵּף - הָרִי זֶה שְׁבוּעַת בְּטוּי לְשִׁעְבָר; שֶׁזֶה מְגִיד דְּבַר שֶׁנַּעֲשָׂה, וְלֹא נִשְׁבַּע עַל הַמִּצְוָה לֹא לְקִיָּמָה וְלֹא לְבִטְלָה.

כ. נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֵישֵׁן שְׁלִשָׁה יָמִים, או שֶׁלֹּא יֵאָכַל כְּלוּם שְׁבַעַת יָמִים, וְכִיצַע בְּזֶה, שֶׁהִיא שְׁבוּעַת שְׁוֹא - אֵין אוֹמְרִין: 'יַעֲזוּר זֶה עַד שֶׁיִּצְטַעֵר, וְיִצּוּם זֶה עַד שֶׁיִּצְטַעֵר, וְלֹא יִהְיֶה בּוֹ כַּח לְסַבֵּל, וְאַחַר כֶּף יֵאָכַל או יֵישֵׁן'; אֲלָא מְלַקֵּין אוֹתוֹ מִיַּד מִשׁוּם שְׁבוּעַת שְׁוֹא, וְיֵישֵׁן וְיֵאָכַל בְּכָל עֵת שִׁירְצָה.

כא. נִשְׁבַּע שֶׁרָאָה גְּמַל פּוֹרֵחַ בְּאוֹר - אֲמָרוּ לוֹ: 'הֵיאָף נִשְׁבַּעְתָּ לְשׁוֹא? וְאוֹמֵר: 'עוֹף גְּדוּל רֵאִיתִי, וּמְגִדְלוֹ קִרְאִיתִי גְּמַל, וְכֶף הָיָה בְּדַעְתִּי' - אֵין זֶה כְּלוּם; שֶׁאֵין כֹּל אָדָם קוֹרְאִין 'גְּמַל' אֲלָא לְגְּמַל, וּבְכֻלָּה דַּעְתּוֹ אֲצַל כֹּל אָדָם; וְלוֹקָה. וְכֵן כֹּל בִּיצַע בְּזֶה.

כב. דְּבַר יְדוּעַ אֲצַל הַחֻכְמִים בַּעֲלֵי שְׁכָל וּמַדַּע, שֶׁהַשְּׁמַשׁ גְּדוּלָה מִן הָאֶרֶץ מֵאָה וּשְׁבַעִים פְּעָמִים. נִשְׁבַּע אַחַד מִן הָעָם שֶׁהַשְּׁמַשׁ גְּדוּלָה מִן הָאֶרֶץ, אֵינוֹ לוֹקָה מִשׁוּם שְׁבוּעַת שְׁוֹא - שֶׁאִף עַל פִּי שֶׁהִדְבָּר בֵּן הוּא, אֵין דְּבַר זֶה גְּלוּי וְיָדוּעַ לְכָל הָעָם אֲלָא לְגְּדוּלֵי הַנְּבוֹנִים בְּלִבָּד; וְאֵינוֹ חִיב אֲלָא אִם נִשְׁבַּע עַל דְּבַר שֶׁגְּלוּי וְיָדוּעַ לְשִׁלְשָׁה בְּנֵי אָדָם מִשְׁאֵר הָעָם, כְּגוֹן אִישׁ שֶׁהוּא אִישׁ וְאָבָן שֶׁהוּא אָבָן.

כג. וְכֵן אִם נִשְׁבַּע שֶׁהַשְּׁמַשׁ קָטָנָה מִן הָאֶרֶץ - אֵינוֹ לוֹקָה, וְאִף עַל פִּי שֶׁאֵין הַדְּבַר בֵּן; מִפְּנֵי שֶׁאֵין זֶה יָדוּעַ לְכָל אָדָם. וְאֵינוֹ כְּמִי שֶׁנִּשְׁבַּע עַל הָאִשׁ שֶׁהוּא אִשָּׁה - שֶׁהָרִי לֹא נִשְׁבַּע אֲלָא עַל רֵאִיתָ עֵינָיו, שֶׁהָרִי הוּא רֹאָה אוֹתָהּ קָטָנָה. וְכֵן כֹּל בִּיצַע בְּזֶה מִדְּבָרֵי חֲשׁוֹבוֹן תְּקוּפוֹת [הקפת השמש והירח את כדור הארץ] וּמְזוֹלוֹת [י"ב המזלות] וְגִימְטְרִיּוֹת [=גיאומטריה], וְכִיצַע בְּהֵן מִדְּבָרֵי חֻכְמָה שֶׁאֵינָן נִגְרִין אֲלָא לְאֲנָשִׁים אַחֲדִים [בודדים].

הַלְכוֹת שְׁבוּעוֹת פֶּרֶק ו

א. מִי שֶׁנִּשְׁבַּע שְׁבוּעַת בְּטוּי, וְנִחְסַם [התחרט] עַל שְׁבוּעָתוֹ, וְרָאָה שֶׁהוּא מַצְטַעֵר [יעיק עליו] אִם קִים שְׁבוּעָה זֹו,

יג. מי שְנִשְׁבַּע על דְּבַר, וְנִשְׁבַּע שְׁלֵא יַתִּיר שְׁבוּעָה זוֹ, וְנָחַם - הָרִי זֶה נִשְׁאָל עַל הַשְּׁבוּעָה הַאֲחֵרוֹנָה תַּחֲלָה, שְׁנִשְׁבַּע שְׁלֵא יַתִּיר, וְאֶחָד כֶּף יִשְׁאָל עַל הָרִאשׁוֹנָה.

יד. נִשְׁבַּע שְׁלֵא יִדְבַר עִם פְּלוֹנִי, וְנִשְׁבַּע אַחֵר כֶּף שְׁאֵם יִשְׁאָל עַל שְׁבוּעָה זוֹ וְיַתִּירָהּ, יִהְיֶה אֲסוּר לְשִׁתּוֹת יֵין לְעוֹלָם, וְנָחַם - הָרִי זֶה נִשְׁאָל עַל הַשְּׁבוּעָה הָרִאשׁוֹנָה, וּמַתִּירָהּ, וְאֶחָד כֶּף יִשְׁאָל עַל הַשְּׁנִיָּה; שְׁאֵין מַתִּירִין גְּדֵר אוֹ שְׁבוּעָה שְׁעֵדִין לֹא חֵלוּ. לְפִיכֶף, אִם הָיָה עוֹמֵד בְּנִיטְסָן, וְנִשְׁבַּע שְׁלֵא יֹאכַל בְּשׂוֹר שְׁלִשִׁים יוֹם מֵרֵאשִׁית תְּדֹשׁ אֵיר, וְנָחַם - אֵינוֹ נִשְׁאָל עַד שִׁיפְנִס אֵיר.

טו. נִשְׁבַּע שְׁלֵא יִהְיֶה לְפְלוֹנִי, וְשְׁלֵא יִהְיֶה לְחֶכֶם שִׁישְׁאָל לוֹ עַל שְׁבוּעָה זוֹ - נִשְׁאָל עַל שְׁבוּעָה הָרִאשׁוֹנָה, וְאֶחָד כֶּף יִשְׁאָל עַל הַשְּׁנִיָּה.

טז. נִשְׁבַּע שְׁלֵא יִהְיֶה לְפְלוֹנִי, וְהָרִי הוּא נְזִיר אִם נִשְׁאָל עַל שְׁבוּעָה זוֹ - יִשְׁאָל עַל שְׁבוּעָתוֹ תַּחֲלָה, וְאֶחָד כֶּף עַל נְזִירוֹתוֹ. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּנֵה.

יז. 'שְׁבוּעָה שְׁלֵא אֲכַל הַיּוֹם, שְׁבוּעָה שְׁלֵא אֲכַל הַיּוֹם, שְׁבוּעָה שְׁלֵא אֲכַל הַיּוֹם, אוֹ שְׁאָמַר עַל כֶּפֶר זוֹ: 'שְׁבוּעָה שְׁלֵא אֲכַלְנָה, שְׁבוּעָה שְׁלֵא אֲכַלְנָה, שְׁבוּעָה שְׁלֵא אֲכַלְנָה', וְנִשְׁאָל עַל שְׁבוּעָה רִאשׁוֹנָה וְהַתְּרָה - הָרִי זֶה חֵיב מִשּׁוֹם שְׁבוּעָה שְׁנִיָּה; וְכֵן אִם נִשְׁאָל עַל הַשְּׁנִיָּה, חֵיב מִשּׁוֹם שְׁלִישִׁית. נִשְׁאָל עַל הַשְּׁלִישִׁית בְּלִבָּד, חֵיב מִשּׁוֹם רִאשׁוֹנָה וְשְׁנִיָּה; נִשְׁאָל עַל הַשְּׁנִיָּה, חֵיב מִשּׁוֹם רִאשׁוֹנָה. אִם כֶּן, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ: 'אֵין שְׁבוּעָה חֲלָה עַל שְׁבוּעָה? שְׁאֵם לֹא נִשְׁאָל וְאֲכָלָה - אֵינוֹ חֵיב אֲלֵא אַחַת, כְּמוֹ שְׁבִאֲרָנוּ.

יח. מִי שְׁנִשְׁבַּע שְׁבוּעַת בְּטוּי לְהִבָּא, וְשִׁקֵּר בְּשְׁבוּעָתוֹ, כְּגוֹן שְׁנִשְׁבַּע שְׁלֵא יֹאכַל פֶּת זוֹ וְאֲכָלָהּ, וְאֶחָד שְׁאֲכָלָהּ קִדְּם שִׁיבִיא קֶרְבָּנוֹ אִם הָיָה שׁוֹגֵג, אוֹ קִדְּם שִׁילְקָה אִם הָיָה מְזִיד, נָחַם וְנִשְׁאָל לְחֶכֶם, וְהַתִּירָהּ לוֹ - הָרִי זֶה פְּטוּר מִן הַקֶּרְבָּן אוֹ מִן הַמִּלְקוּת. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא אֲפִלוּ כְּפִתּוּהוּ לְלִקוּת, וְנִשְׁאָל וְהַתִּירוּ לוֹ קִדְּם שִׁיתְחִילוּ לְהִלְקוּתוֹ - הָרִי זֶה פְּטוּר.

יום רביעי

הלכות שבועות פֶּרֶק ז

א. הַתּוֹבֵעַ חִבְרוּ בְּמִמּוֹן שְׁאֵם הוֹדָה בּוֹ יִהְיֶה חֵיב לְשַׁלֵּם, וְכִפּוֹר וְנִשְׁבַּע, אוֹ שֶׁהִשְׁבִּיעוּ הַתּוֹבֵעַ, וְכִפּוֹר - הָרִי זֶה הַנִּתְבַּע חֵיב בְּשְׁבוּעַת הַפְּקָדוֹן, אֶף עַל פִּי שְׁלֵא עָנָה 'אֲמֵן'; שְׁבִשְׁבוּעַת הַפְּקָדוֹן, אֶחָד הַנִּשְׁבַּע מִפִּי עֲצָמוֹ, וְאֶחָד שֶׁהִשְׁבִּיעוּ אַחֵר וְכִפּוֹר, אֶף עַל פִּי שְׁלֵא עָנָה 'אֲמֵן' - חֵיב; שְׁכַפִּירָתוֹ אַחֵר שֶׁהִשְׁבִּיעוּ הַתּוֹבֵעַ, כְּעִנִּית 'אֲמֵן'.

ב. תְּבַעוּ בְּמִמּוֹן שְׁאֵם יוֹדָה לוֹ וְיֹאמַר 'כֵּן הִדְבַּר' לֹא יִהְיֶה חֵיב לְשַׁלֵּם, כְּגוֹן שֶׁתְּבַעוּ בְּקִנְסָה, שְׁאֵין אָדָם מְשַׁלֵּם קִנְסָה עַל פִּי עֲצָמוֹ, וְכִפּוֹר וְנִשְׁבַּע - הָרִי זֶה פְּטוּר מִשְׁבוּעַת הַפְּקָדוֹן, וְחֵיב מִשּׁוֹם שְׁבוּעַת בְּטוּי.

ג. וְכֵן אִם תְּבַעוּ בְּקִרְקַע אוֹ בְּעֶבֶד אוֹ בְּשִׁטָּה, וְכִפּוֹר וְנִשְׁבַּע - פְּטוּר מִשְׁבוּעַת הַפְּקָדוֹן; וְחֵיב בְּשְׁבוּעַת בְּטוּי, שֶׁהָרִי נִשְׁבַּע עַל שִׁקֵּר.

מַתִּירִין לוֹ אֲלֵא בְּפִנֵי רְאוּבֵן שֶׁהִשְׁבִּיעוּ. וְכֵן אִם נִשְׁבַּע רְאוּבֵן אוֹ גֵּדֵר שְׁלֵא יִהְיֶה בְּשִׁמְעוֹן, אוֹ שְׁלֵא יִהְיֶה שְׁמַעוֹן בּוֹ, וְנָחַם, וְנִשְׁאָל לְחֶכֶם - אֵין מַתִּירִין לוֹ אֲלֵא בְּפִנֵי שְׁמַעוֹן שְׁגֵדֵר מִמֶּנּוּ בְּהִנָּא; וְאֲפִלוּ הָיָה שְׁמַעוֹן קָטָן אוֹ גוֹי, אֵין מַתִּירִין לוֹ אֲלֵא בְּפִנֵי - כְּדֵי שִׁיַּדַּע הַגְּדֵר שֶׁהַתִּיר זֶה גְּדֵרוֹ אוֹ שְׁבוּעָתוֹ, וְלִפְיֶכֶף יִהְיֶה לוֹ [אוֹ יִהְיֶה מִמֶּנּוּ].

ח. אֶחָד הַנִּשְׁבַּע בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ, וְאֶחָד הַנִּשְׁבַּע בְּרַבִּים, וְאֲפִלוּ נִשְׁבַּע בְּשֵׁם הַמִּיּוֹדָה, בְּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְנָחַם - הָרִי זֶה נִשְׁאָל עַל שְׁבוּעָתוֹ, וּמַתִּירִין לוֹ; נִשְׁבַּע עַל דַּעַת רַבִּים, אוֹ שְׁגֵדֵר עַל דַּעַת רַבִּים - אֵין מַתִּירִין לוֹ לְעוֹלָם, אֲלֵא לְדָבַר מִצְוָה.

ט. כִּיצַד? נִשְׁבַּע וְתָלָה שְׁבוּעָתוֹ בְּדַעַת רַבִּים שְׁלֵא יִהְיֶה בְּפְלוֹנִי לְעוֹלָם, וְהִצְרִיכוּ בְּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר לְלַמֵּד תּוֹרָה, אוֹ לְמִי שִׁמּוּל אֶת בְּנֵיהֶם, אוֹ שִׁיזְבַּח [=שִׁישַׁחט] לָהֶם, וְלֹא נִמְצָא אֲלֵא זֶה בְּלִבָּד - הָרִי זֶה נִשְׁאָל לְחֶכֶם אוֹ לְשַׁלְשָׁה הִדְיוּטוֹת, וּמַתִּירִין לוֹ שְׁבוּעָתוֹ, וְעוֹשֶׂה לָהֶן מִצְוֹת אֵלוֹ, וְנוֹטֵל שְׁכָרוֹ מֵאוֹתָם הָאֲנָשִׁים שְׁנִשְׁבַּע שְׁלֵא יִהְיֶה מֵהֶם.

י. מִי שְׁנִשְׁבַּע, לֹא נָחַם עַל שְׁבוּעָתוֹ, וְכֹא לְבֵית דִּין [בְּהַכְרָה שְׁבוּעָתוֹ אֵינָה בְּרַת הַתְּרָה וּבְדַעַתוֹ] לְקַיֵּם שְׁבוּעָתוֹ [לְמַדּוֹת זֹאת] - אִם רָאוּ הַדִּיּוּטִין שֶׁהִתֵּר שְׁבוּעָה זוֹ גוֹרֵם לְמִצְוָה וְלְשִׁלוּם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ, וְשִׁקְיֹים שְׁבוּעָה זוֹ גוֹרֵם לְעִבְרָה וְלִקְטָטָה - פּוֹתְחִין לוֹ פֶּתַח [לְחַרְטוּם], וְנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין עִמּוֹ בְּדָבָר, וּמְדַיְעִין לוֹ דְּכָרִים שֶׁגוֹרְמַת שְׁבוּעָתוֹ, עַד שִׁיתְנַחֵם; אִם נָחַם בְּדְבָרֵיהֶם, מַתִּירִין לוֹ; וְאִם לֹא נָחַם וְעָמַד בְּמִרְיָו [=בְּסִרְוּבוֹ], הָרִי זֶה לְקַיֵּם שְׁבוּעָתוֹ.

יא. כִּיצַד? נִשְׁבַּע שִׁיגְרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, אוֹ שְׁלֵא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵלִי מְנַכְסִי, אוֹ שְׁלֵא יֹאכַל בְּשׂוֹר וְלֹא יִשְׁתֶּה יֵין שְׁלִשִׁים יוֹם, וְכִיּוּצָא בְּזֶה - אוֹמְרִין לוֹ: 'בְּנִי, אִם תִּגְרֵשׁ אֶת אִשְׁתְּךָ, אִתָּהּ מוֹצִיא לְעוֹ [שֵׁם רַע] עַל בְּנִיךָ, וְאוֹמְרִין הָעַם: מִכְּפִנֵי מָה נִתְגַּרְשָׁה אִמֶּן שֶׁל אֵלוֹ? וְלִמְחַר קוֹרְאִין לָהֶם בְּנֵי גְרוּשָׁה; וְשִׁמָּא תִנְשָׂא לְאַחֵר, וְאִי אִתָּהּ יָכוֹל לְהַחְזִירָהּ [אֶף לְאַחֵר שֶׁתִּצָּא מִהַשְּׁנִי]; וְכִיּוּצָא בְּדְבָרִים אֵלוֹ. וְכֵן זֶה שְׁנִשְׁבַּעַת שְׁלֵא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵלִי מְנַכְסִיד - לְמַחַר יִצְטַרֵּף זֶה, וְתִהְיֶה עוֹבֵר עַל "וְחִי אַחִיד עִמָּךְ", וְהַחֲתוּקָת בּוֹ", אוֹ "פֶּתַח תִּפְתַּח", וְכִיּוּצָא בְּהֵן. וְזֶה שְׁנִשְׁבַּעַת שְׁלֵא תֹאכַל בְּשׂוֹר וְלֹא תִשְׁתֶּה יֵין שְׁלִשִׁים יוֹם - הָרִי אִתָּהּ פּוֹגַע בְּרַגְלֵךְ, וּמְבַטֵּל שְׁמִחַת יוֹם טוֹב וְעִנְגַּת שְׁבִת'. אִם אָמַר: 'אֵלוֹ הֵייתִי יוֹדַע זֶה, לֹא הֵייתִי נִשְׁבַּע' - מַתִּירִין לוֹ; וְאִם אָמַר: 'אֶף עַל פִּי כֵן לֹא נִחַמְתִּי, וְרוּצָה אֲנִי בְּכָל זֶה' - אֵין מַתִּירִין לוֹ.

יב. אֵין פּוֹתְחִין בְּגוֹלָד [דְּבַר שֶׁנִּתְחַדַּשׁ אַחֵר שְׁנִשְׁבַּע]. כִּיצַד? נִשְׁבַּע שְׁלֵא יִהְיֶה בְּפְלוֹנִי, וְנִשְׁבַּע סוֹפֵר הָעִיר - הוֹאִיל וְלֹא נָחַם עַל שְׁבוּעָתוֹ, אֵין פּוֹתְחִין לוֹ בְּדָבָר זֶה; אֲפִלוּ אָמַר הוּא מְעַצְמוֹ: 'אֵלוֹ הֵייתִי יוֹדַע, לֹא הֵייתִי נִשְׁבַּע' - אֵין מַתִּירִין לוֹ, הוֹאִיל וְעֵדִין לֹא נָחַם, אֲלֵא רְצוֹנוֹ שְׁלֵא יִהְיֶה לוֹ, וְשְׁלֵא יַעֲשֶׂה זֶה סוֹפֵר. אֲבָל אִם נָחַם הוּא מְעַצְמוֹ מִפְּנֵי הַגּוֹלָד, וְנִהְפְּכָה דַּעַתוֹ - מַתִּירִין לוֹ. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזֶה

טו. טען שאבד הפקדון, או כפר בו, ונשבע, ואחר כך הודה, וחסר וטען שאבד ונשבע, וחסר והודה - משלם הקרן הראשון, והמש אחר על כל שבועה ושבועה, שנאמר: "ותמשתיו", התורה רבתה חמשים הרבה על קרן אחת. כיצד? הנה הקרן ארבעה וכפר ונשבע והודה, וחסר וטען שאבד ונשבע והודה, וחסר וטען שאבד ונשבע והודה - משלם שבועה. וכן כל פיוצא בזה.

טז. פחות מפרוטה, אינו ממון; לפיכך, התובע חברו בפחות מפרוטה, או בפחות משנה פרוטה, וכפר ונשבע - פטור משבועת הפקדון, וחיב בשבועת בטוי.

הלכות שבועות פרק ח

א. הגונב שורו של חברו וטבח או מכרו, ותיבעו בעל השור ואמר לו: 'גנבת שורי וטבת או מכרת', והוא אומר: 'גנבתיו, אבל לא טבחתיו ולא מכרתיו', ונשבע - הרי זה פטור משבועת הפקדון; שאלו הודה מעצמו שטבח או מכר - לא הנה משלם תשלומי תשלומי ארבעה וחמשה, מפני שהוא קנס, כמו שיתבאר בהלכות גנבה. ונמצא זה כמי שלא כפר ממון, ולפיכך פטור משבועת הפקדון; וחיב בשבועת בטוי - שהרי נשבע על שקר שלא טבח, והוא טבח.

ב. וכן האומר לחברו: 'המית שורך את עבדי', וכפר ונשבע, והעבד שתבע רבו ואמר לו: 'הפלת שני נסמית עיני', וכפר ונשבע - פטור משבועת הפקדון; שאלו הודה - לא הנה משלם, מפני שהוא קנס. אבל חיב בשבועת בטוי. וכן כל פיוצא בזה.

ג. התובע את חברו בדבר שיש בו קנס, שאינו משלם אותו על פי עצמו כמו שבארנו, ויש בו ממון שהוא משלם אותו על פי עצמו, וכפר בכל הדבר ונשבע - הרי זה חיב משום שבועת הפקדון. כיצד? תבעו ואמר לו: 'אנסת או פתית בתי', והוא אומר: 'לא אנסתי ולא פתיתי', ונשבע - חיב בשבועת הפקדון; שאף על פי שאינו משלם קנס על פי עצמו, אלו הודה לו - הנה משלם בשת ופגם [ירידת ערך] על פי עצמו. וכן האומר לחברו: 'גנבת שורי', והוא אומר: 'לא גנבתיו', ונשבע - חיב בשבועת הפקדון; שאף על פי שאינו משלם פסל בהודאתו, משלם הוא את הקרן בהודאתו.

ד. האומר לחברו: 'עשית בי חבורה', והוא אומר: 'לא עשית'; 'המית שורך את שורי', והוא אומר: 'לא המית', ונשבע - חיב בשבועת הפקדון; שאלו הודה לו, הנה חיב לשלם.

ה. נתן שורו לשומר חנם, ומת השור - תבעו ואמר לו: 'היכן שורי שהפקדתי אצלך? אמר לו: 'לא הפקדת אצלי כלום', או שאמר לו: 'הפקדת ונגנב', או 'אבד', ונשבע - הרי זה פטור משבועת הפקדון; שאלו הודה ואמר הדבר כשהיה - לא הנה חיב לשלם ממון, מפני שהוא שומר חנם. אבל חיב הוא משום שבועת בטוי, שהרי נשבע על שקר. וכן כל פיוצא בזה.

ד. ולמה נפטר משבועת הפקדון, והרי זה אלו הודה הנה משלם מה שכפר? לפי שנאמר: "בפקדון [הלוואה], או בתשומת יד [שנתנו בידו כסף או סחורה לעסק], או בגזל, או עשק את עמיתו, או מצא אבדה", הכל מטלטלין שאם יודה בהם יוציא ממון מתחת ידו; ויצאו קרקעות שאינן מטלטלין, והרי הן לפני בעליהן ויחזקתן; ויצאו עבדים, שהקשו [הוסמכו והושוו בפסוקים] לקרקעות, ויצאו שטרות, שאין גופן ממון [ממש].

ה. אחד הנשבע אחר שתבעו בעל הממון, או הנשבע מעצמו אף על פי שלא תבעו. כיצד? כגון שקדם ואמר: 'למה אתה הולך אחרי, כלום [סבור אתה ש] יש לך בדי ממון? שבועה שאין לך בדי ממון' - הרי זה חיב בשבועת הפקדון, הואיל וכפר ונשבע, אף על פי שלא תבעו זה.

ו. אחד הנשבע לבעל הממון עצמו, או לשלוחו הבא בהרשאתו - ששלוחו של אדם כמותו.

ז. ואינו חיב בשבועת הפקדון, עד שישביעו בלשון שהוא מכירה.

ח. הנשבע שבועת הפקדון במזיד - אף על פי שישבע לשקר, והתרו בו עדים בשעת שבועתו - אינו לוקה, אלא מביא אשמו בלבד; שהרי הפתוב הוציאו מכלל חגי מלקות, וחיבו אשם בין בודון בין בשגגה, כמו שבארנו.

ט. כפר ונשבע ארבעה או חמשה פעמים, או שהשביעו התובע ארבעה וחמשה פעמים, והוא כפר על כל אחת ואחת, בין בבית דין בין שלא בבית דין - הרי זה חיב קרפן אשם על כל שבועה ושבועה; שאלו הודה אחר שכפר - הנה חיב לשלם, אף על פי שכפר בבית דין, ונמצא פוטר עצמו בכל כפירה וכפירה מן התשלומין, ולפיכך חיב על כל שבועה ושבועה.

י. היו חמשה תובעין אותו ואומרים לו: 'תן לנו פקדון שיש לנו בידך', 'שבועה שאין לךם בידך' - אינו חיב אלא קרפן אחד; 'שבועה שאין לך בידך, ולא לך, ולא לך, ולא לך, ולא לך' - חיב על כל אחת ואחת.

יא. אמר לו חברו: 'תן לי פקדון ותשומת יד וגזל ואבדה שיש לי בידך', 'שבועה שאין לך בידך' - אינו חיב אלא אחת; ואפלו הנה לו בידו פרוטה אחת מכלן, הרי אלו מצטרפין וחיב.

יב. 'שבועה שאין לך בידך פקדון ותשומת יד וגזל ואבדה', חיב על כל אחת ואחת.

יג. 'תן לי חטין ושעורין וכסמין שיש לי בידך', 'שבועה שאין לך בידך' - אינו חיב אלא אחת; 'שבועה שאין לך בידך חטין ושעורין וכסמין' - חיב על כל אחת ואחת.

יד. היו חמשה תובעין אותו ואומרים לו: 'תן לנו פקדון גזל ואבדה ותשומת יד שיש לנו בידך', ואמר לאחד מהן: 'שבועה שאין לך בידך וגזל ואבדה ותשומת יד, ולא לך, ולא לך, ולא לך, ולא לך' - הרי זה חיב על כל טענה וטענה, לכל אחד ואחד; ונמצא זה חיב עשרים אשם.

יד. היתה עליו מלוה בעדים בלבד, וכפר ונשבע - חיב בשבועת הפקדון, שהרי פטר עצמו בכפירתו מלשלם עתה. ואף על פי ששכחבוואו העדים, יתחייב לשלם, ונמצא שלא הועילה לו כפירתו - הרי הועילה בעתה; ושם לא יבואו עדים, או יבואו ולא תתקיים עדותן [בחקירת הדיינים], או יפסלו, ולפיכך חיב.

הלכות שבועות פרק ט

א. התובע עדיו להעיד לו עדות שיתחייב הנתבע בעדותן לבדה לתן לתובע זה ממון המטלטל, וכפרו בעדותן ונשבעו - בין שנשבעו בבית דין, בין שנשבעו חוץ לבית דין - הרי אלו חיבין משום שבועת העדות, שהרי הפסידוהו ממון בכפירתן. וכן אם השביען התובע, וכפרו בו - אף על פי שלא נשבעו הן, ולא ענו 'אמן' אחר שבועתו - פינן ששכפרו, הרי אלו חיבין; והוא, שישביעם בבית דין.

ב. אין העדים חיבין בשבועת העדות עד שישכפרו בעדותן בבית דין; בין שנשבעו או השביען בבית דין, בין שנשבעו או השביען חוץ לבית דין [וענו אמן] - הכפירה בבית דין בלבד, שנגאמר: "אם לא יגיד, ונשא עונו" - מקום שיגיד ויועיל, הוא שאם לא יגיד שם יתחייב.

ג. תבען בעדות שאינה מחייבת ממון, או בעדות קרקעות, או עבדים, או שטרות, וכפרו ונשבעו - פטורין משבועת העדות; שאינן חיבין אלא על כפירת עדות ממון שדומה לפקדון ותשומת יד וגזל ואבדה שפוטן הכתוב בפירשה, שהן מטלטלין שגופן ממון; וכשיעידו לזה, תן זה.

ד. וכן המשביע עדי קנס, וכפרו - פטורין משבועת העדות; מפני שאם קדם הנתבע והודה בקנס - יפטר מלשלם, ואף על פי שבאו העדים אחר בן והעידו. נמצאו העדים שלא חיבו זה בעדותן לבדה, אלא עדותן עם כפירת הנתבע היא המחייבת אותו; והואיל ואם הודה, לא תועיל עדותן - אם כפרו בה ונשבעו, פטורין.

ה. 'משביעכם אני שתבואו ותעידו לי שיש לי ביד פלוני תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה', וכפרו - חיבין בשבועת העדות, מפני הקרן שהוא ממון, לא מפני הכפל שהוא קנס. וכן אם השביען שיעידו לו שאנס פלוני או פתה בתו, וכפרו - חיבין בשבועת העדות, מפני הבטת והפגם, שאם הודה בהן הנתבע משלם, לא מפני הקנס. וכן כל כיוצא בזה.

ו. אין העדים חיבין בשבועת העדות, עד שישכפרו וישבעו אחר תביעת בעל הדין עצמו או שלוחו; אבל אם קדמו ונשבעו קדם שיתבעם, פטורין משבועת העדות.

ז. כיצד? ראו התובע הולך אחריהן, אמרו לו: 'למה אתה בא אחרינו? שבועה שאין אנו יודעין לך עדות' - הרי אלו פטורין משבועת העדות; מפני שלא תבען התובע, אלא הן קדמו ונשבעו בתביעת עצמם. וכן אם

ו. השאיל שורו לחברו, ותבעו ואמר לו: 'היכן שורי ששאלת ממני? והרי השור מת, ואמר לו השואל: 'נגנב' או 'אבד', ונשבע על זה - הרי זה פטור משבועת הפקדון; שהרי לא פטר עצמו מן התשלומין בכפירתו, ומכל מקום חיב הוא לשלם, בין שמת או נגנב או אבד או נשבה - מפני שהוא שואל, כמו שיתבאר במקומו. אבל חיב הוא משום שבועת בטוי, שהרי נשבע על שקר. וכן כל כיוצא בזה.

ז. זה הפלל: כל שאינו פטר עצמו מן התשלומין אלא בכפירה זו, ונשבע - בין מפי עצמו, בין שהשביעו התובע וכפר - הרי זה חיב בשבועת הפקדון, אף על פי שלא ענה 'אמן' ולא הוציא שבועה מפיו.

ח. הגונב שור חברו, ותבעו ואמר לו: 'גנבת שורי', והוא אומר: 'לא גנבת', 'מה טיבו [=כיצד זה] אצלך?' 'אתה הפקדתו אצלי', ונשבע - חיב בשבועת הפקדון; שאלו הודה שגנבו, היה חיב לשלם דמי השור מכל מקום, ועכשו שאמר 'פקדון הוא', הרי פטר עצמו בכפירה זו מן הגנבה ומן האבדה, שאם נגנב השור או אבד אחר הודאה זו, היה פטור מלשלם.

ט. וכן אם טען ששכרו, ונשבע - חיב בשבועת הפקדון; שהרי פטר עצמו מן השכורה ומן המתה. וכן אם טען ואמר: 'השאלתהו לי', ונשבע - חיב בשבועת הפקדון; שהרי פטר עצמו מן המתה בשעת מלאכה, כמו שיתבאר בהלכות שאלה.

י. לפיכך, אם אמר לו: 'לא גנבת', אלא אתה הפקדתו אצלי', או 'שכרתי לך שור', או 'השאלתהו לי', והרי שורך לפניך, קחהו, ונשבע על זה - הרי זה פטור משבועת הפקדון; שהרי הודה בקרן, ולא פטר עצמו בכפירה זו מכלום.

יא. וכן אם אמר לו: 'אתה מכרתו לי, ועדין לא נתתי דמיו - אם תרצה קח דמיו, או הרי שורך לפניך'; או שאמר לו: 'אתה נתת לי בשכר מלאכה שאעשה לך - אם תרצה שאעשה לך, או קחניו ולך'; 'תועה בדרך מצאתי, ולא ידעתי שהוא שלך, עכשו שידעתי, קחניו ולך', או שאמר: 'אחר פרת רץ, והרי הוא לפניך', ונשבע על כל טענה מאלו - פטור משבועת הפקדון, שהרי לא פטר עצמו מכלום; וחיב בשבועת בטוי, שהרי נשבע על שקר.

יב. מי שהיה חיב ממון לשני שתפין, ותבעו אחד מהן, וכפר בו, ונשבע - חיב בשבועת הפקדון, שהרי כפר ממון. תבעוהו שניהם, והודה בכל לאחד מהן ואמר: 'לא לזיתי אלא מזה לבד', ונשבע - פטור משבועת הפקדון, שהרי לא פטר עצמו מכלום; אבל חיב בשבועת בטוי.

יג. וכן מי שהיתה עליו מלוה בשטר, וכפר בה ונשבע - פטור משבועת הפקדון; שהרי בשטר נשבעהו הקרקע, ונמצא זה ככופר בקרקע, וכבר בארנו שהכופר בקרקע פטור משבועת הפקדון, וחיב בשבועת בטוי, שהרי נשבע על שקר.

הוציא שְׂבוּעַת הַעֲדוּת מִכָּלֵל שְׂבוּעַת בְּטוּי, לְחֵיב הַמְּזִיד בַּהּ כְּשֹׁגֵג בְּקִרְבָּן, לֹא בְּמִלְקוּת, שְׁנֹאֲמַר: "לֹאֲחַת מֵאֲלֵה" - בְּמִין אֶחָד מִמִּינֵי שְׂבוּעוֹת אֲתָה מְחִיב הַנִּשְׁבָּע, וְאִין אֲתָה מְחִיבוּ בְּשִׁנֵי מִינֵין, עַד [כ-ד] שִׁיְהִיָּה חֵיב בְּדִין שְׂבוּעַת הַעֲדוּת וּבְדִין שְׂבוּעַת בְּטוּי.

טו. 'מְשִׁבֵּעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, אִם לֹא תְּבֹאוּ וְתַעֲדוּ לִי, שִׁישׁ לִי בְּיַד פְּלוּנֵי פִקְדוֹן וְתִשׁוּמַת יָד גְּזוּל וְאֲבָבְהָ', שְׂבוּעַת שְׂאִין אֲנִי יוֹדְעִין לָךְ עֲדוּת' - אִינָן חֵיבִין אֲלֵא אַחַת; שְׂבוּעַת שְׂאִין אֲנִי יוֹדְעִין לָךְ עֲדוּת שִׁישׁ לָךְ בְּיַד פְּלוּנֵי פִקְדוֹן וְתִשׁוּמַת יָד גְּזוּל וְאֲבָבְהָ, חֵיבִין עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.

טז. 'מְשִׁבֵּעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, אִם לֹא תְּבֹאוּ וְתַעֲדוּ לִי, שִׁישׁ לִי בְּיַד פְּלוּנֵי חֲטִין וְשַׁעֲוִרִין וְכִסְמִין', שְׂבוּעַת שְׂאִין אֲנִי יוֹדְעִין לָךְ עֲדוּת' - אִינָן חֵיבִין אֲלֵא אַחַת; שְׂבוּעַת שְׂאִין אֲנִי יוֹדְעִין לָךְ עֲדוּת שִׁישׁ לָךְ בְּיַד פְּלוּנֵי חֲטִין וְשַׁעֲוִרִין וְכִסְמִין, חֵיבִין עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.

יז. וְכֵן אִם תִּבְעוּ אוֹתָם רַבִּים לְהַעֲדִי לָהֶם, וְאָמְרוּ: 'שְׂבוּעַת שְׂאִין אֲנִי יוֹדְעִין לָכֶם עֲדוּת' - אִינָם חֵיבִין אֲלֵא אַחַת; 'לֹא לָךְ, וְלֹא לָךְ, וְלֹא לָךְ' - חֵיבִין עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, כְּדֶרֶךְ שְׂבִאֲרָנוּ בְּשְׂבוּעַת הַפִּקְדוֹן.

יח. הַנִּשְׁבָּע לְחֻבְרוֹ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לוֹ עֲדוּת, וְנִמְצָא שְׂאִינוֹ יוֹדֵעַ לוֹ עֲדוּת - הֲרִי זֶה פְּטוּר, וְאִין כָּאן לֹא שְׂבוּעַת הַעֲדוּת וְלֹא שְׂבוּעַת בְּטוּי; מִפְּנֵי שִׂשְׂבוּעַת בְּטוּי אֵינָה אֲלֵא בְּדָבָר שִׁישׁ בּוֹ לֹא וְהֵן, וְאִם יֹאמַר: 'שְׂבוּעַת שְׂאִינִי יוֹדֵעַ לָךְ עֲדוּת', אִין זֶה שְׂבוּעַת בְּטוּי אֲלֵא שְׂבוּעַת הַעֲדוּת; וְהוּאֵל וְלֹא זֶה שִׁישׁ בַּהּ אֵינָה שְׂבוּעַת בְּטוּי, כִּף הֵן שְׂפָה, שֶׁהוּא הַנִּשְׁבָּע שִׁיּוֹדֵעַ לוֹ עֲדוּת, אֵינָה שְׂבוּעַת בְּטוּי.

יט. דָּבָר בְּרוּר הוּא, שֶׁהַנִּשְׁבָּע לְחֻבְרוֹ שֶׁהַעֲדִי לוֹ, וְהוּא לֹא הַעֲדִי לוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא הַעֲדִי לוֹ, וְהוּא הַעֲדִי - הֲרִי זֶה חֵיב מִשּׁוֹם שְׂבוּעַת בְּטוּי, וְאִין כָּאן שְׂבוּעַת עֲדוּת כָּלֵל.

יום חמישי

הלכות שְׂבוּעוֹת פָּרָק י

א. הֵיוּ עֲדִיו אוֹ אֶחָד מֵהֵן פְּסוּל אוֹ קְרוּב לוֹ, וְאִפְלוּ מִפְּסוּלֵי עֲדוּת שֶׁל דְּבָרֵיהֶם, אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד מֵעֲדִיו מְלָךְ, שְׂאִינוֹ רִשְׁאֵי לְהַעֲדִי, אוֹ שֶׁהָיָה עַד מִפִּי עַד [שָׂרָק שִׁמְעוּ מֵאַחַר], וְכִפְרוּ וְנִשְׁבָּעוּ - פְּטוּרִין מִשְׂבוּעַת הַעֲדוּת; שְׂאֵלוֹ הוֹדוּ וְהַעֲדוּ, לֹא הֵיוּ מְחִיבִין בְּעֲדוּתָן מִמּוֹן.

ב. 'מְשִׁבֵּעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, שֶׁתְּבֹאוּ וְתַעֲדוּ לִי, שְׁאָמַר אִישׁ פְּלוּנֵי שִׁיתֵּן לִי מֵאֲתִים זָוֹ וְלֹא נִתֵּן, וְכִפְרוּ - הֲרִי אֵלוֹ פְּטוּרִין מִשְׂבוּעַת הַעֲדוּת; שְׁאִם הַעֲדִיו בְּדָבָר זֶה, לֹא יִתְחַיֵּב הַנִּתְבָּע מִמּוֹן בְּאִמְרָתוֹ. וְכֵן כֹּל כִּיִּצְא בְּנֵה.

ג. תִּבְעֵן לְהַעֲדִי לוֹ שֶׁהוּא כֹהֵן אוֹ לֵוִי, אוֹ שְׂאִינוֹ בֵּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֵּן חִלּוּצָה, וְכִפְרוּ וְנִשְׁבָּעוּ - פְּטוּרִין מִשְׂבוּעַת הַעֲדוּת; שְׂאֵלוֹ הוֹדוּ וְהַעֲדוּ, לֹא הֵיוּ מְחִיבִין בְּעֲדוּתָן מִמּוֹן.

ד. תִּבְעֵן שִׁיעֲדוּ לוֹ שֶׁחָבַל בּוֹ בְּנוֹ, וְשֶׁהִדְלִיק פְּלוּנֵי גְדִישׁוֹ [עֲרִימַת תְּבֹאוּהָ] בְּשִׂפְתָּהּ, וְשֶׁאֲנַס פְּלוּנֵי אוֹ פִּתָּהּ בְּתוֹ הַמֶּאֲרָשָׁה, וְכִפְרוּ וְנִשְׁבָּעוּ - פְּטוּרִין מִשְׂבוּעַת הַעֲדוּת; שְׁאִם

הַשְּׂבִיעֵן הַנִּתְבָּע, 'שְׁאִם תִּדְעוּ לָזֶה שֶׁתּוֹבַע אוֹתִי עֲדוּת, שֶׁתְּבֹאוּ וְתַעֲדוּ לוֹ', וְכִפְרוּ - הֲרִי אֵלוֹ פְּטוּרִין מִשְׂבוּעַת הַעֲדוּת, עַד שִׁשְׂבִיעֵם הַתּוֹבַע. וְאִין צָרִיף לֹמַר אִם הַשְּׂבִיעֵם שֶׁיְּבֹאוּ וְיַעֲדוּ שִׁישׁ לְפְלוּנֵי בְּיַד פְּלוּנֵי מִמּוֹן, וְכִפְרוּ - שְׁהֵם פְּטוּרִין, שְׂאִין זֶה תּוֹבַע דִּין [שָׁל] עֲצָמוֹ. וְכֵן אִם קָדְמָה שְׂבוּעָה לְעֲדוּת - הֲרִי אֵלוֹ פְּטוּרִין מִשְׂבוּעַת הַעֲדוּת, שְׁנֹאֲמַר: "וְשִׁמְעָה קוֹל אֲלֵה, וְהוּא עַד" [מ-כב] - שֶׁקְּדָמָה עֲדוּת לְשְׂבוּעָה, לֹא שֶׁקְּדָמָה שְׂבוּעָה לְעֲדוּת.

ח. כִּיִּצְד? 'מְשִׁבֵּעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, כְּשֶׁתִּדְעוּן לִי עֲדוּת שֶׁתְּבֹאוּ וְתַעֲדוּנִי', וְאָמְרוּ 'אָמֵן', וְיִדְעוּ לוֹ עֲדוּת אַחֲרֵי כֵן, וְתִבְעֵם לְהַעֲדִי וְכִפְרוּ בּוֹ - הֲרִי אֵלוֹ פְּטוּרִין מִשְׂבוּעַת הַעֲדוּת.

ט. אִין הַעֲדִים חֵיבִין בְּשְׂבוּעַת הַעֲדוּת, עַד שִׁיַּיְחַד אוֹתָם הַתּוֹבַע וְיִשְׂבִיעֵם אוֹ יִשְׁבָּעוּ. כִּיִּצְד? עֲמַד בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְאָמַר: 'מְשִׁבֵּעַ אֲנִי, כָּל מִי שִׁיִּדְעַע לִי עֲדוּת שֶׁיְּבֹאוּ וְיַעֲדוּ לִי, וְעָנוּ בְּלֶם 'אָמֵן', וְעֲדִיו בְּכָלֵל, וְאַחַר כִּף תִּבַּע עֲדִיו, וְכִפְרוּ בּוֹ - הֲרִי אֵלוֹ פְּטוּרִין מִשְׂבוּעַת הַעֲדוּת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יִחַד עֲדִיו בְּשְׂבוּעָה בְּפְנֵי עֲצָמָם. אֲבָל אִם אָמַר: 'מְשִׁבֵּעַ אֲנִי כָּל הַעוֹמְדִים כָּאן, שְׁאִם יִדְעוּ לִי עֲדוּת שֶׁיְּבֹאוּ וְיַעֲדוּ לִי, וְהֵיוּ עֲדִיו בְּכָלֵל, וְכִפְרוּ - הֲרִי אֵלוֹ חֵיבִין בְּשְׂבוּעַת הַעֲדוּת, שֶׁהֲרִי יִתְדוּן בְּכָלֵל אַחֲרֵים.

י. וְכֵן אִם אָמַר לְעֲדִים: 'בּוֹאוּ וְהַעֲדוּ לִי שִׁישׁ לִי מִנָּה בְּיַד פְּלוּנֵי, וְאַחַר כִּף עֲמַד בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְהַשְּׂבִיעַ: 'כָּל מִי שִׁיִּדְעַע לִי עֲדוּת יְבֹאוּ וְיַעֲדוּ, וְלֹא כָּאוּ וְלֹא הַעֲדוּ - הֲרִי אֵלוֹ חֵיבִין, שֶׁהֲרִי תִבְעֵן תַּחֲלָה; וְהוּא, שֶׁיְהִיוּ שֵׁם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְיִהְיֶה שֵׁם בֵּית דִּין. אֲבָל אִם לֹא הֵיוּ בְּפְנֵי בֵּית דִּין - אִם עָנוּ 'אָמֵן', חֵיבִין בְּשְׂבוּעַת הַעֲדוּת לְשִׁיכְפְּרוּ בְּעֲדוּתָן בְּבֵית דִּין; וְאִם לֹא עָנוּ 'אָמֵן', אִינָן חֵיבִין.

יא. אֶחָד הַמְּשִׁבֵּעַ עֲדִיו בְּשְׂבוּעָה, אוֹ שְׁאָמַר לָהֶם: 'מִצְוָה אֲנִי עֲלֵיכֶם בְּשְׂבוּעָה', אוֹסְרֶכֶם אֲנִי בְּשְׂבוּעָה' - הֲרִי אֵלוֹ חֵיבִין; וְהוּא שִׁשְׂבִיעֵם בְּשֵׁם אוֹ בְּכֹנִי, כְּמוֹ שְׂבִאֲרָנוּ.

יב. וְאִין הַעֲדִים חֵיבִין, עַד שִׁשְׂבִיעֵם בְּלִשׁוֹן שֶׁהֵן מִכִּירִין אוֹתָהּ.

יג. הִנֵּה לְמַדְתָּ, שְׂאִין הַעֲדִים חֵיבִין בְּשְׂבוּעַת הַעֲדוּת, אֲלֵא עַל פִּי עֲשָׂרָה דְּבָרִים; וְאֵלוֹ הֵן: שִׁתְּבָעֵם הַתּוֹבַע, וְשִׁתְּהִיָּה עֲדוּת מִמּוֹן, וְשִׁתְּהִיָּה מִמּוֹן הַמְּטַלְטֵל, וְשִׁתְּחַיֵּב הַנִּתְבָּע לְשֵׁלֶם בְּעֲדוּתָן לְבָבָה אִם הַעֲדִיו, וְשִׁיכְפְּרוּ אַחַר שֶׁתִּבְעֵן הַתּוֹבַע, וְשִׁיכְפְּרוּ בְּבֵית דִּין, וְשִׁתְּהִיָּה שֵׁם שְׂבוּעָה בְּשֵׁם אוֹ בְּכֹנִי, וְשִׁתְּקַדֵּם יִדְעַת הַעֲדוּת לְשְׂבוּעָה, וְשִׁיַּיְחַד עֲדִיו בְּעַת הַשְּׂבוּעָה אוֹ בְּעַת הַתְּבִיעָה, וְשִׁתְּהִיָּה הַשְּׂבוּעָה בְּלִשׁוֹן שֶׁהֵן מִכִּירִין אוֹתָהּ.

יד. כָּל מְקוֹם שְׂאָמְרָנוּ 'פְּטוּר' - מִשְׂבוּעַת הַעֲדוּת; אֲבָל [= עַם זֹאת] חֵיב בְּשְׂבוּעַת בְּטוּי. וְהוּא שֶׁנִּשְׁבָּע, אוֹ שֶׁעָנָה 'אָמֵן' אִם הַשְּׂבִיעֵוֹ אַחַר, שֶׁהֲרִי נִשְׁבָּע עַל שֶׁקָּרָה. אֲבָל הַמְּחִיב בְּשְׂבוּעַת הַעֲדוּת - אִף עַל פִּי שֶׁהוּא נִשְׁבָּע עַל שֶׁקָּרָה, וְאִף עַל פִּי שֶׁהוּא מִזִּיד - אִינוֹ חֵיב מִשּׁוֹם שְׂבוּעַת בְּטוּי, אֲלֵא מִשּׁוֹם שְׂבוּעַת הַעֲדוּת בְּלִבָּד; שֶׁהֲרִי הַכְּתוּב

וכפרה פת ראשונה, ואחר כך כפרה פת שנייה - הראשונה פטורה משבועת העדות, מפני שהם סומכין על עדות שנייה, ואפשר להוציא הממון בעדות הפת האחרת, ונמצא זה הנתבע אינו חייב לשלם בעדות אלו שפירו לכה. היתה הפת השנייה קרובין לתובע או לנתבע בנשותיהן, והרי הן גוססות - אף הראשונה חייבת; שהרי השנייה בעת כפירת הראשונה, לא היתה ראויה להעיד, ואף על פי שבמהרה יהיו עתה ראויין, כשימותו אלו הגוססות; ואם כפרה השנייה אחרי שמתו נשותיהן, חייבין בשבועת העדות.

טז. התובע את העדים להעיד לו, וכפרו והשביעין ארבעה חמשה פעמים, והן עונין אחר כל שבועה ושבועה חוץ לבית דין, וכשבאו לבית דין הודו והעידו - הרי אלו פטורין משבועת העדות, כמו שבארנו; ואם באו לבית דין וצמדו בכפירתן - חייבין על כל אחת ואחת מאותן השבועות שחויין לבית דין.

יז. במה דברים אמורים? בשענו 'אמן'; אבל אם לא ענו 'אמן', אלא כפרו על כל שבועה ושבועה - הואיל ולא הוציאו שבועה מפייהם ולא ענו 'אמן', הרי אלו פטורים, עד שישביען בבית דין ויכפרו בו שם בבית דין, כמו שבארנו.

יח. השביעין בבית דין וכפרו, וחזר והשביעין ארבעה חמשה פעמים, והם כופרין על כל אחת ואחת, בין חוץ לבית דין בין בפני בית דין, ואפלו ענו 'אמן', או שנשבעו מפי עצמן פעם אחר פעם - אינן חייבין משום שבועת העדות אלא אחת; מפני שאחר שפירו בבית דין - אם חזרו והודו, אין עדותן מועלת כלום.

יט. נמצאת למד, שכל השבועות שנשבעו אחר שפירו בבית דין - על כפירת עדות שאינה מחייבת ממון, שהן פטורין עליה משבועת העדות; וחייבין בשבועת בטוי, כמו שבארנו.

הלכות שבועות פרק יא

א. כשם ששבועת שוא ושקר בלא תעשה - כך מצות עשה שישבע מי שנתחייב שבועה בבית דין בשם שנגמר: "ובשמו תשבע" - זו מצות עשה; שהשבועה בשמו הגדול והקדוש, מדרכי העבודה היא, והדור וקדוש גדול הוא להשבע בשמו.

ב. ואסור להשבע בדבר אחר עם שמו. וכל המשחר דבר אחר עם שם הקדוש ברוך הוא בשבועה - געקר מן העולם; שאין שם מי שראוי לחלק לו כבוד שנשבעין בשמו, אלא האחד ברוך הוא.

ג. ומתיר לאדם להשבע על המצוה לעשותה, כדי לזרז את עצמו, ואף על פי שהוא משבע עליה מהר סיני; שנגמר: "נשבועתי ואקלמיה, לשמר משפטי צדקך".

ד. שבועה זו שמשביעין הדייגין למי שנתחייב שבועה, היא הנקראת 'שבועת הדייגין', בין שהיה חייב בשבועה זו מן התורה, בין שהיה חייב בה מדברי סופרים.

העידו עדות זו, יתחייב הנתבע מיתת בית דין, ואינו חייב תשלומין, כמו שבארנו בהלכות נערה. וכן כל פיוצא בזה. ה. הנה עד אחד, והשביעו וכפר - פטור משבועת העדות, שאין עדות עד אחד מחייבת ממון.

ו. תבע את שני עדי שיעידו לו שזנתה אשתו, וכפרו ונשבעו - הרי אלו חייבין בשבועת העדות; שאלו העידו - היו מפסידין לה כתבתה, ויפטר זה שתבען; והרי כפרו בעדות ממון.

ז. תבע עדי קנוי [שהזהיר בפניהם שלא תיסתתר אשתו עם פלוני] או עדי סתירה [שראו שהסתתרה עם מי שהזהרה], וכפרו ונשבעו - פטורין משבועת העדות; שאפלו העידו, אין כאן חיוב ממון, אלא להשקותה [מי המרים] בלבד; ואף על פי שעדות זו גורמת לה שתפסיד כתבתה אם לא תשתה, דבר שגורם לממון אינו ממון - שהרי אפשר שתשתה, ולא תשבר [=תפסיד] כתבתה.

ח. הרי שקנא לאשתו ונסתרה בעדים, ונתתה בעד אחד אחר הקנוי והסתירה, והשביע עד זה שיבוא ויעיד, וכפר - חייב בשבועת העדות; שאף על פי שהוא עד אחד - אלו העיד עדות זו, היתה יוצאה בלא כתבה, כמו שבארנו בהלכות סוטה.

ט. וכן כל עד אחד שמחייב ממון בעדותו - אם כפר ונשבע, או שהשביעו בבית דין וכפר - חייב משום שבועת העדות.

י. ביצד? כגון שהיה התובע והנתבע חשודין על השבועה [לשקר] שאין משביעין אותם, והשביע לעד אחד שיבוא ויעיד לו שיש לו כנד זה מנה, וכפר - הרי זה חייב משום שבועת העדות; שאלו העיד - הנה הנתבע הזה משלם ממון בעדותו, כמו שיתבאר בהלכות טוען. וכן כל פיוצא בזה.

יא. האשה שהשביעה עד אחד שיעיד לה במיתת בעלה, וכפר - חייב בשבועת העדות; שאלו העיד לה, היתה נשאת ונוטלת כתבתה.

יב. במה דברים אמורים? בשהיה לה לגבות כתבתה מן המטלטלין. אבל אם אין לה כתבה אלא מן הקרקע, הרי זה פטור משבועת העדות; וכן אם היו שנים; שהמשביע עדי קרקע - פטורין, כמו שבארנו.

יג. המשביע עדי בבית דין, וכפרו שניהם כאחת - כגון שיתחיל השני לכפר בתוך כדי דבורו של חברו - שניהן חייבין בשבועת העדות, וכל אחד ואחד מביא חטאתו על שבועתו. כפר הראשון, ושהה העד השני יותר מכדי דבור, ואחר כך כפר - הראשון חייב בשבועת העדות, והשני פטור משבועת העדות; שאלו הודה זה השני, לא היתה עדותו מחייבת ממון.

יד. הודה אחד וכפר אחד - הכופר חייב, בין שפפר בתחלה בין שפפר בסוף. כפרו שניהם כאחד, וקדם האחד והודה בתוך כדי דבור - הרי זה פטור; והעומד בכפירתו, חייב בשבועת העדות.

טו. השביע שתי כתי עדים, ושתייהן ראיות להעיד,

חפץ - שאין הנשבע שבועת הסת אוהו ספר תורה; אבל משביעין אותו בשם או בכנוי, בשבועה או באלה, מפיו או מפי בית דין, כמו שבועת הדינין. וכבר נהגו הפל להיות ספר תורה ביד חזן [=שמח] הנכנסת או שאר העם, בעת שמשביעין שבועת הסת - כדי לאים עליו.

יד. הדינין שהשביעו את הנשבע בכל לשון שהוא מכירה, הרי זו כמזונה; וכן הורו הגאונים. אבל רבותי הורו, שאין משביעין אלא בלשון הקדש; ואין ראוי לסמוך על הוריה זו. ואף על פי שנהגו כל בתי דינין להשביע בלשון הקדש - צריך להודיע את הנשבע [=לבר לו את השבועה], עד שהיה מכיר לשון השבועה; ששבועת הדינין, היא שבועת הפקדון בעצמה [שגם בה כסאינו מבין פטור]. ואף שבועת הסת, נהגו כל העם להשביע אותה בלשון הקדש.

טו. כל מי שיתחייב שבועת הדינין שהיא על ידי טענת ודאי וכפירה, בין שהיתה מן התורה בין שהיתה מדברי סופרים - מאימין עליו כמו שיתבאר; וכל מי שנתחייב בה בטענת ספק, בין מן התורה בין מדברי סופרים - אינו צריך איום.

טז. וכיצד מאימין על הנשבע? אומרין לו: 'הוי יודע, שכל העולם פלו נודעוץ בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא". וכל עברות שבתורה נאמר בהן "נקה" ונקה, וכאן נאמר "לא נקה". כל עברות שבתורה, נפרעין ממנו [בלבד], וכאן ממנו וממשפחתו שמתפין עליו. ולא עוד, אלא גורם להפרע מכל שונאייהם של ישראל [=ישראל, בלשון סגי נהור] - שכל ישראל ערבין זה בזה, שנאמר: "אלה וכחש ורצח" וגו', וכתוב אחריו: "על בן תאכל הארץ, ואמלל כל יושב בה". כל עברות שבתורה - תולין לו שנים ושלשה דורות, אם יש לו זכות, וכאן - נפרעין ממנו מיד, שנאמר: "הוצאתיה, נאם ה' צבאות, וכאן אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר"; "הוצאתיה", מיד; "וכאן אל בית הגנב", זה הגנב דעת הכריות, ואין לו ממוץ על חברו, וטוענו בתנם ומשביעו; "ואל בית הנשבע בשמי לשקר", כמשמעו. "וכלתו ואת עציו ואת אביו" - דברים שאין אש ומים מכלין אותן, שבועת שקר מכלה אותן.

יז. וענין האיום הזה פלו - בלשון שהן מכירין אומרין להן, כדי שיבינו בדברים ויחזרו החוטא למוטב. אמר: 'איני נשבע' - פוטרין אותו, ונותן מה שטענו חברו; וכן אם אמר הטוען: 'איני משביעו', ופטרו - הולכין להן.

יח. אמר: 'הריני נשבע', ויחזרו תובעו - העומדים שם אומרין זה לזה: "סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה"; ואומרין לו: 'לא על דעתך [לפי הפירוש שאתה רוצה לתת לשבועה] אנו משביעין אותך, אלא על דעתנו, ועל דעת בית דין'.

יט. אף על פי שאין מאימין איום זה בשבועת טענת ספק כמו שבארנו, ולא בשבועת הסת - צריכין הדינין

ה. שלשה מיני שבועות הן שחייבין בהן מן התורה, ואלו הן: מי שטענו חברו משלטין, והודה במקצתו וכפר במקצתו, ומי שפפר בכל המשלטין שטענו, ועד אחד מעיד עליו ומכחישו - הרי אלו, שבועות על ידי טענת ודאי וכפירה. וכן שומר שטען שאבד דבר שהפקידו אצלו, או נגנב או מת וכיוצא בזה - הרי זה נשבע מספק; שאין בעל הפקדון יודע אם אמת טען זה השומר, או שקר. והוא נשבע מן התורה, שנאמר: "שבועת ה' תהיה בין שניהם".

ו. כל שבועה שמשביעין אותה הדינין, חוץ משלשה מיני שבועות אלו - הרי היא מדברי סופרים, וגם היא נקראת 'שבועת הדינין'. וגם שבועות אלו של דברייהם, שני מיני שבועות הן: יש מהן שבועות על ידי טענת ודאי וכפירה - כגון שבועת שקר [שנשבע שלא קיבל שכרו], ופוגם שטרו [נמלוה שמודה שהלווה חייב לו פחות מהנקוב בסטר שבידו], וכיוצא בהן; ויש מהן שבועות בטענת ספק - כגון שבועת השתפין, והאריסין, כיוצא בהן [שנשבעים שלא מעלו ולקחו יותר מחלקם]. וכדיני ממונות יתבאר חייב כל אחת ואחת מאלו השבועות ודיניהן.

ז. יש שם שבועה אחרת, והיא תקנת חכמי תלמוד [=אמוראים], והיא הנקראת 'שבועת הסת'; ואף על פי שבית דין משביעין אותה היום, אינה נקראת 'שבועת הדינין'.

ח. שבועת הדינין - בין שהיתה של תורה או של דברי סופרים, בין על טענת ודאי בין על טענת ספק - כף היא: הנשבע אוהו ספר תורה ברוחו, והוא עומד; ונשבע בשם או בכנוי, בשבועה או באלה, מפיו או מפי הדינין. ואין משביעין שבועת הדינין, אלא בלשון הקדש.

ט. כיצד מפיו? כגון שיאמר: 'הריני נשבע בה' אלהי ישראל, או 'הריני נשבע במי ששמו חנון, או 'במי ששמו רחום, שאין אני חייב לזה פלוס'; וכן אם אמר: 'הרי הוא ארור לה' אלהי ישראל, או 'ארור למי ששמו חנון, אם יש לזה אצלי פלוס'.

י. וכיצד מפי הדינין? כגון שאמרו לו: 'משביעין אנו אותך בה' אלהי ישראל, או 'במי ששמו חנון, שאין לזה בידך פלוס', והוא עונה 'אמן'; או שאמרו: 'הרי פלוני בן פלוני ארור לה' אלהי ישראל, או 'למי ששמו חנון, אם יש לפלוני אצלו ממוץ ולא יודה לו', והוא עונה 'אמן'. זו היא שבועת הדינין.

יא. הדינין שהשביעו בלא נקיטת חפץ [תורה] בידו - הרי אלו טועין, וחוזר ונשבע וספר תורה בידו. ואם אחז תפלין בידו, והשביעוהו - אינו חוזר ונשבע; שהרי אחז תורה בידו, וכמו ספר הן. השביעוהו מישוב, אינו חוזר ונשבע.

יב. תלמיד חכמים - לכתחלה משביעין אותו והוא יושב ותפלין בידו; ואינו צריך לטל ספר תורה, אלא תפלין בכפו חפץ היא. ונשבע בלשון הקדש, כמו שבארנו.

יג. אין בין שבועת הסת לשבועת הדינין, אלא נקיטת

ח. צריך להזהר בקטנים הרבה, וללמד לשונם דברי אמת בלא שבוועה - כדי שלא יהיו רגילין להשבע תמיד, כגויים; וזה הדבר כמו חוכה על אבותיהם ועל מלמדי תינוקות.

ט. השומע הזכרת השם מפי חברו לשוא, או שנשבע לפניו לשקר, או שברך ברכה שאינה צריכה, שהוא עובר משום נושא שם ה' לשוא, כמו שבארנו בהלכות ברכות - הרי זה חייב לנדונו; ואם לא נדוהו, הוא בעצמו יהא בנדוי וצריך להתיר אותו מיד, כדי שלא יהיה מכשול לאחרים - שהרי אינו יודע שנדוהו. ואם תאמר יודיעו, נמצאו כל העולם בנדוי - שהרי למדו לשונם מענה [לשון לא נקיה] ושבוועה תמיד.

י. במה דברים אמורים? בשהיה הנשבע הזה או המכריז להבטלה מזיד; אבל אם היה שוגג, ולא ידע שזה אסור - אינו חייב לנדונו. ואני אומר שאסור לנדונו, שלא ענש הכתוב שוגג; אלא מזהירו ומתרה בו שלא יחזור.

יא. ולא שבוועה לשוא בלבד היא האסורה, אלא אפלו להזכיר שם מן השמות המיוחדין לבטלה - אסור, ואף על פי שלא נשבע. הרי הפתוב מצוה ואומר: "ליראך את השם הנכבד והנורא"; ובכלל יראתו, שלא יזכירו לבטלה. לפיכך, אם טעה הלשון והוציא שם לבטלה - ימהר מיד, וישבח ויפאר ויהדר לו, כדי שלא יזכר לבטלה. כיצד? אמר: 'ה' - אומר: 'ברוך הוא לעולם ועד', או: 'גדול הוא ומהלל מאד', וכיוצא בזה, כדי שלא יהא לבטלה.

יב. אף על פי שמתר להשאיל [להתיר] על השבוועה, כמו שאמרנו, ואין בזה דפי [פגם], ומי שלבו נוקפו [=שמהסט] בדבר זה אינו אלא שמץ מינות - אף על פי כן, ראוי להזהר בדבר זה; ואין נזקקין להתר אלא מפני דבר מצוה, או מפני צרך גדול. וטובה גדולה היא לאדם שלא ישבע כלל; ואם עבר ונשבע שיצטער, יעמד בשבוועתו - שנגמר: "נשבע להרע, ולא ימר", וכתוב אחריו: "עשה אלה - לא ימוט לעולם".

כריף רחמנא דסייען

יום שישי

הלכות נדרים

יש בכללן שלש מצוות - שתי מצוות עשה, ואחת מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטין: (א) שישמר מוצא שפתיו ויעשה כמו שגדר; (ב) שלא יחל דברו; (ג) שייפר הגדר או השבוועה, וזה הוא דין הפר נדרים המפרש בתורה שבכתב. ובאר מצוות אלו - בפרקים אלו.

הלכות נדרים פקא

א. הגדר נחלק לשתי מחלקות. החלק הראשון - הוא שיאסר אדם על עצמו דברים המתירים לו, כגון שיאמר: 'פרות מדינה פלונית אסורין עלי שלשים יום', או 'לעולם', או 'מין פלוני מפרות העולם', או 'פרות אלו

לפצר בבעלי דינין; אולי יחזרו בהם, עד שלא תהיה שם שבוועה כלל.

ב. דבר ברור וגלוי, שכל הנשבע שבוועת הדנין או שבוועת הסת בשקר - שהוא חייב משום שבוועת הפקדון, שפבר נתבאר משפטיה; ואינו לוקה, ואף על פי שהוא מזיד. ונתחייב לשלם מה שנשבע עליו, בתוספת חמש - שהוא רביע הקרן, עד שהיה הוא וחקשו חמשה; ומביא קרבן אשם, אם יש שם בית [המקדש], כמו שבארנו.

הלכות שבוועות פקא יב

א. אף על פי שלוקה הנשבע לשוא או על שקר, וכן הנשבע שבוועת העדות או שבוועת הפקדון, ומביא קרבן - אין מתפטר להן עון השבוועה בלו, שנגמר: "לא ינקה ה'" - אין לזה נקיון מדין שמים, עד שיפרע ממנו על השם הגדול שחלל, שנגמר: "וחללת את שם אלהיך, אני ה'". לפיכך צריך אדם להזהר מעון זה יותר מכל העברות.

ב. עון זה מן החמורות הוא, כמו שבארנו בהלכות תשובה; אף על פי שאין בו לא כרת ולא מיתת בית דין - יש בו חילול השם המקדש, שהוא גדול מכל העונות.

ג. מי שנשבע בשמים ובארץ ובשמש וכיוצא בהן - אף על פי שאין פונתו אלא למי שבפראם, אין זו שבוועה; וכן הנשבע בבניא מן הנביאים, או בכתב מכתבי הקדש - אף על פי שאין פונתו אלא למי ששלח נביא זה או למי שצוה בכתב זה, אין זו שבוועה. ואף על פי שאין אלו שבוועות, מאמינ עליהן [=מזהירים אותם] ומלמדין את העם שלא ינהגו קלות ראש בכך; ומראין בעיניהן שזו שבוועה, ופותחין להן פתח ומתירין להן.

ד. במה דברים אמורים? בשאר כתבי הקדש. אבל הנשבע בתורה - אם נשבע במה שכתוב בה, דעתו על ההזכרות; ואם נשבע בה סתם, דעתו על הגויל, ואין כאן שבוועה. נטלה בידו ונשבע בה - הרי זה כמי שנשבע במה שכתוב בה, ואסור.

ה. והנשבע בתורה סתם - אם תלמיד חכם הוא, אינו צריך שאלה לחכם; ואם עם הארץ הוא, צריך שאלה לחכם, כדי שלא ינהגו קלות ראש בשבוועות.

ו. עבד שנשבע - אין רבו צריך לכפותו [להכריחו לבטל השבוועה], והרי הוא אחר שנשבע בקדם שנשבע; לפי שאין גופו קנוי לו, כדי שתחול עליו שבוועתו; ונגמר בשבוועות: "לאסור אסר על נפשו", מי שנפשו ברשותו - יצא עבד, שהוא ברשות אחרים, ונמצא זה כמו שנשבע על נכסי אחר.

ז. קטנים שנשבעו, והן יודעין [מודעים למושג] טעם השבוועה - אף על פי שאינן חכבין - כופין אותן לעמד בדבריהן כדי לחנכן ולאיים עליהן [=להזהירם], כדי שלא ינהגו קלות ראש בשבוועות. ואם היה הדבר שנשבעו עליו, דבר שאין הקטן יכול לעמד בו אלא אם כן נזק - כגון שנשבע שיצום, או שלא יאכל בשר זמן מרבה - מכה אותו אביו או רבו, וגוערין בו, ומראין לו שהתרה שבוועתו, כדי שלא יהיה רגיל להקל ראש בשבוועות.

נדרו; שהנודר בנזיר, מביא חטאת; ואם נטמא, מביא אשם, כמו שיתבאר. לפיכך, האומר: 'פרות אלו עלי כחטאת', או 'כאשם', או שאמר: 'הרי הן חטאת', או 'הרי הן אשם' - הרי אלו אסורין. ואין צריך לומר באומר: 'הרי הן עולה', או 'שלמים', או 'מנחה', או 'תודה', שהן אסורין - שכל אלו באין בנדר ונדבה.

יא. אכל האומר: 'פרות אלו עלי כחלת אהרן' [כחלה הניתנת לזרע אהרן], או 'כתרומתו' - הרי אלו מותרין, שאין שם דרך להביא אלו בנדר ונדבה.

יב. האומר: 'הרי הפרות האלו עלי כנוותר' [מבשר קרבן לאחר זמן אכילתו], 'כפגול' [קרבן שהוקרב במחשבת פסול], 'כבשר טמא של קדשים' - הרי אלו אסורין, שהרי עשאן כבשר קרבן מכל מקום.

יג. האומר: 'הרי הן עלי כמעשר בהמה' - הרי אלו אסורים, הואיל וקדשתו בידי ביד [מנינו של] אדם. 'הרי הן עלי כבכור' - הרי אלו מותרין; שאין קדשתו בידי אדם, ואינו יכול להתפסו בנדר, שנאמר בו: "לא יקדיש איש אתו".

יד. אומר: 'הרי הן עלי כחומי שמים' [דבר שמוחרם לשמים] - הרי הן אסורין, שחומי שמים לכדק הבית. 'הרי הן עלי כתרומת הלשכה' [הכסף שבלשכה המורס לקניית קרבנות], 'כתמידים' [קרבנות תמיד], 'כדירים' [רפתות לקרבנות], 'כעצים', 'כאשם', 'כמזבח', או 'כאחד משמשי המזבח', כגון שאמר: 'הרי הן עלי כיעים' [כלי לפינוי אפר], או 'כמזקקות' [כלי לקבלת דם וזריקתו], או 'כמזלגות' [שהופכים בו את הקרבן על המזבח], וכיוצא בהן, וכן האומר: 'הרי הן עלי כהיכל', 'כירושלים' - הרי אלו אסורין, ואף על פי שלא הזכיר שם קרבן; שכל דברים אלו, ענינם באומר: 'הרי הן עלי קרבן'.

טו. ה'יה לפניו בשר קדש, אפלו ה'יה בשר שלמים אחר זריקת דמים, שהוא מתר לזרים, ואמר: 'הרי הן עלי כבשר זה' - הרי אלו אסורין; שלא התפס אלא בעקרו, שה'יה אסור. אבל אם ה'יה בשר בכור - אם לפני זריקת דמים, הרי זה אסור; ואם לאחר זריקת דמים, הרי זה מתר.

טז. יש מקומות שאנשיהם עלגים, ומפסידין [=משבשים] את הלשון, ומכניזין על דבר בדבר אחר - הולכין שם אחר הפנוי. כיצד? כל פנוי קרבן, קרבן; האומר: 'הרי הן עלי קונם', 'קונח', 'קונז' - הרי אלו פנויין לקרבן. 'חרק', 'חרף', 'חרף' - הרי אלו פנויין לחרם. וכן כל פיוצא בזה - הולכין אחר לשון כלל העם באותו מקום ובאותו זמן. **יז.** וכשם שאוסר עצמו בפנויין - כך אם הקדיש בפנויין, הרי זה הקדש; וכנויין הפנויין מותרין, בין בנדר אסר בין בנדר הקדש.

יח. האומר לחברו: 'כל מה שאכל עמך, לא יהא חלין', או 'לא יהא כשר', או 'לא יהא דכי' [טהור], או 'לא יהא טהור' - הרי זה כמי שאמר לו: 'כל מה שאכל עמך יהא

אסורין עלי', ככל לשון שיאסר - הרי זה נאסר בהן, ואף על פי שאין שם שבועה כלל, ולא הזכרת שם ולא פנוי. ועל זה נאמר בתורה: "לאאסר אסר על נפשו", שיאסר על עצמו דברים המותרין. וכן אם אמר: 'הרי הן עלי אסר', הרי אלו אסורין. וחלק זה, הוא שאני קורא אותו נדרי אסר.

ב. והחלק השני - הוא שיחייב עצמו בקרבן שאינו חייב בו, כגון שיאמר: 'הרי עלי להביא עולה', או 'הרי עלי להביא שלמים', או 'מנחה'; או: 'הרי בהמה זו עולה', או 'שלמים'. והאומר 'עלי', הוא הנקרא 'נדר', והאומר 'הרי זו', הוא הנקרא 'נדבה'. והנדבה והנדר ממין אחד הן, אלא שהנדרים - חייב באחריותן [אם תמות או תאבד חייב באחרות], ונדבות - אינו חייב באחריותן. ועל זה נאמר בתורה: "ונדריך אשר תדר, ונדבותיך" וגו'. וחלק זה, הוא שאני קורא אותו 'נדרי הקדש'.

ג. ודיני החלק הראשון וענינו - הם שאנו מקבאים בהלכות אלו; אבל דיני נדרי הקדש ומשפטיהם - כלם יתבארו במקומם, בהלכות מעשה הקרבנות.

ד. מצות עשה של תורה, שיקים אדם שבועתו או נדרו - בין שהיה מנדרי אסר, בין שהיה מנדרי הקדש, שנאמר: "מוצא שפתיך, תשמר ועשית" וגו', ונאמר: "ככל היצא מפיו, יעשה".

ה. האוסר על עצמו מן ממיני מאכל, כגון שאמר: 'תאנים אסורין עלי', או: 'תאנים של מדינה פלונית אסורים עלי', וכיוצא באלו, ואכל מהן כל שהוא - לוקה מן התורה, שנאמר: "לא יחל דברו"; שאין לנדרים שעור [כמות] - שכל הנודר מדבר, הרי זה כמפרש כל שהוא. אומר: 'אכילה מפרות מדינה פלונית אסורין עלי', או 'אכילה מפרות אלו' - אינו לוקה עד שיאכל פזית.

ו. אסר על עצמו אכילה מן התאנים ואכילה מן הענבים - בין בנדר אחד, בין בשני נדרים - הרי אלו מצטרפין לכזית. וכן כל פיוצא בזה.

ז. האומר: 'פרות אלו עלי קרבן', או שאמר: 'הרי הן קרבן', או שאמר לחברו: 'כל מה שאכל לך [=ממך] עלי קרבן', או 'קרבן', או 'קרבן', הרי הן עלי קרבן - הרי אלו אסורין עלי; מפני שאפשר שידר אדם קרבן, ויעשה בהמה שהיתה חל - קרבן, ותאסר.

ח. אבל האומר: 'פרות אלו עלי', או 'מין פלוני עלי', או 'מה שאכל עם פלוני עלי כבשר חזיר', או 'כעבודה זרה', או 'כנבלות וטרפות', וכיוצא באלו - הרי אלו מותרין, ואין כאן נדר; שאי אפשר שיעשה דבר שאינו בשר חזיר כבשר חזיר.

ט. זה הפלל: כל המשום דברים המותרים כדברים האסורין - אם אותו דבר האסור יכול לעשותו בנדר, הרי אלו אסורים; ואם אינו יכול לעשותו בנדר, הרי אלו מותרין.

י. החטאת והאשם - אף על פי שאינן באין בנדר ונדבה, כמו שיתבאר במקומו - אפשר לנדר להביא אותם מחמת

כח. נדר במה שכתוב בה - הרי זה אסור, שהרי כתוב בה אסר ונדר. נטלה בידו ונדר בה - הרי זה כמו שנדר במה שכתוב בה.

כט. האומר לחברו: 'נשפים ונשנה פרק' - עליו להשכים ולשנות; שנה כמו נדר הוא, ואף על פי שלא הוציאו בלשון נדר.

ל. האומר לאשתו: 'הרי את עלי פאמי', או 'פאחותי', או 'כערלה', או 'פכלאי הפרם' - הרי זה פאומר על הפרות: 'הרי אלו כבשר חזיר'; כשם שהוא מתר לאכלן, כמו שבארנו, כך מתר באשתו. אכל אם אמר לה: 'הריני מדר מפר הנאה', או 'הנאת תשמישך אסורה עלי' - הרי זו אסורה עליו, כמו שיתבאר.

הלכות נדרים פרק ב

א. אחד הנודר מפי עצמו, או שהדירו חברו ואמר 'אמן', או דבר שענינו כענין אמן, שהוא קבלת דברים.

ב. אין הנודר נאסר בדבר שאסר על עצמו, עד שיוציא בשפתיו ויהיה פיו ולבו שוין, כמו שבארנו בשבועות.

אכל המתכונן לנדר בנזיר ונדר בקרבן, בקרבן ונדר בנזיר, בשבועה ונדר, או שנתכונן לנדר ונשבע, או שנתכונן לומר 'תאנים' ואמר 'ענבים' - הרי זה מתר בשניהם, ואין כאן נדר.

ג. הנודר על דעת אחרים, הרי זה כנשבע על דעת אחרים; וכן הנודר וקור בו בתוף כדי דבור, או שמחו בו בתוף כדי דבור וקבל - הרי זה מתר. ודין כל אלו הדברים בנדרים, כדיןן בשבועות.

ד. מי שהתנה קדם שידר, ואמר: 'כל נדר שאדר מכאן ועד עשר שנים, הריני חוזר בהם', או 'הרי הן בטלין', וכיוצא בדברים אלו, ואחר כך נדר - אם היה זוכר התנאי בשעה שנדר - הרי נדרו קיים, שהרי בטל התנאי בנדר זה. ואם לא זכר התנאי אלא אחר שנדר - אף על פי שקבל התנאי בלבו [ולא הוציאו בשפתיו] וקיים התנאי, הרי הנדר בטל; ואף על פי שלא הוציא עתה התורה בפיו, כבר הקדים התורה לנדר והוציאה בפיו מקדם. ויש שמורה להחמיר, ואומר: והוא שיזכר התנאי אחר שנדר בתוף כדי דבור.

ה. מי שהקדים [=שהגביל] את התנאי לשנה או לעשר, ואחר כך נדר, ונזכר בשעה שנדר שיש לו תנאי, ושכח על איזה דבר התנה וכיצד היה התנאי, אם אמר: 'על דעת ראשונה אני עושה' - אין נדרו נדר, שהרי בטלו. ואם לא אמר 'על דעת ראשונה אני עושה' - כבר בטל התנאי, וקיים הנדר; שהרי זכר בשעת הנדר שיש שם תנאי, ואף על פי כן נדר.

ו. יש מן הגאונים שאמר: אין כל הדברים האלו נוהגין אלא בנדרים בלבד, לא בשבועות; ויש מי שמורה שדין הנדרים והשבועות כענינות אלו אחד הם, וכי יש לו להקדים תנאי לשבועתו כדרך שאמרו בנדרים.

ז. סתם נדרים להחמיר, ופרושן יש בו להקל ולהחמיר. כיצד? האומר: 'הרי הפרות האלו עלי כבשר מליח וכיין

קרנן, שהוא אסור. וכן אם אמר לו: 'כל מה שאכל עמך טמא, או נותר', או 'פגול' - הרי זה אסור.

ט. האומר לחברו: 'לא חלין לא אכל לך' - הרי זה כמי שאמר לו: 'מה שאכל לך לא יהא חלין, אלא קרבן'; וכן אם אמר: 'הקרנן שאכל לך', 'קרנן שאכל לך', 'הקרנן שאכל לך' - הרי זה אסור. אכל האומר: 'הקרנן לא אכל לך', או 'הקרנן לא אכל לך', או 'הקרנן לא אכל לך', או 'הקרנן לא אכל לך' - כל אלו מתרין; שאין משמע דברים אלו, אלא שגשבע בקרבן שלא יאכל לזה - והנשבע בקרבן אינו פלום - או שנדר שלא יאכל לו קרבן.

כ. 'חלין שאכל לך', 'החלין שאכל לך', 'כחלין שאכל לך', 'חלין שלא אכל לך', 'החלין שלא אכל לך', 'כחלין שלא אכל לך' - הרי זה מתר.

כא. אכל האומר: 'לא טמא שאכל לך', 'לא נותר שאכל לך', 'לא פגול שאכל לך' - הרי זה אסור; שמשמעו: 'שדבר שאכל לך הוא שיהיה פגול או טמא, לפיכך לא אכל לך'.

כב. 'פהיכל שאכל לך', 'היכל שאכל לך', 'לא היכל שאכל לך' - אסור; 'היכל שלא אכל לך', 'פהיכל שלא אכל לך', 'לא היכל שלא אכל לך' - מתר, שנה כמי שנשבע בהיכל שלא יאכל. וכן כל כיוצא בזה.

כג. האומר לחברו: 'מדר אני ממך' - משמע דבר זה, שלא ידבר עמו; 'מפרש אני ממך' - משמע דבר זה, שלא ישא ויתן עמו. 'מרחק אני ממך' - משמעו שלא ישב עמו בארבע אמות; וכן אם אמר לו: 'מגדה אני לך', או 'משמתנא [מנודה בארמית] אני ממך'. אכל אם אמר לו: 'מדר אני ממך שלא אכל לך', או 'מפרש אני ממך שלא אכל לך', או 'מרחק אני ממך שלא אכל לך' - הרי זה אסור לאכל לו; ואם אכל פזית מכל נכסיו, לוקה משום "לא יחל דברו".

כד. אמר לו: 'מגדה אני לך שלא אכל לך' - אינו אוכל לו; ואם אכל, אינו לוקה [נספק אם פירושו נדר או נידוי וריחוק פיזי]. אמר לו: 'נדינא ממך', הרי זה אסור להנות לו.

כה. האומר לחברו: 'הרי עלי בנדר רשעים אם אכל לך, שמגדריהם נזיר וקרנן ושבועה, ואכל - חיב ככלן. וכן האומר: 'הרי עלי בנדבות כשרים, שמגדבתם נזיר וקרנן' - הרי זה חיב.

כו. אמר: 'הרי עלי בנדר רשעים', או 'בנדבות כשרים', 'שאכל לך', או 'אם אכל לך' - הרי זה אסור, אף על פי שלא פרש [לא אסר במפורש כקרבן]. אמר: 'בנדר רשעים' - לא נתחייב פלום, שאין הכשרים נודרין בדרך אסור וכעס. אמר: 'בנדר רשעים הריני', והיה נזיר עובר לפניו - חיב בנזירות; 'בנדר רשעים עלי', חיב קרבן; 'בנדר רשעים שלא אכל ממנו' [מכבר זה], חיב בשבועה בנדר.

כז. הנודר בתורה, כגון שאמר: 'פרות אלו עלי פז' - לא אמר פלום; ואינו צריך שאלה לחכם, אלא אם פן היה עם הארץ - כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים.

ונעשה שלו; ואפלו זה שהפקיר, דינו בו כדנין כל אדם - אם קדם וזכה בו, קנהו.

טו. המפקיר לעניים אכל לא לעשירים, אינו הפקר - עד שיפקיר לכל, בפשטה. והמפקיר עבדיו הגדולים, קנו עצמן; והקטנים - כל הקודם בהן זכה, כשאר כל המטלטלין.

טז. המפקיר את הקרקע - כל הקודם והחזיק בהן, זכה. דין תורה - אפלו הפקיר בפני אחד, הרי זה הפקר, ונפטר מן המעשרות, כמו שיתבאר במקומו; אבל מדברי סופרים - אינו הפקר עד שיפקיר בפני שלשה, כדי שיהיה אחד זוכה אם רצה, והשנים מעידין. האומר: 'הרי זה הפקר, וזה' - הרי השני ספק הפקר; ואם אמר: 'וזה כמו זה', או שאמר: 'וגם זה' - הרי התפסי השני, ויהיה הפקר ודאי. **יז.** המפקיר את שדהו, ולא זכה בה אדם - כל שלשה ימים יכול לחזור בו; אחר שלשה ימים - אינו חוזר; אלא אם קדם וזכה בה, הרי הוא כזוכה מן ההפקר, בין הוא בין אחר.

יח. האומר: 'שדה זו מפקרת ליום אחד', 'לשבת אחת', 'לחדש אחד', 'לשנה אחת', 'לשבע שנים' - עד שלא זכה בה הוא או אחר, יכול לחזור בו; ומשזכה בה בין הוא בין אחר, אינו יכול לחזור בו. ומפני מה יש לו לחזור כן עד שיזכר בה? מפני שנה דבר שאינו מצוי הוא, שאין אדם מפקיר לזמן קצוב.

יט. דבר המפקר שבא אחר אחד ושמו, והיה מביט בו שלא ישלנו אדם - לא קנהו בהפסטה; אלא עד שיגביהו אם היה מטלטלין, או יחזיק בקרקע, כדרך שקונין הלקוחות.

הלכות נדרים פ"ק ג

א. ארבעה דברים יש בין נדרים לשבועת בטוי: ששבועת בטוי - אין שבועה [שניה] חלה על שבועה [ראשונה], ובנדרים - יחול נדר על נדר. המתפסי בשבועה - פטור, ובנדרים - חייב. אין שבועת בטוי חלה אלא על דברי הרשות, ונדרים חלות על דברי מצוה כדברי הרשות. שבועת בטוי חלה על דבר שיש בו ממש ועל דבר שאין בו ממש, ונדרים אינן חלות אלא על דבר שיש בו ממש.

ב. כיצד יחול נדר על נדר? האומר: 'הרי עלי קרבן אם אכלתי כפר זו, הרי עלי קרבן אם אכלנה הרי עלי קרבן אם אכלנה, ואכלה' - חייב על כל אחת ואחת. וכן כל פיוצא בזה.

ג. כיצד המתפסי בנדרים חייב? שמע חברו שנדר, ואמר: 'ואני כמותך' בתוך כדי דבור - הרי זה אסור כמה שנאסר בו חברו; שמע השלישי זה שאמר 'ואני', ואמר: 'ואני', אפלו היו מאה וכל אחד מהן אומר: 'ואני' בתוך כדי דבורו של חברו - הרי כלן אסורין.

ד. וכן האומר: 'הבשר הזה עלי אסור', ויחזר ואמר אפלו אחר כמה ימים: 'והפת הזאת כבשר הזה' - הרי הפת

נסף - אומרין לו: 'מה היה בלבך? אם פרש ואמר: 'כבשר מליח של קרבן, וכנין שנתנסף על גבי המזבח היה בלבי' - הרי זה אסור; ואם אמר: 'לא היה בלבי אלא תקרבת עבודה זרה, וכנין שנתנסף לה' - הרי זה מתר; ואם נדר סתם, הרי זה אסור.

ח. וכן האומר: 'הרי הפרות האלו עלי חרם' - אם פתחם של בידק הבית [שמקדיש לתחזוקה של בית המקדש], אסור; ואם פתחם כהנים [שמקדיש כמתנה לכהן], מתר, מפני שהן ממון שלקחן, ואין בה אסור; ואם סתם, אסור.

ט. 'הרי הן עלי כמעשר' - אם כמעשר בהמה, אסור; מפני שהוא קרבן שהקדישו בידו, כמו שבארנו; ואם כמעשר דגן, מתר; ואם סתם, אסור.

י. 'הרי הם עלי כתרומה' - אם לתרומת הלשכה נתבונן, הרי זה אסור; ואם לתרומת הגרן נתבונן, מתר; ואם סתם, אסור. וכן כל פיוצא בזה.

יא. כמה דברים אומרים? במקום שמשמע כל אחד מאלו שם שני ענינות. אבל במקום שדרבן שאין קוראין 'חרם' סתם אלא לחרמי בידק הבית בלבד, ואמר שם 'הרי הן עלי חרם' - הרי זה אסור; וכן אם היה דרבן שאין קוראין 'חרם' סתם אלא לחרמי כהנים, הרי זה מתר. וכן כל פיוצא בזה. שאין הולכין בנדרים אלא אחר לשון אנשי אותו מקום באותו זמן.

יב. הנודר בחרם ואמר: 'לא היה בלבי אלא חרמו של ים שהיא הממקרת' [=רשת דייגים], נדר בקרבן ואמר: 'לא היה בלבי אלא בקרבנות המלכים' [מתנות הניתנות למלך כדי להתקרב אליו], אחר לחברו: 'הרי עצמי עליך קרבן', ואמר: 'לא היה בלבי אלא לאסרו בעצם שהנחתי לי להיות נודר בו דרך שחוק', נדר שלא תהנה לו אשתו, ואמר: 'לא היה בלבי אלא אשתי ראשונה שגשתיה' - וכן כל פיוצא באלו מדברים שמשמען לכל העם אסור, והוא אומר: 'לא נתפננתי אלא לכף ולכף' - אם היה הנודר תלמיד חכמים, הרי זה מתר ואין צריך שאלה לחכם; ואם היה עם הארץ, מראין בעיניו שזה נדר ושהוא אסור, ופותרין לו פתח [היתר] ממקום אחר, ומתירין לו. ובין שהיה תלמיד חכמים או עם הארץ - גוערין בהן, ומלמדין אותן שלא ינהגו מנהג זה בנדרים, ולא יהיו נודרין דרך שחוק והתל.

יג. וכן האומר לאשתו: 'הרי את עלי כאמי', או 'פרות אלו עלי כבשר חזיר', שאין כאן נדר, כמו שבארנו - אם היה הנודר תלמיד חכמים, אינו צריך שאלה לחכם; ואם היה עם הארץ, צריך שאלה לחכם, ומראין בעיניו שאשתו אסורה ושאותרן הפרות אסורין, ופותרין לו פתח ממקום אחר ומתירין לו נדרו, כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים.

יד. ההפקר, אף על פי שאינו נדר - הרי הוא כמו נדר, שאסור לו לחזור בו. ומה הוא ההפקר? הוא שיאמר אדם: 'יכסים אלו הפקר לכלי', בין במטלטלין בין בקרקעות. וכיצד דין ההפקר? כל הקודם וזכה בו - קנהו לעצמו,

לפיכך, האומר לחברו: 'קרנן פי מלדבר עמך, וידי מלעשות עמך, ורגלי מלהלך עמך' - הרי זה אסור. וכן האומר: 'הרי עלי קרנן, אם אדבר עם פלוני, או אם לא אדבר עמו, ובעבר על דבריו - חייב בקרנן; וכן אם נדר 'דברתי' ו'לא דברתי' וכיוצא בהן - שאין אלו נדרי אסר שאנו מבארים משפטיהם, אלא נדרי הקדש.

יב. הנודר בדברים שאין בהן ממש, ואסרן - אף על פי שאין הנדר חל עליהן, אין מורין לו שינהג בהם הטר, הואיל ואסר עצמו בהן ויבדעתו שהנדר חל עליהן; אלא פותחין לו פתח ממקום אחר, ומתירין לו נדרו, ואף על פי שלא נאסר, כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים.

שבת קודש

הלכות נדרים פרק ד

א. נדרי אגסין, ונדרי שגנות, ונדרי הבאי - הרי אלו מתירין, כדרך שבארנו בשבועות. הרי שהדירוהו האגסין או המוכסין ואמרו לו: 'נדר לנו שהבשר אסור עליך אם יש עמך דבר שחייב במקס', ונדר ואמר: 'הרי הבשר והפת והבין אסורין עלי' - הרי זה מתיר בכל, ואף על פי שהוסיף על מה שבקשו ממנו. וכן אם בקשו שידר שלא תהנה אשתו לו, ונדר שלא תהנה לו אשתו ובניו ואחיו - כלן מתירין. וכן כל כיוצא בזה.

ב. ובכל הנדרים האלו, צריך שיתפונן בלבו לדרך המתיר - כגון שישים בלבו שיהיה אסורין עליו אותו היום בלבד, או אותה שעה, וכיוצא בזה; וסומך על דברים שבלבו, הואיל והוא אנוס ואינו יכול להוציא בשפתיו, ונמצא בשעה שידר להן אין פיו ולבו שוין, כמו שבארנו בשבועות.

ג. וכן נדרי ורוזין, מתירין. כיצד? כגון שהדיר חברו שיאכל אצלו, ונדר זה שלא יאכל מפני שאינו רוצה להטריח עליו - בין שאכל בין שלא אכל, שניהן פטורין. וכן המוכר שנדר שלא ימכר חפץ זה אלא בסלע, והלוקח נדר שלא יקחנה אלא בשקל [=חצי סלע], ורצו בשלשה דינרין [=שקל וחצי] - שניהן פטורין, וכן כל כיוצא בזה; לפי שכל אחד מהן לא גמר בלבו ולא נדר אלא כדי לגרו את חברו, ולא גמר בלבו.

ד. ומנין שאפילו ארבעה מיני נדרים אלו שהן מתירין, שאסור לו לאדם להיות נודר בהן על מנת לבטלן? תלמוד לומר: "לא יחל דברו", לא יעשה דבריו חלין.

ה. מי שנדר, ונתם על נדרו - הרי זה נשאל לחכם, ומתירו. ודין הטר נדרים, כדין הטר שבועות - שאין מתיר אלא חכם מבקק [=מומחה], או שלשה הדיוטות [אנשים פשוטים] במקום שאין חכם. ובלשון שמתירין השבועה, מתירין הנדר; וכן שאר הענגנות שפרשנו בשבועות, כלן בנדרים כדרך שהן בשבועות.

ו. ואין מתירין הנדר עד שיחול, בשבועה.

ז. וכשם שנשאלין על נדרי האסר ומתירין אותו, כך נשאלין על נדרי הקדש ומתירין אותו - בין נדרי קדשי

נתפסה ונאסרה; חזר ואמר: 'ודבש זה כפת הזאת, ויני זה כדבש זה' - אפלו הן מאה, כלן אסורין.

ה. הרי שמת אביו או רבו היום, ונדר שיצום אותו היום, וצום, ולאחר שנים אמר: 'הרי יום זה עליו כיום שמת בו אביו או רבו' - הרי זה אסור לאכל בו כלום; שהרי התפס יום זה, ואסרו כיום האסור לו. וכן כל כיוצא באלו.

ו. כיצד חלות הנדרים על דברי מצוה בדברי הרשות? האומר: 'הרי המצה בלילי הפסח אסורה עליו', הרי ישיבת הספה בהג אסורה עליו, ו'הרי התפלין אסורות בנטילה עליו' - הרי אלו אסורין עליו; ואם אכל או ישב או נטל, לוקה. וכן כל כיוצא בזה. ואין צריך לומר כמי שאמר: 'הרי עלי קרנן אם אכל מצה בלילי הפסח', שהוא חייב בקרנן. וכן כל כיוצא בזה.

ז. ומפני מה נדרים חלות על דברי מצוה, ושבועות אינן חלות על דברי מצוה? שהנשבע אסר עצמו על דבר שנשבע עליו, והנודר אסר הדבר הנודר על עצמו; ונמצא הנשבע לבטל מצוה, אסר עצמו, וכבר עצמו משבע מהר סיני [לקיים המצוה], ואין שבועה חלה על שבועה; והאסר דבר זה בנדר, זה הדבר הוא שנאסר, ואותו הדבר אינו משבע מהר סיני.

ח. כשאתה מתבונן בפתוב, תמצא שהדברים מראין כן כמו שקבלו החכמים מפי השמועה; שהרי הוא אומר בשבועת בטוי: "להרע או להיטיב", דברי הרשות כמו שבארנו, שיאכל וישתה היום או שיצום, וכיוצא בהן; ובנדרים הוא אומר: "ככל היצא מפיו יעשה", ולא חלק בין דברי מצוה לדברי הרשות.

ט. הנודר שיצום בשבת, או ביום טוב - חייב לצום, שהנדרים חלות על דברי מצוה, כמו שבארנו. וכן הנודר שיצום יום ראשון או יום שלישי כל ימיו, ופגע בו יום זה והרי הוא יום טוב או ערב יום הפורים - הרי זה חייב לצום; ואין צריך לומר ראש חודש. פגע בו חנכה ופורים, ידחה נדרו מפני הימים האלו - הואיל ואסור הצום בהם מדברי סופרים, הרי הן צריכין חזוק; וידחה נדרו מפני גזרת חכמים.

י. כיצד אין הנדרים חלות אלא על דבר שיש בו ממש? האומר: 'דבורי עליך קרנן' - אינו אסור מלדבר עמו, שהדבור אין בו ממש; וכן אם אמר לו: 'דבורי אסור עליך'; אין זה כאומר 'פרותי אסורין עליך', או 'פרותי קרנן עליך', שהן אסורין עליו. לפיכך, האומר לחברו: 'קרנן שאיני מדבר עמך', או 'שאיני עושה עמך', או 'שאיני מהלך עמך', או שאמר: 'קרנן שאיני מדבר', 'שאיני מהלך', או שאמר לאשה: 'קרנן שאיני משמשך' - אין הנדר חל בכל אלו; והרי זה כאומר: 'דבורי והלוכי ועשיתי ושמושי קרנן', שהן דברים שאין בהן ממש.

יא. אכל האומר: 'יאסר פי לדבורו, וידי למעשיהן, ורגלי להלוכן, ועיני לשנתן' - הרי הנדר חל עליהן;

אמר לו: 'הריני עליך חרם ואתה עלי', או 'הריני אסור בהנתיך ואתה אסור בהנתי' - שנייהן אסורין זה בזה. וכן כל פיוצא בזה.

ג. ראובן שאמר לשמעון: 'הרי פרות פלוני אסורין עליך', או 'הרי את אסור בהנתי פלוני' - אין זה כלום; שאין אדם אוסר חברו בדבר שאינו שלו, אלא אם כן ענה שמעון 'אמן', כמו שבארנו.

ד. האומר לחברו: 'כפרי זו אסורה עליך' - אף על פי שנתנה לו במתנה, הרי זו אסורה עליו; מת ונפלה לו בירשה, או שנתנה לו אחר במתנה - הרי זו מתרת; שלא אמר לו 'אלא כפרי', והרי אינה עתה שלו [ולא הגיעה מוכחו].

ה. אמר לו: 'פרות אלו אסורין עליך', ולא אמר 'פרותי' - אף על פי שמכרן או שמת ונפלו לאחר, הרי אלו אסורין עליו; שהאוסר דבר שהוא שלו על חברו - אף על פי שיצא מרשותו, הרי הוא באסורו עומד, אלא אם כן אמר 'נכסי' או 'פרותי' או 'ביתי' וכיוצא בלשונות אלו, שהרי לא אסרן אלא כל זמן שהם ברשותו.

ו. האומר לבנו: 'הרי את אסור בהנתי', או שנשבע שלא יתנה בו - אם מת, יירשנו; שזה כאומר: 'נכסי עליך אסורין'. אסר הנתי עליו, ופרש: 'בין פחתי בין במותי' - אם מת, לא יירשנו; שזה כמי שאמר לו: 'נכסים אלו עליך אסורין'.

ז. אסר בנו בהנתי, ואמר: 'ואם היה בן בני זה תלמיד חכמים, יקנה בני זה נכסי, כדי להקנותן לבנו' - הרי זה מתר. ויהיה הבן אסור בנכסי האב, וכן הבן מתר בהם אם יהיה תלמיד חכמים כמו שהתנה.

ח. זה הבן האסור בירשת אביו, אם נתן ירשת אביו לאחיו או לבניו - הרי זה מתר; וכן אם פרעה בחובו או בכחבת אשתו. וצריך להודיען שאלו נכסי אבי שאסרן עלי. שהנשבע שלא יתנה בו חברו, מתר לו לפרע את חובו, כמו שיתבאר.

ט. מי שנאסר עליו מין ממני מאכל, בין בנדר בין בשבועה, ונתבשל עם מינים אחרים, או נתערב עמהן - הרי זה מתר במינים המתרין, אף על פי שיש בהן טעם המין האסור. ואם נאסר בפרות אלו, ונתערבו באחרים - אם יש בהן טעם המין האסור, אסורין; ואם לאו, מתרין.

י. כיצד? נאסר בבשר או ביין - הרי זה מתר לאכל מרק וירקות שנתבשלו עם הבשר ועם היין, ואף על פי שיש בהן טעם הבשר או טעם היין, ואינו אסור אלא באכילת בשר בפני עצמו, או לשתות יין בפני עצמו.

יא. נאסר בבשר זה או ביין זה, ונתבשל עם הירק - אם יש בירקות טעם הבשר או טעם היין, אסורין; ואם לאו, מתרין; שזה הבשר וזה היין נעשה כמו בשר נבלות ושקצים וכיוצא בהן. וכן כל פיוצא בזה. לפיכך, האומר: 'בשר זה אסור עלי' - הרי זה אסור בו, ובמרק שלו, ובתבלין שבו.

יב. נתערב יין זה שאסרו על עצמו ביין אחר, אפלו טפה

בדק הבית, בין קדשי מזבח [קרבנות]. ואין נשאלין על התמורה [המיר בהמת חולין בקרבן].

כ. וכשם שהאב או הבעל מפר נדרי אפר, כך מפר נדרי הקדשות הדומין לנדרי האפר.

ט. מי שנדר, ושמע חברו ואמר 'ואני', ושמע שלישי ואמר 'ואני', ונשאל הראשון על נדרו והתר - התרו כלן; ונשאל האחרון והתר - האחרון מתר, וכלן אסורין; ונשאל השני והתר - השני ושל אחריו מתרין, והראשון אסור.

י. וכן המתפיש דברים הרבה בנדר, כגון שנדר על הפת והתפיש הבשר, ונשאל על הפת והתר בה - התר בפשר; ונשאל על הבשר והתר בו, לא התר בפת.

יא. הנשבע או הנודר 'שאיני נהנה לכולכם', ונשאל על נדרו או על שבועתו על אחד מהם, והתירו - התרו כלם; שהנדר שהתר [ט-טז] מכללו, התר פלו. אמר: 'שאיני נהנה לזה ולזה ולזה', התר הראשון - התרו כלם; התר האחרון - האחרון מתר, וכלם אסורין. 'שאיני נהנה לזה, לזה, לזה', צריכין פתח לכל אחד ואחד. וכן כל פיוצא בזה.

יב. נדר בניזיר ובקרפן ובשבועה, או שנדר ואין ידוע באינה מהן נדר - פתח אחד לכלן.

יג. הנודר מאנשי העיר, ונשאל לחכם שבעיר, או שנדר מישראל, והרי הוא נשאל לחכם שבשיראל - הרי נדרו מתר.

יד. האומר: 'פרות אלו אסורין עלי היום, אם אלף למקום פלוני למחר' - הרי זה אסור לאכל אותן היום; וגרה, שמא ילך למחר לאותו מקום. ואם עבר ואכלן היום והלך למחר, לוקה; ואם לא הלך, אינו לוקה.

טו. אמר: 'הרי הן אסורין עלי למחר, אם אלף היום למקום פלוני' - הרי זה מתר לו לילך היום לאותו מקום, ונאסרו עליו אותן הפרות למחר. וכן כל פיוצא בזה. מפני שאדם זהיר בדבר האסור שלא לעשותו, ואינו זהיר בתנאי שגורם לאסור דבר המתר.

טז. הנודר לצום עשרה ימים, באיזה יום שירצה, והיה מתענה ביום אחד מהן, והצרף לדבר מצוה, או מפני כבוד אדם גדול - הרי זה אוכל, ופורע יום אחר; שהרי לא קבע הימים בתחלת הנדר. נדר שיצום היום, ושכח ואכל - משלים לצום; נדר שיצום יום אחד או שנים, וכשהתחיל לצום שכח ואכל - אבד תעניתו, וחייב לצום יום אחר.

הלכות נדרים פרק ה

א. ראובן שאמר לשמעון: 'הריני עליך חרם', או 'הרי את אסור בהנתי' - נאסר על שמעון שיהנה בראובן; ואם עבר ונהנה, אינו לוקה - שהרי לא אמר שמעון כלום. ומתר לראובן להנות בשמעון, שהרי לא אסר עצמו בהנתי.

ב. אמר לשמעון: 'הרי את עלי חרם', או 'הריני אסור בהנתיך' - הרי נאסר ראובן מלהנות בשמעון; ואם נהנה - לוקה, שהרי חלל דברו. ושמעון מתר בהנתי ראובן.

שחבית - נאסר הפל; מפני שיש לו להשאל על נדרו, נעשה כדבר שיש לו מתירין, שאינו בטל במינו, כמו שבארנו בהלכות מאכלות אסורות.

יג. האומר: פרות האלו קרפן עלי, או קרפן הן לפי, או קרפן הן על פי - הרי זה אסור בחלופיהן [גם התמורה שקיבל אם החליפם] ובגדוליהן; ואין צריך לומר - במשקין היוצאין מהן.

ה. הנה שמעון כהן, הרי זה מתר להקריב קרבנות ראובן - שהפנהים שלוחי שמים הן, אינן שלוחי בעל הקרבן. ומשיא שמעון בתו הבוגרת לראובן, מדעתה; אבל אם היתה נערה, שעדין היא בראשונה - אסור, שנה מסור לו שפחה לשמשו.

יד. נדר או נשבע שאיני אוכל אותן, או שאיני טועם אותן - אם הנה דבר שזרעו פלה כשיזרע, כגון חטה ושעורה, הרי זה מתר בחלופיהן ובגדוליהן; ואם הנה דבר שאין זרעו פלה בארץ כשיזרע, כגון בצלים ושומים, אפלו גדולי גדולין אסורין. ובין פה ובין פה, משקין היוצאין מהן ספק; לפיכך אם שתה מהן, אינו לוקה.

ו. ותורם שמעון תרומת ראובן ומפריש לו מעשרותיו, מדעתו. ביצד מדעתו? כגון שאמר ראובן: 'כל הרובה לתרם, יבוא ויתרם'; אבל לא יאמר לשמעון לתרם לו - שהרי עושהו שליח, וזה הנה לו.

טו. וכן האומר לאשתו: מעשה ידיך עלי קרפן, או קרפן הן לפי, או קרפן הן על פי - אסור בחלופיהן ובגדוליהן. שאיני טועם, שאיני אוכל - אם היו פרות מעשה ידיה דבר שזרעו פלה, מתר בחלופיהן ובגדוליהן; ואם הנה דבר שאין זרעו פלה, אפלו גדולי גדולין אסורין. ולמה לא יבטל העקר האסור בגדוליו שרבו עליו? שהרי הן דבר שיש לו מתירין, שאינו בטל ברב כמו שבארנו.

ז. ומלמדו תורה שבבעל פה, שהרי אסור לטל עליה שחר; אבל לא תורה שבכתב, שנוטלין עליה שחר. ואם אין דרכם שם לטל שחר על תורה שבכתב, הרי זה מתר. ובין פה ובין פה, מתר ללמד את בנו.

טז. האוסר פרותיו על חברו, בין בנדר בין בשבועה - הרי גדוליהן וחלופיהן ספק. לפיכך, חברו אסור בגדוליהן פרות אלו, ובחלופיהן; ואם עבר ונהנה, נהנה.

ח. חלה ראובן, נכנס שמעון ומבקר; ובמקום שנוטל שחר מי שישב עם החולה לצוות לו [להיות עמו בצוותא] - לא ישב שמעון, אלא מבקר עומד. ומתר לרפאותו בידו, שזו מצוה היא.

הלכות נדרים פרק ו

ט. חלתה בהמת ראובן, לא ירפא אותה שמעון; אבל אומר לו: עשה לה פה וכה. ורוחץ עמו באמבטי גדולה, אבל לא בקטנה, מפני שמהנהו בשעה שמגביה עליו המים. וישן עמו במטה בימות החמה, אבל לא בימות הגשמים, מפני שמחממו. ומסב עמו על המטה. ואוכלין על שלחן אחד, אבל לא מקערה אחת, ולא מאכוס [של בהמה] שלפני הפועלין - שמא יניח שמעון חתיכה אחת טובה ולא יאכל אותה, כדי שיאכל אותה ראובן, או יקרב אותה לפניו, ונמצא מהנהו; וכן בפרות שבאכוס. אבל אם אכל שמעון מקערה, שהוא יודע שפשיחזירנה לבעל הבית יחזיר בעל הבית ויניחנה לפני ראובן - הרי זה מתר, ואין חוששין שמא הניח נתח טוב בשבילו.

א. האומר לחברו: הנאה המביאה לידי מאכלך אסורה עלי, או הנאה המביאה לידי מאכלי אסורה עליך - הרי זה הנאסר לא ישאל מן האסור נפה וכברה [כלי לבריות גרוגרים] ורחים ותנור וכל דבר שעושין בו אכל נפש, אבל משאילו נזמים וטבעות וכלים שאין עושין בהן אכל נפש. ואסור לשאל ממנו שק להביא בו פרות, וחמור להביא עליו פרות.

י. ומתר ראובן לשתות כוס של נחומין מידו של שמעון משל ראובן, וכן כוס של בית המרחץ - שאין בזה הנהיה. יא. ואסור ראובן בגחלתו של שמעון, ומתר בשלהבת שלו.

ב. מקום שדרכן שאין משאילין כלים אלא בשכר, אסור לשאל ממנו אף כלים שאין עושין בהן אכל נפש; הרי שהיו במקום שאין נוטלין שחר, ושאל ממנו כלים שאין עושין בהן אכל נפש כדי להראות בהן בפני אחרים [ולהרשימם] עד שיהנה מהן, או שבקש לעבר בארצו כדי שילך למקום שיהנה בו - הרי זה אסור מספק; לפיכך אם עבר, אינו לוקה.

יב. הנה לשמעון מרחץ או בית הכסא משכרין בעיר - אם הנה לשמעון בהן תפוסת יד, כגון שהניח מהן פל שהוא לעצמו ולא שכרו [=השכירו], אפלו הניח במרחץ אמבטי אחת, ובבית הכסא עקל [כלי לסחיטת זיתים] אחד - אסור לראובן להפגס לאותה המרחץ, ולדרוך בגת [=בית-הבד]; ואם לא הניח לעצמו כלום, אלא שחר [=השכיר] הפל - הרי זה מתר.

ג. אין בין מדר הנאה מחברו, למדר ממנו הנחת מאכל - אלא דריסת הרגל; וכלים שאין עושין בהן אכל נפש, במקום שמשאילין אותן שם בחנם.

יג. ואסור לראובן לאכל מפרות שדה שמעון, ואפלו בשביעית שהפל הפקר - שהרי לפני שביעית נדר. אבל אם נדר בשביעית, אוכל מן הפרות הנוטות חוץ לשדה; אבל לא יכנס לשדה, אף על פי שהקרקע פלו הפקר -

ד. ראובן שנאסרה עליו הנחת שמעון, בין בנדר בין בשבועה - מתר לו שיתן שמעון על ידו מחצית השקל שראובן חזק בה, וכן פרע חוב שעליו; שהרי לא הגיע ליד ראובן כלום, אלא מנע ממנו התביעה, ומניעת התביעה, אינה בכלל אסור הנהיה. לפיכך מתר לו לזון את אשתו, ואת בניו, ועבדיו אפלו הנזעזעים - אף על פי

ממנו, והרי הוא אסור בהנאותו; וכן אסור להלוותו - גזרה שמה ילדה ממנו; ולא ימכרו לו - גזרה שמה יקח ממנו. יז. נודמנה לו מלאכה עמו, כגון שהיו קוצרין באחד - עושה ברחוק ממנו; גזרה שמה יסייענו. המדיר את בנו מפני שאינו עוסק בתורה, ונאסר בהנית אביו - הרי האב מתר למלאת לו חבית של מים, ולהדליק לו את הנר, ולצללות לו דג קטן; שאין פונתו אלא להנאה גדולה, ודברים אלו לגבי הבן אינן חשובין. יח. מי שנשבע או שנודר שלא ידבר עם חברו - הרי זה מתר לו לכתב בכתב, ולידבר עם אחר והוא שומע הענין שיצדק להשמינו; וכנה הורו הגאונים.

גזרה שמה ישהה שם אחר שיאכל, ולא הפקירה אותה תורה אלא כל זמן שהפרות בתוכה. יד. כמה דברים אמורים? בשאמר לו: 'הנית נכסי אסורין האלו אסורין עליך'. אבל אם אמר לו: 'הנית נכסי אסורין עליך', או שנשבע ראובן או נדר מנכסי שמעון - כיון שהגיע שביעית, אוכל מן פרות שדהו, שהרי יצאו מרשות שמעון; אבל לא יכנס לשדהו, מן הטעם שבארנו. טו. נאסרה על ראובן הנית מאכל שמעון בלבד - אם לפני שביעית נאסרה, בין בנדר בין בשבועה - הרי זה יורד לתוך שדהו, אבל אינו אוכל מפרותיו; ואם בשביעית נאסרה - יורד ואוכל, שאין פרות אלו של שמעון, אלא הרי הן הפקר. טז. ואסור לראובן להשאיל לשמעון - גזרה שמה ישאל

שיעור רמב"ם פרק אחד ליום - כ"ח מרחשון ד' כסלו ה'תשס"ז

יום ראשון

הלכות מילה פרק ג

ו. גוי שמל קדם שיתגייר, וקטן שנולד כשהוא מהול - כשמטיפין מהן דם ברית, אינן צריכין ברכה. וכן אנדרווגיגוס (שיש לו סימני זכרות ונקבות) - אין מברכין על מילתו, מפני שאינו ודאי. ז. גוי שצריך לחתוף ערלתו מפני מכה או שחין שנולד בה - אסור לישראל לחתוף לו אותה; שהגויים - לא מעלין [מצילין] אותן מידי מיתה, ולא מורידין אותן אליה, ואף על פי שנעשית מצוה ברפואה זו, שהרי לא נתפנן למצוה. לפיכך, אם נתפנן הגוי למילה, מתר לישראל למול אותו. ח. מאוסה היא הערלה שנתגנו בה הרשעים, שנאמר: "פי כל הגוים ערלים". וגדולה היא המילה, שלא נקרא אברהם אבינו שלם, עד שמל, שנאמר: "התהלך לפני, והיה תמים, ואתנה בריתי ביני ובינך". וכל המפר בריתו של אברהם אבינו, והניח ערלתו [שלא נימול], או משכה [כיסה העטרה שלא יהא נראה מהול] - אף על פי שיש בו תורה ומעשים טובים הרבה, אין לו חלק לעולם הבא. ט. בוא וראה, כמה חמורה מילה: שלא נתלה [המתין המלאך] למשה רבנו עליה אפלו שעה אחת, אף על פי שהיה בדרך [וביקש המלאך להורגו על שלא מל]. וכל מצוות התורה נכרתו עליהן שלש בריתות בלבד, שנאמר: "אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכת את בני ישראל בארץ מואב, מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב"; ושם הוא אומר: "אתם נצבים היום... לעברך בברית ה' אלהיך". הרי שלש בריתות. ועל המילה, נכרתו שלש עשרה בריתות עם אברהם אבינו: "ואתנה בריתי ביני ובינך", "אני הנה בריתי אתך", ו"הקמתי את בריתי ביני ובינך", "לברית עולם", ו"אתה את בריתי תשמר", "זאת בריתי אשר תשמרו", ו"היה לאות בריתי", ו"היה בריתי בכשרכם", "לברית עולם", "את בריתי הפר", ו"הקמתי את בריתי אתו", "לברית עולם", ו"את בריתי אקים את יצחק".

א. המל - מברך קדם שמול אשר קדשנו במצוותיו וצוננו על המילה, אם היה מל בן חברו; ואם מל בנו, מברך 'למול את הבן'. ואבי הבן מברך ברכה אחרת: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וצוננו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו; שמצוה על האב למול את בנו, יתר על המצוה שמצוין כל ישראל שימולו כל ערל שביניהן; לפיכך, אם אין שם אביו, אין מברכין אחרים ברכה זו. ויש מי שהורה שיברכו אותה בית דין או אחד מן העם; ואין ראוי לעשות כן. ב. ואם היו שם עומדין - אומרים: 'בשם שהכנסתו לברית, כן תכניסוהו לתורה ולחפה ולמעשים טובים'. ג. ואחר כך מברך אבי הבן, או המל, או אחד מן העם העומדין שם: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדש ירד מבטן, וחק בשארו שם, וצאצאיו חתם באות ברית קדש; על כן בשכר זאת אל חי חלקנו לעד צורנו, צוה בצואת קדושים להציל ידידות שארנו משחת; ברוך אתה ה', בורת הברית. ואבי הבן מברך 'שהחנינו'. ד. המל את הגרים - מברך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וצוננו למול את הגרים ולהטיף מהם דם ברית, שאלמלא דם ברית, לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר: "אם לא בריתי יומם ולילה - חקות שמים וארץ לא שמתיו"'. ה. המל את עבדו - מברך: 'אשר קדשנו במצוותיו וצוננו למול את העבדים ולהטיף מהן דם ברית, שאלמלא דם ברית, לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר: "אם לא בריתי יומם ולילה - חקות שמים וארץ לא שמתיו"'. ואם מל עבד של אחרים, מברך 'על מילת העבדים'. והמל אדם גדול - צריך לכסות ערותו עד שיכרך, ואחר כך מגלהו ומל אותו.

ברוך רחמנא דסיען. נגמר ספר שני, בעזרת שדי. ומגן

פְּרָקִים שֶׁל סֵפֶר זֶה, שֶׁשָּׂה וְאַרְבָּעִים: הַלְכוֹת קְרִית שְׁמַע, אַרְבָּעָה פְּרָקִים; הַלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַת כֹּהֲנִים, חֲמִשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים; הַלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וּסְפֵר תּוֹרָה, עֶשְׂרֵה פְּרָקִים; הַלְכוֹת צִיצִית, שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים; הַלְכוֹת בְּרֻכּוֹת, אֶחָד עָשָׂר פְּרָקִים; הַלְכוֹת מִלָּה, שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים.

יום שני

סדר תפלות כל השנה

נִהְיָו הָעַם לְקִרְוֹת בְּכָל יוֹם בְּשַׁחַר, אַחַר שְׁקוּרֵין פְּרֻשְׁת צו וּבִרְכַת כֹּהֲנִים, קוֹרְאִין מִשְׁנֵה זו: אֱלוֹ דְבָרִים שְׁאִין לָהֶם שְׁעוֹר - הַפָּאָה, וְהַבְּפוּרִים, וְהַרְאָיוֹן, וּגְמִילוֹת חֲסִדִים; אֱלוֹ דְבָרִים שְׁאָדָם אוֹכַל פְּרוּתֵיהֶן בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקְרָן קִיָּמַת לוֹ לְעוֹלָם הַבָּא - כְּפוּד אָב וְאָם, וּגְמִילוֹת חֲסִדִים, וְהַבְּאָת שְׁלוֹם בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ, וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֻגַד כָּלָם. אָמַר רַבִּי יִזְרָא, בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם הַחֲמִירוֹ עַל עֲצָמָן, שְׁאֵפְלוּ רוֹאוֹת דָם טָפָה כְּחֻרְדֵל, יוֹשְׁבוֹת עָלֶיהָ שְׁבַעַת יָמִים נְקִיִּים. תַּנָּא דְבִי אֱלִיהוֹ, כָּל הַשְּׁנוּנָה הַלְכוֹת, מְבַטֵּחַ לוֹ שֶׁהוּא בֶן הָעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֹאָמַר: "הַלִּיכוֹת עוֹלָם לוֹ" - אֵל תִּקְרָא 'הַלִּיכוֹת', אֵלָא 'הַלְכוֹת'. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי תַנִּינָא, תַלְמִידֵי חֲכָמִים מְרַבִּים שְׁלוֹם בְּעוֹלָם, שְׁנֹאָמַר: "וְכָל בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי ה', וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵיךָ". לְעוֹלָם יֵהָא אָדָם יִרְא שְׁמַיִם בְּסַתְרָא, וּמוֹדָה עַל הָאָמֶת, וְדוֹבֵר אָמֶת בְּלִבּוֹ; יִשְׁכִּים וַיֹּאמֶר: רַבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים! לֹא עַל צְדָקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מְפִילִים תַּחְנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ, כִּי עַל רַחֲמֵיךָ הִרְבִּים. מָה אֲנוּ, מָה חַיֵּינוּ, מָה חֲסִדֵינוּ, מָה צְדָקָנוּ, מָה מַעֲשֵׂינוּ, מָה נֹאמַר לְפָנֶיךָ, ה' אֱלֹהֵינוּ. הֲלֹא הַגְּבוּרִים - כָּאִין לְפָנֶיךָ, וְאִנְשֵׁי הַשָּׁם - כֹּלָא הִיוּ, וְחֲכָמִים - כְּכֹלֵי מַדְעָא, וְנֹבְוִים - כְּכֹלֵי הַשְּׁבַל. כִּי כָּל מַעֲשֵׂינוּ תַהוּ, וַיְמִי חַיֵּינוּ הִבֵּל לְפָנֶיךָ, כְּמוֹ שְׁפָתוֹב בְּדַבְרֵי קִדְשֶׁךָ: "וַיִּמְוֹתֵר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה - אִין, כִּי הִכַל הַבֵּל". אֲכַל אֲנַחְנוּ עַמְךָ, בְּנֵי בְרִיתֶךָ, בְּנֵי אַבְרָהָם אַהֲבָךָ, שְׁנֹשְׁבַעְתָּ לוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה; יָרַע יִצְחָק עֲקִידֶךָ, שְׁנֵעֲקֵד עַל גְּבִי מִזְבִּיחֶךָ; עֲדַת יַעֲקֹב בְּנוֹךְ בְּכוֹרֶךָ, שְׁמֵאֲהֲבָתֶךָ שְׁאֵהֲבַת אוֹתוֹ וְשִׁמְחָתֶךָ שְׁשִׁמְחַת בּוֹ, קְרֵאת אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁרוּן. לְפִיכָךְ, אָנוּ תַכְבִּין לְהוֹדוֹת לָךְ, וְלִשְׁבַחֶךָ, וְלִפְאָרְךָ, וְלִרְוִמְךָ, וְלַתַּן הוֹדָנָה וְשִׁבְחָא לְשִׁמְךָ. תַכְבִּין אָנוּ לִזְמַר לְפָנֶיךָ בְּכָל יוֹם, עָרַב וּבְקָר: "שְׁמַע, יִשְׂרָאֵל; ה' אֱלֹהֵינוּ, ה' אֶחָד". אֲשֶׁרְנוּ, מָה טוֹב חִלְקָנוּ, מָה נְעִים גּוֹרְלָנוּ, מָה יָפָה מָאֵד יִרְשַׁתְנוּ. אֲשֶׁרְנוּ, שְׁאָנוּ מִשְׁכִּימִין וּמַעֲרִיבִין וְאוֹמְרִין: "שְׁמַע, יִשְׂרָאֵל; ה' אֱלֹהֵינוּ, ה' אֶחָד". אַתָּה הוּא קִדְם שְׁבֻכְרָא הָעוֹלָם, וְאַתָּה הוּא אַחַר שְׁבֻכְרָא הָעוֹלָם; אַתָּה הוּא בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְאַתָּה הוּא לְעוֹלָם הַבָּא; אַתָּה הוּא רֵאשׁוֹן, וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן. קִדְשׁ אַתְּ שְׁמֶךָ הַגְּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ; וּבִישׁוּעָתֶךָ, תְּרִים וְתַגְבִּיָּה כְּרַנְנּוּ. בְּרוּךְ מְקַדְשׁ אַתְּ שְׁמוֹ בְּרַבִּים. אַתָּה הוּא ה', לְבָדְךָ. אַתָּה עֲשִׂיתְ אֶת הַשְּׁמַיִם וְשָׁמַיִ הַשְּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם, הָאֲרָץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ, הַיַּמִּים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם, וְאַתָּה מַחֲיָה אֶת כָּלָם, וְצָבָא הַשְּׁמַיִם לָךְ מִשְׁתַּחֲוִים. אַתָּה הוּא, וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתְמוּ. ה' מְלֶךְ, ה' מְלֶךְ, ה' יְמִלֶךְ לְעוֹלָם וָעֶד. בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם, אָמֵן וְאָמֵן. בְּרַכָּה

ראשונה שמבכרין לפני פסוקי הזמירות, זה הוא נסחה: ברוך שאמר והיה העולם, ברוך הוא. ברוך אומר ועשה, ברוך גוזר ומקים; ברוך מרחם על הארץ, ברוך מרחם על הבריות; ברוך מעביר אפלה ומביא אורה, ברוך משלם שכר טוב ליראיו. ברוך שאין לפניו, לא עולה ולא שוכחה, לא כזב ולא מרמה, לא משוא פנים ולא מקח שחד. ברוך אל חי לעד, ונקים לנצח. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, האל המהלל בפי עמו, משבח ומפאר בלשון כל חסידיו ועבדיו; ובשירי דוד בן ישי עבדך משיחך, נהללך ה' אלהינו בשבחו ובזמרו, נודך נשבחך נפאריך גרומך ומליכך, נזכיר שמך מלכנו אלהינו יחד. יחיד, חי העולמים, משבח ומפאר, עדי עד שמו. ברוך אתה ה', מלך מהלל בתשבחות. וקורא פסוקים אלו: יהי כבוד ה' לעולם, ישמח ה' במעשיו. יהי שם ה' מברך, מעתה ועד עולם. ממזרח שמש, עד מבוא, מהלל שם ה'. רם על כל גוים, ה'; על השמים כבודו. ה', שמך לעולם; ה', זכרך לדר ודר. ה', בשמים הכין פסאו; ומלכותו, בכל משלה. ישמחו השמים, ותגל הארץ; ויאמרו בגוים, ה' מלך. ה' ימלך לעולם ועד. ה' מלך עולם ועד; אבדו גוים מארצו. ה' הפיר עצת גוים, הניא מחשבות עמים. עצו עציה, ותפר; ודברו דבר ולא יקום, כי עמנו אל. רבות מחשבות בלב איש, ועצת ה' - היא תקום. עצת ה', לעולם תעמוד; מחשבות לבו, לדר ודר. כי הוא אמר, ויהי; הוא צוה, ויעמד. כי בחר ה' בציון, אנה למושב לו. כי יעקב, בחר לו יה; וישראל, לסגלתו. כי לא יטש ה' עמו, ונתלתו לא יעזוב; והוא רחום יכפר עון, ולא ישחית; והרבה להשיב אפו, ולא יעיר כל חמתו. ה', הושיעה; המלך יעננו ביום קראנו. אשרי יושבי ביתך, עוד יהללוך סלה. אשרי העם שפכה לו, אשרי העם שה' אלהיו. וקורא מ"תהלה לדוד, ארומך אלהי המלך וכו', עד סוף ספר תלים. ואחר כך, קורא פסוקים אלו: ברוך ה' לעולם, אמן ואמן. ימלך ה' לעולם, אמן ואמן. ויברך דויד את ה' לעיני כל הקהל, ויאמר דויד: ברוך אתה ה' אלהי ישראל אבינו, מעולם ועד עולם. לך ה' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד, כי כל בשמים ובארץ, לך ה' הממלכה, והמתנשא לכל לראש. והעשר והכבוד מלפניך, ואתה מושל בכל, וכיך פח וגבורה; וכיך לגדל ולחזק לכל. ועתה אלהינו, מודים אנתנו לך, ומהללים לשם תפארתך. ויברכו שם כבודך, ומרומם על כל ברכה ותהלה. ברכה אחרונה שילאחר פסוקי הזמירות, זה הוא נסחה: ישבח שמך לעד מלכנו, המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ; כי לך נאה ה' אלהינו, שיר ושבת, הלל וזמרה, ברכות והודיות, גדלה תהלה ותפארת, עז מלכות וממשלה, נצח וגבורה, מעתה ועד עולם. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, מלך גדול התשבחות, אל ההודיות, אדון כל המעשים, הבוחר בשירי זמרה, חי העולמים. וקורא השירה עד סופה, כמנהג המקום. בשבת, נהגו כל העם להוסיף לפני ברכה זו, נסח זה: נשמת כל חי תברך את שמך, ה' אלהינו;

קדשתו. תתברך ה' אלהינו, בשמים ממעל ועל הארץ מתחת; ועל כל שבח מעשה ידך, ומאורות אשר יצרת - הם יפארוך, סלה. תתברך לעד צורנו, מלכנו, גאלנו, בורא קדושים. ישתבח שמך לעד מלכנו, יוצר משרתים, אשר משרתיו עומדים ברום עולם, משמיעים את קולם יחד בדברי אלהים חיים ומלך עולם. כלם אהובים, כלם ברויים, כלם גבורים, עושים באימה רצון קוניהם באהבה. וכלם מקבלים עליהם על מלכות שמים זה מזה, ונותנים רשות זה לזה להקדיש לצורם בנחת רוח, בשפה ברוה, ובנעימה טהורה. כלם כאחד עונים ביראה, ואומרים: קדוש קדוש קדוש, ה' צבאות; מלא כל הארץ כבודו. והאופנים וחיות הקדש, יחד מתנשאים לעמדתם, משבחים ואומרים: ברוך כבוד ה' ממקומו. לאל ברוך נעימות יתנו, למלך אל חי וקיים זמירות יאמרו ותשבחות ישמיעו, כי הוא לבדו פועל גבורות, עשה חדשות, זרע צדקות, מצמיח ישועות, אדון נפלאות, מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית - כאמור: "לעשה אורים גדולים, כי לעולם חסדו", התקנת מאורות לשמח עולם. ברוך אתה ה', יוצר המאורות. ברכה שניה: אהבת עולם אהבתנו, ה' אלהינו; חמלה גדולה יתרה, חמלת עלינו. אבינו מלכנו, בעבור שמך, ובעבור אבותינו אשר בטחו בך, ותלמדנו חקי חיים, בן תחננו. אב הרחמן, המרחם, רחם נא עלינו, ותן בלבנו להבין להשפיל לשמע ללמד וללמד לשמר ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה; והאר עינינו במצוותיך, ודבק בלבנו יראתך, ויחד ללבנו לאהבה את שמך. ומלך עלינו מהרה אתה לבדך, כי שם קדשך באמת נקרא עלינו; ובעבור שמך האל הגדול הגבור והנורא, מהרה באהבה תרים קרננו ותושיענו למען שמך. בך בטחנו לא נבוש, ובשמך חסינו לא נכלם ולא נפשל עד עולמי עד; כי אבינו מלכנו אתה, נגילה ונשמחה בישועתך. רחמך ה' אלהינו וחסדיך, אל יעזובנו נצח סלה ועד. והבא עלינו ברכה ושלום מארבע פנפות הארץ, והוליכנו מהרה קוממיות לארצנו. כי בנו בחרת מפל עם ולשון, וקרבתנו לשמך הגדול, להודות לך וליחידך ולרוממך, ולאהבה את שמך. ברוך אתה ה', הבוחר בעמו ישראל באהבה. ברכה אחרונה שלאחר קריית שמע בשחר, זה הוא גסחה: אמת ויציב, נכון וקיים, ישר ונאמן, אהוב וחביב, נחמד ונעים, נורא ואדיר, מתקן ומקבל, טוב ויפה הדבר הזה עלינו לעולם ועד. אמת, אלהי עולם מלכנו, צור יעקב מגן ישענו; לדר ודר הוא קיים ושמו קיים, וכסאו נכון, ומלכותו וצדקתו וקמתו ודבריו חיים ונאמנים לעד ולעולמי עולמים, עלינו ועל אבותינו על בנינו ועל כל דורותינו, ועל כל דורות ירע ישראל עבדיך; על הראשונים ועל האחרונים - דבר טוב וקיים באמת, חק ולא יעבר. אמת, שאתה הוא ה' אלהינו ואלהי אבותינו, מלכנו ומלך אבותינו, גואלנו וגואל אבותינו, יוצרנו וצור ישועתנו, פודנו ומצילנו, מעולם הוא שמך, ואין לנו אלהים עוד

ורוח כל בשר, לך תפאר, ותרום את זכרך מלכנו תמיד. לדר ודר מעולם ועד עולם, אתה הוא האל, ומבפניך אין אלהים; ואין לנו מלך גואל ומושיע בכל עת צרה וצוקה, אלא אתה. פודה ומציל ומפנס ומרחם, אלוה על כל הבריות; אדון התולדות, המהלל בתשבחות, המנהיג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים רבים. וה' אלהים אמת, לא ינום ולא יישן; המעורר ישנים, המקיץ רדומים, סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים - ולך אנחנו מודים. ואלו פינו מלא שירה פים, וילשוננו רנה פהמון גליו, וישפתינו שבח פמרחבי הרקיע, ועינינו מאירות בשמש וכרח, וידינו פרושות פנשרי שמים, ורגלנו קלות כאילות - אין אנו מספיקין להודות לך ה' אלהינו, ולברך את שמך מלכנו, על אחת מאלף אלפי אלפים ורב רבבי רבבות פעמים הטובות, שעשית עמנו ועם אבותינו, מלפנים ועד הנה; ממצרים גאלתנו ה' אלהינו, מבית עבדים פדיתנו, ברעב ונתנו, ובשבע כלכלתנו, ומחרב הצלתנו, מדבר מלטתנו, ומחליים רעים רבים דליתנו; ועד הנה עזונו ורחמך, ולא עזבונו חסדיך. על פן, אברים שפלתנו בנו, ורוח ונשמה שנפחת באפינו, ולשון אשר שמת בפינו - הן הן יודו ויברכו את שמך ה' אלהינו, על רב נסי פלאיך. כי כל פה לך יודה, וכל לשון לך תשבח, וכל עין לך תצפה, וכל ברך לך תכרע, וכל קומה לפניך תשתתנה, וכל הלכות יראוך, והקרבנים והפלות ימרו לשמך, כדבר שנאמר: כל עצמותי תאמרנה, ה' מי כמוך, מציל עני מחזק ממנו, עני ואביון מגוללו; ונאמר: רנו צדיקים בה', לישרים נאנה תהלה. בפי ישרים תתרום, ובדברי צדיקים תתברך, ובלשון כל חסידים תתקדש, ובקרב קדושים תתהלל, ובמקהלות רבבות עמך כל בית ישראל. ותפאר שמך ה' אלהינו - שכן חובת כל היצורים לפניך ה' אלהינו, להודות להלל, לשבח לפאר, לרום לגדל, ולהדר על כל דברי זמירות שירות תשבחות דוד בן ישי עבדך, משיחך. ישתבח שמך לעד מלכנו, המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ; כי לך נאה, ה' אלהינו וכו'. וכן נהגו לקרות מזמור שיר ליום השבת, כל המזמור, קדם שיתחילו פסוקי הזמירות ביום השבת וביום הפפורים. ויש מקומות שנהגו לקרות הלל גדול בשבתות קדם פסוקי הזמירות, ויש מקומות שנהגו לקרות שירי המעלות - הכל כמנהגם. ברכה ראשונה שלפני קריאת שמע בשחר, זה הוא גסחה: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא את הכל; המאיר לארץ ולדרין עליה, המחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. מה רבו מעשיך ה', כלם בחכמה עשית, מלאה הארץ קנניך. המלך המרום שמו לבדו מאז, המשבח המפאר המתנשא וטוב מימות עולם. אלהי עולם מלכנו, ברחמך הרבים רחם עלינו, אדון עינו צור משגבנו, מגן ישענו משגב בעדנו. אל ברוך גדול דעה, התקין ופעל זיהרי חמה, טוב יצר כבוד לשמו, מאורות נתן סביבות עזו, פנות צבאות קדושים רוממי שדי תמיד יספרו לאל

זולתך. עזרת אבותינו אתה הוא מעולם, מגן ומושיע לבניהם אחריהם בכל דור ודור. ברום עולם מושבך, ומשפטיך ודברך עד אפסי ארץ. אמת, אשרי איש אשר ישמע מצוותיך, ותורתך ודברך ישים על לבו; אמת, אתה הוא אדון לעמך, ומלך גבור לריב יבם לאבות ובנים; אמת, אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון, ומבלעדיך אין לנו מושיע. אמת, ממצרים גאלתנו, ה' אלהינו, מבית עבדים פדיתנו, וכל בכורי מצרים בדרך הרגת, ובכורך גאלת, וים סוף בקעת, וזדים טבעת, וידידים עברו מים, וכסו מים צריהם, עד אחד מהם לא נותר. ועל זאת שבחו גאולים, ורוקמו לאל, ונתנו ידיים שירות ומירות תשבחות למלך אל חי וקיים. רם ונשא, גדול גבור ונורא, משפיל גאים עדי ארץ, מגביה שפלים עדי מרום, מוציא אסירים, ופודה ענוים, ועוזר דלים, ועונה לעמו ישראל בעת שועם אליו; תהלה לאל עליון, ברוך הוא. משה וכל בני ישראל, לך אמרו שירה - בשמחה רבה, אמרו כלם: מי כמוך באלם ה', מי כמוך נאדר בקדש, נורא תהלת, עשה פלא. ה' ימלך לעולם ועד. ונאמר: "גאלנו, ה' צבאות שמו, קדוש ישראל". ברוך אתה ה', גאל ישראל. ברכה ראשונה שלפני קרית שמע של ערבית, זה הוא נסחה: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר בדרך מעריב ערבים, בחכמה פותח שערים, בתבונה משנה עתים, מחליף את הזמנים, מסדר את הכוכבים במשמרותיהם ברכיע פרצונו. בורא יומם ולילה, גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור, מעביר יום ומביא לילה, מבדיל בין יום ללילה, ה' צבאות שמו, קדוש ישראל. ברוך אתה ה', המעריב ערבים. ברכה שנייה: אהבת עולם, ישראל עמך אהבת; תורה ומצוות וחקים ומשפטים, אותם למדת. על פן ה' אלהינו, בשכבנו ובקומנו נשיח ברחי רצונך, ונשמח ונעלו בדברי תורתך לעולם ועד - כי הם חיינו וארץ מינו, ובהם נהנה יומם ולילה. ואהבתך לא תסור ממנו לעולם ועד, כי היא עטרת ראשנו. ברוך אתה ה', אוהב את עמו ישראל לעד. ברכה ראשונה שלפני קרית שמע של ערבית, זה הוא נסחה: אמת אמונה כל זאת קים עלינו, כי הוא ה' אלהינו ונאנחנו ישראל עמו; אמת מלכנו, ואפס זולתו - הפודנו מיד מלכים, הגואלנו מכף עריצים, האל הנפרע לנו מצרינו, המשלם גמול לכל אויבי נפשנו, השם נפשנו בחיים, ולא נתן למוט רגלנו, המדריכנו על במות אויבינו, ויגרם קרנו על כל שונאינו. העשה לנו נקמה בפרעה, אותות ומופתים באדמת בני חם, המכה בעברתו כל בכורי מצרים, ויוצא את ישראל מתוכם לחרות עולם; המעביר בניו בין גזרי ים סוף, ואת רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות טבע. ראו בנים את גבורתו, והודו ושבחו לשמו; ומלכותו ברצון קבלו עליהם, וענו כלם בשמחה רבה ואמרו: מי כמוך באלם ה', מי כמוך נאדר בקדש; נורא תהלת, עשה פלא. ה' ימלך לעולם ועד. ונאמר גואלנו, ה' צבאות שמו - קדוש ישראל. ברוך אתה ה', גאל ישראל. ברכה אחרונה

שלפני קרית שמע של ערבית, זה הוא נסחה: השכבנו ה' אלהינו לשלום, והעמידנו לחיים ולשלום, ופרס עלינו ספת שלומך, ותקננו בעצה טובה מלפניך. והגן בעדנו ושמרנו, והצילנו מכל דבר רע ומפחד לילה, וישבר השטן מלפנינו ומאחרינו, ושמר צאתנו ובואנו - כי שומרנו ומצילנו אתה. ובצל כנפיך תסתירנו, בדרך שנאמר: הנה לא ינום ולא ישן, שומר ישראל. ברוך. . . שומר עמו ישראל לעד. ברוך ה' לעולם, אמן ואמן; ימלך ה' לעולם, אמן ואמן. וירא כל העם, ויפלו על פניהם ויאמרו: ה' הוא האלהים, ה' הוא האלהים. ברוך שם כבודו לעולם, וימלא כבוד ה' את כל הארץ. ברוך ה' ביום, ברוך ה' בלילה; ברוך ה' בפקר, ברוך ה' בערב; ברוך ה' בשכבנו, ברוך ה' בקומנו. האל אשר בידו נפשות החיים והמתים, אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש. בדרך אפקיד רוחי; פדית אותי ה', אל אמת. יראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו בישועתך, באמור לציון, מלך אלהיך. ה' מלך, ה' מלך, ה' ימלך לעולם ועד. ברוך אתה ה', המולך בכבודו חי וקיים תמיד ימלך לעולם ועד. ונהגו מקצת העם להוסיף פסוקין באמצע ברכה זו, וקוראין פסח הנה: וירא כל העם, ויפלו על פניהם ויאמרו: ה' הוא האלהים, ה' הוא האלהים. הושיענו ה' אלהינו, וקבצנו מן הגוים, להודות לשם קדשך, להשתבח בתהלתך. כי לא יטש ה' את עמו, בעבור שמו הגדול, כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם. ועלו מושיעים בהר ציון, לשפט את הר עשו; והיתה לה' המלוכה. והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד, ושמו אחד. אלהינו שבשמים, קים שמך ומלכותך עלינו תמיד. בדרך נפש החיים ונפש המתים, אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש. בדרך אפקיד רוחי; פדית אותי ה', אל אמת. ונאנחנו עמך, וצאן מרעיך; נודה לך לעולם, לדור ודור נספר תהלתך. ה' הצילה נפשי משפת שקר, מלשון רמיה. ישראל נושע בה' תשועת עולמים, לא תבשו ולא תכלמו עד עולמי עד. יהי ה' אלהינו עמנו, פאשר הנה עם אבותינו, אל יעזבנו ואל יטשנו; להטות לבבנו אליו, ללכת בכל דרכיו, ולשמר מצותיו וחקיו ומשפטי, אשר צוה את אבותינו. כל הנשמה תהלל יה, תהללו יה. ברוך ה' ביום, ברוך ה' בלילה; ברוך ה' בפקר, ברוך ה' בערב; ברוך ה' בשכבנו, ברוך ה' בקומנו. תמיד נהללך, סלה, ונשיח באמונתך. ברוך אתה ה', המולך בכבודו חי וקיים תמיד ימלך לעולם ועד.

יום שלישי

נסח ברכות התפלה וסדורן:

- (א) ברוך אתה ה', אלהינו ואלהי אבותינו, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, האל הגדול הגבור והנורא, אל עליון, גומל חסדים טובים וקונה הכל, וזוכר חסדי אבות, ומביא גואל לבני בניהם, מלך רחמן מושיע ומגן, ברוך אתה ה', מגן אברהם. (ב) אתה גבור לעולם ה',

(יח) מודים אנחנו לך, שאתה הוא ה' אלהינו, צור חיינו מגן ישענו, אתה הוא לדור ודור. נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורין בך, על נשמותינו הפקודות לך, על נסיד ונפלאותיך שבכל עת ועת, ערב ובקר וצהרים. הטוב כי לא כלו רחמיך, המרחם כי לא תמו חסדיך, כל החיים יהללו את שמך הגדול, כי טוב האל הטוב. ברוך אתה ה', הטוב שמך ולך נאה להודות. (יט) שים שלום טובה וברכה, חן וחסד ורחמים עלינו ועל ישראל עמך, וברכנו בלנו באחד ממאור פניך, כי ממאור פניך נתת לנו ה' אלהינו, תורה וחיים אהבה וחסד צדקה ושלום; וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת בשלום. ברוך אתה ה', המברך את עמו ישראל בשלום. בימות החמה, אומר בברכה שניה: רב להושיע, מוריד הטל, מכלכל חיים בחסד וכו'; ומברך ברכה תשיעית בנסח זה: ברכנו ה' אלהינו, בכל מעשה ידינו, וברך את שנתנו בטללי רצון ברכה ונדבה, פשנים הטובות. ברוך אתה ה', מברך השנים. בלילי מוצאי שבת ומוצאי יום הכפורים ומוצאי ימים טובים, מברך ברכה רביעית בנסח זה: אתה חונן לאדם דעת, ומלמד לאנוש בינה; ואתה הבודלת בין קדש לחל, ובין אור לחשך, ובין ישראל לגוים, ובין יום השביעי לששת ימי המעשה. כשם שהבודלת בין קדש לחל, כך פדנו והצילנו מכל מיני משחית ומכל מיני פרענות המתרגשות לבוא בעולם; ושמרנו מן הכל, וחסנו מאתך דעה ובינה והשכל. ברוך אתה ה', חונן הדעת. בראשי חודשים, ובחלו של מועד, מוסיף בברכת שבע עשרה בערבית ושחרית ומנחה, ומברך אותה בנסח זה: רצה ה' אלהינו בעמך ישראל ולהפלתם שעה, והשב העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל, ותפלתם מהרה באהבה תקבל בראון, ותהי לראון תמיד עבודת ישראל עמך. אלהינו ואלהי אבותינו, יעלה ויבוא יגיע יראה ירצה ישמע יפקד יזכר לפניך זכרונו, וזכרון אבותינו, זכרון ירושלים עירך, זכרון משיח בן דוד עבדך, וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך, לפלטה לטובה לחן לחסד ולרחמים - ביום ראש החדש הזה, לרחם בו ולהושיענו. זכרנו ה' אלהינו בו לטובה, פקדנו בו לברכה, הושיענו בו לחיים, בדבר ישועה ורחמים; חוס וחסנו, ורחם עלינו, ומלטנו בו מכל צרה ויגון, ושמחנו בו שמחה שלמה. ותרצנו, ותחינה עינינו בשוכך לציון ברחמים כמאז. ברוך אתה ה', המחזיר שכינתו לציון. ובחלו של מועד אומר: ביום מקרא קדש הזה, ביום מועד חג המצות הזה - או: ביום מועד חג הסוכות הזה - לרחם בו עלינו ולהושיענו וכו'. ביום התענית, מברך ברכת שש עשרה היחיד בנסח הזה: שמע קולנו ה' אלהינו, וחס ורחם עלינו, וקבל ברחמים ורצון את תפלתנו; מלפניך מלכנו, ריגם אל תשיבנו. עגנו ה' אלהינו, עגנו ביום צום התענית הזה, כי בצרה גדולה אנחנו. אל תסתור פניך ממנו, ואל תעלם אונך משמע תפלתנו, והיה קרוב לשוענו. טרם נקרא, ואתה תענה; נדבר, ואתה תשמע. כדבר שנאמר: והיה טרם יקראו, ואני

מחיה מתים אתה רב להושיע, משיב הרוח ומוריד הגשם. מכלכל חיים בחסד. מחיה מתים ברחמים רבים, רופא חולים, וסומך נופלים ומתיר אסורים, ומקים אמונתו לישגי עפר. מי כמוך בעל גבורות, ומי דומה לך, ממית ומחיה; ונאמן אתה להחיות מתים. ברוך אתה ה', מחיה המתים. (ג) אתה קדוש, ושמך קדוש, וקדושים בכל יום יהללוך, סלה. ברוך אתה ה', האל הקדוש. (ד) אתה חונן לאדם דעת, ומלמד לאנוש בינה; חננו מאתך דעה ובינה והשכל. ברוך אתה ה', חונן הדעת. (ה) השיבנו אבינו לתורתך, וקרבתנו מלפנו לעבודתך, והחזירנו בתשובה שלמה לפניך. ברוך אתה ה', הרוצה בתשובה. (ו) סלח לנו אבינו כי חטאנו, ומחול לנו מלפנו כי פשענו, כי אל טוב וסלח אתה. ברוך אתה ה', חונן ומרבה לסלח. (ז) ראה בעינינו, וריבה ריבנו, ומהר לגאלנו, כי אל מלך גואל חזק אתה. ברוך אתה ה', גואל ישראל. (ח) רפאנו ה' אלהינו ונרפא, הושיענו ונושעה, והעלה רפואה שלמה לכל תחלואינו, כי אל רופא רחמן אתה. ברוך אתה ה', רופא חולי עמו ישראל. (ט) ברכנו ה' אלהינו בכל מעשה ידינו, וברך את שנתנו, ותן טל ומטר על פני האדמה, ושבע את העולם בלחם טוב, ורנה פני תבל מעשר מתנות ידך, ושמרה והצילה ה' אלהינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה מכל מיני משחית ומכל מיני פרענות, ותן לה אחרית ותקנה שבע ושלום וברכה פשנים הטובות. ברוך אתה ה', מברך השנים. (י) תקע בשופר גדול לחרותנו, ושא נס לקבץ את כל גליותינו מארבע כנפות הארץ לארצנו. ברוך אתה ה', מקבץ נדחי עמו ישראל. (יא) השיבה שופטינו כבראשונה, ויועצינו כבתחלה, והסר ממנו יגון ואנחה, ומלך עלינו אתה לבדך ברחמים בצדק ובמשפט. ברוך אתה ה', מלך אוהב צדקה ומשפט. (יב) למשמדים אל תהי תקנה, כל המינים כרגע יאבדו, ומלכות ידון תעקר ותשבר מהרה בימינו. ברוך אתה ה', שוכר אויבים ומכניע זדים. (יג) על הצדיקים ועל החסידים ועל גרי הצדק, ועל שארית עמך בית ישראל, יהמו רחמיך ה' אלהינו, ותן שכר טוב לכל הנוטחים בשמך באמת; ושים חלקנו עמהם לעולם, לא נבוש, כי בשמך בטחנו, ולישועתך נשענו. ברוך אתה ה', משען ומבטח לצדיקים. (יד) תשכן בתוך ירושלים עירך באשר דברת, ובנה אותה בנן עולם במהרה בימינו. ברוך אתה ה', בונה ירושלים. (טו) את צמח דוד מהרה תצמיח, וקרנו תרום בישועתך. ברוך אתה ה', מצמיח קרן ישועה. (טז) שמע קולנו ה' אלהינו, וחס ורחם עלינו, וקבל ברחמים ורצון את תפלתנו; מלפניך מלכנו, ריגם אל תשיבנו; כי אתה שומע תפלת כל פה. ברוך אתה ה', שומע תפלה. (יז) רצה ה' אלהינו בעמך ישראל ולהפלתם שעה, והשב העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל, ותפלתם מהרה באהבה תקבל בראון, ותהי לראון תמיד עבודת ישראל עמך. ותרצנו, ותחינה עינינו בשוכך לנו לציון ברחמים כמאז. ברוך אתה ה', המחזיר שכינתו לציון.

אֲעֲנֶה; עוֹד הֵם מְדַבְּרִים, וְאֲנִי אֲשַׁמֵּעַ. כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפַלֵּת כָּל פֶּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה', שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. וְשָׁלִיחַ צְבוּר אוֹמֵר נֹסַח זֶה, בְּרַכָּה בְּפִי עֲצָמָה; אַחַר בְּרַכָּה שְׂבִיעִית, אוֹמֵר: עֲנֵנו ה' אֱלֹהֵינוּ, עֲנֵנו בְּיוֹם צוּם הַתְּעֵנִית הַזֶּה, כִּי בָצְרָה גְדוֹלָה אֲנַחְנוּ. אֵל תִּסְתַּר פְּנֵיךָ מִמֶּנּוּ, וְאֵל תַּעֲלֵם אָזְנוֹךָ מִשְׁמֹעַ תְּפִלָּתֵנוּ, וְהָיָה קְרוֹב לְשׁוֹעֲנוּ. טָרִם נִקְרָא, וְאַתָּה תַּעֲנֶה; נִדְבַר, וְאַתָּה תִּשְׁמָע. בְּדָבָר שְׁנֹאֲמַר: וְהָיָה טָרִם יִקְרָאוּ, וְאֲנִי אֲעֲנֶה; עוֹד הֵם מְדַבְּרִים, וְאֲנִי אֲשַׁמֵּעַ. כִּי אַתָּה עוֹנֶה בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה, פּוֹדֶה וּמַצִּיל. בְּרוּךְ אַתָּה ה', הַעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה. בַּתְּשׁוּעָה בְּאָב, מְבָרֵךְ בְּרִפְת אַרְבַּע עָשָׂר בְּנֹסַח זֶה: רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ, עֲלֵינוּ, וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ, הַעִיר הָאֲבֵלָה הַחֲרוּבָה הַשְׁוֹמָמָה, הַנְּתוּנָה בְּיַד זָרִים, הַיּוֹשֶׁבֶת וְרֹאשׁ לָהּ חֲפוּי, כְּאִשָּׁה עֲקָרָה שְׂלֵא יִלְדָה. וְיִבְלַעוּהָ לְגִיּוֹנִים, וְיִירְשׁוּהָ עוֹבְדֵי פְסִילִים, וַיִּתְּנוּ נִבְלַת עֲבָדֶיךָ מֵאֲכָל לַעֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבַהֲמַת הָאָרֶץ. עַל כֵּן צִוֵּן בְּמִרְרַת תְּבִיבָה, וְיְרוּשָׁלַיִם תִּתֵּן קוֹלָהּ; לְבִי לְבִי עַל חַלְלֵיהֶם, מְעִי מְעִי עַל הַרְוִיגֵיהֶם. רְאֵה ה' וְהַבִּיטָהּ, וְרַחֵם שׁוֹמְמוֹתֶיהָ וְנַחֲמָהּ - כִּי אַתָּה ה' בְּאֵשׁ יִסְדַּתָּהּ, וּבְאֵשׁ אַתָּה עֵתִיד לְבַנּוֹתָהּ, כְּכַתוּב: וְאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ נֹאֵם ה', חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב, וְלִכְבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ. בְּרוּךְ אַתָּה ה', בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם. בְּפוֹרִים, מְבָרֵךְ בְּרִפְת שְׁמוֹנֶה עָשָׂר בְּנֹסַח זֶה: מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ, שְׂאֵתָהּ הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ, צוּר חַיֵּינוּ מִגֵּן יִשְׁעֵנוּ, אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לָךְ וְנִסְפָּר תְּהִלָּתְךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִיךְ בְּיָדְךָ, וְעַל נְשׁוֹמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ, עַל נִסְיֵךְ שְׂבָכְלֵךְ יוֹם וָיוֹם, עַל נִפְלְאוֹתֶיךָ שְׂבָכְלֵךְ עֵת וָעֵת, עַל הַנְּסִים וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת, שְׁעֲשִׂיתָ עִמָּנוּ וְעַם אֲבוֹתֵינוּ בְּיָמֵים הָהֵם בְּזִמְנֵי הַזֶּה; בְּיָמֵי מֶרְדְּכַי וְאַסְתֵּר, כְּשֶׁעָמַד הַמֶּן הִרַע עַל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וּבִקְשׁ לְהַשְׁמִיד לְהַרְגוֹ וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים, מִנְּעַר וְעַד זָקֵן וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד, וְשָׁלַלְתָּם לְבוֹז; וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם, וְדָנַתָּ אֶת דֵּינָם, וְרַבַּתְתָּ אֶת רִיבָם, וְנִקְמַתְתָּ אֶת נַקְמָתָם; וְהַפְּרַתְתָּ אֶת עֲצָתוֹ, וְקַלְקַלְתָּ אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ, וְהַשְׁבֹּתָ לּוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ, וְחָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בְּנָיו עַל הָעֵץ; וְעֲשִׂיתָ לָךְ שֵׁם גְּדוֹל בְּעוֹלָמְךָ, וְלַעֲמֶיךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ פְּלֵא וְנִסִּים. כְּשֵׁם שְׁעֲשִׂיתָ עִמָּהֶן פְּלֵא וְנִסִּים, כִּף עָשָׂה עִמָּנוּ נִסִּים וְגִבּוּרוֹת בְּעֵת וּבְעוֹנָה הַזֹּאת. וְעַל כָּלֵם ה' אֱלֹהֵינוּ, אָנוּ מוֹדִים לָךְ. הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ, הַמְּרַחֵם כִּי לֹא תָמוּ חֲסִדֶיךָ וְכוּ'. בַּחֲנֻכָּה, מְבָרֵךְ בְּרַכָּה זֹאת בְּנֹסַח הַזֶּה: מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וְכוּ'. עַד עַל נִפְלְאוֹתֶיךָ שְׂבָכְלֵךְ עֵת וָעֵת, עַל הַנְּסִים וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַמְּלַחְמוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַפְּדוּת וְעַל הַפְּרָקוֹן, שְׁעֲשִׂיתָ עִמָּנוּ וְעַם אֲבוֹתֵינוּ בְּיָמֵים הָהֵם בְּזִמְנֵי הַזֶּה; בְּיָמֵי מַתְתִּיָּה בֶן יוֹחָנָן כִּהֵן גְּדוֹל חֲשׁוֹמוֹנָי וּבְנָיו, כְּשֶׁעָמַדְתָּ מַלְכוּת יוֹן הַרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, לְבַטְלֵם מִתּוֹרָתְךָ, וּלְהַעֲבִירָם מִחֻקֵּי רְצוֹנְךָ; וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם, וְדָנַתְתָּ אֶת דֵּינָם, וְרַבַּתְתָּ אֶת רִיבָם, וְנִקְמַתְתָּ אֶת נַקְמָתָם; וּמְסַרְתָּ גְבוּרִים בְּיַד חַלְשִׁים, וְרַבִּים בְּיַד מְעֻשִׂים, וְטַמְאִים בְּיַד טְהוֹרִים, וְרָשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים, וּפּוֹשְׁעִים בְּיַד עוֹשֵׂי תוֹרָתְךָ; וְעֲשִׂיתָ לָךְ שֵׁם גְּדוֹל בְּעוֹלָמְךָ,

וְלַעֲמֶיךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ פְּלֵא וְנִסִּים. כְּשֵׁם שְׁעֲשִׂיתָ עִמָּהֶם נִסִּים וְגִבּוּרוֹת, כִּף עָשָׂה עִמָּנוּ נִסִּים וְגִבּוּרוֹת בְּעֵת וּבְעוֹנָה הַזֹּאת. וְעַל כָּלֵם ה' אֱלֹהֵינוּ, אָנוּ מוֹדִים לָךְ. הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְכוּ'. שְׁלִיחַ צְבוּר מְבָרֵךְ לְעוֹלָם בְּרַכָּה שְׂבִיעִית בְּנֹסַח זֶה: נִקְדִּישְׁךָ וְנַעֲרִיצְךָ, וְנִשְׁלַשׁ לָךְ קְדוּשָׁה מְשֻׁלֶּשֶׁת, בְּדָבָר הָאֲמוּר עַל יַד נְבִיאֶיךָ: "וְקִרְאָה זֶה אֵל זֶה וְאָמַר, קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת, מְלֵא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ". כְּבוֹדוֹ וְגִדְלוֹ מְלֵא עוֹלָם, וּמְשַׁרְתֵּיו שׁוֹאֲלִים: אֵיךְ מְקוֹם כְּבוֹדוֹ; מִשְׁבָּחִים וְאוֹמְרִים: "בְּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ". מִמְּקוֹמְךָ מְלַכְנוּ תּוֹפִיעַ, וְתִמְלֵךְ מְלַכְנוּ עֲלֵינוּ, כִּי מַחֲכִים אָנוּ לָךְ. מְתֵי תִמְלֵךְ בְּצִיּוֹן, בְּחַיֵּינוּ וּבְכִימֵינוּ. תִּשְׁכַּח תְּהַבְדֵּל וְתִתְקַדֵּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ, לְדוֹר וָדוֹר וּלְנִצְחַת נְצָחִים. וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה בְּמַלְכוּת עֲזָרְךָ, בְּדָבָר הָאֲמוּר בְּשִׁירֵי קְדוּשָׁה עַל יְדֵי דוֹד מְשִׁיחַ צְדָקָךָ: "יִמְלֵךְ ה' לְעוֹלָם, אֱלֹהֵיךָ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר; הַלְלוּ יְהוָה". לְדוֹר וָדוֹר נִגִּיד גִּדְלָךְ, וּלְנִצְחַת נְצָחִים קְדוּשָׁתְךָ נִקְדִּישׁ; וּשְׂבַחְךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ, כִּי אֵל מְלֵךְ גְּדוֹל וְקְדוֹשׁ אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה', הָאֵל הַקְּדוֹשׁ. בְּעֵת שְׁשִׁלִּיחַ צְבוּר אוֹמֵר בְּבְרַכָּה זוֹ: "וְקִרְאָה זֶה אֵל זֶה וְאָמַר", כָּל הָעָם עוֹנִין: "קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת, מְלֵא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ". וְכִשְׁהוּא אוֹמֵר: 'אֵיךְ מְקוֹם כְּבוֹדוֹ', כָּל הָעָם עוֹנִין: 'מִשְׁבָּחִים וְאוֹמְרִים, בְּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ'. וְכִשְׁהוּא אוֹמֵר: 'בְּחַיֵּינוּ וּבְכִימֵינוּ', כָּל הָעָם עוֹנִין: 'אֲמֵן'. וְכִשְׁהוּא אוֹמֵר: 'עַל יְדֵי דוֹד מְשִׁיחַ צְדָקָךְ', כָּל הָעָם עוֹנִין: "יִמְלֵךְ ה' לְעוֹלָם, אֱלֹהֵיךָ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר; הַלְלוּ יְהוָה". וְכָל אֵלוֹ הַדְּבָרִים שְׁעוֹנִין הַצְּבוּר, הוּא קוֹרֵא עִמָּהֶן; וְלֹא יִגְבִּיחַ קוֹלוֹ בְּעֵת שֶׁהֵן עוֹנִין עִמּוֹ. וְאַחַד הַיַּחֲדִיד וְאַחַד הַצְּבוּר, בְּעֲשָׂרַת יָמִים שְׁמֹרָאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַפְּפוּרִים, אוֹמֵר בְּסוֹף בְּרַכָּה זוֹ: בְּאֲמוּר, וְיִגְבַּהּ ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט, וְהָאֵל הַקְּדוֹשׁ נִקְדֵּשׁ בְּצְדָקָה. בְּרוּךְ אַתָּה ה', הַמְּלֵךְ הַקְּדוֹשׁ. שְׁלִיחַ צְבוּר אוֹמֵר קְדִישׁ לְעוֹלָם קִדְּם כָּל תְּפִלָּה, וְאַחַר כָּל תְּפִלָּה; וְאַחַר שְׁאוּמֵר סֵדֵר הַיּוֹם, יִתְחַנֵּן מְעֻט, וְיֹאמֵר קְדִישׁ; וְכִשְׁיִשְׁלֵם לְקִרְוֹת בַּתּוֹרָה, וּבְכָל עֵת שְׁיִתְחַנֵּן בְּדַבְּרֵי תְּחִנוּנִים - כְּשִׁיגְמֹר תְּחִנוּנָיו, יֹאמֵר קְדִישׁ.

נֹסַח הַקְּדִישׁ:

וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּה. בְּעֲלָמָא דִּי כְּרַעוּתָהּ, וְיִמְלֵךְ מַלְכוּתָהּ, וְיַצְמַח פְּרָקְנָהּ, וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ, וְיַפְרֵק עִמָּהּ, בְּחַיִּיכוֹן וּבְיֹמִיכוֹן וּבְחַיִּיחֵהוֹן דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעַגְלָא וּבְזִמְנֵי קְרִיב; וְאָמְרוּ אָמֵן. יְהֵא שְׁמָה רַבָּה מְבָרֵךְ לְעֲלָמָא וְלְעַלְמֵי עֲלָמָא. יְתַבְרַךְ, יִשְׁתַּבַּח, יִתְפָּאֵר, יִתְרוֹמַם, יִתְעַלֶּה, יִתְהַדַּר, יִתְהַלַּל וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמָה דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. לְעֲלָא לְעֲלָא מְכַל בְּרַכְתָּא שִׁירְתָּא וְתוֹשְׁבַתְחָא וְנַחֲמַתָּא, דְּאֲמִירָן בְּעֲלָמָא; וְאָמְרוּ אָמֵן. בְּעֵת שְׁאוּמֵר שְׁלִיחַ: 'יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמָה רַבָּה', כָּל הָעָם עוֹנִין: 'אֲמֵן'. וּבְעֵת שְׁהוּא אוֹמֵר תְּחִלָּה: 'וְאָמְרוּ אָמֵן', כָּל הָעָם עוֹנִין: 'אֲמֵן', יְהֵא שְׁמָה רַבָּה מְבָרֵךְ לְעֲלָמָא וְלְעַלְמֵי עֲלָמָא. וּמְצוֹת חֲכָמִים הִרְאוּנוּ לְעֲנוֹת 'אָמֵן' יְהֵא שְׁמָה רַבָּה מְבָרֵךְ, בְּכָל כְּחוֹ שָׁל אָדָם. וְכִשְׁהוּא אוֹמֵר 'יְתַבְרַךְ', כָּל הָעָם עוֹנִין: 'אֲמֵן'.

העם הזה, כגדל חסדך, וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה. למען שמך, ה'; וסלחת לעוני, כי רב הוא. ה' שמענה, ה' סלחה, ה' הקשיבה ונעשה, אל תאחר: למענך אלהי, כי שמך נקרא על עירך ועל עמך. נהגו העם להתחנן אחר נפילת פנים, כשמגביה פניו מן הקרקע, בפסוקים אלו. אומר: ואנחנו לא נדע מה נעשה, כי עליך עינינו. זכר רחמיך ה', וחסדיך, כי מעולם המה. אל תזכר לנו עונות ראשונים; מהר יקדמונו רחמיך, כי דלוננו מאד. קומה, עזרתה לנו, ופדנו למען חסדך. יהי חסדך ה', עלינו, כאשר יחלנו לך. אם עונות, תשמר זה - ה', מי יעמד. כי עמך הסליחה, למען תנא. ה', הושיעה; המלך יעננו ביום קראנו. כי הוא ידע יצרנו; וזכור, כי עפר אנחנו. עזרנו, אלהי ישענו, על דבר כבוד שמך; והצילנו וכפר על חטאתינו, למען שמך. וכן נהגו העם להתחנן אחר סדר היום תמיד, בתחנונים אלו: ה' אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו, שמך זה לעולם, ליצר מחשבות לבב עמך, והכן ללבבך אליך. והוא רחום וכפר עון, ולא ישיחית; והרבה להשיב אפנו, ולא יעיר כל חמתו. כי אתה ה', טוב וסלח, ורב חסד לכל קראיך. צדקתך צדק לעולם, ותורתך אמת. מי אל כמותך, נשא עון ועבר על פשע לשארית נחלתו; לא החזיק לעד אפנו, כי חפץ חסד הוא. ישוב ירחמנו, יכבש עונותינו, ותשליך במצולת ים כל חטאתם. תתן אמת ליצלבך, חסד לאברהם, אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם. ברוך אדני יום יום, יעמס לנו; האל ישועתנו, סלה. ה' צבאות עמנו, משגב לנו אלהי יעקב, סלה. ה' צבאות - אשרי אדם בוטח בך. ברוך אלהינו, ברוך אדונינו, ברוך בוראנו שבראנו לכבודו, שהבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת על ידי משה רבנו, חיי עולם נטע בתוכנו. הרחמן יפתח לבנו לתלמוד תורתו, ויתן בלבנו אהבתו ויראתו, לעשות רצונו כרצונו, ולעבדו בלבב שלם ובגופש חפצה - למען לא ניגע לריק, ולא גלד לבהלה. כן יהי רצון ורחמים מלפניך ה' אלהינו, שנתנה לשמר חקיך בעולם הזה ולימות המשיחית, כדי שנתנה ונירש טוב לחיי העולם הבא, למען יזכרך כבוד ולא ידם. ה' אלהי, לעולם אודך. יהיו לרצון אמרי פי וגו'. ונהגו מקצת העם, לקרות בכל יום אחר תחנונים אלו, שיר מזמור שהיו הלויים אומרים בבית המקדש באותו היום. וקורין "לדוד, אליך ה', נפשי אשא", כל המזמור. וקוראין: אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינה, תלמידי חכמים וכו'. אין באלהינו, אין באדונינו וכו'. אף צדיקים יודו לשמך, ישבו ישרים את פניך, ויבטחו בך יודעי שמך, כי לא עזבת דורשיך ה'. כי כל העמים ילכו איש בשם אלהי, ואנחנו גלף בשם ה' אלהינו לעולם ועד. כבר אמרנו בספר זה, שבימי השבתות וימים טובים, מתפלל אדם בכל תפלה שבע ברכות - שלש ראשונות ושלש אחרונות, וברכה אחת אמצעית מעין היום. ובראש השנה וביום הכיפורים של יובל, מתפלל באמצע שלש ברכות, ובתפלת מוסף בלבד; ונמצא מתפלל במוסף בשני ימים

וכשהוא אומר: 'ברוך הוא', כל העם עונין: 'אמן'. וכשהוא אומר בסוף: 'ואמרו אמן', כל העם עונין: 'אמן'. ובסדר הזה עונין בכל קדיש וקדיש. קדיש בתרא. כל קדיש שאומר שליח צבור אחר שגומר התפלה, שאינו אומר אחריו כלום, אלא כל העם שומעין אותו ויוצאין ונפטין - נהגו העם כלם, להוסיף בסופו נסח זה: תתקבל צלותכון ותתעבד בעותכון וצלותהון ובעותהון דכל בית ישראל, קדם אבוהון די בשמיא; יהא שלמא רבא משמיא וסייעתא ופרקנא עליכון ועלנא, ועל כל קהלהון דישאל; ואמרו אמן. עושה שלום במרומיו, הוא ברחמיו יעשה שלום על כל ישראל. קדיש דרבנן. כל עשרה מישראל או יתר שהיו עוסקין בתלמוד תורה שבועל פה, ואפלו במדרשות או בהגדות - כשהן מסימין, אומר אחד מעמד קדיש בנסח זה: התגדל ויתקדש שמה רבה, דעתיד לתדתא עלמא, ולאחאה מתיא ולמפרק חייא, ולמבגי קרתא דירושלם, ולשכללא היכלא קדישא, ולמעקא פלחנא נכראה מן ארעא, ולאחבא פלחנא די שמה לאתרה בזויה וביקרה, וימלף מלכותה, ויצמח פרקנה, ויקרב משיחה, ויפרק עמה, בחייכון וביומיכון ובחייהון דכל בית ישראל, בעגלא ובזמן קריב; ואמרו אמן. יהא שמה רבה מקברך לעלמא ולעלמי עלמיא. יתברך, ישתבח ותפאר, יתרום יתעלה, יתהדר יתהלל, ויתנשא שמה דקודשא בריך הוא. לעלא לעלא מכל ברכתא שירתא ותושבחתא ונחמתא, דאמירן בעלמא; ואמרו אמן. על רבנן ועל תלמידיהון ועל תלמידי תלמידיהון דעסקין באורייתא די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר, יהי להון ולכון תנא וחסדא ורחמי וסייעתא ורחמיא מקדם אבוהון די בשמיא; ואמרו אמן. יהא שלמא רבא משמיא וסייעתא ופרקנא עליכון ועלנא, ועל כל קהלהון דישאל; ואמרו אמן. עושה שלום במרומיו, הוא ברחמיו יעשה שלום על כל ישראל. וזה הוא הנקרא קדיש דרבנן. נהגנו להתחנן בנפילת פנים בברכים ובפסוקים אלו - פעמים בכלן, ופעמים במקצתן: לפניך אני כורע ומשתחוה ומתחנן - אדון העולם, אלהי האלהים ואדוני האדונים; כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך, כי על רחמיך הרבים. מה נאמר לה, מה נדבר ומה נצטדק. חטאנו ועיינו, והרשענו ומרדנו, וסור ממצותיך וממשפטריך. לך ה', הצדקה; ולנו, בשרת הפנים. השחרו פנינו מפני אשמתנו, ונכפפה קומתנו מפני עונותינו; אין לנו פה להשיב, ולא מצח להרים ראש. אלהי - בשתי ונגלמתי להרים אלהי פני אליך, כי עונותינו רבו למעלה ראש, ואשמתנו גדלה עד לשמים; אין בנו מעשים. עשה עמנו צדקה למען שמך, כמו שהבטחתנו על ידי נביאיך; למען שמי אאריך אפי, ותהלתי אהטם לך - לבלתי הכריתך. לא למענכם אני עושה, בית ישראל - כי אם לשם קדשי. לא לנו ה', לא לנו; כי לשמך תן כבוד, על חסדך על אמתך. למה יאמרו הגוים, איה נא אלהיהם. אנה ה', אל תפן אל קשי העם הזה, ואל רשעו, ואל חטאתו. סלח נא לעון

ראש חדש נעלה עליו; שירי דוד נשמע בעירך, האמורים לפני מזבחה לרצון. אהבת עולם תביא להם, וברית אבות לבנים תזכר. אלהינו ואלהי אבותינו, מפני חטאינו גלינו מארצנו, ונתרחק מעל אדמתנו. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתעלנו לארצנו ותטענו בגבולנו, ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו, תמידין פסדן ומוספין פהלכתן, ואת מוספי יום ראש החדש הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך, כמה שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו, שתחדש עלינו את ראש החדש הזה לטובה לברכה, לחן לחסד ולרחמים, לחיים ולשלום; ויהי ראש החדש הזה סוף וקץ לכל חטאתינו וצרותינו, תחלה וראש לפדות נפשנו; פי בעמך ישראל מכל האמות בחרת, וראשי חדשים להם נתת. ברוך אתה ה', מקדש ישראל וראשי חדשים. ברכה אמצעית של מוסף ראש חדש שחל בשבת: אתה יצרת עולמך מקדם, פליט מלאכתך ביום השביעי; ובחרת בנו מכל העמים ורצית בנו מכל הלשונות, וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך, ושמך הגדול והקדוש, עלינו קראת. ותתן לנו ה' אלהינו שבתות למנוחה, ויום ראש החדש הזה לכפר בעדנו. ומפני חטאינו, גלינו מארצנו ונתרחק מעל אדמתנו, ואין אנו יכולין לעשות לפניך, קרבנות חובתנו. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתעלנו לארצנו ותטענו בגבולנו; ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו, תמידין פסדן ומוספין פהלכתן, ואת מוספי יום המנוח ויום ראש החדש הזה, נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך, כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו, שתחדש עלינו את ראש החדש הזה לטובה, לחן לחסד ולרחמים, לחיים ולשלום; ויהי ראש החדש הזה סוף וקץ לכל חטאתינו וצרותינו, תחלה וראש לפדות נפשנו. ורצה נא במנוחתנו וכו' עד וינחונו כם כל ישראל אוהבי שמך. ברוך אתה ה', מקדש השבת וישראל וראשי חדשים. ברכה אמצעית של יום טוב של פסח, בערבית ושחרית ומנחה: אתה בחרתנו מכל העמים, ורצית בנו מכל הלשונות, וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך, ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת. ותתן לנו ה' אלהינו, מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון, את יום טוב מקרא קדש הזה, את יום חג המצות הזה, זמן חרותנו באהבה - וזכר ליציאת מצרים. אלהינו ואלהי אבותינו, יעלה ויבוא יגיע יראה ורצה ישמע יפקד וזכר לפניך וזכרוננו, זכרון אבותינו, וזכרון ירושלים עירך, וזכרון משיח בן דוד עבדך, וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך, לפלטה לטובה לחן לחסד ולרחמים - ביום טוב מקרא קדש הזה, ביום חג המצות הזה, לרחם בו עלינו ולהושיענו. וזכרנו ה' אלהינו בו לטובה, פקדנו בו לברכה, הושיענו בו לחיים, בדבר ישועה ורחמים; חוס וחסנו, ורחם עלינו, ומלטנו בו מכל צרה ויגון, ושמחנו בו שמחה שלמה, כי אל מלך רחום וחנון אתה.

אלו, תשע ברכות. ובמוסף ראש חדש ובמוסף חלו של מועד, מתפלל שבע - שלש ראשונות ושלש אחרונות, וברכה אחת באמצע.

יום רביעי

וזה הוא נסח כל הברכות האמצעיות:

ברכה אמצעית של לילי שבת: אתה קדשת את יום השביעי לשמך, תכלית מעשה שמים וארץ, וברכתו מכל הימים, וקדשתו מכל הזמנים, כאמור: וברך אלהים את יום השביעי, וקדש אותו, פי בו שבת מכל מלאכתו, אשר ברא אלהים לעשות. אלהינו ואלהי אבותינו - רצה נא במנוחתנו, וקדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך, ושמח נפשנו בישועתך ושבענו מטובך, וטהר לבנו לעבדך באמת; והנחילנו באהבה וברצון שבתות קדש, וינחונו כם כל ישראל אוהבי שמך. ברוך אתה ה', מקדש השבת. ברכה אמצעית של שחרית שבת: ישמח משה במתנת חלקו, פי עבד נאמן קראת לו, כליל תפארת בראשו נתת בעמדו לפניך על הר סיני, שני לוחות אבנים הוריד בידו, וכתוב בהן שמירת שבת, וכן כתוב בתורתך: ושמרו בני ישראל את השבת, לעשות את השבת לדרתם, ברית עולם. ביני ובין בני ישראל אות היא לעלם, פי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, וביום השביעי שבת וינפש. ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג, עם מקדשי שביעי. אלהינו ואלהי אבותינו - רצה נא במנוחתנו, וקדשנו במצותיך וכו', עד ברוך אתה ה', מקדש השבת. ברכה אמצעית של מוסף שבת: למשה צוית על הר סיני מצות שבת, זכור ושמור, ובו צויתנו ה' אלהינו, להקריב לך קרבן מוסף פראוי. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתעלנו לארצנו ותטענו בגבולנו, ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו, תמידין פסדן ומוספין פהלכתן, ואת מוספי יום המנוח הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך, כמה שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך. לא נתתו אלהינו לגויי הארצות, ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים, גם במנוחתו לא ישכנו ערלים; לבית ישראל נתתו, ורע ישרון אשר כם בחרת; 'תקדת ימים' אותו קראת. אלהינו ואלהי אבותינו - רצה נא במנוחתנו וכו' עד ברוך אתה ה', מקדש השבת. ברכה אמצעית של מנחת שבת: אתה אחד, ושמך אחד; ומי בעמך ישראל, גוי אחד בארץ. עטרת תהלה ותפארת ישועה, לעמך נתת; אברהם נגל, יצחק ויגון, יעקב ויגיונו, וינחונו, פי מאתך היא מנוחתם; הנח לנו אבינו, אל תהי צרה ויגון ביום מנוחתנו. אלהינו ואלהי אבותינו - רצה נא במנוחתנו וכו'. ברוך אתה ה', מקדש השבת. ברכה אמצעית של מוסף ראש חדש: ראשי חדשים לעמך נתת, וזמן פפרה לכל תולדותם, להיותם מקריבין לפניך זבחי רצון, ושמחתי חטאת לכפר בעדם; ופרון לכלם יהיה, תשועת נפשם מיד שונא. מזבח חדש בציון תכין, ועולת

והשיאנו ה' אלהינו, את ברכת מועדיך, לחיים ולשמחה ולשלום, באשר רצית ואמת לברכנו בן תברכנו, סלה. וקדשנו במצותיך וכו' ברוך אתה ה', מקדש ישראל והזמנים. ברכה אמצעית של מוסף הפסח: אתה בחרתנו מכל העמים וכו' עד זכר ליציאת מצרים. ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחק מעל אדמתנו; ואין אנו יכולין לעלות להראות להשתחוות לפניך בבית בחירתך, בגוה הדרך, בפני הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו - מפני שתשוב ותרם עליו ועלינו ברחמיך הרבים, ותקבץ פזרינו מבין הגוים, ונפוצותינו פגס מירפתי ארץ, והביאנו לציון עירך ברגה, ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם. ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו, תמידין בסדרן ומוספין כהלכתן, ואת מוספי יום טוב מקרא קדש הזה, יום חג המצות הזה, נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך, כמה שפכת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך. מלך רחמן, רחם עלינו; טוב ומטיב, הדרש לנו; שובה עלינו בהמון רחמיך, בגלל אבותינו שעשו רצונך. בנה ביתך כבתחלה, וכונן מקדשך על מכונן, והראנו בבנינו, ושמתנו בתקוננו; והשב ישראל לנוהו - כהנים לעבודתם, ולויים לדוכנן, וישראל למעמדן, וארמון על משפטו ישב. ושם נעלה ונראה לפניך בשלש פעמי רגלינו, כפתוב בתורתך; שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלהיך, במקום אשר יבחר - בחג המצות, ובחג השבועות, ובחג הסוכות; ולא יראה את פני ה' ריקם. איש כמתנת ידו, בברכת ה' אלהיך אשר נתן לך. והשיאנו ה' אלהינו, את ברכת מועדיך וכו'. ברוך אתה ה', מקדש ישראל והזמנים. וכנסת זה הוא מתפלל בחג השבועות ובחג הסוכות, בלא חסרון בלא יתר; אלא שבתג השבועות הוא אומר: 'את יום טוב מקרא קדש הזה, את יום חג השבועות הזה, זמן מתן תורתנו באהבה - זכר ליציאת מצרים'. וכן הוא אומר: 'ביום טוב מקרא קדש הזה, ביום חג השבועות הזה, לרחם בו עלינו וכו'. ובמוסף הוא אומר: 'את מוספי יום טוב מקרא קדש הזה, יום חג השבועות הזה'. וכן בחג הסוכות אומר: 'יום טוב מקרא קדש הזה, את יום חג הסוכות הזה, זמן שמחתנו וכו'. וכן בשמיני עצרת אומר: 'את יום טוב מקרא קדש הזה, את יום חג שמיני עצרת הזה, זמן שמחתנו וכו'; וכן במוסף אומר: 'את מוספי יום טוב מקרא קדש הזה, יום חג שמיני עצרת הזה, נעשה ונקריב לפניך'. ואם חל יום טוב להיות בשבת, אומר: 'אתה בחרתנו וכו' ותתן לנו ה' אלהינו שבתות למנוחה, מועדים לשמחה וחסים וזמנים לששון, את יום המנוח הזה, יום טוב מקרא קדש הזה, את יום חג פלוני הזה וכו'; וכן במוסף אומר: 'את מוספי יום המנוח הזה, יום טוב מקרא קדש הזה, יום חג פלוני וכו'. ועל דרך זו הוא מזכיר השבת בראש השנה, וביום הכפורים, אם חלו להיות בשבת, בין בשאר תפלות בין במוסף. וחותם בכל התפלות של שלשה רגלים:

מקדש השבת וישראל והזמנים; ובראש השנה הוא חותם: מלך על כל הארץ, מקדש השבת וישראל ויום הזכרון. ובצום הכפורים, הוא חותם: 'מלך על כל הארץ, מקדש השבת וישראל ויום הכפורים'. נהגו רב העם מראש השנה ועד יום הכפורים, להוסיף בכל תפלה בעשרת הימים. ברכה ראשונה, מוסיפין: 'זכרנו לחיים אל מלך חפץ בחיים, כתבנו בספר חיים למענה אלהים חיים, מלך רחמן, ומושיע ומגן; ברוך אתה ה', מגן אברהם'. ומוסיפין בברכה שניה: 'מי כמוך אב הרחמן, זכר יצוריו ברחמים לחיים, ונאמן אתה להחיות מתים. ברוך אתה ה', מחיה המתים'. ומוסיפין בברכה י"ח: 'זכר רחמיך ה' אלהינו, וכבש פעסך, וכתב לחיים כל בני ברייתך. ברוך אתה ה', הטוב שמך ולך נאה להודות'. ומוסיפין בברכה אחרונה: 'ויבספר חיים ברכה ושלום, נזכר ונכתב לפניך, אנו וכל עמך בית ישראל, לחיים ולשלום. ברוך אתה ה', המברך את עמו ישראל בשלום'. ובתפלת נעילה יום הצום, אומר בברכות אלו מקום 'זכרנו לחיים', 'חתמנו לחיים'. וכל התוספות האלו, מנהג מקומות; ויש מקומות שנהגו שלא יוסיפו דבר. מנהג פשוט, שמברכין ברכה שלישית בנסח זה, בשני ימים של ראש השנה בכל תפלה מארבע התפלות; וכן נהגו מקצת העם, לברך אותה בנסח זה בכל תפלה ותפלה מחמש תפלות של יום הכפורים; וזה הוא נסחה: אתה קדוש, ושמך קדוש, וקדושים בכל יום והללוך, סלה. ובכן תן פחדך ה' אלהינו על כל מעשיך, ואימתך על כל שבירתך; וייראוך כל המעשים, וישתחוו לפניך כל הברואים, ויעשו כלם אגדה אחת, לעשות רצונך בלבב שלם - כמו שידענו ה' אלהינו, שהשלטון מלפניך, עז בידך וגבורה בימינך, ושמך נורא על כל מה שבראת. ובכן תן כבוד לעמך תהלה ליראיך, תקנה לדורשיך, פתחון פה למיחלים לך; שמחה לארצך ששון לעירך, צמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת גר לכן ושי משיחך. ואז צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלו, וחסידים ברגה יגילו ועולתה תקפץ פיה; וכל הרשעה פלה פעשן תכלה, כי תעביר ממשלת ידון מן הארץ. ומלכות העליזה מהרה תעקר ותשבר, ותמלך - אתה הוא ה' אלהינו - מהרה על כל מעשיך, בירושלים עירך, ובהר ציון משכן כבודך. ונגד זקניך כבוד, כפתוב; ותפרה הלכנה, ובשה החמה - כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים, ונגד זקניו כבוד. ונאמר: ה' מלך לעולם ועד. ונאמר: ויגבה ה' צבאות במשפט, והאל הקדוש נקדש בצדקה. ברוך אתה ה', המלך הקדוש. ברכה אמצעית של ראש השנה, בערבית ושמרית ומנחה: אתה בחרתנו מכל העמים, ורצית בנו מכל הלשונות, וקדשתנו במצותיך וקרבנתנו מלפניו לעבודתך, ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת. ותתן לנו ה' אלהינו, את יום טוב מקרא קדש הזה, את יום הזכרון הזה, זכרון תרועה באהבה - זכר ליציאת מצרים וכו' אלהינו ואלהי אבותינו, יעלה ויבוא יגיע יראה ורצה וכו' עד כי אל מלך רחום וחנון אתה. אלהינו ואלהי אבותינו,

מלך על כל העולם כלו בכבודך, והנשא על כל הארץ
 ביקרך, והופע בהדר גאון עזך על כל יושבי תבל ארץ;
 וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה
 יצרתו, ויאמרו כל אשר הנשמה באפו - ה' אלהי ישראל
 מלך, ומלכותו בכל משלה. קדשנו במצותיך וכו' ודברך
 אמת וקיים לעד. ברוך אתה ה', מלך על כל הארץ, מקדש
 ישראל ויום הזכרון. ברכה ראשונה משלש ברכות
 אמצעיות של מוסף ראש השנה: אתה בחרתנו מפל
 העמים וכו' עד זכר ליציאת מצרים. ומפני חטאינו גלינו
 מארצנו וכו' עד תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן. את
 מוספי יום טוב מקרא קדש הזה, יום הזכרון הזה, נעשה
 ונקריב לפניך במצות רצונך, כמה שכתבת עלינו בתורתך
 על ידי משה עבדך. עלינו לשבח לאדון הכל, לתת גדלה
 ליוצר בראשית: שלא עשנו כגויי הארצות, ולא שמנו ככל
 משפחות האדמה, שלא שם חלקנו בהם, ולא גורלנו ככל
 המזג - שהם משתחווים להכל וריק, ומתפללים לאל לא
 יושיע. אנו משתחווים לפני מלך מלכי המלכים ברוך הוא,
 שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ; מושב יקרו בשמים ממעל,
 ושכינת עזו בגבהי מרומים. הוא אלהינו, ואין עוד; אמת
 מלפניו, ואין זולתו. ככתוב בתורתו: וידעת היום, והשבות
 אל לבך, כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ
 מתחת, אין עוד. אוחילה לאל אחלה פניו, אשאלה ממנו
 מענה לשון, אשר בקהל עם אשיר עזו, אביעה רננות בעד
 מפעליו. לאדם מערכי לב, ומה מענה לשון. אדני, שפתי
 תפתח, ופי יגיד תהלתך. ברוך אתה ה', למדני חקך. על
 כן נקנה לך ה' אלהינו, לראות מהרה בתפארת עזך,
 להעביר גוללים מן הארץ והאילים פרות יפתון, לתכן
 עולם במלכות שדי, וכל בני בשר יקראו בשמך, להפנות
 אליך כל רשעי ארץ; ימירו וידעו כל יושבי תבל, כי לך
 תכרע כל ברך, תשבע כל לשון. לפניך ה' אלהינו יכרעו
 ויפולו, ולכבוד שמך הגדול יקר יתנו, ויקבלו כלם עול
 מלכותך, ותמלך עליהם לעולם ועד. כי המלכות שלך
 היא, ולעולמי עד תמלך בכבוד, ככתוב בתורתך: ה' ימלך
 לעולם ועד. וכתוב: לא הביט און ביעקב, ולא ראה עמל
 בישראל; ה' אלהיו עמו, ותרועת מלך בו. וכתוב: ויהי
 בישרון מלך, בהתאסף ראשי עם, יחד שבטי ישראל.
 וכדברי קדשך כתוב לאמר: כי לה' המלוכה, ומשל בגוים.
 וכתוב: ה' מלך, גאות לבש; לבש ה', עוז התאזר, אף
 תפון תבל כל תמוט. וכתוב: ימלך ה' לעולם, אלהיך ציון
 לדור ודור; ה' הללו יה. וכתוב: שאו שיערים ראשיכם,
 והנשאו פתחי עולם, ויבוא מלך הכבוד. מי זה מלך
 הכבוד - ה' עוזו וגבור, ה' גבור מלחמה. שאו שיערים
 ראשיכם, ושאו פתחי עולם, ויבוא מלך הכבוד. מי הוא
 זה מלך הכבוד - ה' צבאות, הוא מלך הכבוד, סלה. ועל
 ידי עבדיך הנביאים נאמר: כה אמר ה' מלך ישראל
 וגואלו, ה' צבאות: אני ראשון ואני אחרון, ומבלעדי אין
 אלהים. וכתוב: ועלו מושעים בהר ציון, לשפט את הר
 עשו; והיתה לה', המלוכה. וכתוב: והיה ה' למלך על כל

הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד, ושמו אחד. ובתורתך
 ה', כתוב לאמר: שמע, ישראל; ה' אלהינו, ה' אחד.
 אלהינו ואלהי אבותינו, מלוך על כל העולם כלו בכבודך
 וכו' עד ומלכותו בכל משלה. וקדשנו במצותיך וכו' עד
 ודברך אמת וקיים לעד. ברוך אתה ה', מלך על כל הארץ,
 מקדש ישראל ויום הזכרון. היום הרת עולם, היום יעמיד
 במשפט כל יצורי עולמים, אם כבנים, או פעבדים: אם
 כבנים - רחמנו כרחם אב על בנים; ואם פעבדים - עינינו
 לך תלויות, עד שתחננו ותוציא לאור משפטנו, קדוש.
 ברכה שנייה: אתה זוכר מעשה עולם, ופוקד כל יצורי
 קדם; לפניך נגלו כל תעלומות, והמון נסתרות
 שמבראשית; כי אין שכהה לפני כסא כבודך, ואין נסתר
 מנגד עיניך; אתה זוכר את כל המפעל, וגם כל היצור לא
 נכחד ממך. הכל גלוי לפניך ה' אלהינו, זופה ומביט עד
 סוף כל הדורות; כי תביא חק וזרון להפקד בו כל רוח
 ונפש, ולהזכר מעשים רבים והמון בריות לאין תכלית.
 מראשית, כזאת הודעת; ומלפנים, אותה גלית. זה היום
 תחלת מעשיך, וזרון ליום ראשון; כי חק לישראל הוא,
 משפט לאלהי יעקב. ועל המדינות בו יאמר, איזו לתרב
 איזו לשלום, איזו לרעב איזו לשבע. ובריות בו יפקדו,
 להזכירם לחיים ולמוות. מי לא נפקד ביום הזה, כי זכר
 כל היצור לפניך בא: מעשה איש ופקדתו, ועלילות
 מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו, ויצרי כל מעללי
 איש. אשרי איש שלא ישכחך, וכן אדם יתאמץ בך; כי
 דורשיך לעולם לא יכשלו, וגם לא תכלים לנצח כל
 החוסים בך. הלא את נח באהבה ונחמה, ותפקדהו בהמון
 רחמיך בהביאך את מי המבול לשחת כל בשר מפני רע
 מעלליהם. על כן זכרונו בא לפניך ה' אלהינו, להרבות
 זרעו כעפרות תבל, וצאצאיו כחול הים. ככתוב בתורתך:
 ויזכר אלהים את נח, ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר
 אתו בתבה; ויבחר אלהים רוח על הארץ, וישכחו המים.
 וכתוב: וישמע אלהים את נאקתם, ויזכר אלהים את
 בריתו, את אברהם את יצחק ואת יעקב. וכתוב: וזכרתי
 את בריתי יעקב; ואף את בריתי יצחק, ואף את בריתי
 אברהם אזור, והארץ אזור. ויבדרי קדשך כתוב לאמר:
 זכר עשה לנפלאותיו, חנון ורחום ה'. טרף נתן ליראיו,
 זכר לעולם בריתו. ונאמר: זכר לעולם בריתו, דבר צנה
 לאלף דור. ונאמר: ויזכר להם בריתו, וינחם כרחב חסדיו.
 ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר: הלוך וקראת באזני
 ירושלים לאמר - כה אמר ה': זכרתי לך חסד נעורייך,
 אהבת כלולותיך; לכתך אחרי במדבר, בארץ לא זרועה.
 וכתוב: וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעורייך,
 והקיימותי לך ברית עולם. וכתוב: הבן יקיר לי אפרים,
 אם ילד שעשועים - כי מדי דברי בו, וכוזר אופרנו עוד;
 על כן קמו מעי לו, רחם ארחמנו, נאם ה'. אלהינו ואלהי
 אבותינו, יעלה ויבוא יגיע יראה וכו' עד כי אל מלך רחום
 וחנון אתה. וזכרנו בזכרון טוב מלפניך, ופקדנו בפקדת
 ישועה ורחמים משמי שמי קדם. וזכר לנו ה' אלהינו, את

לזכרון לפני אלהיכם, אני ה' אלהיכם. כי שומע קול שופר אתה מעולם, ומאזין תרועה ואין דומה לך. ברוך אתה ה', שומע קול תרועת עמו ישראל היום ברחמים. היום הרת עולם, היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים, אם כבנים, או פעבדים: אם כבנים - רחמנו כרחם אב על בנים; ואם פעבדים - יעינינו לך תלויות, עד שתחננו ותוציא לאור משפטנו, קדוש. ברכה אמצעית של יום צום הפפורים, בערבית ושחרית ומנחה ונעילה: אתה בחרתנו מכל העמים ורצית בנו מכל הלשונות, וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלפניו לעבודתך, ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת. ותתן לנו ה' אלהינו, את יום מקרא קדש הזה, את יום הפפורים הזה, למחילה ולסליחה ולכפר בו על כל עונותינו באהבה - זכר ליציאת מצרים. אלהינו ואלהי אבותינו, יעלה ויבוא וכו', עד פי אל מלך רחום וחנון אתה. אלהינו ואלהי אבותינו, מחול לעונותינו ביום צום הפפורים הזה, מחה והעבר פשעינו מנגד עיניך - כפאמור: אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני, וחסאתיך לא אזור. ונאמר: מחיתי כעב פשעיך, וכענן חטאתיך; שוכה אלי, פי גאלתיך. וכתוב: כי ביום הזה יכפר עליכם, לטהר אתכם; מכל חטאתיכם, לפני ה' תטהרו. פי אתה סלקן לישראל מן העולם, ומחלן לשבטי ישראל; ומבלעדיך, אין לנו מלך מוחל וסולח. אלהינו ואלהי אבותינו, מלך על כל העולם כולו בכבודך וכו', עד ומלכותו בכל משלה. קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך, ושבענו מטובך ושמח נפשנו בישועתך; וטהר לבנו לעבדך באמת, ויכרך אמת וקיים לעד. ברוך אתה ה', מלך על כל הארץ, מוחל וסולח לעונות עמו בית ישראל, מקדש ישראל ויום הפפורים. ברכה אמצעית של מוסף: אתה בחרתנו מכל העמים וכו', עד זכר ליציאת מצרים. ומפני חטאינו וכו', עד תמידין כסדרן ומוספין בהלכתך, ואת מוספי יום מקרא קדש הזה, יום צום הפפורים הזה, נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך, כמו שפכת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך. אלהינו ואלהי אבותינו, מחול לעונותינו ביום הזה וכו', עד ומבלעדיך, אין לנו מלך מוחל וסולח. אלהינו ואלהי אבותינו, מלך על כל העולם וכו', עד ומלכותו בכל משלה. קדשנו במצותיך וכו', עד מקדש ישראל ויום הפפורים. נהגו העם בכל תפלות המוספין, כשהוא אומר: 'כמו שפכת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך, מזכיר קרבנות אותו היום כמו שהן פתובין בתורה, וקורא אותן הפסוקים; ואם לא הזכיר, כיון שאמר 'כמו שפכת עלינו בתורתך', שוב אינו צריך.

יום חמישי

נסח הודו:

אנא אלהינו ואלהי אבותינו - תבא לפניך תפלתנו, ואל תתעלם מלפניו מתחנתנו; שאין אנו עזי פנים וקשי ערף, שאנמר לפניך: 'צדיקים אנחנו, ולא חטאנו'. אכל חטאנו אנחנו ואבותינו: אשמנו, כגדנו, גזלנו, דברנו דפי,

הברית ואת הסוד ואת השבועה, אשר נשבעת לאברהם אבינו בהר המוריה. ותראה לפניך העקדה שעמד את יצחק בנו על גבי המזבח, וכבש רחמי לעשות רצונך בלבב שלם. כן וכבשו רחמיך את פעסך, ויגולו רחמיך על מדותיך, ותתנהג עמנו במדת רחמים, ואל תתנהג עמנו במדת הדין. ובעבור שמך הגדול, ישוב אפך מעמך ישראל, ומעריך, ומנחלתך. וקיים לנו ה' אלהינו, את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך: וזכרתי להם ברית ראשונים, אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים, אני ה'. פי זכר כל הנשכחות אתה מעולם, פי אין שכחה לפני כסא כבודך; ועקדת יצחק אבינו, לזרעו היום תזכר. ברוך אתה ה', זכר הברית. היום הרת עולם, היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים, אם כבנים, או פעבדים: אם כבנים - רחמנו כרחם אב על בנים; ואם פעבדים - יעינינו לך תלויות עד שתחננו ותוציא לאור משפטנו, קדוש. ברכה שלישית: אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך, לדבר עמהם; מן השמים השמעתם קולך, ונגלית עליהם בערפלי טהר. גם כל העולם כולו חל מלפניך, ובריות בראשית חרדו מפניך. בהגלותך מלפניו על הר סיני, ללמד לעמך תורה ומצוות. ותשמיעם את הוד קולך, ודברות קדשך מלחבי אש; בקולות וברקים עליהם נגלית, ובקול שופר עליהם הופעת. כפתוב בתורתך: ויהי ביום השלישי בהיות הבקר, ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר, וקול שופר חזק מאד; ויחרד כל העם אשר במחנה. וכתוב: ויהי קול [ה] שופר, הולך וחזק מאד; משה ידבר, והאלהים יענו בקול. וכתוב: וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר, ואת ההר עשן; וירא העם ויגעו, ויעמדו מרחוק. ובדברי קדשך פתוב לאמר: עלה אלהים בתרועה; ה', בקול שופר. וכתוב: בחצוצרות וקול שופר, הריעו לפני המלך ה'. וכתוב: הללו יה - הללו אל בקדשו, הללוהו ברקיע עזו. הללוהו בגבורותיו, הללוהו פרב גדלו. הללוהו בתקע שופר, הללוהו בנגבל וכנור. הללוהו בתוף ומחול, הללוהו במנים ועגב. הללוהו בצלצלי שמע, הללוהו בצלצלי תרועה. כל הנשמה תהלל יה, הללו יה. ועל ידי עבדיך הנביאים נאמר: כל ישבי תבל, ושכני ארץ - כנשא גס הרים תראו, וכתקוע שופר תשמעו. וכתוב: והיה ביום ההוא, תקע בשופר גדול, ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים; והשתתוו לה' בהר הקדש, בירושלים. וכתוב: וה' עליהם יראה, ויצא כפרק חצו; וה' אלהים בשופר תקע, והלף בסערות תימן. ה' צבאות יגן עליהם וכו', כן תגן על עמך בשלומך. תקע בשופר גדול לחרותנו, ושא גס לקבץ את כל גליותינו, וקרב פזונונו מבין הגוים, ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ; והביאנו לציון עירך ברנה, וליירושלים בית מקדשך בשמחת עולם. ושם נעשה לפניך, כמצוה עלינו בתורתך על ידי משה עבדך; וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם, ותקעוהם בחצוצרת על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם; והיה לכם

מראש, ותפירהו לעמוד לפניו; כי מי יאמר לך מה תעשה; ואם יצדק, מה יתן לך. ותתן לנו אלהינו, את יום הכפורים הזה, קץ מחילה לכל חטאתינו, למען נהדל מעשק דינו, ונשוב לעשות חקי רצונך בלבב שלם - בדבר שנאמר: דרשו ה' בהמצאו, קראהו בהיותו קרוב. יעזב רשע דרכו, ואיש און מחשבותיו; וישוב אל ה' וירחמהו, ואל אלהינו כי ירבה לסלח. ואתה אלוה סליחות, טוב ומטיב, חנון ורחום, ארך אפים ורב חסד; מרבה להשיב, ורצה בתשובתן של רשעים, ואין אתה חפץ במיתתן, שנאמר: חי אני, נאם ה' אלהים, אם אחפץ במות הרשע, כי אם בשוב רשע מדרכו וחייה; שובו שובו מדרכיכם הרעים, ולמה תמותו, בית ישראל. השיבו וקבלנו, ומחל לנו וסלח כגדל חסדך. יהיו לרצון אמרי פי וכו'.

נסח ברכת המזון:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, הן את העולם כולו בטוב בחסד וברחמים. וטובו הגדול לא חסר לנו, ואל יחסר לנו לעולם ועד, כי הוא זן ומפרנס לכל - כאמור: "פוחת את ידך, ומשביע לכל חי רצון", ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא. ברוך אתה ה', הן את הכל. נודה לך ה' אלהינו, ונברכך מלפנו, כי הנחלת את אבותינו ארך חמדה טובה ורחבה, ברית ותורה; על שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים, על תורתך שלמדנתנו, על חקי רצונך שהודעתנו. ועל כלם ה' אלהינו, אנו מודים לך ומברכים את שמך - כאמור: "ואכלת, ושבעת; וברכת את ה' אלהיך, על הארץ הטבה אשר נתן לך". ברוך אתה ה', על הארץ ועל המזון. רחם ה' אלהינו, על ישראל עמך, ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך, ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו, ומלכות בית דוד משיחך תחזיר למקומה בלמינו. ויגנה את ירושלים בקרוב, באשר דברת. ברוך אתה ה', בונה ברחמי את ירושלים. אמן. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, האל, אבינו, מלכנו, אדירנו, בוראנו, קדושנו, קדוש יעקב, המלך הטוב והמטיב, שפכל יום הוא גומלנו חן וחסד ורחמים, וכל טוב. הרחמן ישתבח לדורי דורים. הרחמן יתפאר לנצח נצחים. הרחמן יפרנסנו בכבוד. הרחמן יזכנו לימות המשיח, ולבנין בית המקדש, ולחיי העולם הבא. מגדול ישועות מלכו; ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו, עד עולם. כפירים רשו ורעבו, ודרשי ה' לא יחסרו כל טוב. הודו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו.

המפטיר בנביא, מברך לפניו: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר בחר בנביאים טובים, ורצה בדבריהם הנאמרים באמת. ברוך אתה ה' - הבוחר בתורה, ובמשה עבדו, ובאשראל עמו, ובנביאי האמת והצדק. ומברך לאחריה: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, צור כל העולמים, הצדיק בכל הדורות. האל הנאמן - האומר ועשה, מדבר ומקיים, אשר כל דבריו האמת והצדק; נאמן אתה הוא אלהינו, ונאמנים דבריו, ודבר מדבריו אחר לא ישוב ריקם, כי אל נאמן אתה.

העונו, והרשענו, ודנו, חמסנו, טפלנו שקר, יעצנו רע, כזבנו, לצנו, מרדנו, נאצנו, סררנו, עוינו, פשענו, צררנו, קשינו ערך, רשענו, שחתנו, תעינו תעבנו תעתענו; סרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים, ולא שנה לנו. ואתה צדיק על כל הבא עלינו, כי אמת עשית, ונאנחנו הרשענו. מה נאמר לפניך, יושב מרום; ומה נספר לפניך, שוכן שחקים. הלא הנסתרות והנגלות, אתה יודע. אתה יודע רוי עולם, ותעלומות סתרי כל חי; אתה חופש כל חדרי בטן, ורואה כליות ולב. אין כל דבר נעלם ממך, ואין נסתר מנגד עיניך. יהי רצון מלפניך, ה' אלהינו ואלהי אבותינו, שתמחל לנו על כל חטאתינו, ותכפר לנו על כל עונותינו, ותסלח לכל פשעינו: ועל חטא שחטאנו לפניך בשגגה, ועל חטא שחטאנו לפניך בזדון, ועל חטא שחטאנו לפניך בסתר, ועל חטא שחטאנו לפניך בגלוי, ועל חטא שחטאנו לפניך באנס, ועל חטא שחטאנו לפניך ברצון; ועל חטאים שאנו חביב עליהן עשה, ועל חטאים שאנו חביב עליהן לא תעשה שנתק לעשה, ועל חטאים שאנו חביב עליהן לא תעשה, ועל חטאים שאנו חביב עליהן מלכות ארבעים, ועל חטאים שאנו חביב עליהן מיתה בידי שמים, ועל חטאים שאנו חביב עליהן כרת, ועל חטאים שאנו חביב עליהן ארבע מיתות בית דין - חנק והרג, שרפה וסקילה. על הגלויים לנו, ועל שאינן גלויין לנו; הגלויים לנו, כבר אמרנום לפניך ה' אלהינו; ושאין גלויין לנו, חטאנו על כלם. ואתה יודע כל הנסתרות, ככתוב: "הנסתרות, לה' אלהינו; והנגלת, לנו ולבנינו עד עולם, לעשות את כל דברי התורה הזאת". כי אתה סלחן לישראל מן העולם, ומחלן לשבטי ישראל; ומבלעדיך, אין לנו מלך מוחל וסולח. אלהי, עד שלא נוצרתי, אני כדאי; ועכשו שנוצרתי, כאלו לא נוצרתי. עפר אני בחיי, קל וחמר במיתתי. הרי אני לפניך ה' אלהי, ככלי מלא בושא וכלמה. יהי רצון מלפניך ה' אלהי, שלא אחטא, ומה שחטאתי - מרק ברחמיך הרבים, לא על ידי יסורין. יהיו לרצון אמרי פי וכו'. בסדר הזה מתודה בערבית ושמרית ומוסף ומנחה, בין יחיד, בין שליח צבור. והיחיד אומר ודוי זה אחר תפלתו, אחר שגומר 'שים שלום', קדם שיפסע שלש פסיעות, ושליח צבור אומר באמצע ברכה אמצעית; קדם שיאמר 'אלהינו ואלהי אבותינו, מחל לעונותינו וכו'', מתודה בסדר הזה, ואחר כך אומר: 'מחל לעונותינו ביום צום הכפורים' וכו'. בנעילה מתודה בסדר הזה: מה נאמר לפניך, יושב מרום; מה נספר לפניך, שוכן שחקים. כי עונותינו רבו מלמנות, וחטאתינו עצמו מלספר: מה אנו, מה חיינו, מה חסדנו, מה צדקנו, מה מעשינו, מה נאמר לפניך, ה' אלהינו. הלא כל הגבורים - כאין לפניך, ואנשי השם - כלא היו, וחכמים - ככלי מדע, ונבונים - ככלי השכל. כי כל מעשינו תהו, ומי חיינו הקל לפניך; כפתוב בדברי קדשך: "ומותר האדם מן הבהמה - אין, כי הכל הכל". אבל אתה הבדלת אנוש

שלישה", עד "כברת ארץ", במלכים; זאת תהיה - ויאמר אלישע, "וארבעה אנשים", ומדלג עד "ולא השליכם מעל פניו", במלכים; אחרי מות - "התשפט", עד "ונחלת בך לעיני גויים", ביחזקאל; קדשים - "באו אנשים מזקני ישראל", עד "צכי היא לכל הארצות", ביחזקאל; אמר - "והפנהים הלויים", עד "ובלה וטרפה מן העוף", ביחזקאל; בהר סיני - "ה' עזי ומעוזי", עד "רפאני ה' וארפא", בירמיה; אם בחקתי - "הנבא על רועי ישראל", עד "והצלתים מיד העובדים בהם", ביחזקאל. במדבר סיני - "והנה מספר בני ישראל", עד "וארשתיה לי באמונה", בתרי עשר; נשא - "ויהי איש אחד מצרעה", עד "ויגדל הנער", בשופטים; בהעלתך - "רני ושחיי", עד "ידי ורפבל יסדו", בתרי עשר; שלח דך - "וישלח יהושע בן נון מן השטים", עד "(וכי) [וגם] נמגו כל יושבי הארץ", ביהושע; ויקח קרח - "ויאמר שמואל", עד "פי לא יש ה' את עמו", בשמואל; זאת חקת - "ויפתח הגלעדי", עד "ממרים ימימה", בשופטים; וירא בלק - "והיה שארית יעקב", עד "והצנע לכת עם אליהו", בתרי עשר; פינתס - "ויד ה' היתה אל אליהו", עד "ויקם, וילך אחרי אליהו", במלכים; ראשי המטות - "ויתן משה למטה בני ראובן", עד "ויחלקו את הארץ", ביהושע; אלה מסעי - "אלה הנחלות", עד "ויתנו בני ישראל ללויים", ביהושע. אלה הדברים - "ואלה הדברים אשר דבר ה' אל ישראל", עד "והייתם לי לעם", בירמיה; ואתחנן - "ואתפלל אל ה', אחרי תתי", עד "שדות בכסף קניו", בירמיה; והיה עקב - "הלך וקראת באזני", עד "והתברכו בו גויים", בירמיה; ראה אנכי - "הנה ימים באים", עד "אם יסתר איש במסתרים", בירמיה; שופטים - "ויהי פאשר וקן שמואל", עד "ויאמר שמואל אל אנשי ישראל", בשמואל; כי תצא - "ויאספו פלשתים את מחגיהם", עד "ויהי דוד לכל דרכיו משכיל", בשמואל; והיה פי תבוא - "אז יבנה יהושע מזבח", עד "ולא היה כיום ההוא", ביהושע; אתם נצבים - "ויאספו יהושע את כל שבטי", עד "כרמים ויתים אשר לא נטעם", ביהושע; האזינו - "ולקחתי אני מצמרת", עד "והשיבו, וחייו", ביחזקאל; וזאת הברכה - "ויהי אחרי מות משה, ומדלג עד "ויהי ה' את יהושע". כל שבת שקורין בה שתי פרשיות, מפטירין מענין פרשה אחרונה; וזה הוא המנהג ברב המקומות. וכן נהגו רב העם, להיות מפטירין בנחמות ישעיהו בן אמוץ, מאחר תשעה באב עד ראש השנה: בשבת שאחר תשעה באב - "נחמו נחמו, עמי", עד "עלות נהלה"; בשנה - "ותאמר ציון, עזבני ה'", עד "וגאלה, אביר יעקב"; בשלישית - "עניה סערה", עד "כי פארף"; ברביעית - "אנכי אנכי הוא מנחמכם", עד "שביה בת ציון"; בחמישית - "רני עקרה, לא ללדה", עד "גאלה, ה'"; בששית - "קומי אורי, כי בא אורף", עד "בעתה אחישנה"; בשביעית - "שוש אשיש בה", עד

[וַיִּנְשָׂאם כָּל יְמֵי עוֹלָם].

ברוך אתה ה', האל הנאמן בכל דבריו. רחם על ציון, כי היא בית חיינו, לעגומת נפש תנאם נקם במהרה בימינו, ותבנה מהרה. ברוך אתה ה', בונה ירושלים. את צמת דוד מהרה תצמיח, וקרנו תרום בישועתך. ברוך אתה ה', מגן דוד. על התורה ועל הנביאים, ועל יום המנוח הזה שנתת לנו ה' אלהינו לקדשה לכבוד ולתפארת - על הכל, אנו מקריין את שמך. ברוך אתה ה', מקדש השבת. וביום טוב, הוא אומר: ועל יום טוב מקרא קדש הזה שנתת לנו לששון ולשמחה. ברוך אתה ה', מקדש ישראל והזמנים. ואם היה שבת ויום טוב, כולל שניהן וחותם: מקדש השבת וישראל והזמנים. בנסח שהוא חותם בתפלה בכרעה אמצעית באתו היום, כך הוא חותם בכרעה אחרונה זו. הענינות שנהגו רב העם לקרות מן הנביאים בכל שבת, ומפטירין בהן; ואלו הן: בראשית - "הן עבדי אתמך בו", עד "אלה הדברים, עשיתים ולא עובתים"; נח - "רני עקרה", עד "הטו אונכם ולכו אלי"; דף - "ואל מי תדמינו", עד "אלהי ישראל לא אעזבם", אלו השלש בישעיה; וירא - "ואשה אחת", עד "ותשא את בנה, ותצא", במלכים; ויהי חיי שרה - עד "יחי אדוני המלך דוד לעולם", תחלת מלכים; אלה תולדות יצחק - "משא דבר ה'", עד "וערכה לה", בתרי עשר; ויצא יעקב - "ועמי תלואים", עד "ובנביא העלה ה'", בתרי עשר; וישלח יעקב - "חזון עבדיה", עד סוף ספרו, בתרי עשר; וישב יעקב - "כה אמר ה'", על שלשה פשעי ישראל, עד "אריה שאג", בתרי עשר; ויהי מקץ - "וייקץ שלמה", עד "ויהי המלך שלמה", במלכים; ויגש - "ואתה בן אדם, קח לך עץ", עד "וידעו הגוים, כי אני ה'", ביחזקאל; ויחי יעקב - "ויקרו בו ימי דוד", עד "וישלמה ישב על כסא דוד", במלכים. ואלה שמות - "בן אדם, הודע", עד "ויצא לך שם בגוים", ביחזקאל; וארא - "ולא יהיה עוד לבית ישראל", עד "אצמיח קרן לבית ישראל", ביחזקאל; בא אל פרעה - "משא מצרים", עד "אשר ברכו ה'", בישעיה; ויהי בשלח - שירת דבורה, מן "ויבנע", עד "ותשקט הארץ", בשופטים; וישמע יתרו - "בשנת מות המלך עזריהו", עד "לסרבה המשרה", בישעיה; ואלה המשפטים - "הדבר אשר היה אל ירמיהו", עד "לא יפרת איש ליונדב", בירמיה; ויקחו לי תרומה - "וה' נתן חכמה לשלמה", עד "ושכנתי בתוך בני ישראל", במלכים; ואתה תצוה - "הגד את בית ישראל", עד "ורציתי אתכם", ביחזקאל; כי תשא - "ודבר ה' היה אל אליהו", עד "ויגלף יורעאלה", במלכים; ויקהל - "וישלח המלך שלמה, ויקח", עד "ותתם מלאכת", במלכים; אלה פקודי - "ויעש חירום את הפירות", עד "לדלות הבית הפנימי", במלכים. ויקרא - "עם זו יצאתי לך", עד "כה אמר ה' מלך ישראל", בישעיה; צו את אהרן - "עלותיכם ספוי", עד "כי באלה חפצתי, נאם ה'", בירמיה; ויהי ביום השמיני - "ויסוף עוד דוד", עד "כל אשר בלכבך, לך עשה", בשמואל; אשה כי תרוע - "ואיש בא מבעל

יום שישי

בשם ה' אל עולם.

נחלתי עדותיך לעולם, כי ששון לבי המה.

ספר שלישי והוא ספר זמנים

הלכותיו עשר, וזה הוא סדורן: הלכות שבת, הלכות ערובין, הלכות שביתת עשור, הלכות שביתת יום טוב, הלכות חמץ ומצה, הלכות שופר וספה ולולב, הלכות שקלים, הלכות קדוש החדש, הלכות תעניות, הלכות מגלה וחסנה.

הלכות שבת

יש בכללן חמש מצוות - שתי מצוות עשה, ושלוש מצוות לא תעשה; וזה הוא פירושן: (א) לשבות בשביעי; (ב) שלא לעשות בו מלאכה; (ג) שלא לענוש בשבת; (ד) שלא לצאת חוץ לגבול בשבת; (ה) לקדש יום השבת בזכירה. וביאור מצוות אלו בפירקים אלו.

הלכות שבת פרק א

א. שבייתה בשביעי ממלאכה - מצוות עשה, שנאמר: "וביום השביעי תשבות". וכל העושה בו מלאכה - בטל מצוות עשה, ועבר על לא תעשה, שנאמר: "לא תעשה כל מלאכה". ומה הוא חייב על עשיית מלאכה? אם עשה ברצונו בזדון, חייב כרת; ואם היו שם עדים והתראה, נסקל; ואם עשה בשגגה, חייב קרבן חטאת קבועה [- בין עני בין עשיר מביא בהמה].

ב. כל מקום שנאמר בהלכות שבת שהעושה דבר זה 'חייב' - הרי זה חייב כרת, ואם היו שם עדים והתראה, חייב סקילה; ואם היה שוגג, חייב חטאת.

ג. וכל מקום שנאמר שהעושה דבר זה 'פטור' - הרי זה פטור מן הכרת, ומן הסקילה, ומן הקרבן; אבל אסור לעשות אותו דבר בשבת; ואסורו מדברי סופרים, הרחקה מן המלאכה; והעושה אותו בזדון, מפין אותו מפת מרדות [מלקות מדרבנן]. וכן כל מקום שנאמר 'אין עושין כף וכף', או 'אסור לעשות כף וכף בשבת' - העושה אותו דבר בזדון, מפין אותו מפת מרדות.

ד. וכל מקום שנאמר: 'מתר לעשות כף וכף', הרי זה מתר לכתחלה. וכן כל מקום שנאמר: 'אינו חייב כלום', או 'פטור מכלום' - אין מפין אותו כלל.

ה. דברים המתירין לעשותן בשבת, ובשעת עשייתן אפטר שתעשה בגללן מלאכה ואפטר שלא תעשה - אם לא נתפן לאותה מלאכה, הרי זה מתר. כיצד? גורר אדם מטה וכסא ומגדל וכיוצא בהן בשבת, ובלבד שלא יתפן לחפור חריץ בקרקע בשעת גרירתן; וליפיק, אם חפרו הקרקע - אינו חושש בכף, לפי שלא נתפן. וכן מהלך אדם על גבי עשבים בשבת, ובלבד שלא יתפן לעקר

אותן; לפיקף, אם נעקרו - אינו חושש. ורוחץ ידיו מעפר הפרות וכיוצא בהן, ובלבד שלא יתפן להשיר את השער [שבזרועותיו]; לפיקף, אם נשר - אינו חושש. פירצה דחוקה - מתר להכנס לה בשבת, אף על פי שמשיר צרורות [רגבי אדמה]. וכן כל דבר שאינו מתפן כגון זה - מתר.

ו. עשה מעשה, ונעשת בגללו מלאכה שודאי תעשה בשביל אותו מעשה - אף על פי שלא נתפן לה, חייב; שהדבר ידוע, שאי אפשר שלא תעשה אותה מלאכה. כיצד? הרי שצריך לראש עוף לשחק בו לקטן, וחתך ראשו בשבת - אף על פי שאין סוף מגמתו להריגת העוף בלבד, חייב; שהדבר ידוע, שאי אפשר שיחתך ראש החי אלא והמות בא בשבילו. וכן כל כיוצא בזה.

ז. כל העושה מלאכה בשבת - אף על פי שאינו צריך לגוף המלאכה, חייב עליה. כיצד? הרי שכפה את הגר מפני שהוא צריך לשמן כדי שלא יאבד, או כדי שלא ישרף חרש של גר - חייב; מפני שהכבוי מלאכה, והרי נתפן לכבות; ואף על פי שאינו צריך לגוף הכבוי, ולא כפה אלא מפני השמן או מפני החרש - הרי זה חייב. וכן המעביר את הקוץ ארבע אמות ברשות הרבים, או המכבה את הגחלת, כדי שלא יזקו בהן רבים - חייב; אף על פי שאינו צריך לגוף הכבוי, או לגוף ההעברה, אלא להרחיק ההזק - הרי זה חייב. וכן כל כיוצא בזה.

ח. כל המתפן לעשות מלאכה, ונעשת לו מלאכה אחרת שלא נתפן לה - פטור עליה, לפי שלא נעשת מחשבתו. כיצד? ורק אכן או חץ פתברו או כבהמה כדי להרגו, הלך ועקר אינן בתליכתו, ולא הרג - הרי זה פטור. קל וחמר אם נתפן לאסור קל ונעשה אסור חמור, כגון שנתפן לזרק בכרמלית [מקום שאינו רה"י ואינו רה"ר], ועברה האבן לרשות הרבים - שהוא פטור. וכן כל כיוצא בזה. נתפן לעשות דבר המתר, ונעשת מלאכה - כגון שנתפן לחתוך את התלוש, וחתך את המחרב - אינו חייב כלום. וכן כל כיוצא בזה.

ט. נתפן ללקט תאנים שחרות, ולקט לבנות, או שנתפן ללקט ענבים ואחר כך תאנים, ונהפך הדבר ולקט התאנים בתחלה ואחר כך ענבים - פטור. אף על פי שלקט כל שחשב - הואיל ולא לקט פסדר שחשב, פטור; שלא אסרה תורה אלא מלאכת מחשבת.

י. היו לפניו שתי גרות דולקות, או כבות, ונתפן לכבות זו וכבה את זו, או להדליק זו והדליק את זו - חייב; שהרי עשה מין המלאכה שחשב לעשותה. הא למה זה דומה? למי שנתפן ללקט תאנה זו, ולקט תאנה אחרת, או למי שנתפן להרג את זה, והרג את זה, שהוא חייב - שהרי נעשת מלאכה שחשב לעשותה.

יא. אבל אם נתפן להדליק ראשונה ולכבות שנייה אחריה, ונהפך הדבר וכבה ראשונה ואחר כך הדליק שנייה אחריה - פטור. ככה זו והדליק זו בנשימה אחת, חייב - שאף על פי שלא הקדים ההדלקה, הרי לא אחר אותה,

בְּדוֹן, וְאַחַר כֵּן יִהְיֶה חֵיב כִּרְת וּסְקִילָה; אוֹ יַעֲשֶׂהוּ כְּלוּ בְּשִׁגְגָה מִתְחִלָּה וְעַד סוֹף, וְאַחַר כֵּן יִהְיֶה חֵיב חֲטָאת קְבוּעָה.

שבת קודש

הלכות שבת פרק ב

א. דְּחוּיָהּ הִיא שַׁבַּת אֲצֵל סְכָנַת נְפִשׁוֹת, כְּשֶׁאֵר כָּל הַמְצֻוֹת; לְפִיכֵן, חוֹלָה שְׁיֵשׁ בּוֹ סְכָנָה - עוֹשִׂין לוֹ כָּל צְרִיכוֹ בְּשַׁבַּת, עַל פִּי רופא אֲמֵן שֶׁל אוֹתוֹ מְקוֹם. סֶפֶק שֶׁהוּא צְרִיךְ לְחַלֵּל עָלָיו אֶת הַשַּׁבַּת, סֶפֶק שֶׁאֵינוֹ צְרִיךְ, וְכֵן אִם אָמַר רופא לְחַלֵּל עָלָיו אֶת הַשַּׁבַּת, וְרופא אַחֵר אָמַר: 'אֵינוֹ צְרִיךְ' - מְחַלְלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבַּת; שֶׁסֶפֶק נְפִשׁוֹת דוֹחֶה אֶת הַשַּׁבַּת.

ב. אֲמַדוּהוּ בְיוֹם הַשַּׁבַּת שֶׁהוּא צְרִיךְ לִכְךָ וְכֵן [רפואה מסוימת] שְׁמוֹנָה יָמִים - אֵין אוֹמְרִים: 'נִמְתֵּין עַד הָעֶרֶב, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְחַלֵּל עָלָיו שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת'; אֲלֵא מִתְחִלִּין מֵהַיּוֹם שֶׁהוּא שַׁבַּת, וּמְחַלְלִין עָלָיו אֶפְלוּ מֵאַה שַׁבָּתוֹת; כָּל זְמַן שֶׁהוּא צְרִיךְ וְיֵשׁ בּוֹ סְכָנָה אוֹ סֶפֶק סְכָנָה - מְחַלְלִין; וּמְדַלְקִין לוֹ אֶת הַנֵּר, וּמְכַבִּין מִלְּפָנָיו אֶת הַנֵּר, וְשׁוֹחֲטִין לוֹ, וְאוֹפִין וּמְבַשְׁלִין, וּמְחַמִּין לוֹ חֲמִין בֵּין לְהַשְׁקוֹתוֹ בֵּין לְרַחֲצוֹת גּוּפוֹ. כָּללוּ שֶׁל דָּבָר: שַׁבַּת לְגַבֵּי חוֹלָה שְׁיֵשׁ בּוֹ סְכָנָה - הֵרִי הִיא כְּחַל, לְכָל הַדְּבָרִים שֶׁהוּא צְרִיךְ לָהֶן.

ג. כְּשֶׁעוֹשִׂים דְּבָרִים אֵלוֹ, אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן לֹא עַל יְדֵי גוֹיִם, וְלֹא עַל יְדֵי קְטָנִים, וְלֹא עַל יְדֵי עֲבָדִים, וְלֹא עַל יְדֵי נְשִׁים - כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה שַׁבַּת קְלָה בְּעֵינֵיהֶם; אֲלֵא עַל יְדֵי גְדוּלֵי יִשְׂרָאֵל וְחַכְמֵיהֶם. וְאִסוּר לְהִתְמַהֵמֵה בְּחִלוּל שַׁבַּת חוֹלָה שְׁיֵשׁ בּוֹ סְכָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתְּם הָאֵדָם וְחֵי בָהֶם", וְלֹא שֶׁיִּמּוֹת בָּהֶם. הָא לְמַדְתָּ, שֶׁאֵין מְשַׁפְּטֵי הַתּוֹרָה נִקְמָה בְּעוֹלָם, אֲלֵא רַחֲמִים וְחֶסֶד וְשְׁלוֹם בְּעוֹלָם. וְאֵלוֹ הַמֵּינִים שֶׁאוֹמְרִים שֶׁנֶּה חִלוּל וְאִסוּר, עֲלֵיהֶם הַכְּתוּב אוֹמֵר: "וְגַם אֲנִי נִתְּתִי לָהֶם חֲקִים לֹא טוֹבִים, וּמְשַׁפְּטִים לֹא יִחִיו בָּהֶם".

ד. הַחוֹשֵׁשׁ בְּעֵינָיו [חש כאבים] - הוּא שֶׁיִּהְיֶה בְּשִׁתִּיחָן אוֹ בְּאַחַת מֵהֶן צִיר [רִיד], אוֹ שֶׁהוּי דְּמַעוֹת שׁוֹתָתוֹת מֵרַב הַכָּאֵב, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה דָם שׁוֹתֵת מֵהֶן, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה בְּהֶן קֶדַח [חוּס], וְכִיּוֹצֵא בְּחִלְאִים אֵלוֹ - הֵרִי זֶה בְּכָל חוֹלִים שְׁיֵשׁ בְּהֶן סְכָנָה, וּמְחַלְלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבַּת, וְעוֹשִׂין לוֹ כָּל צְרִיכוֹ רְפוּאָה.

ה. וְכֵן כָּל שְׁיֵשׁ מִכָּה בְּחִלֵּל גּוּפוֹ מִן הַשִּׁפְהָ וְלִפְנֵים - בֵּין בְּפִי, בֵּין בְּמַעֲיו, בֵּין בְּכַבְדוֹ וּטְחוּלוֹ אוֹ בְּשֶׁאֵר כָּל שְׁיֵשׁ בְּחִלְלוֹ - הֵרִי זֶה חוֹלָה שְׁיֵשׁ בּוֹ סְכָנָה. וְאֵינוֹ צְרִיךְ אֲמֵד, שַׁחֲלֵי כְּבֵד הוּא; לְפִיכֵן מְחַלְלִין עָלָיו מִזֵּד, בְּלֹא אֲמִידָה [הַעֲרִיבָה]. וּמִכָּה שֶׁהִיא בְּגַב הַיָּד וּגְב הַרְגֵל - הֵרִי זֶה כְּמִכָּה שֶׁל חֵלֶל [הַגּוֹף], וְאֵינָה צְרִיכָה אֲמֵד, וּמְחַלְלִין עָלֶיהָ אֶת הַשַּׁבַּת. וְהַחֵם שֶׁמְצַמֵּר [מְכוּוֹן] אֶת הַבָּשָׂר - כְּמִכָּה שֶׁל חֵלֶל הוּא, וּמְחַלְלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבַּת. וְכֵן כָּל חֲלֵי שֶׁהַרְוֵפָאִים אוֹמְרִין שֶׁנֶּה יֵשׁ בּוֹ סְכָנָה - אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּעוֹר הַבָּשָׂר מִבְּחוּץ, מְחַלְלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבַּת עַל פִּיהֶם.

אֲלֵא שְׁתִּיחָן בְּאַחַת, וְלִפְיֵכֵךְ חֵיב. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה. וְכָל הַעוֹשֶׂה מְלֹאכָה כְּמַתְעַסֵּק [הַתְכוּוֹן לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה אַחֵר], וְלֹא נִתְּפֵן לָהּ - פְּטוּר.

יב. כָּל הַמְתַּפְּנֵן לַעֲשׂוֹת מְלֹאכָה, וְנַעֲשֶׂת בְּיוֹתֵר עַל כּוֹנְתוֹ - חֵיב; בְּפָחוֹת מְכּוֹנְתוֹ, פְּטוּר. כִּיּוֹצֵד? הֵרִי שֶׁנִּתְּפֵן לְהוֹצִיא מִשָּׂא לְאַחֲרָיו וְכֹא לוֹ לְפָנָיו, חֵיב - שֶׁהֵרִי נִתְּפֵן לְשִׁמְרָה פְּחוּתָה, וְנַעֲשֶׂת שְׁמִירָה מְעֻלָּה. אֲכָל אִם נִתְּפֵן לְהוֹצִיא לְפָנָיו וְכֹא לוֹ לְאַחֲרָיו, פְּטוּר - שֶׁהֵרִי נִתְּפֵן לְהוֹצִיא בְּשִׁמְרָה מְעֻלָּה, וְהוֹצִיא בְּשִׁמְרָה פְּחוּתָה. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה.

יג. הֵיךְ חֲגוּר בְּסִנֵּר, וְהַשְּׁלִיךְ [תַּחַב] הַמְּשָׂא בֵּין בְּשָׂרוֹ וּבְחִלּוֹקוֹ - בֵּין שָׂבָא זֶה הַמְּשָׂא שֶׁדָּרְפוֹ לְהוֹצִיאָו בְּדֶרֶךְ הַזֹּאת לְפָנָיו, בֵּין שָׂבָא לְאַחֲרָיו - חֵיב; שֶׁכֵּן דָּרְכוּ לְהִיּוֹת חוּזֵר [מְקַדִּימָה לְאַחֵר וְהַפְּרָן].

יד. כָּל הַמְתַּפְּנֵן לַעֲשׂוֹת מְלֹאכָה בְּשַׁבַּת, וְהַתְּחִיל בָּהּ, וַעֲשֶׂה פְּשֻׁעוֹ - חֵיב, אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא הַשְּׁלִים כָּל הַמְּלֹאכָה שֶׁנִּתְּפֵן לְהַשְׁלִימָהּ. כִּיּוֹצֵד? הֵרִי שֶׁנִּתְּפֵן לְכַתֵּב אֲגָרָת אוֹ שֶׁטֵר בְּשַׁבַּת - אֵין אוֹמְרִין: 'לֹא יִתְּחִיב זֶה, עַד שֶׁיִּשְׁלִים חֶפְצוֹ וְיִכְתֵּב כָּל הָאֲגָרָת, אוֹ כָּל הַשֶּׁטֵר'; אֲלֵא מְשִׁיכְתָּב שְׁתֵּי אוֹתֵיּוֹת, יִתְּחִיב. וְכֵן אִם נִתְּפֵן לְאַרְגֵּל בְּגַד שֶׁלֹּם - מְשִׁיאַרְגֵּל שְׁנֵי חוּטִין, יִתְּחִיב; וְאֵף עַל פִּי שֶׁכּוֹנְתוֹ לְהַשְׁלִים, הוּאִיל וְעֲשֶׂה פְּשֻׁעוֹ בְּכוּנָה - חֵיב. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה.

טו. כָּל מְלֹאכָה שֶׁיִּחַיד יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ לְבַדּוֹ, וְעֲשׂוֹ אוֹתָהּ שְׁנַיִם בְּשִׁתְּפוֹת - בֵּין שֶׁעֲשֶׂה זֶה מְקַצֵּתָה וְזֶה מְקַצֵּתָה, כְּגוֹן שֶׁעֲקֵר זֶה הַחֶפֶץ מִרְשׁוֹת זֶה וְהַגִּיחוֹ הַשְּׁנֵי בְּרִשׁוֹת אַחֲרָת, בֵּין שֶׁעֲשׂוֹ אוֹתָהּ שְׁנֵיהֶם כְּאַחַד מִתְחִלָּה וְעַד סוֹף, כְּגוֹן שֶׁאֲחָזוּ שְׁנֵיהֶם בְּקִלְמוֹס וְכָתְבוּ אוֹ אֲחָזוּ כְּפֶר וְהוֹצִיאוּהוּ מִרְשׁוֹת לְרִשׁוֹת - הֵרִי אֵלוֹ פְּטוּרִין.

טז. וְאִם אֵין אֲחַד מֵהֶן יִכּוֹל לַעֲשׂוֹתָהּ לְבַדּוֹ עַד שֶׁיִּצְטָרְפוּ, כְּגוֹן שְׁנַיִם שֶׁאֲחָזוּ קוֹרָה וְהוֹצִיאוּהָ לְרִשׁוֹת הַרְבִּיִם - הוּאִיל וְאֵין כַּח בְּאַחַד מֵהֶן לַעֲשׂוֹתָהּ לְבַדּוֹ, וְעֲשׂוֹ אוֹתָהּ בְּשִׁתְּפוֹת מִתְחִלָּה וְעַד סוֹף - שְׁנֵיהֶן חֵיבִין, וְשֶׁעוֹר אֲחַד לְשִׁנְיָהֶן. הֵיךְ כַּח בְּאַחַד לְהוֹצִיא קוֹרָה זֶה לְבַדּוֹ, וְהַשְּׁנֵי אֵינוֹ יִכּוֹל לְהוֹצִיאָהּ לְבַדּוֹ, וְנִשְׁתַּפְּפוּ שְׁנֵיהֶם וְהוֹצִיאוּהָ - זֶה הֵרֵאשׁוֹן שֶׁיִּכּוֹל, חֵיב; וְהַשְּׁנֵי מְסִיעֵ הוּא, וּמְסִיעֵ אֵינוֹ חֵיב כְּלוּם. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה.

יז. כָּל הַמְקַלְקֵלִין פְּטוּרִין. כִּיּוֹצֵד? הֵרִי שֶׁחִבֵּל בְּחִבְרוֹ אוֹ בְּכַהֲמָה דֶּרֶךְ הַשְּׁחֵתָה, וְכֵן אִם קָרַע בְּגָדִים אוֹ שֶׁרָפָן אוֹ שֶׁבַר כְּלָים דֶּרֶךְ הַשְּׁחֵתָה - הֵרִי זֶה פְּטוּר; חֲפֵר גְּמָה וְאֵינוֹ צְרִיךְ אֲלֵא לַעֲרָה, הֵרִי זֶה מְקַלְקֵל וּפְטוּר. אֵף עַל פִּי שֶׁעֲשֶׂה מְלֹאכָה, הוּאִיל וְכּוֹנְתָם לְקַלְקֵל, פְּטוּר.

יח. כָּל הַמְקַלְקֵל עַל מְנַת לְתַקֵּן, חֵיב. כִּיּוֹצֵד? הֵרִי שֶׁשֶׁתֵּר כְּדֵי לְבָנוֹת בְּמִקְוָמוֹ, אוֹ שֶׁמְחַק כְּדֵי לְכַתֵּב בְּמִקְוָם שֶׁמְחַק, אוֹ שֶׁחֲפֵר גְּמָה כְּדֵי לְבָנוֹת בְּתוֹכָהּ יְסוּדוֹת, וְכָל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה - חֵיב. וְשֶׁעוֹרוֹ, כְּשֶׁעוֹר הַמְתַּתֵּן.

יט. כָּל הַעוֹשֶׂה מְלֹאכָה בְּשַׁבַּת, מְקַצֵּתָה בְּשׁוּגָה וּמְקַצֵּתָה בְּדוֹן - בֵּין שֶׁהוּי וּלְבִסּוֹף שִׁגְגָה, בֵּין שֶׁשִּׁגְגָה וּלְבִסּוֹף הַזִּיד - פְּטוּר; עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה שֶׁעוֹר הַמְּלֹאכָה כְּלָה מִתְחִלָּה וְעַד סוֹף

השבת. ומשכּעה ועד שלשים יום, הרי היא כחולה שאין בו סכנה; ואפלו אמרה 'צריכה אני', אין עושין לה מלאכה אלא על ידי גוי.

יד. עושין מדורה לחיה, ואפלו בימות החמה, מפני שהצנה קשה לחיה הרבה במקומות הקר; אבל אין עושין לו מדורה לחולה להתחמם בה. הקיז דם ונצטנן - עושין לו מדורה, אפלו בתקופת תמוז. ומרחיצין את הוולד בשבת ביום שנולד, אחר שחוטכין את טבורו, אפלו בחמין שהוחמו בשבת; ומולחין אותו [מפורים עליו מיני בשמים] ומלפפין [כורכים] אותו [בבגדים], מפני שסכנה היא לו אם לא יעשו לו כל אלה. וכן מרחיצים אותו לפני המילה, ולאחר המילה, וביום השלישי למילה, בחמין שהוחמו בשבת - מפני הסכנה.

טו. האשה שישבה על המשבר [מקום הלידה] ומתה - מביאין ספין בשבת אפלו דרך רשות הרבים, וקורעין את כרסה ומוציאין את הוולד, שמא ימצא חי - שספק נפשות דוחה את השבת, ואפלו לזה שאין חזקתו חי.

טז. מפקחין פקוח נפשות בשבת, ואין צריך לטל רשות מבית דין; והמקדים להציל הנפש, הרי זה משבח. כיצד? ראה תינוק שנפל לים - פורש מצודה ומעלהו, ואף על פי שהוא צד הדגים עמו. שמע שטבע תינוק בים, ופרש מצודה להעלותו, והעלה דגים בלבד - פטור מכלום. נתפגן להעלותו, והעלה דגים, והאיל והעלה תינוק עם הדגים, פטור. לא שמע שטבע; והאיל והעלה תינוק עם הדגים, פטור.

יז. נפל תינוק לבור - עוקר חליה [עפר שבשפת הבור] ומעלהו, ואף על פי שהוא מתקן בה מדרגה בשעת עקירתה. ונעלה דלת בפני תינוק - שובר את הדלת ומוציאו, ואף על פי שהוא מפצל אותה עצים שראויין למלאכה; שמא יבצע [יבהל] התינוק, וימות. ונפלה דלקה, ויש שם אדם שחוששין שמא ישרף - מכבין אותה להצילו מן האש, ואף על פי שהוא כובש דרך ומתקנה בשעת כבוי. וכל הקודם להציל, הרי זה משבח; ואינו צריך לטל רשות מבית דין בכל דבר שיש בו סכנה.

יח. מי שנפלה עליו מפלת - ספק הוא שם, ספק אינו שם - מפקחין עליו [מפנים האבנים]; מצאהו חי - אף על פי שנתרוצץ, ואי אפשר שיכריא, מפקחין עליו ומוציאין אותו, לחיי אותו שעה.

יט. בדקו עד חטמו, ולא מצאו בו נשמה [נשימה] - מניחין אותו; שפכר מת. בדקו ומצאו עליונים [אנשים בראש המפולת] מתים - לא יאמרו: 'כפר מתו תחתונים', אלא מפקחין על הכל; שאפשר במפלת, שימות העליון ויחיה הפחתון.

כ. היתה חצר שיש בה גוים וישראלים, אפלו ישראלים אחד ואלף גוים, ונפלה עליהם מפלת - מפקחין על הכל, מפני הישראלים. פרש אחד מהן לחצר אחרת, ונפלה עליו אותה חצר - מפקחין עליו; שמא זה שפרש הוא הישראלי, והנשארים גוים.

כא. נעקרו בלן מחצר זו לילף לחצר אחרת, ובצת

ו. הבולע נימא [עלוקה] של מים - מחמין לו חמין בשבת, ועושין לו כל צרכי רפואה, מפני שהיא סכנת נפשות. וכן מי שנשכו כלב שוטף, או אחד מזוחלי עפר שמיתין - אפלו היו ספק ממיתין ספק אין ממיתין - עושין לו כל צרכי רפואה להצילו.

ז. חולה שאמדהו רופאים להביא לו גרוגרת אחת, ורצו עשרה בני אדם והביאו לו עשר גרוגרות בבת אחת - בלן פטורין מכלום, ואפלו הביאו בזה אחר זה, ואפלו הכריא בראשונה; שהרי כלם ברשות הביאו.

ח. חולה שהיה צריך לשתי גרוגרות, ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עקצין [- החיבורים שבין התאנים לעין] ושלוש גרוגרות בעקץ אחד - כורתין העקץ שיש בו שלש, אף על פי שאין צריכין אלא לשתיים, כדי שלא ירבו בכצירה, אלא יכרתו עקץ אחד ולא יכרתו שנים. וכן כל פיוצא בזה.

ט. המבשל לחולה בשבת, ואכל החולה והותר - אסור לכריא לאכל מן המותר; וגזרה, שמא ירבה [כמות התבשיל] בשבילו. אבל השוחט לחולה בשבת, מתר לכריא לאכל ממנו בשר חי - שאין בדבר תוספת, כדי שנגזר שמא ירבה בשבילו. וכן כל פיוצא בזה.

י. חולה שאין בו סכנה, עושין לו כל צרכיו על ידי גוי. כיצד? אומרין לגוי לעשות לו, והוא עושה - לבשל לו ולקפות, ולהביא רפואה מרשות לרשות, וכיוצא באלו. וכן כוחל עיניו [בסס רפואה] מן הגוי בשבת, אף על פי שאין שם סכנה. ואם היו צרכיו, אין בהן מלאכה - עושין אותן אפלו ישראל; לפיכך מעלין [גידוה-] אוננים בשבת, ומעלין אנגלי [תנוו שכנגד הלב], ומחזירין את השכר [בעצם שנשברה]. וכן כל פיוצא בהן, מתר.

יא. היולדת, כשכורעת לילד - הרי היא בסכנת נפשות, ומחללין עליה את השבת: קוראין לה חכמה [מילדת] ממקום למקום, וחוטכים את הטבור, וקושרין אותו. ואם היתה צריכה לגר בשעה שהיא מצעקת בתחילה - מדליקין לה את הנר, ואפלו היתה סומה [עוורת], מפני שדעתה מתשבת עליה בגר, ואף על פי שאינה רואה. ואם היתה צריכה לשמן וכיוצא בו, מביאין לה. וכל שאפשר לשנות, משנין בשעת הבאה, כגון שתביא לה תכרתה פלי תלוי בשערה; ואם אי אפשר, מביאה בדרך. **יב.** אין מנלדין את הגויה בשבת, ואפלו בשכר; ואין חוששין לאיבה [שנאה], ואף על פי שאין שם חלול [שבת]. אבל מלדין את בת גר תושב [גוי שקיבל ד' מצוות], מפני שאנו מצוין להחיותו; ואין מחללין עליה את השבת.

יג. תיה [ויולדת] - משיתחיל הדם להיות שותת עד שתלד, ואחר שתלד עד שלשה ימים - מחללין עליה את השבת, ועושין לה כל צרכיה, בין שאמרה 'צריכה אני', בין שאמרה 'איני צריכה'. ומשלשה ועד שכעה - אם אמרה 'איני צריכה', אין מחללין עליה; ואם שתקה, ואין צריך לומר אם אמרה 'צריכה אני' - מחללין עליה את

זין, ומחללין עליהן את השבת. ומצוה על כל ישראל שיכולין לבוא, לצאת ולעזר לאחיהם שבמצור ולהצילם מיד הגוים בשבת; ואסור להן להתמהמה למוצאי שבת. וכשצילו את אחיהן, מתר להם לחזר בכלי זין שלהם למקומם בשבת, כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא (שימנשו מלהביא).

כד. וכן ספינה המטרפת [מיטלטלת] בים, או עיר שהקיפה נהר - מצוה לצאת בשבת להצילן, בכל דבר שיכולין להצילן. ואפלו יחיד הנרדף מפני הגוים, או מפני [נחש או דוב] שהוא רודף אתריו להרגו - מצוה להצילו, ואפלו בעשית כמה מלאכות בשבת; ואפלו לתקן כלי זין להצילו, מתר. וזועקין עליהן ומתחננים בשבת, ומתריעין עליהן [בתקיעה] לעזר אותן; ואין מתחננים ולא זועקין על הדבר בשבת.

כה. צרין על עירות הגוים שלשה ימים קדם לשבת; ועושין עמהן מלחמה בכל יום יום, ואפלו בשבת, עד שבוכשין אותה, ואף על פי שהיא מלחמת הרשות; מפני השמועה למרו: "עד רדתה", ואפלו בשבת. ואין צריך לומר במלחמת מצוה; ולא כבש יהושע יריחו, אלא בשבת.

עקירתן פרש אחד מהן ונכנס לחצר אחרת, ונפלה עליו, ואין דויע מי הוא - אין מפקחין עליו; שבינו שנעקרו כלם, אין פאן ישראל קבוע, וכל הפורש מהן פשהו מהלכין, הרי הוא בחזקת שפרש מן הרב. לפיכך, אם היה הרב ישראל - אף על פי שנעקרו כלם, ופרש אחד מהם לחצר, ונפלה עליו - מפקחין עליו.

כב. המהלך במדבר, ולא ידע מתי הוא יום שבת - מונה מיום שטעה ששה, ומקדש שביעי, ומברך בו ברפת היום, ומבדיל במוצאו בשבת. ובכל יום יום, ואפלו ביום זה שהוא מבדיל בו ומקדש, מתר לו לעשות כדי פרוסתו בלבד, כדי שלא ימות. ואסור לו לעשות יותר על פרוסתו, שכל יום יום ספק שבת הוא; ואם ידע שהיום שמיני ליציאתו, או חמשה עשר ליציאתו, וכיוצא בזה - הרי זה מתר לעשות כל מלאכה באותו היום, שהרי הדבר ודאי שלא יצא בשירה בשבת; ושאר הימים חוץ מיום זה, עושה כדי פרוסה בלבד.

כג. גוים שצרו על עירות ישראל - אם באו על עסקי ממון - אין מחללין עליהן את השבת, ואין עושין עמהן מלחמה; וכעיר הסמוכה לספר [גבול], אפלו לא באו אלא על עסקי חבן וקש, יוצאין עליהן בכלי זין, ומחללין עליהן את השבת. ובכל מקום, אם באו על עסקי נפשות, או שערכו מלחמה, או שצרו סתם - יוצאין עליהן בכלי

שיעורי רמב"ם ספר המצוות - כ"ח מרחשון ד' כסלו ה'תשס"ז

יום ראשון

מצות עשה קמח.

המצוה הקמ"ח — הצווי שנצטוינו בשלוח הקן, והוא אמרו יתעלה: "שלח תשלח את-האם ואת-הבנים תקח לך" (דברים כב, ז). וכבר נתבאר דיני מצוה זו בשלמות בפרק אחרון מחלין.

יום שני

מצות לא תעשה סא.

המצוה הס"א — האזהרה שהזהרנו שלא לעבור על שבועת בטוי, והוא אמרו יתעלה: "ולא-תשבעו בשמי לשקר" (ויקרא יט, יב). ושבועת בטוי היא שנשבע על דברים שאפשר לנו לעשותם או שלא לעשותם בלי מניעה מצד התורה על דבר מהם שנעשהו או שלא נעשהו — הרי אנו חייבים לקיים מה שנשבענו עליו. והזהרנו מלעבור על אותה השבועה, שנאמר: "ולא-תשבעו בשמי לשקר". ובגמרא שבועות (כא.) אמרו: "איזוהי שבועת שקר? נשבע להחליף" (נשבע ומחליף — מסלף — עובדה שנעשתה כבר. כגון נשבע: "לא אכלתי" — ואכל),

ותקנו את-זה ואמרו: "אימא: נשבע והחליף" כלומר: שנשבע על דבר (שיעשהו בעתיד) ועשה הפך ממה שנשבע עליו. ושם נתבאר בפרק ג' משבועות וגם במסכת תמורה (ג:), ששבועת שקר — היא אי-קיום שבועת בטוי, והוא אמרם: "שבועת שקר היכי דמי?" (ומפרש רבינו את קושית הגמרא: כלומר: איך היא שבועת שקר שאין בה מעשה? ולכן כך פירושה של קושית הגמרא) לפי שזוהי (על-פי) פונת הדברים שקדמו שם (וממשיכה הגמרא) — "אי נימא (אם נאמר שזהו כאשר נשבע) שלא אוכל ואכל — התם מעשה עבד (עשה מעשה); אלא דאמר: אוכל ולא אכל — ההוא מי לקי והא אתאמר עלה וכו'" (בכל אופן: ממהלך הגמרא שם משתמע שאי קיום שבועת בטוי היא ההגדרה של שבועת שקר). העובר על לאו זה, אם הוא מזיד — לוקה (גם אם אין בו מעשה — מלימוד מיוחד): ואם הוא שוגג — מביא קרבן עולה ויורד, כמו שבאנו במצוה ע"ב ממצות עשה (שיעור קצ), והוא אמרו בפרק ג' משבועות (כא.): "זוהי שבועת בטוי שחייבין על

יום רביעי

מצות לא תעשה רמח. רמט.

המצוה הרמ"ח — האזהרה שהזהרנו מלכפור בחובות שאנו חייבים ובפקדונות שהפקדו אצלנו, והוא אמרו: "ולא תכחשו" (ויקרא יט, יא), ונתבאר שבממון הפתוב מדבר. ולשון ספרא (קדושים שם): "לפי שנגאמר: 'וכחש בה ונשבע על-שקר' (שם ה, כב) למדנו ענש, אזהרה מנין? תלמוד לומר: 'לא תכחשו'". וכבר ידעת שהכופר בפקדון פסול לעדות אף-על-פי שלא נשבע, לפי שעבר על אמרו יתעלה: "לא תכחשו". וכבר נתבאר שם דיני מצוה זו בכמה מקומות במסכת שבועות.

המצוה הרמ"ט — האזהרה שהזהרנו משבועת שקר שאנו נשבעים אותה לכפור חוב הקבוע עלינו, והוא אמרו: "ולא תשקרו איש בעמיתו" (שם יט, יא), כגון אם כפר בפקדון — הרי עבר על אמרו יתעלה: "לא תכחשו"; ואם נשבע על כפירתו — עבר על אמרו: "לא תשקרו". ובספרא (פרשת קדושים שם): "ולא תשקרו" מה תלמוד לומר? לפי שנגאמר: "ונשבע על-שקר" למדנו ענש, אזהרה מנין? תלמוד לומר: "לא תשקרו". וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק ה' משבועות (טו). ושם נתבאר שהנשבע שבועת שקר על כפירת ממון — עובר בשני לאוין: משום "לא תשבעו בשמי לשקר" (שם, יב) ומשום "לא תשקרו איש בעמיתו".

יום חמישי

מצות עשה ז.

המצוה השביעית — הצווי שנצטוינו להשבע בשמו יתעלה בזמן שנצטרך לכה לקיים איזה דבר או לשללו, לפי שיש בזה רוממות לו יתעלה וכבוד וגדלה, והוא אמרו יתעלה: "ובשמו תשבע" (דברים י, כ). ובפרוש אמרו (שבועות לה): "אמרה תורה 'השבע בשמו', ואמרה תורה 'אל תשבע', כלומר: כמו שהשבועה שאינה צריכה מזהרים עליה והיא מצות לא-תעשה, כך השבועה בעת הצורך מצוים עליה והיא מצות עשה. לפיכך אסור להשבע בשום דבר מכל-

זדונה מלקות ועל שגגתה קרבן עולה ויורד", ושם נתבאר דיני מצוה זו. ודע שזה שאמרתי במצוה זו שהמזיד בה חייב מלקות, אין זה מורה שיש איזו עברה שחייבים עליה מלקות אפלו בלי זדון, אלא כלא-מקום שתשמעני אומר על איזו עברה שחייבים עליה מלקות — בין במה-שקדם ובין במה-שביא לקמן — דע שאינו חייב בכך אלא אם הוא מזיד דוקא, בעדים והתראה, כמו שנתבאר מתנאי העדים וההתראה במסכת סנהדרין (כא); אבל השוגג או האנוס או המטעה — אינו חייב כלל, לא מלקות ולא כרת, כלא-שכן מיתת בית דין. וזה נוהג בכל-המצוות, ודע זאת. אבל נבאר במקצת המצוות ונאמר, שהמזיד חייב מלקות או מיתה, (לפי) שהוא חייב קרבן אם הוא שוגג באותו חטא — (לפי) שלא כל-חטא חייבים על שגגתו קרבן (אבל חטא שחייבים על שגגתו חטאת חייבים על זדונו מלקות או מיתה): אבל כל מה שחייבים עליו כרת או מלקות ומיתת בית דין אין חייבים בכך אלא בעדים והתראה וידוע שההתראה אינה אלא להבחין בין שוגג למזיד. ודע כלל זה ואל תבקש ממני לחזור עליו.

יום שלישי

מצות לא תעשה סב.

המצוה הס"ב — האזהרה שהזהרנו על שבועת שוא, והוא אמרו יתעלה: "לא תשא את-שם ה' אלהיך לשוא" (שמות כ, ז), והוא שישבע על מחיב המציאות שהוא בהפך ממה שהוא באמת (כגון נשבע על היום שהוא לילה), או על דבר מן-הנמנעות (הבלתי אפשרי) שהוא מצוי, או שישבע לבטל מצוה מן-התורה. וכן אם נשבע על דבר ידוע שאין עליו מחלקת ולא וכו' לשום אדם מן-המלמדים, כגון שישבע בה' שכל-הנשחט ימות — הרי גם זה נשא שם ה' לשוא, ולשון המשנה (שבועות כט): "איזו היא שבועת שוא? נשבע לשנות את-הידוע לאדם וגו'". והעובר על לאו זה במזיד — לוקה, ובשגגה — פטור, כשאר חייבי לאוין, כמו שבארנו. ושם אמרו, כלומר בשבועות: "זו היא שבועת שוא שחייבין על זדונה מכות ועל שגגתה פטור", ושם נתבאר דיני מצוה זו.

יתעלה: "מוצא שפתיך תשמר ועשית" (דברים כג, כד). ואף-על-פי שכבר חלקו את-המלות של פסוק זה ופרשו כל-מלה ממנו בענין (לעצמו), מכל-מקום הפונה היוצאת מכל מה-שהזכירו לך, היא: שקיום כל מה-שויכטא האדם המטיל על עצמו איזה דבר הוא מצות עשה, והעברה על כף מצות לא-תעשה, ונבאר את-זה פשוט ופשוט לא-תעשה (לא תעשה קנז). ולשון ספרי (פרשת כיתצא): "מוצא שפתיך — מצות עשה". ואתה יודע, שאין שום ענין יוצא ממלת "מוצא שפתיך" לבדה (לא למדנו שום ענין מיוחד מ"מוצא שפתיך"), אלא הפונה היא מה שהזכרתי לך בהבנת פשטי דקרא (פירוש הפסוק), שחייב לעשות כל מה-שהוציא בשפתיו. וכבר נכפל הצווי במצוה זו, והוא אמרו יתעלה: "ככל-היוצא מפיו יעשה" (במדבר ל, ג). וכבר נתבארו דיני מצוה זו בכמה מקומות בשבועות ונדריים ובסוף מנחות וגם במסכת קנים (פרק ג משנה ו). כלומר: שנתבאר הדין שיש לדקדק, שיעשה האדם את-הדבר שהטיל על עצמו, ואיך יפטור עצמו, אם יש לו ספק במה-שאמר.

הנבראים, כגון: המלאכים והכוכבים אלא אם כן אמר זאת בנסח של השמטת הנשוא, כגון שיאמר "באמתות השמש", וכונתו "באמתות אלוקי השמש". ועל דרך זו נשבעת אמתנו בשם משה רבנו כדי להתכבד בשמו כאלו אומר הנשבע "באלקי משה", "במי ששלח את-משה" (ובסגנון זה מותר להתבטא אך אין זו שבועה). אכל כשאין הנשבע מכוון לכך ונשבע באחד הנבראים מתוך אמונה שיש לאותו הדבר אמתות בעצמו עד שישבע בו — הרי זה עבר ושתף דבר אחר עם שם שמים. ועל זה בא בקבלה (סוכה מה): "כל-המשתף שם שמים עם דבר אחר — נעקר מן-העולם". וילענין זה נתפון הפתוב באמרו "ובשמו תשבע", כלומר: לו בלבד תאמין ותיחס את-האמתות, שראוי להשבע בה. וכבר אמרו בריש תמורה (ג:) מנין שנשבעין לקים את-המצוה? שנאמר: ובשמו תשבע.

יום שישי, שבת קודש

מצות עשה צד.

המצוה הצ"ד — הצווי שנצטוינו לקים כל מה-שהטלנו (שקבלנו) על עצמנו בדבור — שבועה ונדרי וצדקה וקרן (כשהיתה ההתחייבות באחת מלשונות אלו) וכיוצא בזה — והוא אמרו

תורה אור (מבואר) נר חנוכה (פרק ד)

כלומר - אין זה כמו אותיות הכתב למשל, שהיד הגשמית היא היוצרת את האותיות (ע"י אצבעות היד), ורק ששכל ומחשבת האדם מכוונים את היד כיצד לכתוב, וכך נאמר שהפה יוצר אותיות, ורק שהשכל והמחשבה מכוונים את הפה כיצד ליצור אותם - אין הענין כן, אלא (פנימיות) הנפש עצמה היא היוצרת את אותיות הדיבור.

בתחילה יוכיח שאי אפשר לומר שיצירת האותיות היא (רק) מפה האדם, ואח"כ יבאר את "מקומו" של שורש אותיות הדיבור בעמקי הנפש:]

כי הנה האותיות נחלקות במבטא על ידי ה' מוצאות הפה, אחה"ע מהגרון כו'.

אותיות הדיבור נוצרות ע"י שההבל והקול מכה בא' מחמשת מוצאות הפה - שהן: גרון, שפתיים, לשון, חיך ושיניים (אותיות "אחה"ע" נוצרות מהגרון, אותיות "בומ"ף" - מהשפתיים, אותיות דטלנ"ת - מהלשון, אותיות גיכ"ק - מהחיך, ואותיות זסשר"ץ - מהשיניים).

והנה אין המוצאות כלי המבטא דומים לבנור שהוא כלי הננון, שבנגן המנגן עליו מוציא קול, שהקול החוץ הוא בא מן תנועת הבנור שמוציא את הקול.

משא"כ האותיות אינן באות מחמת תנועות כלי המבטא שהן ה' מוצאות הפה.

אבל אין זאת רק כמו כנור עד"מ שתנועת הנימין השונים שבכנור מוציאה קול ניגון בהתאם למזגה ותכונתה של כל נימה ונימה, וכמו"כ נאמר שפגיעת הקול במוצא זוהי כל הסיבה ליציאת אות זו, דזה אינו, שהרי כל מוצא הוא מקור לכמה אותיות וקול אחד פוגע בכל מוצא בשווה, וא"כ מה פועל שינוי ביטוי האותיות של כל מוצא. כמו אותיות בומ"ף מהשפתיים, מה גורם שהשפתיים יוציאו ב' או ו' או מ' או פ', דכיצד יודעות השפתיים לשנות פעולתם מאות לאות?

שהרי מאלהן ומעצמן יוצאות תנועות האותיות, בלי שום הכנה וכוונה מכוונת באדם להניע הלשון לאותיות דטלנ"ת או השפתים לאותיות בומ"ף.

וגם אין זה מצד רצון הנפש שהיא מכוונת להניע את שפתיו באופן שיציאו אות ב' וכיו"ב, שהרי אנו

תוכן הפרק: ביאור דברי התרגום על "ויהי האדם לנפש חי" "לרוח ממללא" שנפש האדם היא נפש המדברת

[מכאן עד סוף פרק ז' ממשיך בביאור עמוק יותר בטעם הקדמת "נר מצוה" ל"תורה אור", דלפי הביאור דלעיל יוצא, שהצורך ב"נר מצוה" הוא כדי שאור התורה (התגלות אור אין סוף ב"ה שבתורה) יתגלה למטה, שלזה צ"ל קודם זיכוך הגשמי והסרת ההסתרה והישות (ע"י העבודה דקיום המצות).

אבל מזה שהמשיל הכתוב מצוה לנר ותורה לאור משמע, שעצם יצירת אור התורה הוא ע"י "נר מצוה", כמו נר גשמי שהוא מקורו של האור. ודבר זה עדיין דורש ביאור, שהרי התורה היא מקורן של המצות כנ"ל, ולא להיפך.

להלן יבואר זה בהקדם הסברת שני גדרים שישנם בתורה - חכמת התורה, ואותיות התורה, שאותיות התורה "שרשם גבוה יותר מחכמת התורה עצמה", ו"אור" התורה מתגלה בעיקר ע"י אותיות התורה (ולקמן יסיק, שמעין זה היא גם המעלה שבמצוות על תורה, שע"י המצוות מתגלה האור דתורה, על דרך גילוי אור התורה ע"י אותיות דתורה).

אך כדי להבין המעלה שבאותיות התורה מוכרח להקדים הסברת מהותן של "אותיות" בכלל:]

וביאור הרבר, הנה צריך להבין ענין אותיות מה ענינם.

[ומתחיל בביאור יסודי כיצד נוצרו אותיות הדיבור נקודת הענין:

לפום ריהטא, הדיבור אינו אלא מבטא חיצוני לכוחות ה"פנימיים" של האדם, דמהות נפש האדם היא שכלו ומדותיו (היינו הענינים המונחים בשכלו, ורגשי לבבו לאישים ודברים שונים) - שהם "טמונים" בנפשו פנימה, ואילו הדיבור הוא רק "כלי חיצוני" שעל ידו ביכולתו לבטא את אשר במוחו ובלבבו לאדם שחויץ ממנו.

ומבאר רבינו שאין הענין כן, אלא כח הדיבור מושרש עמוק מאד בנפש האדם (עוד למעלה משכלו ומדותיו), כך, שאין הדיבור (רק) כח חיצוני (כמו כח התנועה שבידים), אלא הוא קשור עם פנימיות הנפש, דהנפש עצמה (שלמעלה מהשכל הגלוי של האדם) "עוסקת" ביצירת אותיות.

התגלות האותיות הוא, שבתחילה מתגלות במחשבה ואח"כ בדיבור.

[כמובן, שאין הכוונה שבנפש עצמה יש אותיות בפועל, "כלשון עם ועם המדברים והמהרהרים בהם כל עניני העולם", שהן נולדות רק במחשבת האדם - אלא הפירוש, שהנפש היא שרשן של האותיות. כמו הגרעין שממנו צומח אילן שלם, שיש בו שרש גזע וענפים עם פירות מתוקים לחיך, שהכל בא מן הגרעין אף שבגרעין עצמו אין שום "ציור" כלל של כל אותם פרטי האילן שנצמחו ממנו.

במילים אחרות:

יש שתי מדרגות ביצירת האותיות:

(א) יצירת חומר האותיות (אותיות בפועל) - שזה מתחיל במחשבת האדם, ומשם - לדיבור (ע"י ה' מוצאות הפה).

(ב) יצירת צורת האותיות (שזוהי רוחניות) - ושרש כ"ב "צורות" אלו הוא "בנפש עצמה".]

למשל, אדם שמתעורר ברצון לעשות איזה דבר, ובדרך ממילא מתחיל לחשוב אודות הדבר ההוא, ואח"כ באה מחשבתו גם לידי דיבור, הרי שרש אותיות מחשבתו ודיבורו הוא בנפשו פנימה (שהיא שנתעוררה ברצון זה, עוד קודם שהתחיל לחשוב בדבר ההוא באותיות מסויימות), ורצון הנפש אל הדבר ההוא, הוא ש"מוציא" ומגלה את האותיות משרשן ומקורן (היינו מתוך הנפש עצמה) אל הגילוי, במחשבה ואח"כ בדיבור.

וזהו שכתוב ויהי האדם לנפש חיה, ותרגם אונקלוס לרוח ממללא, שבחינת האותיות הן בבחינת חיה. ע"פ הנ"ל, שאותיות אינן תולדות מוצאות הפה, ואף אין תחילת יצירתן במחשבת האדם, אלא שרשן בנפש עצמה, יובן גם מה שנאמר "ויהי האדם לנפש חיה", ותרגם אונקלוס "לרוח ממללא" ("רוח המדברת"), הרי שתכונת הדיבור שבאדם אינה ענין חיצוני (שנוצרה בפיו או אפילו במוחו ומחשבתו), אלא היא קשורה בנפשו ("נפש חיה").

ובפרטיות יותר, שורש הדיבור הוא מבחינת "חיי" (כמובן מתרגום אונקלוס שמתרגם "חיי" - "מללא").

כלומר: מה שאמרנו דאותיות מושרשות ב"נפש עצמה", הכוונה בזה למדרגת "חיי" שבנפש האדם.

[והולך ומבאר מדרגת "חיי":]

רואים במוחש שאין הנפש מתכוונת כלל לכוין שינוי תנועות השפתיים.

דגבי הוצאת קול ניגון מכוונת צריך האדם ללמוד כיצד לכוין את תנועות הכינור להוציא קול מסוים אלא שלאחרי שמתמחה בזה ביכולתו לכוין את התנועות במהירות גדולה ובלי כוונה יתירה, משא"כ גבי אותיות הדיבור, מעולם אין הנפש מכוונת ללמוד כיצד לבטא אותיות פרטיות, דגם קטן שמלמדים אותו לדבר, אין מלמדים אותו איך עליו לבטא כל אות ע"י מוצאות הפה, אלא הוא לומד התיבה, וכשמכיר תיבה מסויימת, מוצאות פיו מבטאות בדרך ממילא את התיבה לכל פרטי, בלי שום מאמץ וכוונה לבטא את פרטי האותיות שבתיבה זו.

אלא אדרבה האותיות מניעות את הלשון לאותיות דמלנ"ת והשפתים לאותיות בומ"ף.

ומכאן, שאין תחילת יצירת מציאות האותיות בפה האדם, אלא תחילת מציאותן כבר ישנה עוד קודם שהתחיל לדבר, ומוצאות הפה רק מגלות ומוציאות את האותיות מהעלמן במחשבה (ששם הן אותיות רוחניות) אל הגילוי בבחינת דיבור (היינו שע"י מוצאות הפה נעשות אותיות גשמיות, הנק' "חומר" האותיות).

ולדוגמא: כשאדם רוצה לומר מלת "בית", הרי תיכף נוצרה תיבה זו עם ג' אותיות' ביי"ת במחשבתו, ורצונו לבטא תיבה זו בדיבור פועל בדרך ממילא שמוצאות פיו יתנענעו בהתאם לאותיות ביי"ת שכבר נצטיירו במחשבתו.

ולכן כשקטן יודע כבר את התיבה במחשבתו שוב ביכולתו לבטא אותה בדרך ממילא בדיבור.

בקיצור: אין תנועת מוצאות הפה הסיבה ליצירת האותיות, אלא להיפך, האותיות שבשכלו ומחשבתו הן הסיבה הגורמת לתנועת מוצא הפה באופן מסוים.

והאותיות מצד עצמן הן מושרשות בנפש עצמה, והנפש היא המוציאה אותן מהעלם אל הגילוי, מתחלה באותיות המחשבה ואח"כ באותיות הדיבור.

בעומק יותר:

אין תחילת הוויית האותיות רק במחשבתו של אדם, אלא מקורן של אותיות הוא בנפש עצמה, ששם בנפש הוא שרשן של האותיות, "שהנפש מלאה אותיות" ומשם הן נמשכות ומתגלות, אלא שסדר

וכשהקול מכה במוצאות הפה ונעשות אותיות בפועל זהו "יסוד העפר" (הצד היותר חומרי) שבאותיות.

ונשמה היא בחינת השנת השכל, ונשמת שדי תבינם.

נשמה - הן המוחין ושכל שבראש (שלמעלה מרוח ונפש). ובפרטיות יותר, הוא ענין הבינה - הבנת השכל והשגתו, וכמ"ש "ונשמת שדי תבינם", הרי שבחינת נשמה ענינה הבנה והשגה.

וחיה היא בחינת חכמה, דהיינו מקור החכמה שלמעלה מן ההשגה.

חיי - היא בחינת החכמה, שהיא למעלה מהבנה והשגה (נשמה), כמבואר בכמה מקומות ההבדל בין חכמה לבינה, ד"חכמה היא מקור השכל וההבנה, והיא למעלה מהבינה שהיא הבנת השכל והשגתו".

ושם הוא שרש האותיות אלא שקבען בפה.

ושם במדריגת "חיי" - בחינת חכמה, "מקור השכל וההבנה" - הוא שרש האותיות (בחינת "נפש"). וזהו "ויהי האדם לנפש חיי".

ורק שהקב"ה "קבען בפה", היינו שהאותיות מתגלות בפועל בפה (ע"י ה' מוצאות).

ולא שבראן שם בפה, כי בריאותם והתהוותם בשרשם הוא למעלה בבחינת חיה, ומשם נמשכו ונתחלקו לכ"ב אותיות, לדבר כם איש ואיש כלשונו.

והדיוק בזה הוא "קבען" - ולא "בראן" - כי אין מקום בריאת האותיות בפה, אלא שרשן ומקורן הראשון הוא בנפש עצמה, בבחינת "חיי" (שלמעלה אפילו מן השכל וההבנה), שמשם נמשכו כ"ב אותיות שונות, שמדברים בהם אנשים, איש איש כלשונו.

כי יש באדם נפש רוח נשמה חיה.

איתא במדרש "חמשה שמות נקראו לה (לנשמת האדם), נפש רוח נשמה חיי יחידה", שהן חמש מדריגות בנשמה.

[כאן בהמאמר, לענין פירוש הכתוב "ויהי האדם לנפש חיי", לא מביא בחינת "יחידה", שהיא עצם נקודת הנשמה המיוחדת בתכלית עם הקב"ה, "יחידה לייחדך" - ורק ד' מדריגות של כוחות הנפש].

וענינן של ד' הבחינות ומדריגות הללו בכוחות הנפש:

נפש הוא בחינת אותיות מחשבה ודבור.

נפש - היא המדריגה התחתונה שבנפש, כפי שהיא כבר באה לידי ביטוי וגילוי על ידי מחשבה ודיבור. ונמצא, ש"חומר" האותיות (היינו אותיות בפועל "כלשון עם ועם המדברים ומהרהרים בהם כל עניני העולם") נוצר בבחינת "נפש" [היינו מדריגת "נפש" שבנשמת אדם].

ורוח הוא הבל הלב.

רוח - היא למעלה מבחינת "נפש" והן המדות שבלב. ויצירת האותיות (שהן מדריגת "נפש", כנ"ל) היא על ידי בחינת ה"רוח", כי מהלב עולה ההבל ("רוח") שממנו מתהווה הקול, שע"י פגיעתו בה' מוצאות הפה מתהווה אותיות הדיבור.

שהוא קול כלול מאש רוח ומים כנודע.

ידוע שכל דבר כלול מד' יסודות אש רוח מים ועפר, ואש רוח ומים הן יותר דקים ורוחניים לגבי עפר שהוא יותר חומרי. וכמו כן הוא באותיות הדיבור שגם הן כלולות מד' יסודות: הבל הלב הוא החלק הרוחני של הדיבור, וכדאיתא בספרי קבלה שהבל הלב כלול מ"אש רוח ומים", שהן ג' היסודות היותר רוחניים;

ח הלכות ציצית ועטיפתו, סעיפים יג-טו.

יג הציצית תבטל מלהתפלל עם הצבור, וכן מי שבא לבית הכנסת וקראוהו לעלות לספר תורה, ועדין לא לבש טליתו, כיון שהצבור ממתינין עליו, לכן משום טרח הצבור — רשאי ללבש הטלית בלא בדיקת הציצית, דכיון שהיא יודע שאתמול היא הציצית שלמות — מעמידין אותה בחזקתו:

טז אם בדק טליתו והניחו במקום ידוע ולמחר מצאו כמו שהניחו — אין צריך לבדק, דודאי לא נפסלו הציצית בינתים:

יז כשיתעטף בציצית, יכון: שצונו הקדוש-ברוך-הוא להתעטף בציצית כדי שזכור כל מצותיו לעשותם, שנאמר: "וראיכם אתו וזכרתם את כל מצות ה'":

יח וכיון שטעם לבישת הציצית הוא כדי לזכר המצות, לפיכך הלובש טלית קטן יזהר ללבשו על בגדיו, כדי שתמיד יראהו ויזכר המצות. ואותן הלובשים אותו תחת הבגדים — יזהרו שילבשו אותו באפן שיצאו הציצית תמיד, שעל ידי ראייתו — יזכרו המצות תמיד:

יט צריך שיהיו הציצית מבחוץ, שנאמר: "וראיכם אתו", ודלא פאותן שתחתבין אותו בהנפות. ובשעת הדחק, כגון שהולך בין הנכרים וחושש שלא לעיגו עליו — יכול לתקבם בהנפות, אך בשעת הברכה יהיו מגלין לפחות כדי הלך ארבע אמות:

בכל יום ויום קדם שיכרך — צריך (ב) שיענין בחוטי הציצית אם הם כשרים, שמא נפסקו מהם איזו חוטי. וכן צריך לענין באותו חלק של ציצית המנח על כנף הבגד, שמא נפסק חוט אחד.

ואף-על-פי שבדק הציצית אתמול — צריך לחזור ולבדקם למחר, ואין אומרים העמידן על חזקתן שהם עכשו כמו [שהיו] תמול שלשום, משום דאם לא יבדקם בשעת הברכה — לא יבדקם לעולם, ובודאי אי אפשר להעמידן לעולם בחזקת כשרות, כיון שדרךן לפסק על ידי דריסת הרגלים או מקמת סבות אחרות, לכן תקנו חכמים שיבדק בכל יום ויום.

אבל באותו היום שפך בדקן פעם אחת — שוב אין צריך לבדקן, אפלו אם הסיר טליתו מעליו והסיח דעתו מלבש עוד ואחר-כך באמצע היום נמלף ללבשו — אין צריך לבדקן. ומתיר לצאת בהן כף בלי בדיקה אפלו לרשות הרבים בשבת, מפני שמעמידן אותן על חזקתן, שהרי היו שלמים באותו היום כשבדקן בשחר:

יד מי שלבש הרבה בגדים של ציצית זה על גבי זה, אף-על-פי שבברכה אחת נפטרין כלם — מפל מקום צריך לבדק הציצית של כל אחד ואחד בפני עצמו, שמא נפסק חוט אחד מציצית של אחד מהם, ונמצא לובש ארבע כנפות בלא ציצית:

טו מי שנשתהא לבוא לבית הכנסת ובעוד שיתעסק בבדיקת

(ג) והנה הגם דגם בזה שהוא מצטער ומיצר לו על ריחוקו מד' הרי בזה גופא יש לו הרגש אלקו', הנה ההרגש הזה מה שמצטער על ריחוקו מד' זהו רק מה שרע ומר עזבו את ד', שההרגש הוא רק בהלא טוב מריחוקו, ואינו דומה לרעו"ד כלל, דברעו"ד הלא סיבתה הוא הקירוב, והוא מה שמרגיש ההפלאה והעילוי דאוא"ס, ומזה הוא התפעלות נפשו, איז דאך דאָס אַלץ אַ תנועה פון יע, ער איז בכלל אַ מקורב צוא אלקות, און דער קירוב זאיינער איז מצד עבודה, ועבודה תמידית בסדר והדרגה, און פון דעם קומט ער צוא דעם הרגש הפלאה ורוממות אוא"ס ב"ה בנפשו, איז דאך דיא כללות התנועה פון רעו"ד אַ תנועה פון יע, אבל תנועת התשובה באה בסיבת הריחוק, והיינו מה שע"י ההתעוררות רוח ממרום נעשה לו נוגע מאד בעומק לבבו ריחוקו מד', ומזה נעשה ההתפעלות הגדולה בצעקה פנימית מקרב ולב עמוק, איז דאָס דאָך אַ תנועה פון ניט, והיינו עם איז זייער ביטער און זייער טוטיי דער ניט, היינו דער ריחוק, והגם שיש בזה ג"כ ההמשכה והרצוא לאלקות, דער ציען זעך צוא געטליכקייט, דעתה כאשר שב הנה הוא נמשך לאלקות ולעניני אלקות, שהרי נשתנה בפועל, דהשוני לטוב בעבודה בפועל הוא קירובו לאלקות ואָס ער ציט זעך צוא געטליכקאייט, אמנם בעומק הענין הרי המשכה זו אין ענינה ענין הקירוב, דאם ענינה הי' ענין הקירוב הנה אז הרי הי' המבוקש שלו להכלל באוא"ס ב"ה, בדוגמת דבר כמו שהוא בהתנועה דרעו"ד, דברעו"ד דהסיבה הכללית הוא הקירוב לאוא"ס והסיבה הפרטית הוא הרגש הפלאה ורוממות אוא"ס הרי מזה נעשה המבוקש להכלל באוא"ס, אבל בהתנועה דתשובה ענין ההמשכה הוא מה שרוצה להיות מקורב לאלקות, וגם זה מה שהוא רוצה להיות מקורב לאלקות הנה עיקר ופנימי ענינו הוא לא הקירוב כ"א אך ורק שלא יהי' במקום הריחוק, ואָס דאָס, אייף זאיינן במקום הריחוק, דאָס ויל ער ניט בכל תוקף עו, ובמילא ישנו ההמשכה והרצוא לאלקות, והמבוקש שנעשה מזה הוא רק ענין הנתינה ומסירה שמוסר א"ע לאלקות ולקיים רצונו ית', והיינו דתשו' הרי סיבתה הוא הריחוק ולזאת הנה גם ענינה הוא לא הקירוב עיקר כ"א כל המבוקש שלו הוא אך ורק להתרחק מהלא טוב, ונמצא דתנועה דתשובה איז אַלץ אין אַ תנועה פון ניט, שהוא היפך התנועה דרעו"ד כנ"ל. ומאחר דתשו' ורעו"ד חלוקים בסיבתם ועינים ה"ה חלוקים גם באופנם, היינו באופן המבוקש שלהם, דהגם דשניהם ברצוא ובהתפעלות פנימי דנפש, מ"מ מתחלקים בזה דרעו"ד הוא בחשאי שלא ברעש כלל, ותשובה הוא מרוצה ברעש ובהתגלות הלב בצעקה בקול. דהרעו"ד דסיבתה הוא מצד הקירוב שהוא הרגש אוא"ס הנה ענינו הוא ג"כ ענין הקירוב שרוצה להכלל, ולכן בא באופן כזה שהוא בחשאי המורה על המשכה פנימיות, זייער טיף און זייער אייניגי², וכמו שאנו רואין בטבעי בנ"א דכאשר האדם יש לו איזה קירוב והמשכה פנימיות בהתקשרות גדולה לאיזה ענין, ואָס ער איז אין דעם אָנגיבונדין מיט דיא גאַנצע עצמיות זאיינע, הרי ההמשכה הזאת היא בעומק תוכיות פנימיות לבב, ודבוק בה תמיד, והוא רק בחשאי, ואינו מדבר בזה כלל, באַ אים איז דער ענין אַזיי טייער און פאַרבונדין מיט זאיינן עצמות, אַז ער שטייט נאָר אין אַ תנועה פון המשכה ובחשאי דוקא, וכן הוא ברעו"ד שזוהו מה שפנימיות לבבו מקושר בהתקשרות פנימי בקירוב, לכן הוא בחשאי, אבל תשו' דסיבתה הוא הריחוק וענינה אינה ענין הקירוב כ"א שלא להיות בריחוק לזאת היא באה בהתגלות בצעקה בקול פשוט דוקא, והמשל בזה במי שר"ל יושב בבית אסורים ונדון למיתה, דאז הנה התעוררות הכוסף והתשווקה אל החיים הוא עוד יותר, והיינו דאז נרגש, יעמולט דער הערט זעך היוקר דחיים, ונעשה לו רע ומר מאד מצבו כמו שהוא, שמההרגש דלא טוב, פון דעם דער פילין דעם ניט גוט, איז הגם שמוזה נעשה עוד יותר הרגש יוקר החיים, אבל אצלו גם ההרגש הזה הוא בהתנועה דהלא טוב, וכאשר בא לידי איזה אפשרות להמלט ולהציל את חיו, הרי בריחה זו היא במרוצה גדולה ובצעקה בהתגלות הלב, והגם דמרוצתו היא אל החיים, ומ"מ הנה העיקר בזה הוא הבריחה מהמות והסכנה, וכן הוא בענין התשובה דע"י ההתעוררות שלמעלה הרי בא לידי ידיעה שהוא במקום הריחוק, וח"ו במקום המות ר"ל, והיינו דאז נרגש אצלו דמקום הריחוק הוא מקום המיתה ר"ל, דתחלה קודם ההתעוררות אינם מרגישים זאת, אבל ע"י ההתעוררות הנה נרגש אצלו דמקום הריחוק הוא מקום מיתה רוחניות ר"ל, ולזאת הנה תנועת התשובה באה בצעקה ובקול גדול כבורח מן הסכנה.

קיצור. יבאר דברעו"ד הוא הרגש הקירוב און ער שטייט אין אַ תנועה פון יע, ובתשובה רק הרגש הלא טוב, און ער שטייט אין אַ תנועה פון ניט, ולזאת חלוקים במבוקשם, דברעו"ד המבוקש להכלל ובא בהמשכה בחשאי כאדם הנמשך אחרי התקשרות פנימיות נפשו, והמבוקש דתשובה לצאת מהריחוק כאדם הבורח מסכנת מות שהוא ברעש³. **ענינים.** רעו"ד ותשובה חלוקים בתנועתם ובמבוקשם.

פון יע, בתשובה הוא מרוחק ובתנועה פון ניט, עיקר ענינה להתרחק מהלא טוב. ימשיל בהנמצא בסכנה דהעיקר אצלו הבריחה מהסכנה ונעשה במרוצה ובהתגלות.

(1) ע"פ ירמ' ב, יט.
 (2) כ"ה בכת"ק ובהעתקה. בספר המאמרים ה'ש"ת שבהערה
 1: אינוויגי.
 (3) הקיצור דשנת ה'ש"ת: ימשיך דברעו"ד הוא מקורב ובתנועה

ליקוט א. שמיני עצרת ושמחת תורה תרצ"ג

מתורגם ללשון הקודש

הרגע שזכיתי לעלות על זכרוננו הק' תיכף הרגשתי בפה". את הענין האמור יש להבין כפי שהוא בפנימיותו. שכן, הדברים כפשוטם אין בהם משום מדריגה נפלאה כלל.

קיימות דרגות חלוקות בגילוי האהבה, ובהתאם לדרגות אור האהבה, כך הן התנועות המהוות "כלים" שבהם מתגלה אור האהבה.

הדרגא הראשונה בכלי האהבה היא הושטת יד בנתינת וקבלת שלום. אף שפעולה זו אינה אלא ענין חיצוני, כפי שנהוג בכל העולם, כשפוגש אחד את השני – מושיטים יד אחד לשני, ואין בכך שום רגש של אהבה, אלא רק סימן להיכרות. אך, לאמיתו של דבר קרירות העולם היא ששיוותה לזה את האופי ה"חיצוני".

בימים עברו היה ה"שלום עליכם" העממי אחר לגמרי, כן וטהור יותר. בעבר היו הדברים אחרת, האמת היתה מטבע מהלכת. דרגות שונות במטבעות, "צווייער", "פיטאק"⁶, רובל וכו'. ברם, ה"צווייער" היה אמיתי.

האדם עצמו היה כן ואמיתי, וגם ה"שלום עליכם" ו"עליכם שלום" שלו היו כנים ואמיתיים. האדם עצמו היה חם יותר וה"שלום עליכם" ו"עליכם שלום" הפשוט (של ימות החול) היו תמימים. ובהיפגש שני יהודים יחדיו היו ה"שלום עליכם" ו"עליכם שלום" נאמרים בחיות פנימית.

הנחות העולם הכניסו סדר מסויים בדרכי החיים, אבל יחד עם כך גם קרירות מסוימת, העדר מסויים של האמת, ולפעמים גם שקר.

ב"שלום עליכם" הרגיל של היום, ניתן להרגיש תכופות או במרבית הפעמים תחושה של "לך לשלום".

ואילו ה"שלום עליכם" התורתי, ה"שלום עליכם" של אז, היה והנו כלי לאור האהבה.

אך זוהי הדרגא הראשונה של אהבה.

למעלה מכך – כאשר שני אוהבים נפגשים, מתבטא אז רגש האהבה בנשיקה, שיש בה משום גילוי אור אהבה נעלה יותר מאשר בהושטת יד בלבד.

למעלה מכך – אריכות הדיבור באהבה וחיבה יתירה. כפי שרואים במוחש כששני רעים אוהבים נאמנים נפגשים, מרבים הם לדבר ביניהם ולספר איש לרעהו מכל הנעשה אתם עמם.

בסעודת שמיני עצרת לילה בסוכה

א. מחשבה מועילה. לא זו בלבד שמחשבה היא ה"לבוש" הראשון של הנפש והלבוש המאוחד אתה, אלא שהיא גם מועילה ונוגעת למעשה. המחשבה אודות הזולת, במחשבה טובה ועיונית – היא עצמה ענין של מעשה. אלא שזו "עשיה" של עולם המחשבה, הזקוקה עדיין להשתלשלות של דיבור ומעשה בפועל.

(נסבו הדברים אודות אנ"ש שברוסיה והוזכרו כמה אברכים ה"תמימים", תלמידים בהווה ואנ"ש שי).

מחשבה אין לה מעצורים ואין מחיצות המבדילות בעדה, ובכל עת היא מגיעה לאותו מקום שעליה להגיע.

לשאלת אחד המסובים¹: מה יש לזולת מזה?

ענה: הרבה, הרבה מאד.

כעבור זמן ממושך, אמר לו הרבי: והיכן היית בחג הסוכות שעבר?

בליל שמחת תורה

ב. דבר ידוע ומוחלט שמחשבה מועילה. המחשבה היא היסוד ל"פועל", הבא אחרי השתלשלות מסוימת מדרגא לדרגא. כל אחד יודע מבשרו שמחשבות הן היסוד של ה"פועל".

"מרובה מדה טובה ממדת פורענות"² – לבושים נקראים "מדות", ככתוב: "ולבש הכהן מדו בד"³, "וילבש שאול את דוד מדיו"⁴ – לבושו.

"מדת פורענות" – היינו "לבושים" המביאים לפורענות, מחשבות והרהורים רעים, שלא זו בלבד שממעטים את הדמות כו' הם גם גורמים חלישות בבריאות האדם, עד לידי הריסת וחורבן הגוף ר"ל.

"מרובה מדה טובה" – "לבושים" המביאים לטוב, והם, בכללות, המחשבות בתורה ובעבודה. ענין ההתבוננות, לא רק המחשבה בתורה, כי אם ההתבוננות בכך, עד שהיא מביאה לידי פועל טוב.

כך מועילה המחשבה גם בנוגע לזולת. שבמחשבה עוזרים לזולת, ובעיקר – מחשבה עיונית, היא יסוד ל"פועל".

ג. הרב הקדוש רבי פנחס מקוריץ כותב⁵ אל הרב המגיד ממזריטש נ"ע זי"ע:

"דוב תודה לכ"ק בעד ההזכרה שזכר ונשא אותי כ"ק על מחשבותי הקדושות ביום הכיפורים. וידע כ"ק כי באותו

(4) שמואל א. יז, לח.

(5) ערב סוכות תקכ"א.

(6) מטבעות קטנות ברוסיה מלפנים.

(1) אחד מאברכי התמימים שבאו לא מכבר מרוסיה.

(2) ראה סוטה יא, א. סנהדרין ק, ב. ועוד.

(3) ויקרא ו, ג.

בכך שהרב המגיד נ"ע פעל דבר של ממש על ידי שהעלה אותו על זכרונו הקדוש, שבמחשבה עוזרים לזולת להיושע ממקומו וממצבו בגשמיות וברוחניות.

ד. מכל אות ותיבה של תורה ותפלה – נברא מלאך טוב. ובימים הנוראים, בראש השנה ויום כיפור, הרי שבעה עשר מיליון יהודים כ"י מתפללים, אומרים תהלים, לומדים, עושים מעשים טובים, שמכל זה נבראים מלאכים.

בשמים נוצר יריד, באים מחנות מחנות של מלאכים, מחנה מלאכים מכל מדינה, שנתהוו מהתפלות הנלהבות ומן הקריאות הרמות: קדוש אתה, ובכן תן פחדך, ותמלוך, מלוך על כל העולם כולו, ונתנה תוקף, וכו' וכו'. ה"קדוש אתה" וה"ותמלוך" שבכל מדינה הוא שונה, כלומר לפי מצב המדינה. ה"קדוש אתה" וה"ותמלוך" שבמדינת רוסיה עושה רושם אדיר. שם היא זעקת כאב של צער הגוף ויסורי הנפש.

אך כשמגיעים המלאכים השמחים של שמחת תורה, ומלאכים של "אתה הראת", תופסים אלה שמרוסיה מקום בראש.

יושב לו יהודי בביתו, בבית חושך, הוא עצמו קרוע, בלוא ורעב, אשתו וילדיו יחיו חלופים ורצוצים, לבו בוכה בקרבו, על עצמו ועליהם, וכאילו נכזבה תקותו, חלילה, להטבת מצבו.

בתוך כך הוא נזכר, הרי שמחת תורה היום, וקרן אור של זכרונות שמחים ומאירים מבזיקה בו כברק, והוא מתעורר בהתלהבות ורץ לבית המדרש להקפות, להשליך עצמו במעגל הריקודים, והוא אומר: "אלוקי הרוחות הושיעא נא, בוחן לבבות הצליחה נא, גואל חזק עננו", הוא נאחז ב"עץ חיים" של ספר התורה וצועק: "שישו ושמחו בשמחת תורה".

יהודים אלה, הרי לא זו בלבד שכל מלאכי מעלה מקנאים בהם, אלא גם הנשמות הגבוהות, נשמות הצדיקים, הנשמות הכלליות, נשמות דאצילות, מקנאות במסירות-נפש הגדולה עם התמימות הבהירה והזכה של האמונה הפשוטה.

"יהודי-מסירות-נפש כזה יקר וקדוש בכל העולמות, ועם יהודים אלה עלינו ללכת יחדיו להקפות, וברירו מילתא (ברור הדבר) שמחשבה מועלת".

יקבל השי"ת כל הבקשות והתעוררות רחמים רבים ויפדה אותם בקרוב מהצרות שלהם ושלנו, ויכול לקיים תורה ומצוות מתוך הרחבה, ואם על פי סדר הגלות יש צורך חלילה בסדר כפי שהוא עד עכשיו, ישלח נא מלאכים לשם כך, ויתברר מה יהיה מהם, כפי שכבר הראו בירידתם למטה.

ויש אשר באהבה גדולה יותר, אי אפשר לדבר כלל, כי הדיבור לא יכיל אותה אהבה. המלים יבשות מכדי שתוכלנה להביע את רגש האהבה הפנימי. או אז מתבטאת האהבה בהסתכלות עינים זה בזה באין אומר ודברים.

כל האמור הם ביטויי אהבה גלויים. כלומר, ענין האהבה באופן כללי הוא התקשרות והתאחדות, וזו באה בגילוי באופנים שונים האמורים.

ברם, ישנה התקשרות פנימית עמוקה יותר, התקשרות של מחשבה, שהאחד מרגיש את השני, כאילו הם עומדים בקירוב מקום, פנים אל פנים, והאחד רואה את חברו. כך הדבר במחשבה, שאין לגביה הענין של ריחוק מקום, האחד מרגיש את חברו. וכמו רעיו של איוב, אף שהיו במקומות רחוקים – הרגישו זה את זה.

כל זה נכלל ב"מדות", כי הם היו בעלי מדות טובות. ואין זה עדיין ענין השכל ממש, כי אם מדות טובות.

ואף שזהו יופי המדות, והן ממעלת האדם, הרי כיוון שמדובר במדות, שקיימות גם בבעלי חיים, לכן גם יופי המדות אינו עדיין מן השלימות האמיתית שבמעלת מהות מדריגת האדם.

משל למה הדבר דומה? למי שהוא עשיר מופלג, שגם הדיר שלו לבעלי חיים הוא טוב ויפה בדירה מרווחת, ומכל מקום הרי זה דיר של בעלי חיים.

כך הדבר בענין המדות, גם כשהן יפות ביותר – אין הן מענין השלימות במעלת האדם.

ולכן, מה שהרב הקדוש רבי פנחס כותב להרב המגיד נ"ע זי"ע, שבאותו רגע שהעלה אותו הרב המגיד על זכרונו הקדוש, הרגיש בכך בריחוק מקום – הרי הדבר כפשוטו אין בו משום פלא כלל, ודעת לנבון נקל להבין שאין הכוונה בזה, חלילה, להפחית מערך הענין, אלא אדרבה, היות כי קטן שכלנו להבין את דבריהם הקדושים, לכן עלינו החובה להבין כל דבר על אופניו.

והוא:

באותה תקופה החלה להתגלות הדרך שלאחר מכן עבד בה רבנו הגדול וסללה. והיא: אשר במחשבה יהיה האדם יחד עם השני במקום בו הוא נמצא. זהו הפירוש ש"מחשבה עיונית היא יסוד אל הפועל", לעזור לזולת באמצעות המחשבה להיושע ממקומו וממצבו בגשמיות וברוחניות.

וזהו תוכן ההודעה שהרב הקדוש רבי פנחס מודיע להרב המגיד נ"ע, שבאותו רגע שהעלה אותו הרב המגיד על זכרונו הקדוש הרגיש בדבר. ההפלאה איננה בכך שהרב הקדוש רבי פנחס נ"ע הרגיש בדבר, ההפלאה היא

יט ואלה תולדות יצחק בן-אברהם אברהם
 הוליד את-יצחק כס"י: כ ויהי יצחק בן-ארבעים
 שנה בקחתו את-רבקה בת-בתואל הארמי
 מפדן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה כס"י:
 כא ויעתר יצחק ליהוה לנכח אשתו כי עקרה
 הוא ויעתר לו יהוה ותהר רבקה אשתו כס"י:
 כב ויתרצו הבנים בקרבה ותאמר אם-כן
 למה זה אנכי ותלך לדרש את-יהוה כס"י: (לח)

יט ואלין תולדת יצחק בר
 אברהם אברהם אוליד ית יצחק:
 כ והוה יצחק בר ארבעין שנין
 כד נסיב ית רבקה בת בתואל
 ארמאה מפדן ארם אחתה דלבן
 ארמאה לה לאנתו: כא וצלי
 יצחק קדם יי לקבל אתתה ארי
 עקרה היא וקבל צלותה יי
 ועדיאת רבקה אתתה:
 כב ודחקין בניא במעהא ואמרת
 אם כן למה דנן אנא ואזלת
 למתבע אולפן מן קדם יי:

רש"י

ארם נהרים וארם צובה, קורא אותו 'פדן' לשון
 "צמד בקר", ופרגום "פדן" – תורין, ויש
 פותרים: "פדן ארם", כמו: שדה ארם, שבלשון
 ישמעאל קורין לשדה: "פדן": (כא) ויעתר.
 הרבה והפציר בתפלה: ויעתר לו. נתפצר ונתפס
 ונתפתה לו. ואומר אני: כל לשון 'עתר', לשון
 הפצרה ורפוי הוא, וכן: (יחזקאל ח) "ועתר ענן
 הקטרת", מרבית עלית העשן, וכן: (שם לה)
 "והעפרתם עלי דבריכם", וכן: (משלי כז) "ונעפרות
 נשיקות שונא", דומות למרבות והנם למשא,
 אנקרישר"א בלע"ז: לנכח אשתו. זה עומד בנזות
 זו ומתפלל, וזו עומדת בנזות זו ומתפללת (יבמות
 סד): ויעתר לו. לו, ולא לה, שאין דומה תפלת
 צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע, לפיכך, 'לו'
 ולא לה: (כב) ויתרצו. על פרוץ המקרא הזה
 אומר דרשני, שסתם מה היא רציצה זו, וכתב:
 "אם-כן, למה זה אנכי"? רבותינו דרשוהו לשון
 ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם
 ועבר, יעקב רץ ומפרס לצאת, עוברת על פתחי
 עבודת אלילים, עשו מפרס לצאת. דבר אחר:
 מתרצצים זה עם זה, ומריכים בנחלת שני
 עולמות: ותאמר אם-כן. גדול צער העבור: למה
 זה אנכי. מתאנה ומתפללת על ההריון: ותלך
 לדרש. לבית מדרשו של שם: לדרש את-ה'.

(יט) ואלה תולדות יצחק. יעקב ועשו האמורים
 בפרשה: אברהם הוליד את-יצחק. (לאחר שקרא
 הקדוש ברוך הוא שמו אברהם, אחר כך הוליד את
 יצחק, דבר אחר:) על ידי שכתב הכתוב: "יצחק
 בן-אברהם", הזקק לומר: "אברהם הוליד את
 יצחק", לפי שהיו לצני הדור אומרים: 'מאבימלך
 נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם
 ולא נתעברה הימנו', מה עשה הקדוש ברוך הוא?
 צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו
 הכל: "אברהם הוליד את-יצחק", וזהו שכתב
 כאן: "יצחק בן-אברהם" (היה), שהרי עדות יש
 ש"אברהם הוליד את-יצחק": (כ) בן-ארבעים
 שנה. שהרי כשבא אברהם מהר המוריה, נתבשר
 שנולדה רבקה, ויצחק היה בן ל"ז שנה, שהרי בו
 בפרק מתה שרה, ומשנולד יצחק עד העקדה
 שמתה שרה, ל"ז שנה ובת צ' היתה כשנולד יצחק
 ובת קכ"ז כשמתה, שנאמר: "ויהיו חיי שרה וגו'",
 הרי ליצחק ל"ז שנים, ובו בפרק נולדה רבקה.
 המתין לה עד שתהא ראויה לביאה, ג' שנים,
 ונשאה: בת-בתואל מפדן ארם אחות לבן. וכי
 עדין לא נכתב שהיא בת בתואל, ואחות לבן
 ומפדן ארם? אלא להגיד שבחה, שהיתה בת רשע
 ואחות רשע ומקומה אנשי רשע, ולא למדה
 ממעשיהם: מפדן ארם. על שם ששני ארם היו:

כג וַיֹּאמֶר יי לֵה תְרִין עֲמִין
בְּמַעֲיָבִי וְתִרְתִּין מִלְּכֹן מִמַּעֲיָבִי
יִתְפָּרֵשׁן וּמִלְכֹן מִמְּלָכֹן יִתְקַף
וּרְבָא יִשְׁתַּעֲבִיד לְזַעֲרָא:
כד וְשְׁלִימוּ יוֹמָהָא לְמִילָד וְהָא
תִּיּוּמִין בְּמַעֲהָא: כה וּנְפִק
קְדַמָּא סְמוּךְ פְּלָה בְּגָלִים (נ"א
ככל) דְּשַׁעַר וּקְרוּ שְׁמָה עֲשׂו:
כו וּבְתַר כֵּן נִפְק אַחֲוָהִי וְיָדָה
אַחֲיָדָא בְּעַקְבָא דְעֲשׂו וּקְרָא שְׁמָה
יַעֲקֹב וְיִצְחָק בְּר שְׁתִּין שְׁנִין כַּד
יִלְיֵדֵת יְתָהוּן: כז וּרְבִי עוֹלְמָיָא
וְהָיָה עֲשׂו גְבַר נַחֲשִׁירֶכֶן גְּבַר נִפְק

כג וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי כְּתִיב גַּיִם קָרִי גֹוִים בְּבִטְנָךְ
וּשְׁנֵי לְאֲמִים מִמַּעֲיָךְ יִפְרְדוּ וּלְאִם מְלֵאָם
יֵאֱמָן וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר כְּסִי: כד וַיִּמְלְאוּ יְמִיהָ
לְלֵדָת וְהֵנָּה תוֹמָם בְּבִטְנָהּ כְּסִי: כה וַיֵּצֵא
הָרֵאשֹׁן אֲדָמוֹנִי כָּלוּ כְּאֲדָרְת שֵׁעַר וַיִּקְרְאוּ
שְׁמוֹ עֲשׂו כְּסִי: כו וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצֵא אָחִיו וְיָדוּ
אֲחֻזַּת בְּעַקֵּב עֲשׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק
בֶּן־שִׁשִׁים שָׁנָה בְּלָדָת אֲתָם כְּסִי: (ישראל) כז וַיִּגְדְּלוּ
הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂו אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה

רש"י

שְׁתֵּי אֲבָנִים, זו תחת זו. הַנִּכְנְסָת רֵאשׁוֹנָה, תִּצָּא
אַחֲרֹנָה, וְהַנִּכְנְסָת אַחֲרֹנָה, תִּצָּא רֵאשׁוֹנָה. נִמְצָא,
עֲשׂו הַנוֹצֵר בְּאַחֲרֹנָה, יֵצֵא רֵאשׁוֹן, וַיַּעֲקֹב שְׁנוֹצֵר
רֵאשׁוֹנָה, יֵצֵא אַחֲרוֹן, וַיַּעֲקֹב בָּא לְעַכְבּוֹ שְׁיָהָא
רֵאשׁוֹן לְלָדָה כְּרֵאשׁוֹן לְיִצְרִיָּה, וַיִּפְטֹר אֶת רַחֲמָה
וַיִּטַּל אֶת הַבְּכוֹרָה מִן הַדִּין: בְּעַקֵּב עֲשׂו. סִימָן
שְׂאִין זֶה מִסְפִּיק לְגַמֵּר מִלְכוּתוֹ, עַד שְׁזָה עוֹמֵד
וְנוֹטְלָה הֵימָנוּ: וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב. הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ
הוּא (ס"א אָמַר: 'אַתֶּם קְרִיתוֹן לְבְכוֹרְכֶם שֵׁם, אִף
אֲנִי אֶקְרָא לְבָנֵי בְכוֹרֵי שֵׁם. הֵדָּא הוּא דְכְּתִיב:
"וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב".) דְּבָר אַחֵר: אָבִיו קָרָא לוֹ
יַעֲקֹב עַל שֵׁם אַחֲיָזַת הַעַקֵּב: בֶּן־שִׁשִׁים שָׁנָה. י'
שָׁנִים מִשְׁנֵשְׂאָה עַד שְׁנַעֲשִׂית בַּת י"ג שָׁנָה וַיֵּרְאוּהָ
לְהַרְיֹון, וַי' שָׁנִים הָלָלוּ, צָפָה וְהִמְתִּין לָהּ כְּמוֹ
שְׁעֵשָׂה אָבִיו לְשָׂרָה. כִּיּוֹן שְׁלֵא נִתְעַבְּרָה, יָדַע שְׁהִיא
עַקְרָה וְהִתְפַּלֵּל עָלֶיהָ. וְשִׁפְחָה לֹא רָצָה לִישָׂא לְפִי
שְׁנַתְקַדֵּשׁ בְּהַר הַמּוֹרֵנָה לְהִיּוֹת עוֹלָה תְּמִימָה (יבמות
סד): (כז) וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂו. כָּל זְמַן
שְׁהִיו קְטָנִים לֹא הָיוּ נִפְרִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם וְאִין אָדָם
מִדְּקָדֵק בָּהֶם מֵה טִיבָם, כִּיּוֹן שְׁנַעֲשׂוּ בְנֵי י"ג שָׁנָה,
זֶה פֶּרֶשׁ לְבִתֵּי מְדַרְשׁוֹת וְזֶה פֶּרֶשׁ לְעִבּוּדַת אֱלִילִים:
יָדַע צִיד. לְצוּד וּלְרֵמּוֹת אֶת אָבִיו בְּפִיו וְשׂוֹאֵלוֹ:
'אָבָא, הֵיאָךְ מַעֲשָׂרִין אֶת הַמֶּלֶח וְאֶת הַתְּבָן?

שְׁיָגִיד לָהּ מָה תְּהָא בְּסוּפָה: (כג) וַיֹּאמֶר ה' לָהּ.
עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, לְשֵׁם נְאֻמַּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְהוּא אָמַר
לָהּ: שְׁנֵי גַיִם בְּבִטְנָךְ. גַּיִים כְּתִיב, כְּמוֹ (הַמו)
גַּאִים, אֵלוֹ אֲנִטוֹנִינוּס וְרַבִּי שְׁלָא פָּסְקוּ מַעַל שְׁלַחְנָם
לֹא צָנוּן וְלֹא חֲזָרַת, לֹא בִימּוֹת הַחֲמָה וְלֹא בִימּוֹת
הַגְּשָׁמִים (ע"ז יא): וּשְׁנֵי לְאֲמִים. אִין לֹאם אֱלָא
'מִלְכוּת': מִמַּעֲיָךְ יִפְרְדוּ. מִן הַמַּעֲזִים הֵם נִפְרָדִים,
זֶה לְרַשְׁעוֹ וְזֶה לְחֵמוֹ: מְלֵאָם יֵאֱמָן. לֹא יִשְׁוּ
בְּגִדְלָה, כְּשֵׁזָה קָם זֶה נוֹפֵל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (יחזקאל
כו) "אֲמַלְאָה הַחֲרָבָה", לֹא נִתְמַלְאָה צוּר אֱלָא
מִחֲרַבְנָה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם: (כד) וַיִּמְלְאוּ יְמִיהָ. אָבֵל
בְּתַמֵּר כְּתִיב: "וַיְהִי בַעַת לְדָתָהּ", שְׁלֵא מְלֵאוּ יְמִיהָ
כִּי לֹד' חֲדָשִׁים יִלְדָתָם: וְהֵנָּה תוֹמָם. חֶסֶר, וּבְתַמֵּר
"תְּאוּמִים" מְלֵא, לְפִי שְׁשִׁנְיָהֶם צְדִיקִים, אָבֵל כְּאִן
אָחַד צְדִיק וְאָחַד רָשָׁע: (כה) אֲדָמוֹנִי. סִימָן הוּא
שְׁיָהָא שׁוּפְךְ דְּמִים (בְּרֵאשִׁית רַבָּה): כָּלוּ כְּאֲדָרְת
שַׁעַר. מְלֵא שַׁעַר, כְּטִלִית שֶׁל צְמֵר הַמְּלֵאָה שַׁעַר,
פְּלוֹקִיר"א בְּלַע"ז: וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֲשׂו. הַכֹּל קְרָאוּ
לוֹ כֵּן, לְפִי שְׁהִיָּה נַעֲשָׂה וְנִגְמַר בְּשַׁעַרוֹ כְּכֵן שָׁנִים
הִרְבָּה: (כו) וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצֵא אָחִיו וְגו'. שְׁמַעְתִּי
מְדַרְשׁ אַגְדָּה הַדּוֹרְשׁוֹ לְפִי פְּשׁוּטוֹ: 'בְּדִין הָיָה אוֹחֻז
בוֹ לְעַכְבּוֹ, יַעֲקֹב נוֹצֵר מִטְּפָה רֵאשׁוֹנָה וְעֲשׂו מִן
הַשְּׁנִיָּה, צָא וּלְמַד מִשְׁפּוֹפְרַת שְׁפִיָּה קְצָרָה, תֵּן בָּהּ

ויעקב איש תם ישב אהלים כס"י: כח ויאהב
 יצחק את-עשו כי-ציד בפיו ורבקה אהבת
 את-יעקב כס"י: כט ויזר יעקב נזיר ויבא עשו
 מן-השדה והוא עיף כס"י: ל ויאמר עשו אל-
 יעקב הלעיטני נא מן-האדם האדם הזה כי
 עיף אנכי על-בן קרא-שמו אדום כס"י:
 לא ויאמר יעקב מכרה כיום את-בכרתך
 לי כס"י: לב ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות
 ולמה-זה לי בכרה כס"י: לג ויאמר יעקב
 השבעה לי כיום וישבע לו וימכר את-
 בכרתו ליעקב: לד ויעקב נתן לעשו לחם

לחקלא ויעקב גבר שלים משמש
 בית אולפנא: כח ורחם יצחק ית
 עשו ארי מצידה הנה אכיל
 ורבקה רחימת ית יעקב:
 כט ובשיל יעקב תבשילא ואתא
 (נ"א ועל) עשו מן חקלא והוא
 משלהי: ל ויאמר עשו ליעקב
 אטעמני כען מן סמוקא סמוקא
 הדין ארי משלהי אנא על בן
 קרא שמה אדום: לא ויאמר
 יעקב זבין כיום דלהן ית בכרותך
 לי: לב ויאמר עשו הא אנא אזל
 לממת ולמה דגן לי בכרותא:
 לג ויאמר יעקב קיים לי כיום
 דלהן וקיים לה זבין ית בכרותה
 ליעקב: לד ויעקב יחב לעשו

רש"י

(ועוד, מה עדשים אין להם פה, כף האבל אין
 לו פה, שאסור לדבר, ולפיקוף המנהג להברות את
 האבל בתחלת מאכלו ביצים, שהם עגלים ואין
 להם פה, כף אבל אין לו פה כדאמרין במועד
 קטן: אבל, כל ג' ימים הראשונים אינו משיב
 שלום לכל אדם, וכל שפן שאינו שואל בתחלה.
 מג' ועד ז', משיב ואינו שואל וכו', ברש"י ישן):
 (לא) מכרה כיום. פתרגומו כיום דילהן, כיום,
 שהוא ברור, כף מכר לי מכירה ברורה: בכרתך.
 לפי שהעבודה בכורות, אמר יעקב: 'אין רשע
 זה כדאי שיקריב להקדוש ברוך הוא':
 (לב) הנה אנכי הולך למות. (מתנודדת והולכת
 היא הבכורה, שלא תהא כל עת העבודה
 בכורות כי שבט לוי ישל אותה, ועוד) אמר
 עשו: 'מה טיבה של עבודה זו? אמר לו: 'כמה
 אזהרות וענשין ומיתות תלויין בה', כאותה
 ששנינו: (סנהדרין סג) 'אלו הן שבמיתה: שתויי יין
 ופרועי ראש', אמר: 'אני הולך למות על ידה, אם
 פן מה חפץ לי בה?': (לד) ויבז עשו. העיד

כסבור אביו שהוא מדקדק במצות (תנחומא): איש
 שדה. כמשמעו, אדם בטל וצודה בקשתו חיות
 ועופות: תם. אינו בקי בכל אלה, כלבו פן פיו.
 מי שאינו חריף לרמות קרוי תם: ישב אהלים.
 אהלו של שם ואהלו של עבר: (כח) בפיו.
 פתרגומו: בפיו של יצחק. ומדרשו: בפיו של
 עשו, שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו:
 (כט) ויזר. לשון בשול, פתרגומו: והוא עיף.
 (כ"ר) ברציחה, כמה דתימא: (ירמיה ד) "כי עיפה
 נפשי להורגים": (ל) הלעיטני. אפתח פי ושפך
 הרבה לתוכו, כמו ששנינו: 'אין אוכסין את
 הגמל, אבל מלעיטין אותו': מן-האדם האדם.
 עדשים אדמות, ואותו היום מת אברהם, שלא
 יראה את עשו בן בנו, יוצא לתרבות רעה, ואין
 זו שבה טובה שהבטיחו הקדוש ברוך הוא.
 לפיקוף קצר הקדוש ברוך הוא ה' שנים משנותיו,
 שיצחק חי ק"פ שנה, וזה קע"ה שנה, ובשל יעקב
 עדשים להברות את האבל. ולמה עדשים?
 שדומות לגלגל, שהאבלות גלגל החוזר בעולם.

לְחֵם וּתְבַשִּׁיל דְּטְלוּפְחִין וְאָכַל
 וּשְׂתֵי וָקָם וְאָזַל וְשָׁט עֶשְׂו ית
 בְּכֹרֶתָא: א וְהָוָה כִּפְנָא בְּאַרְעָא
 בַּר מִכְּפָנָא קְדָמָאָה דִּי הָוָה בְּיוֹמֵי
 אֲבָרָהָם וְאָזַל יִצְחָק לֹת אֲבִימֶלֶךְ
 מִלְכָּא דְּפִלְשֵׁתַי לְגַרְר:
 ב וְאַתְגְּלִי לָהּ יֵי וְאָמַר לֹא תַחֲוֹת
 לְמִצְרַיִם שְׂרִי בְּאַרְעָא דִּי אֵימַר
 לָךְ: ג דּוֹר בְּאַרְעָא הָדָא וְיֵהִי
 מִימְרֵי בְּסַעְדָּךְ וְאַבְרָכְנָךְ אַרִי לָךְ
 וְלִבְנֶךָ אֲתָן ית כָּל אַרְעֵתָא הָאֲלִין
 וְאָקָם ית קְיָמָא דִּי קְיָמִית
 לְאַבְרָהָם אָבוּךְ: ד וְאַסְגִּי ית בְּנֶךָ
 סְגִיאִין כְּכֹכְבֵי שָׁמַיָא וְאַתָּן לְבְנֶךָ
 ית כָּל אַרְעֵתָא הָאֲלִין וְיִתְבָּרְכוּן
 בְּדִיל בְּנֶךָ כָּל עַמְמֵי אַרְעָא:
 ה חֲלַף דִּי קָבִיל אֲבָרָהָם בְּמִימְרֵי
 וְנָטַר מִטְרַת מִימְרֵי פְקוּדֵי קְיָמֵי
 וְאוֹרִיתֵי: ו וְיִתְבַּ יִצְחָק בְּגַרְר:
 ז וּשְׂאִילוֹ אֲנָשֵׁי אַתְרָא (על
 עֵיסַק) לְאַתְתָּהּ וְאָמַר אַחֲתֵי הִיא
 אַרִי דְחִיל לְמִימַר אַתְתֵי דְלָמָא
 יִקְטַלְנִי אֲנָשֵׁי אַתְרָא עַל רַבָּקָה

וְנָזִיד עַדְשִׁים וְיֹאכַל וְיִשֶׁת וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֹז
 עֶשְׂו אֶת־הַבְּכֹרָה כְּשׁ"י: פ כּו א וְיֵהִי רָעַב
 בְּאַרְץ מִלְכָּד הָרַעַב הָרֵאשֹׁן אֲשֶׁר הָיָה בְּיַמֵּי
 אֲבָרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מִלְכָּד־
 פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה: כ וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר
 אֶל־תֵּרַד מִצְרַיִמָּה שְׁכֵן בְּאַרְץ אֲשֶׁר אָמַר
 אֵלֶיךָ כְּשׁ"י: ג גּוֹר בְּאַרְץ הַזֹּאת וְאַהֲיֶה עִמָּךְ
 וְאַבְרָכְךָ כִּי־לָךְ וְלִזְרַעְךָ אֶתֶּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת
 הָאֵל וְהִקְמַתִי אֶת־הַשְּׂבַעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
 לְאַבְרָהָם אֲבִיךָ כְּשׁ"י: ד וְהִרְבִּיתִי אֶת־זְרַעְךָ
 כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזֶרְעֶךָ אֶת־כָּל־
 הָאֲרָצוֹת הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל־גּוֹיֵי
 הָאָרֶץ כְּשׁ"י: ה עָקַב אֲשֶׁר־שָׁמַע אֲבָרָהָם בְּקִלְיָ
 וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרָתִי מִצּוֹתַי חֻקוֹתַי וְתוֹרֹתַי כְּשׁ"י:
 (ע"ב בחול) שְׁנֵי ו וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בְּגַרְר: ז וַיִּשְׂאֵלוּ אֲנָשֵׁי
 הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אַחֲתֵי הוּא כִּי יֵרָא

רש"י

הַכְּתוּב עַל רִשְׁעוֹ, שְׂבָזָה עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל מָקוֹם: (ב) אֶל־תֵּרַד מִצְרַיִמָּה. שְׂבָזָה דַּעַתּוֹ לְרַדֵּת לְמִצְרַיִם כְּמוֹ שֶׁיֵּרַד אֲבִיו בְּיַמֵּי הָרַעַב, אָמַר לוֹ: "אֶל־תֵּרַד מִצְרַיִמָּה", שְׂאֵתָה עוֹלָה תְּמִימָה וְאִין חוֹצָה לְאַרְץ כְּדָאֵי לָךְ: (ג) הָאֵל. כְּמוֹ הָאֵלָה: (ד) וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעֶךָ. אָדָם אוֹמַר לְבָנוֹ: "יְהֵא זְרַעְךָ כְּזֶרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק", וְכֵן בְּכָל הַמִּקְרָא, וְזֶה אֵב לְכָלֶן: "כִּי יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יִשְׁמַךְ וְגוֹ'", וְאַף לְעַנְנֵן הַקְּלָלָה מְצִינּוּ בֵּן: (במדבר ה) "וְהִיְתָה הָאִשָּׁה לְאֵלָה", שֶׁהַמְקַלֵּל שׁוֹנְאוֹ אוֹמַר: "תְּהֵא כְּפִלוֹנִית", וְכֵן: (ישעיה סה) "וְהִנְחַתֶּם שְׁמֵכֶם לְשִׁבְעָה לְבַחֲרֵי", שֶׁהַנְּשָׁבַע אוֹמַר: "אֵהָא כְּפִלוֹנִי, אִם עֲשִׂיתִי כִּי וְכַךְ": (ה) שָׁמַע אֲבָרָהָם בְּקִלְיָ. כְּשֶׁנִּסְתִּיתִי אוֹתוֹ: וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרָתִי. גְּזֵרוֹת לְהִרְחָקָה עַל אֲזַהְרוֹת שְׂפִתוֹרָה, כְּגוֹן: שְׁנִיּוֹת לְעַרְיוֹת וּשְׂבוֹת לְשִׁבְתָּ (יבמות כא): מִצּוֹתֵי. דְּבָרִים שְׂאֵלוֹ לֹא נִכְתְּבוּ, רְאוּיִין הֵן לְהַצְטוּוֹת, כְּגוֹן: גְּזֵל וּשְׂפִיכוֹת דְּמַיִם: חֻקוֹתֵי. דְּבָרִים שֶׁיִּצְרַךְ הִרְעֵ וְאַמּוֹת הָעוֹלָם מְשִׁיבִין עֲלֵיהֶם, כְּגוֹן: אֲכִילַת חֲזִיר וְלִבְישַׁת שַׁעֲטָנֹז, שְׂאִין טַעַם בְּדָבָר אֵלָא גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ וְחֻקוֹתָיו עַל עֲבָדָיו: וְתוֹרָתִי. לְהַכִּיָּא תוֹרָה שְׂבַעַל פֶּה הִלְכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי (ב"ר): (ז) לְאִשְׁתּוֹ. עַל אִשְׁתּוֹ, כְּמוֹ: (לעיל

לֵאמֹר אֲשֶׁתִּי פְּנֵי־הַרְגֵנִי אֲנִישִׁי הַמָּקוֹם עַל־
 רִבְקָה כִּי־טוֹבַת מְרֵאָה הִוא כִּס"ו: ח וַיְהִי כִּי
 אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיִּשְׁקֶף אַבְיִמֶלֶךְ מִלֶּךְ
 פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחֲלוֹן וַיֵּרָא וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק
 אֶת רִבְקָה אֲשֶׁתּוֹ כִּס"ז: ט וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ
 לַיִצְחָק וַיֹּאמֶר אֵךְ הִנֵּה אֲשֶׁתְּךָ הִוא וְאֵיךְ
 אָמַרְתָּ אַחֲתִי הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק כִּי
 אָמַרְתִּי פְּנֵי־אֲמוֹת עָלֶיהָ: י וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ
 מַה־זֹּאת עֲשִׂיתָ לָנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אֶחָד הָעָם
 אֶת־אֲשֶׁתְּךָ וְהִבֵּאתָ עָלֵינוּ אֲשֶׁם כִּס"ח: יא וַיֹּצִי
 אַבְיִמֶלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנִּגַּע בְּאִישׁ
 הַזֶּה וּבְאֲשֶׁתּוֹ מוֹת יוֹמָת: יב וַיִּזְרַע יִצְחָק
 בְּאֶרֶץ הַהוּא וַיִּמְצָא בִּשְׁנֵה הַהוּא מֵאָה
 שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה כִּס"ט: שְׁלִישִׁי יג וַיִּגְדֹּל
 הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וַגְּדֹל עַד כִּי־גָדֵל מְאֹד כִּס"י:
 יד וַיְהִי־לוֹ מְקַנְה־צֹאן וּמְקַנְה־בָקָר וַעֲבֹדָה רַבָּה
 וַיִּקְנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים כִּס"י: טו וְכָל־הַבְּאֹרֹת

אֲרִי שְׁפִירַת חִיּוֹ הִיא: ח וְהוּא
 כַּד סָגִיאוּ לָהּ תַּמָּן יוֹמִיא וְאֶסְתְּכִי
 אַבְיִמֶלֶךְ מִלְכָּא דְפְלִשְׁתָּאִי מִן
 חַרְבָּא וְחֹזָא וְהָא יִצְחָק מְחִיִּיךְ
 עִם רִבְקָה אֶתְתָּה: ט וַיִּקְרָא
 אַבְיִמֶלֶךְ לַיִצְחָק וַאֲמַר בְּרַם הָא
 אֶתְתָּךְ הִיא וְאֶכְדִּין אָמַרְתָּ אַחֲתִי
 הִיא וַאֲמַר לָהּ יִצְחָק אֲרִי אָמַרְתִּי
 דְלִמָּא אִימֹת עָלָה: י וַאֲמַר
 אַבְיִמֶלֶךְ מַה דָּא עֲבַדְתָּ לָנָא כְּזַעַר
 פּוֹן שְׂכִיב דְּמִיחַד בְּעַמָּא עִם
 אֶתְתָּךְ וְאִיִּתִּיתָא עֲלָנָא חוּבָא:
 יא וּפְקִיד אַבְיִמֶלֶךְ יָת כָּל עַמָּא
 לְמִימַר דִּינִזְנֹק בְּגַבְרָא דִּדִּין
 וּבְאֶתְתָּה אֶתְקַטְלָא יִתְקַטְל:
 יב וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרְעָא הַהִיא
 וְאֲשַׁכַּח בְּשִׁתָּא הַהִיא עַל חַד
 מְאָה כַּד־שְׁעָרוֹהִי וּבְרַבָּה יי:
 יג וּרְבָא גְבָרָא וְאֶזֶל אֶזֶל (נ"י סג)
 וּרְבִי עַד דִּי רַבָּא לְחַדָּא: יד וְהוּא
 לָה גִיתִי עָנָא וְגִיתִי תוֹרִין וּפְלִחְנָא
 (נ"י וְעִבְדָּה) סָגִיא וּקְנִיאוּ בָּהּ
 פְּלִשְׁתָּאִי: טו וְכָל בִּירִין דִּי חִפְרוּ
 עֲבָדִי אָבוּהִי בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם

רש"י

כ) "אמר לי אחי הוא": (ח) פי' ארכו. אמר: שְׁהָאֶרְצָן קָשָׁה וְהַשְּׁנָה קָשָׁה: מֵאָה שְׁעָרִים.
 'מעשה אין לי לדאג, מאחר שלא אנסוה עד עכשו', ולא נזהר להיות נשמר: וַיִּשְׁקֶף אַבְיִמֶלֶךְ וְגו'. שְׁרָאָהוּ מְשַׁמֵּשׁ מִשְׁתּוֹ: (י) אֶחָד הָעָם. הַמִּיחַד בְּעָם, זֶה הַמֶּלֶךְ: וְהִבֵּאתָ עָלֵינוּ אֲשֶׁם. אִם שָׁכַב כְּבָר, הִבֵּאתָ אֲשֶׁם עָלֵינוּ: (יב) בְּאֶרֶץ הַהוּא. אֵף עַל פִּי שְׁאִינָה חֲשׂוּבָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עֲצָמָה, כְּאֶרֶץ שְׁבַעַת הַגּוֹיִם (כ"ר): בִּשְׁנֵה הַהוּא. אֵף עַל פִּי שְׁאִינָה כְּתַקְנָה, שְׁהִיתָה שְׁנַת רְעִבּוֹן (כ"ר): בְּאֶרֶץ הַהוּא בִּשְׁנֵה הַהוּא. שְׁנִיָּהֶם לְמַה? לְזַמֵּר

שְׁהָאֶרְצָן קָשָׁה וְהַשְּׁנָה קָשָׁה: מֵאָה שְׁעָרִים. שְׁאֲמַדוּהָ כְּמָה רְאוּנָה לְעֲשׂוֹת, וְעֲשִׂתָּה עַל אַחַת שְׁאֲמַדוּהָ מֵאָה, וְרַבּוּתֵינוּ אָמְרוּ: 'אִמַּד זֶה, לְמַעֲשָׂוֹת הָיָה': (יג) כִּי־גָדֵל מְאֹד. שְׁהִיּוּ אוֹמְרִים וְכָל פְּרֻדוֹתֵינוּ שֶׁל יִצְחָק וְלֹא כִּסְפוֹ וְזִקְבוֹ שֶׁל אַבְיִמֶלֶךְ (כ"ר): (יד) וְעֲבֹדָה רַבָּה. פְּעִלָּה רַבָּה, בְּלִשׁוֹן לְע"ז אוֹבְרוּינ"א, עֲבֹדָה מְשַׁמַּע עֲבֹדָה אַחַת, עֲבֹדָה מְשַׁמַּע פְּעִלָּה רַבָּה: (טו) סְתָמוּם פְּלִשְׁתִּים. מִפְּנֵי שְׁאָמְרוּ: 'תִּקְלָה הֵם לָנוּ, מִפְּנֵי הַגִּיסוֹת הַבְּאוֹת עָלֵינוּ.' טְמוֹנוֹן

אבוהי טמונון פלשתאי ומלאנון
 עפרא: טז ואמר אבימלך ליצחק
 אזל מעמנא ארי תקפתא מננא
 לחדא: יז ואזל מתמן יצחק
 ושרא בנחלא דגרר ויתב תמן:
 יח ותב יצחק וקפר ית בירי
 דמיא די חפרו ביומי אברהם
 אבוהי וטמונון פלשתאי בטר
 דמית אברהם וקרא להן שמהן
 בשמהן די הוה קרי להן אבוהי:
 יט וחפרו עבדי יצחק בנחלא
 ואשפחו תמן בירא דמיין נבעין:
 כ ונצו רעותא דגרר עם רעותא
 דיצחק למימר די לנא מיא וקרא
 שמא דבירא עסקא ארי אתעסקו
 עמה: כא וחפרו בירא אחרי
 ונצו אף עלה וקרא שמה שטנה:
 כב ואסתלק מתמן וחפר בירא
 אחרי ולא נצו עלה וקרא שמה
 רחבות ואמר ארי כען אפתי יי
 לנא וניפוש (נ"א ונפשו) בארעא:
 כג ואסתלק מתמן באר שבע:
 כד ואתגלי לה יי בליליא ההוא
 ואמר אנא אלהה דאברהם אבוך
 לא תדחל ארי בסעדך מימרי
 ואברכנך ואסגי ית כנך בדיל
 אברהם עבדי: כה ובנא תמן
 מדבחה וצלי בשמא דיי ופרס
 תמן משכנה וקרו תמן עבדי

אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו
 סתמום פלשתים ומלאום עפר כס"ז: טז ויאמר
 אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו
 מאד: יז וילך משם יצחק ויחן בנחל גרר
 וישב שם כס"ח: יח וישב יצחק ויחפר ואת
 בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו
 ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא
 להן שמות בשמות אשר קרא להן אביו כס"ט:
 יט ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר
 מים חיים: כ ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק
 לאמר לנו המים ויקרא שם הבאר עשק כי
 התעשקו עמו כס"י: כא ויחפרו באר אחרת
 ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה כס"יא:
 כב ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו
 עליה ויקרא שמה רחבות ויאמר כי עתה
 הרחיב יהוה לנו ופרינו בארץ כס"יב: רביעי
 כג ויעל משם באר שבע: כד וירא אליו יהוה
 בלילה ההוא ויאמר אנכי אלהי אברהם
 אביך אל תירא כי אתך אנכי וברכתוך
 והרביתי את זרעך בעבור אברהם עבדי:

כה ויבן שם מזבח ויקרא בשם יהוה וישם שם אהלו ויכרו שם

רש"י

פלשתאי לשון סתימה, ובלשון התלמוד מטמטם
 את הלב: (יז) בנחל-גרר. רחוק מן העיר:
 (יח) וישב ויחפר. את הבארות אשר חפרו בימי
 אברהם אביו ופלשתים סתמום, וקדם שנסע יצחק
 מגרר חזר וחפרן: (כ) עשק. ערעור: פי
 התעשקו עמו. נתעשקו עמו עליה במריבה
 וערעור: (כא) שטנה. נושמן"ט בלע"ז:
 (כב) ופרינו בארץ. פתגומו וניפוש בארעא:

עֲבָדֵי יִצְחָק בָּאָר: כו וְאֲבִימֶלֶךְ הֵלֶךְ אֵלָיו
מִגֵּרָר וְאַחֲזֵת מֵרַעְהוּ וּפִיכֹל שֶׁר־צָבָאוּ כס"ז:
כו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִצְחָק מִדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי
וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וְתִשְׁלַחֲנִי מֵאֲתַכֶּם:
כה וַיֹּאמְרוּ רָאוּ רָאִינוּ כִּי־הָיָה יְהוָה | עִמָּךְ
וְנֹאמַר תְּהִי נָא אֱלֹהֵי בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ
וְנִכְרַתְהָ בְרִית עִמָּךְ כס"ז: כט אִם־תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ
רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נִגְעֵנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמָּךְ
רַק־טוֹב וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם אֶתְהָ עֵתָה בְּרוּךְ
יְהוָה כס"ז: חמישי ל וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וַיֹּאכְלוּ
וַיִּשְׂתּוּ: לא וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר וַיִּשְׁבְּעוּ אִישׁ לְאָחִיו
וַיִּשְׁלַחֲם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאֲתָו בְּשָׁלוֹם: לב וַיְהִי |
בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּבְאֹו עֲבָדֵי יִצְחָק וַיִּגְדּוּ לוֹ
עַל־אֲדוֹת הַבָּאָר אֲשֶׁר חָפְרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ
מִצָּאֵנוּ מַיִם: לד וַיִּקְרָא אֶתְהָ שְׁבַעַה עַל־כֵּן
שֵׁם־הָעַיִר בָּאָר שֶׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה כס"ז: ס
לד וַיְהִי עֲשׂוּ בֶן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה

יצחק בירא: כו ואבימלך אזל
לותה מגרר וסיעת מרחמוהי
ופיכל רב חילה: כו ואמר להון
יצחק מה דין אחיתון לותי ואתון
סניתון יתי ושלחתוני מלותכון:
כה ואמרו מחזא חזינא ארי תה
מימרא דיי בסעדך ואמרנא
תתקנים פען מומתא דהנה בין
אבהתנא ביננא ובינך ונגזר קים
עמך: כט אם תעבד עמנא בישא
פמא די לא אנזיקנך וכמא די
עבדנא עמך לחוד טב ונשלחנך
בשלם את פען בריכא דיי:
ל ועבד להון משתנא ואכלו
ושתאו: לא ואקדימו בצפרא
וקיימו גבר לאחיהי ושלחנון
יצחק ואזלו מלותה בשלם:
לב והנה ביומא ההוא ואתו
עבדי יצחק וחויאו לה על עיסק
בירא די חפרו ואמרו לה
אשפחנא מיא: לג וקרא יתה
שבעה על כן שמא דקרתא בארא
דשבוע (נ"י באר שבע) עד יומא הדין:
לד והנה עשו בר ארבעין שנין
ונסיב אתתא ית יהודית בת בארי

רש"י

"ושכרת ולא מיין": אחזת. לשון קבצה ואגדה,
שנאחזין יחד: (כח) ראו ראינו. ראו באביך,
'ראינו' כך: תהי נא אלה בינותינו וגו'. האלה
אשר בינותינו מימי אביך, תהי גם עתה בינותינו
ובינך: (כט) לא נגענוך. כשאמרנו לך: "לך
מעמנו": אתה. גם אתה (ספרים אחרים: עתה)
עשה לנו כמו כן: (לג) שבעה. על שם הברית:
(לד) בן-ארבעים שנה. עשו הנה נמשל לחזיר,
שנאמר: (תהלים פ) "יכרסמנה חזיר מצער", החזיר
הזה כשהוא שוכב פושט טלפיו, לומר: ראו שאני

(כו) ואחזת מרעהו. פתגמו: 'סיעת
מרחמוהי', סיעת מאוהביו. ויש פותרין מרעהו מ'
מיסוד התבה, כמו: (שופטים יד) "שלשים מרעים"
דשמשון, כדי שתהיה תבת יצחק דבוקה, אבל
אין דרך ארץ לדיבר על המלכות כן, סיעת אוהביו,
שאם כן, כל סיעת אוהביו הוליד עמו, ולא היה
לו אלא סיעה אחת של אוהבים, לכן יש לפתרו
פלשון הראשון, ואל תתמה על תי"ו של 'אחזת',
ואף על פי שאינה תבה סמוכה, יש דגמיתה
במקרא: (תהלים ס) "עזרת מצר". (ישעיה נא)

חַתָּאָה וְיָת בְּשֵׁמֶת בַּת אֵילֹן
 חַתָּאָה: לה וְהוּאָה מְסַרְבָּן
 וּמְרַגְזָן עַל מִימְרָא יִצְחָק וְרַבְקָה:
 א וְהוּאָה כַּד סִיב יִצְחָק וְכַהִיא
 עֵינוּהִי מִלְמַחְזֵי וְקָרָא יָת עֵשׂו
 בְּרָה רַבָּא וְאָמַר לָהּ בְּרִי וְאָמַר לָהּ
 הָא אֲנָא: ב וְאָמַר הָא כְּעַן סִיבִית
 לִית אֲנָא יָדַע יוֹמָא דְאִימוֹת:
 ג וְכַעַן סִיב כְּעַן זִינָךְ סִיפָךְ
 וְקִשְׁתָּךְ וּפּוֹק לְחַקְלָא וְצוּד לִי
 צִידָא: ד וְעֵבִיד לִי תַבְשִׁילִין
 כְּמָא דְרַחֲמִית וְאָעַל לִי וְאִיכּוּל
 בְּדִיל דִּי תִבְרַכְנָךְ נַפְשִׁי עַד לָא
 אִימוֹת: ה וְרַבְקָה שְׁמַעַת כַּד
 מִלִּיל יִצְחָק לֹת עֵשׂו בְּרָה וְאֹזַל
 עֵשׂו לְחַקְלָא לְמִיצַד צִידָא
 לְאִתְּתָא: ו וְרַבְקָה אָמַרְת לֹת
 יַעֲקֹב בְּרָה לְמִימְרָא הָא שְׁמַעִית מִן
 אַבּוּךְ מִמְלִל עִם עֵשׂו אַחוּךְ
 לְמִימְרָא: ז אֲתִי לִי צִידָא וְעֵבִיד
 לִי תַבְשִׁילִין וְאִיכּוּל וְאַבְרַכְנָךְ

אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֲרִי הַחֲתִי וְאֶת־בְּשֵׁמֶת
 בַּת־אֵילֹן הַחֲתִי כִּשׁׁי: לה וְתַהֲיִין מֵרַת רוּחַ
 לְיִצְחָק וְלְרַבְקָה כִּשׁׁי: ס כֹּז אֲוִיְהִי כִּי־זָקֵן
 יִצְחָק וְתַכְהִינּוּ עֵינָיו מֵרֵאֶת וּיְקָרָא אֶת־עֵשָׂו
 בְּנֹו הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו
 הַגִּנְי כִּשׁׁי: ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא זָקֵנְתִי לֹא יָדַעְתִּי
 יוֹם מוֹתִי כִּשׁׁי: ג וְעַתָּה שְׂאֲנָא כְּלִיךְ תְּלִיךְ
 וְקִשְׁתְּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי כְּתִיב צִידָה
 קְרִי צִיד כִּשׁׁי: ד וְעֵשָׂה־לִּי מִטַּעַמִּים כַּאֲשֶׁר
 אֶהְבֵּתִי וְהִבִּיאָה לִּי וְאֶכְלָה בְּעֵבוּר תִּבְרַכְךָ
 נַפְשִׁי בְּטָרִם אָמוֹת: ה וְרַבְקָה שְׁמַעַת בְּדַבַּר
 יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו בְּנֹו וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לְצוּד
 צִיד לְהִבְיֵא כִּשׁׁי: ו וְרַבְקָה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב
 בְּנֵה לְאֹמֶר הִנֵּה שְׁמַעְתִּי אֶת־אֲבִיךָ מְדַבֵּר
 אֶל־עֵשָׂו אַחִיךָ לְאֹמֶר: ז הִבִּיאָה לִּי צִיד

רש"י

יהושע בן קרח: 'אם מגיע בן קרח: 'אם מגיע אדם לפרק אבותיו,
 ידאג חמש שנים לפנייהם וחמש שנים לאחר בן,
 ויצחק היה בן קכ"ג (כי יעקב בן ס"ג כשנתברך,
 דוק ברש"י סוף הסדר), אמר: 'שמא לפרק אמי
 אני מגיע והיא בת קכ"ז מתה, והריני בן ה' שנים
 סמוך לפרקה'. לפיכך: "לא ידעתי יום מותי",
 שמא לפרק אמי, שמא לפרק אבא: (ג) תליך.
 חרבה, שדרך לתלותה: שאנא. לשון השחזה,
 כאותה ששנינו: (ביצה כח) 'אין משחזין את
 הספין, אבל משיאה על גבי חברתה'. חדד ספינה
 ושחט יפה, שלא תאכילני נבלה (כ"ר): וצודה לי.
 מן ההפקר ולא מן הגזל: (ה) לצוד ציד להביא.
 מהו 'להביא', אם לא ימצא ציד, יביא מן הגזל:
 (ז) לפני ה'. ברשותו, שייסכים על ידי:

טהור, כך אלו גוזלים וחומסים ומראים עצמם
 כשרים. כל מ' שנה, היה עשו צד נשים מתחת יד
 בעליהן ומענה אותם, כשהיה בן מ', אמר: 'אבא
 בן מ' שנה נשא אשה, אף אני בן': (לה) מרת
 רוח. לשון המראת רוח, כמו: (דברים ט) "ממרים
 היתם", כל מעשיהן היו להכעיס ולעצבון:
 ליצחק ולרבקה. שהיו עובדות עבודת אלילים
 (כ"ר): (א) ותכהין. בעשנן של אלו (שהיו
 מעשנות ומקטירות לעבודת אלילים). דבר אחר:
 כשנעקד על גבי המזבח והיה אביו רוצה לשחטו,
 באותה שעה, נפתחו השמים וראו מלאכי השרת,
 והיו בוכים וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו.
 לפיכך, פהו עיניו. דבר אחר: כדי שיטל יעקב את
 הברכות: (ב) לא ידעתי יום מותי. אמר רבי

וַעֲשֶׂה לִּי מִטַּעַמִּים וְאֹכְלָה וְאִבְרַכְכָּה לְפָנַי
 יְהוָה לְפָנַי מוֹתֵי כִסִּי: ח וְעַתָּה בְנֵי שְׁמַע בְּקוֹלִי
 לְאִשֶּׁר אֲנִי מִצְוֶה אֹתְךָ: ט לְךָ־נָא אֶל־הַצֹּאֵן
 וְקַח־לִּי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים טָבוִים וְאֶעֱשֶׂה
 אֹתָם מִטַּעַמִּים לְאֹבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהַב כִּסִּי:
 וְהִבֵּאתָ לְאֹבִיךָ וְאָכַל בְּעֵבֶר אֲשֶׁר יִבְרַכְךָ
 לְפָנַי מוֹתוֹ: י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רַבְקָה אִמּוֹ הֲנִי
 עָשׂוּ אָחִי אִישׁ שֶׁעַר וְאֹנְכִי אִישׁ חֶלֶק כִּסִּי:
 יב אוֹלֵי יְמֵשָׁנִי אָבִי וְהֵייתִי בְּעֵינָיו כְּמַתְעַתֵּעַ
 וְהִבֵּאתִי עָלַי קִלְלָה וְלֹא בְרַכָּה כִּסִּי: יג וְתֹאמֶר
 לוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלַתְךָ בְּנֵי אֶדְ שְׁמַע בְּקוֹלִי וְלֶךְ
 קַח־לִּי: יד וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ
 מִטַּעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַב אָבִיו: טו וַתִּקַּח רַבְקָה
 אֶת־בְּגְדֵי עָשׂוּ בְּנֵה הַגָּדֹל הַחֲמֹדֹת אֲשֶׁר
 אֵתָהּ בַּבַּיִת וַתִּלְבַּשׂ אֶת־יַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן כִּסִּי:
 טז וְאֵת עֹרֹת גְּדֵי הָעֲזִים הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו
 וְעַל חֶלְקָת צְוֹאֲרָיו: יז וַתִּתֵּן אֶת־הַמִּטַּעַמִּים
 וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנֵה:
 יח וַיָּבֵא אֶל־אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי מִי
 אֵתָהּ בְּנִי: יט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אֹנְכִי עָשׂוּ

קָדָם יי קָדָם מוֹתֵי: ח וּכְעַן בְּרִי
 קָבַל מִנִּי לְמָא דִּי אֲנָא מְפָקֵד
 יִתְךָ: ט אֲזִיל כְּעַן לְוֹת עָנָא וְסָב
 לִי מִתְמָן תְּרִין גְּדֵי (כר) עֲזִין
 טָבִין וְאֶעֱבֵד יִתְהוֹן תְּבַשְׂלִין
 לְאֹבוּךָ כְּמָא דִּי רַחֵם: י וְתִתֵּי
 (נ"י וְתַעַל) לְאֹבוּךָ וַיִּכּוֹל בְּדִיל
 דִּיבְרַכְכֵּךְ קָדָם מוֹתָה: יא וְאָמַר
 יַעֲקֹב לְרַבְקָה אִמָּה הָא עָשׂוּ אָחִי
 גְּבַר שְׁעָרָן וְאֲנָא גְּבַר שְׁעִיעַ:
 יב מָאִים יִמְשַׁנֵּי אָבָא וְאֵהִי
 בְּעֵינוּהִי כְּמַתְלַעֵב וְאֵהִי מִיִּתִי (נ"י
 וְאֵהִי מִיִּתִי) עָלַי לְוֹטִין וְלֹא בְרַכָּן:
 יג וְאִמְרַת לֵה אִמָּה עָלַי אֲתֹאמֶר
 בְּנִבּוּאָה דְלֹא יִיתוּן לְוֹטִיא עֲלֵךְ
 בְּרִי כְּרַם קָבַל מִנִּי וְאֲזִיל סָב לִי:
 יד וְאֲזַל וַנְּסִיב וְאִתִּי לְאִמָּה
 וְעַבְדַּת אִמָּה תְּבַשְׂלִין כְּמָא
 דִּרַחֵם אָבוּהִי: טו וַנְּסִיבַת רַבְקָה
 יֵת לְבוּשֵׁי עָשׂוּ בְּרָה רַבָּא דְכִיתָא
 דִּי עָמָה בְּבֵיתָא וְאֶלְבִּישַׁת יֵת
 יַעֲקֹב בְּרָה זְעִירָא: טז וְיֵת מִשְׁכֵּי
 גְּדֵי בַר עֲזִי אֶלְבִּישַׁת עַל יְדוּהִי
 וְעַל שְׁעִיעוֹת צוּרָה: יז וַיִּהְבַּת יֵת
 תְּבַשְׂלִיא וְיֵת לְחֲמָא דִּי עַבְדַּת
 בִּידָא דְיַעֲקֹב בְּרָה: יח וְעַל לְוֹת
 אָבוּהִי וְאָמַר אָבָא וְאָמַר הָא אֲנָא
 מִן אִתְּ בְּרִי: יט וְאָמַר יַעֲקֹב
 לְאָבוּהִי אֲנָא עָשׂוּ בּוּכְרֵךְ עַבְדִּית

רש"י

(יא) איש שער. בעל שער: (יב) ימשני. כמו:
 (דברים כח) "ממשש בצְהָרִים": (טו) החמדות.
 הנקיות, פתגמו: 'דכִּתָּא'. דְּכָר אַחַר: שְׁחַמַּד
 אוֹתָן מִן נִמְרָד: אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבַּיִת. וְהִלָּא כְּמָה נָשִׁים
 הֵיוּ לוֹ, וְהוּא מְפָקִיד אֲצֵל אִמּוֹ? אֵלָּא שְׁהִיָּה בְּקִי
 בְּמַעֲשֵׂיהֶן וְחוֹשְׁדֵן: (יט) אֹנְכִי עָשׂוּ בְּכַרְךָ. אֹנְכִי,

(ט) וְקַח־לִּי. מִשְׁלֵי הֵם וְאִינֵם גּוֹל, שְׁכַךְ כְּתַב לֵה
 יִצְחָק בְּכַתְּבָתָהּ: 'לְטַל שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים בְּכָל יוֹם'
 (ב"ר): שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים. וְכִי שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים הָיָה
 מְאָכְלוֹ שֶׁל יִצְחָק? אֵלָּא פֶּסַח הָיָה, הָאֲחָד הַקָּרִיב
 לְפֶסַח, וְהָאֲחָד עָשָׂה מִטַּעַמִּים, בְּפִרְקֵי דְרַבִּי
 אֲלִיעֶזֶר: כַּאֲשֶׁר אָהַב. כִּי טַעַם הַגְּדִי כְּטַעַם הַצֹּבִי:

כָּמָא דִּי מְלִילְתָא עָמִי (נ"א ל) קוּם
 פְּעֵן אֶסְתַּחֲר וְאֶכּוּל מְצִידֵי בְדִיל
 דִּי תְּבַרְכֵנִי נִפְשָׁךְ: כ וְאָמַר
 יִצְחָק לְבָרָה מַה דִּין אוֹחִיתָא
 לְאֶשְׁכְּחָא בְּרִי וְאָמַר אָרִי זְמִין יִי
 אֱלֹהֶיךָ קְדָמִי: כא וְאָמַר יִצְחָק
 לְיַעֲקֹב קְרִיב פְּעֵן וְאֶמְשַׁנָּךְ בְּרִי
 הַעֲתֵּ דִין בְּרִי עֲשׂוּ אִם לֹא:
 כב וְקָרִיב יַעֲקֹב לְוֹת יִצְחָק אֲבוּהֵי
 וּמְשִׁנָּה וְאָמַר קָלָא קָלָא דְיַעֲקֹב
 וַיִּדְבֹּר יְדוּהֵי דְעֶשָׂו: כג וְלֹא
 אֶשְׁתְּמוּדְעָה אָרִי הַנְּאֻה יְדוּהֵי
 פִּידֵי עֲשׂו אֲחוּהֵי שְׁעִירָן (נ"י
 שְׁעִירָן) וַיְבָרְכָהּ: כד וְאָמַר אֶת דִּין
 בְּרִי עֲשׂו וְאָמַר הָא אָנָּא:
 כה וְאָמַר קְרִיב קְדָמִי וְאֶיכּוּל
 מְצִידָא דְבְּרִי בְּדִיל דִּי תְּבַרְכֵנִי
 נִפְשִׁי וְקָרִיב לֵה וְאֶכֶּל וְאִתִּי (נ"י
 וְאֶכֶּל) לֵה חֲמָרָא וּשְׂתִי: כו וְאָמַר
 לֵה יִצְחָק אֲבוּהֵי קְרִיב פְּעֵן וּנְשָׁק
 לִי (נ"י וּשְׁק לִי) בְּרִי: כז וְקָרִב וּנְשָׁק
 לֵה וְאַרְחַ יֵת רִיחָא דְלְבוּשׁוּהֵי
 וַיְבָרְכָהּ וְאָמַר הֲוּוּ (נ"א הֲוּוּ) רִיחָא
 דְּבְּרִי פְּרִיחָא דְחַקְלָא דִּי בְּרַכָּה
 יִי: כח וַיִּתֵּן לָךְ יִי מִטְּלָא דְשִׁמְיָא

בְּכֹרֶךְ עֲשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוּם-נָא
 שָׁבָה וְאֶכְלָה מְצִידֵי בַעֲבוּר תְּבַרְכֵנִי
 נִפְשֶׁךָ כס"י: כ וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל-בָּנוּ מַה-זֶּה
 מַהֲרַת לְמַצָּא בְּנִי וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי: כא וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל-יַעֲקֹב גְּשָׁה-
 נָא וְאֶמְשַׁךְ בְּנִי הֵאתָה זֶה בְּנִי עֲשׂו אִם-
 לֹא כס"י: כב וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל-יִצְחָק אָבִיו וַיִּמְשָׁהוּ
 וַיֹּאמֶר הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב וְהִידִים יָדַי עֲשׂו כס"י:
 כג וְלֹא הִבִּירוּ כִּי-הָיוּ יָדָיו פִּידֵי עֲשׂו אֲחוּ
 שְׁעֵרֹת וַיְבָרְכֵהוּ: כד וַיֹּאמֶר אֶתָּה זֶה בְּנִי עֲשׂו
 וַיֹּאמֶר אָנִי כס"י: כה וַיֹּאמֶר הַגְּשָׁה לִי וְאֶכְלָה
 מְצִיד בְּנִי לְמַעַן תְּבַרְכֶּךָ נִפְשִׁי וַיִּגַּשׁ-לוֹ וַיֹּאכֵל
 וַיָּבֵא לוֹ יֵין וַיִּשְׂתֵּי: כו וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו
 גְּשָׁה-נָא וּשְׁקָה-לִי בְּנִי: כז וַיִּגַּשׁ וַיִּשְׁק-לוֹ וַיִּרַח
 אֶת-רִיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רִיחַ בְּנִי
 כְּרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בָּרַכְו יְהוָה כס"י: שְׂשִׁי כח וַיִּתֵּן
 לָךְ הָאֱלֹהִים מִטְּלַת הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ

רש"י

ה'. שָׁנְתָן בּוֹ רִיחַ טוֹב וְזֶהוּ שְׂדֵה תְּפוּחִים, כֵּן דָּרְשׁוּ
 רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבְּרָכָה (תְּעֵנִית כט:): (כח) וַיִּתֵּן-
 לָךְ. יִתֵּן וַיַּחֲזֹר וַיִּתֵּן (כ"ר). וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ מוֹסֵב לְעִנְיָן
 הָרֵאשׁוֹן: "רִיחַ בְּנִי", שָׁנְתָן לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ
 הוּא "כְּרִיחַ שְׂדֵה וְגו'", וְעוֹד יִתֵּן לָךְ: "מִטְּלַת
 הַשָּׁמַיִם וְגו'": מִטְּלַת הַשָּׁמַיִם. כְּמִשְׁמַעוֹ, וּמִדְּרַשׁ
 אֲגֻדָּה יֵשׁ לְהִרְבֵּה פְּנִים. (דְּבַר אַחַר מַהוּ הָאֱלֹהִים?
 בְּדִין, אִם רֵאוּי לָךְ, יִתֵּן לָךְ, וְאִם לֹא, לֹא יִתֵּן לָךְ,
 אֲבָל לְעֶשׂו אָמַר "מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יְהִיָּה מוֹשְׁבֶךָ", בֵּין
 צְדִיק בֵּין רָשָׁע יִתֵּן לָךְ, וּמִמָּנוּ לְמַד שְׁלֹמָה, כְּשֶׁעָשָׂה
 הַבַּיִת סֹדֵר תְּפִלָּתוֹ, יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא בַּעַל אֲמוּנָה

הוּא הַמְּבִיא לָךְ, וְעֲשׂו הוּא בְּכוֹרֶךָ: עֲשִׂיתִי. כְּמָה
 דְּבָרִים כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי: שָׁבָה. לְשׁוֹן מִיִּסָּב עַל
 הַשְּׁלֶחֶן, לְכֹף מִתְּרָגָם 'אֶסְתַּחֲר': (כא) גְּשָׁה-נָא
 וְאֶמְשָׁךְ. אָמַר יִצְחָק בְּלִבּוֹ: 'אֵין דְּרָךְ עֲשׂו לְהִיּוֹת
 שֵׁם שָׁמַיִם שְׁגוּר בְּפִיו, וְזֶה אָמַר: "כִּי הִקְרָה ה'
 אֱלֹהֶיךָ": (כב) קוֹל יַעֲקֹב. שְׁמַדְבַּר בְּלִשׁוֹן
 תְּחִנּוּנִים: "קוּם-נָא", אֲבָל עֲשׂו בְּלִשׁוֹן קְנִטוּרִיא
 דְּבַר: "יָקוּם אָבִי": (כד) וַיֹּאמֶר אָנִי. לֹא אָמַר:
 'אָנִי עֲשׂו', אֲלֵא "אָנִי": (כז) וַיִּרַח וְגו'. וְהֵלֵא
 אֵין רִיחַ רַע יוֹתֵר מִשְׁטָף הַעֲזִים אֲלֵא מִלְּמַד
 שְׁנִכְסָה עֲמוֹ רִיחַ גַּן עֵדֶן: כְּרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בָּרַכְו

וּרְבֵי דְגָן וְתִירֵשׁ כְּשִׁי: כַּט יַעֲבֹדוּךָ עַמִּים
 כתיב וישתחו קרי וישתחוּ לך לאִמִּים הוּה גְבִיר
 לְאֶחִיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְךָ בְּנֵי אִמְךָ אֲרִיךְ אַרְוֹר
 וּמְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ כְּשִׁי: ל וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּלַה יִצְחָק
 לְבָרְךָ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אָךְ יִצְאָ יִצְאָ יַעֲקֹב
 מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעָשׂוּ אָחִיו בְּאֵ
 מִצִּידוֹ כְּשִׁי: לא וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מִטַּעַמִּים וַיָּבֵא
 לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקָם אָבִי וַיֹּאכַל מִצִּיד
 בְּנֹו בַעֲבַר תְּבַרְכֵנִי נַפְשֶׁךָ: לב וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק
 אָבִיו מִי־אַתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בְנֶךָ בְּכֹרֶךָ עָשׂוּ:
 לג וַיִּיחָרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְדֹלָה עַד־מָאֵד וַיֹּאמֶר
 מִי־אֲפֹא הוּא הַצֵּד־צִיד וַיָּבֵא לִי וְאָכַל מִכָּל
 בְּטָרִם תְּבֹוא וְאֲבָרְכֶהוּ גַם־בְּרוּךְ יִהְיֶה כְּשִׁי:
 לד כִּשְׁמַע עָשׂוּ אֶת־דְּבָרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צָעֲקָה
 גְדֹלָה וּמְרָה עַד־מָאֵד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרַכֵּנִי
 גַם־אֲנִי אָבִי: לה וַיֹּאמֶר בָּא אֶחִיךָ בְּמִרְמָה

ומטובא דארעא וסגיאות (נ"י)
 וסגית) עיבור וחקר: כט יפלחנה
 עממין וישתעבדון לך מלכונ הוי
 רב לאחיק ויסגדון לך בני אמך
 מלטטיך יהון ליטין ומברכיך
 יהון בריכין: ל ותהה פד שיצי
 יצחק לברכא ית יעקב ותהה פרם
 מפק נפק יעקב מלות אפי יצחק
 אבוהי ועשו אחוהי אתא (נ"י על)
 מצידה: לא ועבד אף הוא
 תבשילין ואעיל לות אבוהי ואמר
 לאבוהי יקום אפא ויכול מצידא
 דברה בדיל די תברכני נפשך:
 לב ואמר לה יצחק אבוהי מן את
 ואמר אנא ברך בוכרך עשו:
 לג ותהה יצחק תוהא רבא עד
 לחדא ואמר מן הוא דיכי דצד
 צידא ואעיל לי ואכלית מכלא
 עד לא תיעול וברכתה אף בריך
 יהי: לד פד שמע עשו ית פתגמי
 אבוהי וצוח צוחא רבא ומרירא
 עד לחדא ואמר לאבוהי ברכני
 אף אנא (נ"י ל) אבא: לה ואמר
 על אחורך ברחמתי וקביל

רש"י

ומצדיק עליו את הדין לא יקרא עליך תגר. לפיכך:
 (מלכים א ח) "ונתתה לאיש ככל דרכיו אשר תדע
 את לבבו", אבל נכרי, מחסר אמנה, לפיכך אמר:
 "אתה תשמע השמים וגו' ועשית ככל אשר יקרא
 אליך הנכרי", בין ראוי בין שאינו ראוי, תן לו, כדי
 שלא יקרא עליך תגר, ברש"י ישן מדק):
 (כט) בני אמך. ויעקב אמר ליהודה: "בני
 אביך", לפי שהיו לו בנים מבמה אמהות, וכאן
 שלא נשא אלא אשה אחת, אמר: "בני אמך":
 אריך ארור ומברכיך ברוך. ובבלעם הוא אומר:
 "מברכיך ברוך ואוריך ארור" (במדבר כד ט).
 הצדיקים תחלתם יסורים וסופן שלום, ואוריכם

ומצעריהם קודמים למברכיהם, לפיכך יצחק
 הקדים קללת אוררים לברכת מברכים, והרשעים
 תחלתן שלום וסופן יסורין, לפיכך בלעם הקדים
 ברכה לקללה: (ל) יצא יצא. זה יוצא וזה בא:
 (לג) ויחרד. פתרגומו: 'ותוה', לשון תמיהה,
 ומדרשו: ראה גיהנם פתוחה מתחתיו: מי־אפוא.
 לשון לעצמו, משמש עם כמה דברים. דבר אחר:
 איפוא, איה פה, מי הוא ואפוא הוא הצד ציד?:
 ואכל מפל. מפל מטעמים שבקשתי לטעם טעמתי
 בו (ב"ר): גם־ברוך יהיה. שלא תאמר: 'אלולא
 שרמה יעקב לאביו, לא נטל את הברכות, לך
 הספים וברכו מדעתו (ב"ר): (לה) במרמה.

בְּרַכְתְּךָ: לו וַאֲמַר יְאוֹת קְרָא
שְׁמָה יַעֲקֹב וְחַכְמָנִי דְנָן תְּרַתִּין
זְמַנִּין יַת בְּכִירוֹתֵי נָסִיב וְהָא כְּעַן
קָבִיל בְּרַכְתֵּי וַאֲמַר הֲלֵא שְׁבַקְתָּ
לִי בְּרַכְתָּא: לו וְאַתִּיב יִצְחָק
וַאֲמַר לַעֲשׂוּ הָא רַב שׁוֹתֵה לָךְ
(ג"י עלון) וְיַת כָּל אַחוּהֵי יְהֻבִית לַה
לְעַבְדִּין וְעִיבוֹר וְחִמְר סְעֻדְתָּה
וְלָךְ הִכָּא מָה אַעֲבִיד בְּרִי:
לח וַאֲמַר עֲשׂוּ לְאֲבוּהֵי הַבְּרַכְתָּא
חָדָא הִיא לָךְ אַבָּא בְּרַךְ לִי אַף
אֲנָא אַבָּא וְאַרְיִם עֲשׂוּ קְלָה
וּבְכָא: לט וְאַתִּיב יִצְחָק אֲבוּהֵי
וַאֲמַר לַה הָא מְטוּבָא דְאַרְעָא
יְהֵא מוֹתְבָךְ וּמְטָלָא דְשַׁמְיָא
מְלַעֲלָא: מ וְעַל חֲרַבְךָ תִּיחֵי וְיַת
אַחוּךָ תִּפְלַח וְיִהִי כַד יַעֲבֹרִין
בְּנוּהֵי עַל פְּתַגְמֵי אוּרִיתָא וְתַעֲדִי
נִירָה מְעַל צְוֹרְךָ: מא וְנִטְר עֲשׂוּ
דְּכַבוּ לְיַעֲקֹב עַל בְּרַכְתָּא דִּי בְּרַכָּה
אֲבוּהֵי וַאֲמַר עֲשׂוּ כְּלַפֵּי יַקְרָבוֹן

וַיִּקַּח בְּרַכְתְּךָ כס"י: לו וַיֹּאמֶר הִכִּי קָרָא שְׁמוֹ
יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַעַמִּים אֶת־בְּכֹרְתִי לָקַח
וְהִנֵּה עִתָּה לָקַח בְּרַכְתִּי וַיֹּאמֶר הֲלֵא־אֶצְלָתָּ
לִי בְרַכָּה כס"י: לו וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לַעֲשׂוּ הֵן
גְּבִיר שְׁמֹתִיו לָךְ וְאֶת־כָּל־אָחָיו נָתַתִּי לוֹ
לְעַבְדִּים וְדָגַן וְתִירֵשׁ סִמְכֹתִיו וְלִכְהָ אֲפּוּא
מָה אַעֲשֶׂה בְּנֵי כס"י: לח וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ אֶל־אֲבֹי
הַבְּרַכָּה אַחַת הוּא־לָךְ אָבִי בְּרַכְנִי גַם־אֲנִי
אָבִי וַיִּשָּׂא עֲשׂוּ קְלוֹ וַיִּבְךְ כס"י: לט וַיַּעַן יִצְחָק
אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמֵנִי הָאָרֶץ יִהְיֶה
מוֹשְׁבָךְ וּמְטָל הַשָּׁמַיִם מֵעַל כס"י: מ וְעַל־חֲרַבְךָ
תַּחֲיֶה וְאֶת־אָחֶיךָ תַעֲבֹד וְהִיא כַּאֲשֶׁר תִּרְיֹד
וּפְרַקֵּת עָלוּ מֵעַל צְוֹאֲרֶךָ כס"י: מא וַיִּשְׁטֹם עֲשׂוּ
אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרַכָּה אֲשֶׁר בִּרְכוּ אֲבֹי

רש"י

שְׁלוֹ הֵם, שְׁהָרִי גְבִיר שְׁמֹתִיו לָךְ וּמָה שְׁקָנָה עָבֹד,
קָנָה רַבּוֹ: וְלִכְהָ אֲפּוּא מָה אַעֲשֶׂה. אִיָּה, אֲפּוּא,
אַבְקָשׁ מָה לַעֲשׂוֹת לָךְ?: (לח) הַבְּרַכָּה אַחַת.
ה"א זֹו מִשְׁמֵשֶׁת לְשׁוֹן תִּימָה, כְּמוֹ: (במדבר יג)
"הַבְּמַחְנִים"? "הַשְּׁמֵנָה הִיא"? (שמואל ב ג)
"הַכְּמוֹת נָכַל"?: (לט) מִשְׁמֵנִי הָאָרֶץ וְגו'. זֹו
אִיטְלִי"א שֶׁל יוֹן (כ"ר): (מ) וְעַל־חֲרַבְךָ. כְּמוֹ
'בְּחֲרַבְךָ'. יֵשׁ עַל שֶׁהוּא בְּמָקוֹם אוֹת ב', כְּמוֹ:
(יחזקאל לג) "עֲמַדְתֶּם עַל חֲרַבְכֶם", בְּחֲרַבְכֶם, (שמות
ו) "עַל צְבָאֲתֶם", בְּצַבָּאוֹתֶם: וְהִיא כַּאֲשֶׁר תִּרְיֹד.
לְשׁוֹן צַעַר כְּמוֹ: (תהלים נה) "אָרִיד בְּשִׁיחִי", כְּלוֹמַר,
כְּשִׁיעֲבָרוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַתּוֹרָה וְיִהְיֶה לָךְ פְּתַחוֹן פֶּה
לְהַצְטַעַר עַל הַבְּרַכּוֹת שֶׁנִּטְל וּפְרַקְתָּ עָלוּ וְגו':
(מא) יַקְרָבוּ יָמֵי אָבִל אָבִי. כְּמִשְׁמַעוּ, שְׁלֵא
אַצַּעַר אֶת אַבָּא, וּמְדַרְשֵׁי אַגְדָּה לְכַמָּה פָּנִים יֵשׁ:

בְּחֻקָּה: (לו) הִכִּי קְרָא שְׁמוֹ. לְשׁוֹן תִּימָה הוּא,
כְּמוֹ: (לקמן כט) "הִכִּי אָחִי אֲתָה"? שְׁמָא לְכָךְ נִקְרָא
שְׁמוֹ יַעֲקֹב, עַל שֵׁם סוּפּוֹ, שֶׁהוּא עֲתִיד לַעֲקֹבֵנִי,
תְּנַחוּמָא. לְמָה חֲרַד יִצְחָק? אָמַר: 'שְׁמָא עֹוֹן יֵשׁ בִּי
שְׁבַרְכְּתִי קָטָן לְפָנֵי גְדוֹל וְשִׁנִּיתִי סֵדֵר הֵיחֲסִי?
הַתְּחִיל עֲשׂוּ מְצַעֵק: "וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַעַמִּים", אָמַר לוֹ
אָבִיו: מָה עֲשֶׂה לָךְ? אָמַר לוֹ: "אֶת־בְּכֹרְתִי לָקַח",
אָמַר: 'בְּכָךְ הֵייתִי מִצַּר וְחֲרַד, שְׁמָא עֲבַרְתִּי עַל
שׁוֹרֵת הַדִּין. עֲלִשׁוּ, לְבַכּוֹר בְּרַכְתִּי: "גַּם בְּרוּךְ
יְהִי": "וַיַּעֲקֹבֵנִי. כְּתַרְגּוּמוֹ וְכַמְנִי, אַרְבִּנִי. וְאַרְבִּי,
'וְכַמִּי, וַיֵּשׁ מִתְּרַגְּמִין: "וְחַכְמָנִי, נִתְחַכֵּם לִי:
אֶצְלָתָּ. לְשׁוֹן הַפְּרָשָׁה, כְּמוֹ "וַיֹּאצֵּל" (סְפָרִים
אַחֲרִים: "וַיֹּצֵל"): (לז) הֵן גְּבִיר. בְּרַכָּה זֹו
שְׁבִיעִית הִיא, וְהוּא עוֹשֶׂה אוֹתָהּ רֵאוּשׁוֹנָה? אֵלָא
אָמַר לוֹ: מָה תּוֹעֵלֶת לָךְ בְּבְרַכָּה? אִם תִּקְנָה נְכֻסִים,

וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ בְלָבוּ יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִל אָבִי
 וְאַהֲרֹנָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי כְּשִׁי: מִבּ וַיִּגְדַּל לְרִבְקָה
 אֶת־דְּבָרֵי עֲשׂוּ בְּנֵה הַגְּדֹל וְהַשְּׁלַח וְהַתְּקַרָּא
 לְיַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן וְהַתְּאֵמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֲשׂוּ
 אָחִיךָ מִתְּנַחֵם לָךְ לְהַרְגֵּךָ כְּשִׁי: מִגּ וְעַתָּה בְּנֵי
 שְׁמַע בְּקִלִּי וְקוּם בְּרַח־לָךְ אֶל־לְבֹן אָחִי
 חַרְנָה: מִדּ וַיֵּשְׁבֶת עִמּוֹ יָמִים אֶחָדִים עַד
 אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ כְּשִׁי: מִה עַד־שׁוּב אֶפֶי־
 אָחִיךָ מִמָּךְ וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לוֹ
 וְשַׁלַּחְתִּי וְלִקְחָתִיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֲשַׁבֵּל גַּם־
 שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד כְּשִׁי: מִו וְהַתְּאֵמֶר רִבְקָה אֶל־
 יִצְחָק קִצְתִּי בְּחַיִּי מִפְּנֵי בָנוֹת חַת אִם־לִקְחָ
 יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבָּנוֹת־חַת כְּאֵלֶּה מִבָּנוֹת הָאָרֶץ
 לָמָּה לִּי חַיִּים כְּשִׁי: מִכּ א וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל־
 יַעֲקֹב וַיְבָרֵךְ אֹתוֹ וַיְצִיחֵהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־תִקַּח
 אִשָּׁה מִבָּנוֹת כְּנַעַן: ב קוּם לֵךְ פְּדֹנָה* אֶרֶם
 בֵּיתָה בְּתוֹאֵל אָבִי אִמְךָ וְקַח־לָךְ מִשָּׁם אִשָּׁה
 מִבָּנוֹת לְבֹן אָחִי אִמְךָ כְּשִׁי: ג וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָךְ אֶתְךָ וַיְבָרֵךְ וַיִּרְבֶּךָ וְהָיִיתָ

יומי אבלי דאבא ואקטול ית
 יעקב אחי: מב ואתחנה לרבקה
 ית פתגמי עשו ברה רבא ושלחת
 וקרת ליעקב ברה זעירא ואמרת
 לה הא עשו אחוה כמן לה
 למקטלך: מג וכען ברי קבל מני
 וקום אזיל לה לות לבן אחי
 לחרן: מד ותתיב עמה יומין
 זעירין עד דיתוב רוגזא דאחוה:
 מה עד דיתוב רוגזא דאחוה מנה
 ויתנשי ית די עבדת לה ואשלח
 ואדברנה מתמן למה אתפל אף
 פרויכון יומא חד: מו ואמרת
 רבקה ליצחק עקית בחיי מן קדם
 בנת חתאה אם נסיב יעקב אתתא
 מבנת חתאה כאלין מבנת ארעא
 למה לי חיים: א ויקרא יצחק
 ליעקב ובריה יתה ופקדה ואמר
 לה לא תסב אתתא מבנת כנען:
 ב קום אזיל לפדן ארם לבית
 פתואל אבוקא דאמך וסב לה
 מתמן אתתא מבנת לבן אחוהא
 דאמך: ג ואל שדי יברך יתך
 ויפשוך וינסגוף ויתחי לכנשת

*תרי טעמי

רש"י

ביעקב אמר: "באשר שכלתי, שכלתי": גם
 שניכם. ואם קום עליך ואתה תהרגני, לעמדו בניו
 ויהרגוהו, ורוח הקדש נזרקה בה ונתנבאה שביום
 אחד ימותו, כמו שמפרש בפרק 'המקנא לאשתו'
 (סוטה יב): (מו) קצתי בחיי. מאסתי בחיי:
 (ב) פדנה. כמו לפדן: ביתה בתואל. לבית
 בתואל, כל תבה שצריכה למ"ד בתחלתה, הטיל
 לה ה"א בסופה (יבמות יג): (ג) ואל שדי. מי שדי

(מב) ויגד לרבקה. ברוח הקדש הגד לה מה
 שעשו מהרהר בלבו: מתנחם לה. נחם על האתנה
 לחשב מחשבה אחרת, להתנפר לה ולהרגה.
 ומדרש אגדה: כבר אתה מת בעיניו ושתה עליך
 כוס של תנחומים, ולפי פשוטו: לשון תנחומים,
 מתנחם הוא על הפרכות בהריגתך: (מד) אחרים.
 מועטים: (מה) למה אשפל. אהיה שפולה
 משניכם. למד על הקובר את בניו שקרוי שפול, וכן

שְׁבִטִין: ד ויתן לך ית בְּרַכְתָּא
 דאֲבִרְהִם לך ולבְּנֵיךָ עִמָּךְ
 לְמִירְתָּךְ ית אַרְעֵ תוֹתֵבּוֹתְךָ דִּי יְהִב
 יי לְאֲבִרְהִם: ה ושלח יצחק ית
 יַעֲקֹב וְאֶזְל לְפָדוֹן אָרֶם לְבָן
 בַּר בְּתוּאֵל אֲרַמְאָה אַחוּהָא
 דְרַבְקָה אִמָּה דְיַעֲקֹב וְעָשׂו:
 ו וְחִזָּא עָשׂו אַרְי בְּרִיךְ יַצְחָק ית
 יַעֲקֹב וְשִׁלַּח יְתָה לְפָדוֹן אָרֶם
 לְמַסַּב לַה מִתְּמָן אֲתַתָּא בַּד בְּרִיךְ
 יְתָה וּפְקִיד עֲלוּהִי לְמִימַר לָא
 תִּסַּב אֲתַתָּא מִבְּנַת כְּנַעַן: ז וְקָבִיל
 יַעֲקֹב מִן אֲבוּהִי וּמִן אִמָּה וְאֶזְל
 לְפָדוֹן אָרֶם: ח וְחִזָּא עָשׂו אַרְי
 בִּישָׂא בְּנַת כְּנַעַן בְּעֵינֵי יַצְחָק
 אֲבוּהִי: ט וְאֶזְל עָשׂו לְוֹת
 יִשְׁמַעְאֵל וְנָסִיב ית מַחֲלַת בַּת

לְקַהֲל עַמִּים כִּשׁ"י: ד וְיִתֵּן לְךָ אֶת־בְּרַכְתָּ
 אֲבִרְהִם לְךָ וְלִזְרַעְךָ אֲתָךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֲרָץ
 מְגִרְיךָ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים לְאֲבִרְהִם כִּשׁ"י: שְׁבִיעִי
 ה וְיִשְׁלַח יַצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פְּדִנָה* אָרֶם
 אֶל־לְבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אַחֵי רַבְקָה אִם
 יַעֲקֹב וְעָשׂו כִּשׁ"י: ו וַיֵּרָא עָשׂו כִּי־בָרַךְ יַצְחָק
 אֶת־יַעֲקֹב וְשִׁלַּח אֹתוֹ פְּדִנָה* אָרֶם לְקַחַת־לוֹ
 מִשָּׂם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיֵּצֵא עָלָיו לֵאמֹר
 לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנֹת כְּנַעַן: מִפְּטִיר וְיִשְׁמַע
 יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פְּדִנָה*
 אָרֶם כִּשׁ"י: ח וַיֵּרָא עָשׂו כִּי רָעוֹת בְּנֹת כְּנַעַן
 בְּעֵינֵי יַצְחָק אָבִיו: ט וַיֵּלֶךְ עָשׂו אֶל־יִשְׁמַעְאֵל

*תורי טעמי

רש"י

וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמַעְאֵל וְגו'". נמצא, יַעֲקֹב כְּשִׁמַּת
 יִשְׁמַעְאֵל בֶּן ס"ג שָׁנִים הָיָה, וְלִמְדָנוּ מִכָּאן שֶׁנִּטְמָן
 בְּבֵית עֶבֶר י"ד שָׁנָה, וְאַחַר כֵּן הֵלֵךְ לְחָרֵן, שֶׁהָרִי
 לֹא שָׁהָה בְּבֵית לְבָן לְפָנָי לְדָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֲלֵא י"ד
 שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לִקְמָן לֵא) "עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה
 שָׁנָה בְּשִׂתֵי בְּנוֹתֶיךָ, וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנֶיךָ", וְשֶׁכֵּר
 הַצֹּאן מִשְׁנוֹלֵד יוֹסֵף הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לִקְמָן ל) "וַיְהִי
 כַּאֲשֶׁר יֵלְדָה רַחֵל אֶת יוֹסֵף וְגו'", וַיֹּסֵף בֶּן ל' שָׁנָה
 הָיָה כְּשִׁמְלֵךְ, וּמִשָּׁם עַד שֶׁיֵּרֵד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם ט'
 שָׁנִים, ז' שָׁל שְׁבַע וּב' שָׁל רַעֲב, וַיַּעֲקֹב אָמַר
 לְפָרְעָה: (לִקְמָן מו) "יְמֵי שְׁנַיִ מְגוּרֵי שְׁלִשִׁים וּמֵאֵת
 שָׁנָה", צָא וְחָשַׁב: י"ד שָׁנָה שֶׁלְפָנָי לְדַת יוֹסֵף
 וּשְׁלִשִׁים שָׁל יוֹסֵף וְחָשַׁע מִשְׁמֵלֵךְ עַד שֶׁבָא יַעֲקֹב,
 הָרִי נ"ג, וּכְשֶׁפָּרַשׁ מֵאֲבִיו הָיָה בֶּן ס"ג, הָרִי קִיּוֹ
 וְהוּא אוֹמֵר "שְׁלִשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה", הָרִי חֲסִרִים י"ד
 שָׁנִים, הָא לְמִדָּת, שֶׁאַחַר שֶׁקָּבַל הַבְּרָכוֹת נִטְמָן
 בְּבֵית עֶבֶר י"ד שָׁנִים (אֲכַל לֹא נַעֲנַשׁ עֲלֵיהֶם בְּזִכּוֹת

בְּבִרְכוּתָיו לְמַחְבְּרֵינֵי מִפְּיוֹ, יִבְרַךְ אוֹתָךְ: (ד) אֶת־
 בְּרַכְתָּ אֲבִרְהִם. שֶׁאָמַר לוֹ: "וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל",
 "וְהַתְּבָרְכוּ בְּזִרְעֶךָ" יְהִי אוֹתָן בְּרָכוֹת הָאֲמוֹרוֹת לְךָ,
 בְּשִׁבְלֵיךָ, (מִמֶּךָ) יֵצֵא אוֹתוֹ הַגּוֹי וְאוֹתוֹ הַזֶּרַע
 הַמְּבָרָךְ: (ה) אִם יַעֲקֹב וְעָשׂו. אֵינִי יוֹדֵעַ מַה
 מְלַמְּדָנוּ: (ז) וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב. מִחֶבֶר לְעֵינֵן שֶׁל
 מַעֲלָה: "וַיֵּרָא עָשׂו כִּי בָרַךְ יַצְחָק וְגו'" וְכִי שִׁלַּח
 אוֹתוֹ פְּדִנָה אָרֶם, וְכִי רָעוֹת בְּנֹת כְּנַעַן, וְהֵלֵךְ גַּם הוּא אֶל
 יִשְׁמַעְאֵל: (ט) אַחֹת נְכִיּוֹת. מִמִּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר
 "בַּת יִשְׁמַעְאֵל", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא אַחֹת נְכִיּוֹת?
 אֲלֵא לְמַדְנֹו שִׁמַּת יִשְׁמַעְאֵל מִשְׁעֵדָה לְעָשׂו, קִדְּם
 נִשְׁוֹאֵינֵן, וְהַשִּׂיֵּאָה נְכִיּוֹת אַחִיָּה, וְלִמְדָנוּ שֶׁהָיָה יַעֲקֹב
 בְּאוֹתוֹ הַפָּרֶק בֶּן ס"ג שָׁנִים, שֶׁהָרִי יִשְׁמַעְאֵל בֶּן ע"ד
 שָׁנִים הָיָה כְּשֶׁנוֹלֵד יַעֲקֹב, שִׁי"ד שָׁנָה הָיָה גָּדוֹל
 יִשְׁמַעְאֵל מִיַּצְחָק, "וַיַּצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלִדְתָּ
 אוֹתָם", הָרִי ע"ד, וְשִׁנּוּתָיו הָיוּ קל"ז, שֶׁנֶּאֱמַר:

וַיִּקַּח אֶת־מַחֲלַת | בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אֲבִרְהָם
אָחוֹת נְבִיּוֹת עַל־נַשְׂוֹ לֹאֲשֵׁה כַסִּי: ססס

יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֲבִרְהָם אָחִיהָ
דְּנְבִיּוֹת עַל נְשׁוּהִי לֵה לְאִנְתּוֹ:
ס ס ס

ק"ו פסוקים, על"ו סימן

רש"י

למַצְרַיִם שֶׁהָיָה בֶּן ק"ל שָׁנָה, שֵׁשׁ אָנוּ מוֹצְאִים
עוֹד י"ד שָׁנִים, אֲלֵא וְדַאי נְטֻמֵּן בְּבֵית עֶבֶר
בְּהַלִּיכְתּוֹ לְבֵית לָבֵן לְלִמְד תּוֹרָה מִמֶּנּוּ, וּבִשְׂבִיל
זְכוּת הַתּוֹרָה לֹא נֶעֱנַשׁ עֲלֵיהֶם, וְלֹא פָּרַשׁ יוֹסֵף
מִמֶּנּוּ אֲלֵא כ"ב שָׁנָה, מִדָּה פִּנְגָּד מִדָּה. עַד כָּאן
מִצְאָתִי בְּרִשׁ"י (שָׁן): עַל־נַשְׂוֹ. הוֹסִיף רִשְׁעָה
עַל רִשְׁעָתוֹ (רָצָה לֹאמַר: מְרִשְׁעַת עַל מְרִשְׁעֵי
שֶׁהָיוּ לוֹ כְּבָר, וְקַל לְהַכִּיֵּן), שֶׁלֹּא גָרַשׁ אֶת
הָרֵאשׁוֹנוֹת: חֶסֶלֶת פִּרְשַׁת תּוֹלְדוֹת

הַתּוֹרָה, שֶׁהָיָה לֹא פָּרַשׁ יוֹסֵף מֵאֲבִיו אֲלֵא כ"ב
שָׁנָה, דִּהְיִינוּ מִי"ז עַד ל"ט, פִּנְגָּד כ"ב שָׁפָרַשׁ
יַעֲקֹב מֵאֲבִיו וְלֹא כְּבָדוֹ, וְהֵם כ' שָׁנִים בְּבֵית
לָבֵן וְשִׁתֵּי שָׁנִים שֶׁשָּׁהָה בְּדֶרֶךְ, פְּדֻכְתִּיב: (לִקְמֵן
לֵג) "וַיִּבֶן לוֹ בֵּית וּלְמִקְנָהוּ עֲשָׂה סְפוֹת", וּפָרַשׁוּ
רְבוּתֵינוּ זְכוּרֵנוֹם לְכַרְכָּה מִזֶּה הַפְּסוּק, שֶׁשָּׁהָה
י"ח חֲדָשִׁים בְּדֶרֶךְ, דְּבֵית הָיָה בִּימֹת הַגְּשָׁמִים
וְסְפוֹת הָיוּ בִּימֹת הַחֶמֶה וּלְחֻשְׁבוֹן הַפְּסוּקִים
שֶׁחֻשְׁבוּ לְעֵיל מִשְׁפָּרַשׁ מֵאֲבִיו עַד שִׁירָד

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולא אחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׁם מִשָּׁה לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עִז־חַיִּים הֵיךְ לְמַחְזִיקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיָּה מֵאֲשֶׁר. דְּרַכִּיָּה דְּרַכִּיָּה נֶעֱמָה, וְכָל־נְתִיבֵיהָ שְׁלוֹם. אַרְךָ יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשִׂמְלָהּ עֶשֶׂר וְכָבוֹד. יְהוֹה חֶפֶץ לְמַעַן צְדָקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֵּאדִיר:

מדויקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה. * לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפנייה

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנַבְיָאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדַבְרֵיהֶם
הַנְּאֻמְרִים בְּאֵמַת בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמִּשְׁה עֲבָדוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ
וּבְנַבְיָאֵי הָאֵמַת וְצַדִּיק:

הפטרת תולדות במלאכי פרק א

א א מִשָּׂא דְבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מְלָאכִי: ב אֶהְבֵּתִי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וְאָמַרְתֶּם בְּמָה
אֶהְבֵּתָנוּ הֲלוֹא־אֵח עֵשׂוּ לְיַעֲקֹב נֵאֵם־יְהוָה וְאֶהֱבֵ אֶת־יַעֲקֹב: ג וְאֶת־עֵשׂוּ שָׂנֵאתִי וְאֲשִׁים
אֶת־הָרִיו שְׂמָמָה וְאֶת־נַחְלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְּבַר: ד כִּי־תֹאמַר אָדוֹם רְשָׁעֵנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה
חֲרוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וְאֲנִי אֶהְרֹס וְקִרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רְשָׁעָה וְהָעַם
אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם: ה וְעֵינֵיכֶם תִּרְאִינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יְגַדֵּל יְהוָה מַעַל לְגְבוּל
יִשְׂרָאֵל: ו בֵּן יִכְבֵּד אָב וְעַבֵּד אֲדָנָיו וְאִם־אָב אֲנִי אֵינִי כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אֲנִי אֵינִי מוֹרְאֵי
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם הִפְהַנִּים בּוֹזֵי שְׁמִי וְאָמַרְתֶּם בְּמָה בּוֹזֵנוּ אֶת־שְׁמִי: ז מְגִישִׁים
עַל־מִזְבְּחֵי לֶחֶם מִגָּאֵל וְאָמַרְתֶּם בְּמָה גָּאֲלֵנוּךְ בְּאִמְרָתְךָ שְׁלַחַן יְהוָה נִבְזָה הוּא:
ח וְכִי־תִגְשׁוּ עוֹר לִזְבַּח אֵין רָע וְכִי תִגְשׁוּ פֶסֶח וְחֵלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפָנֶיךָ הִירָצֵךְ
או הִישָׂא פְּנֵיךְ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ט וְעַתָּה חֲלוּ־נָא פְּנֵי־אֵל וּיִחַנְנוּ מִיַּדְכֶם הִיְתָה זֹאת
הִישָׂא מַכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: י מִי גַם־בְּכֶם וּיִסָּגֵר דְּלֹתִים וְלֹא־תֵאִירוּ מִזְבְּחֵי חֲנָם
אֵין־לִי חֶפֶץ בְּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה מִיַּדְכֶם: יא כִּי מִמִּזְרַח־שָׁמֶשׁ
וְעַד־מְבוֹאוֹ גְּדוֹל שָׁמַי בְּגוֹיִם וּבְכָל־מְקוֹם מְקַטֵּר מִגֵּשׁ לְשָׁמַי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי־גְדוֹל שָׁמַי
בְּגוֹיִם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יב וְאַתֶּם מְחַלְלִים אוֹתוֹ בְּאִמְרָתְכֶם שְׁלַחַן אֲדֹנָי מִגָּאֵל הוּא וְנִיבּוֹ
נִבְזָה אֲכָלוּ: יג וְאָמַרְתֶּם הִנֵּה מִתְלַאֵה וְהִפְחַתֶּם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְהִבַּאתֶם גְּזוּל
וְאֶת־הַפֶּסֶח וְאֶת־הַחֹלֶה וְהִבַּאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה הָאֶרֶצָה אוֹתָהּ מִיַּדְכֶם אָמַר יְהוָה:
יד וְאֶרְוֹר גּוֹכַל וַיֵּשׁ בְּעַדְרוֹ זָכַר וְנָדַר וְזָבַח מִשְׁחַת לְאֲדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גְּדוֹל אֲנִי אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת וְשָׁמַי גּוֹרֵם:

ב א וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמְצִינָה הַזֹּאת הִפְהַנִּים: ב אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם־לֹא תִשְׁיִמוּ עַל־לֵב
לְתַת כְּבוֹד לְשָׁמַי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשְׁלַחְתִּי בְּכֶם אֶת־הַמְאָרָה וְאֶרְוֵתִי אֶת־בְּרִכּוֹתֵיכֶם

וְגַם אֲרוֹתֶיהָ כִּי אֵינְכֶם שָׁמַיִם עַל-לֵב: גַּהֲנִי גַעֲר לְכֶם אֶת-הַזֶּרַע וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל-פְּנֵיכֶם
 פֶּרֶשׁ חֲגִיכֶם וְנִשְׂא אֶתְכֶם אֵלָיו: הַ וַיִּדְעֶתֶם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֵלֵיכֶם אֶת הַמַּצֹּנָה הַזֹּאת לְהִיּוֹת
 בְּרִיתִי אֶת-לְוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: הַ בְּרִיתִי ׀ הִיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם וְאֶתְנִם-לוֹ מוֹרָא
 וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נַחַת הוּא: וְתוֹרַת אֱמֶת הִיְתָה בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא-נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו
 בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הִלְךְ אִתִּי וְרַבִּים הִשְׁיב מֵעֹן: וְכִי-שִׁפְתֵי כַהֵן יִשְׁמְרוּ-דַּעַת וְתוֹרָה יִבְקָשׁוּ
 מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאֱךָ יְהוָה-צְבָאוֹת הוּא:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל
 הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנְּאֻמָּן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁכַל דְּבָרָיו
 אֱמֶת וְצַדִּיק:

נְאֻמָּן, אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנְאֻמָּנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזוּר
 לֹא יֵשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מְלֶךְ נְאֻמָּן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה,
 הָאֵל הַנְּאֻמָּן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיִּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה
 בְּיַמֵּינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָה:

שְׂמַחְנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּאַלְיָהוּ הַנְּבִיא עֲבַדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ,
 בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגֵּל לַבָּנוּ, עַל כְּסֹאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד
 אַחֲרֵים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קֹדֶשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכְבֶּה גֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְגַן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנִּתְּתָ לָנוּ
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְקַדְשָׁהּ וְלִמְנוּחָהּ, לְכָבוֹד וּלְתִפְאַרְתָּ. עַל הַכֹּל, יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד
 לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:
יְהי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁתוּלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לְמַחֲזוֹ הַפְּצֵנוּ לְחַיִּים וְלְשִׂמְחָה וְלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכָּף כָּל־אֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בְּדֶרֶךְ וּמִכָּל־פְּוִרְעָנוּת הַמְתַּרְגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לְעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתַתְּנֵנוּ לֶחֶן וְלַחֲסֵד וְלִרְחֻמִּים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסֵדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּת כָּל־פֶּה: בְּרוּךְ אַתָּה יי, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית, שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: orhachasidus@dvarmalchus.org

Internet: www.otzar770.com * www.lahak.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס